

**A Gödöllői Waldorf Általános Iskola
és Alapfokú Művészeti Iskola**

HELYI TANTERVE

**Az általános iskola 1–8. évfolyama
számára**

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
A Waldorf-pedagógia feladatai, célkitűzései, alapelvei	4
A NAT és a kerettanterv	33
I. A NAT-ban szereplő kiemelt fejlesztési területek és a kerettanterv viszonya.....	33
II. Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák európai referenciakerete és a kerettanterv.....	36
III. A köznevelési rendszer egyes feladatainak megjelenése a kerettantervben.....	45
A fejlődés állomásai a tanterv szempontjából – a horizontális tanterv	46
A vertikális tanterv az 1–8. évfolyamokon	56
Magyar nyelv és irodalom.....	56
Számтан és matematika	84
Történelem	97
Honismeret és földrajz.....	109
Természetrajz és biológia	125
Fizika	135
Kémia	141
Idegen nyelvek.....	146
Angol.....	148
Német.....	161
Mozgás és testnevelés	174
Kertművelés.....	190
Szabad vallás	197
Gazdasági ismeretek	203
Erdőjárás.....	212
Tanulásmódszertan	216
A főoktatás egyéb részei	220
Művészeti nevelés az 1–8. évfolyamokon	220
A művészeti nevelés vertikális tanterve az 1–8. évfolyamokon	223
Képzőművészet – Festés	223
Rajz – grafika	237
Kézimunka.....	247
Kézművesség	262
Fafaragás	262
Agyagozás.....	270
Euritmia	278
Dráma.....	291
Zene	304
A Waldorf-iskolák nevelő munkájához szükséges helyiségek, berendezések és eszközök jegyzéke	320
A Waldorf-iskolákban a pedagógus-munkakörök betöltéséhez szükséges végzettségek	329
Minőség gondozás a Waldorf-iskolákban	332
A Waldorf-iskolák öngazgató rendszere, szervezete és működése	344
Tantárgyi rendszer és éves óraszámok	350
Kiegészítő fejezet az írott szöveges értékeléshez	352

Bevezetés

A helyi tanterv alapja a magyar Waldorf-iskolák kerettanterve, mely a Magyar Waldorf Szövetség által kiadott „Waldorf” és „Rudolf Steiner” név használati jogával rendelkező iskolák számára készült.

A kerettanterv alapján működő Waldorf-iskolák státuszának meghatározása a magyar közoktatásban első ízben a 32.755-1/2001. és 35.681-1/2003. számú oktatási miniszteri határozatokkal történt meg, majd ezt követően a kerettanterv a 20/2006. (V. 5.) OM rendelettel alternatív kerettantervként kihirdetésre került. A kerettanterv megújult koncepciójában a Nemzeti Alaptanterv elvárásai mellett megjelennek a magyarországi Waldorf-iskolák eddigi működése során felhalmozott pedagógiai tapasztalatok.

A Waldorf-iskolák tizenhárom évfolyammal működő nevelési-oktatási intézményként ellátják az általános iskola, a gimnázium és az alapfokú művészeti iskola feladatait. Waldorf-iskola működhet nyolc évfolyammal is, amely az általános iskolai, és öt évfolyammal, amely a gimnáziumi feladatok mellett látja el az alapfokú művészeti iskola feladatait. A Waldorf-iskolák nevelési-oktatási tevékenységüket a kerettanterv szerint végzik, pedagógiai programjukat és egyéb iskolai dokumentumaikat a kerettantervben foglaltak megtartásával alkotják meg.

Ha az iskola Waldorf, illetve Rudolf Steiner iskolaként kívánja megnevezni magát vagy helyi tantervében hivatkozásként szerepelteti e neveket, akkor – mivel e nevek oltalom alatt álló védjegyek – köteles a Magyar Waldorf Szövetség névhasználati engedélyét beszerezni és működése során a Szövetség névhasználatra vonatkozó szabályait megtartani.

A magyar Waldorf-iskolák kerettanterve ugyanakkor szemléletében, módszereiben, eljárásaiban részben vagy egészben forrásul szolgálhat más iskola helyi tantervének készítéséhez.

„A MAGYAR WALDORF-ISKOLÁK KERETTANTERVE 2013” KONCEPCIÓJA, SZERKEZETE

A magyar Waldorf-iskolák által közösen kidolgozott kerettanterv a köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 9. § (8)-(9) bekezdésének felhatalmazása alapján az alternatív Waldorf-pedagógia alapelveire épülve határozza meg a Waldorf-iskolákban folyó sajátos köznevelési tevékenységet. A kerettanterv összhangban áll a nemzetközi Waldorf-tantervekkel, ugyanakkor megjeleníti a magyar kultúra értékeit, és épít az elmúlt kilencven év Waldorf-pedagógiai tapasztalataira, kutatásaira.

A kerettanterv a köznevelési törvény által megengedett körben él a speciális szabályozás lehetőségével: meghatározza a Waldorf-pedagógiára épülő nevelési-oktatási tevékenység sajátos pedagógiai tartalmi követelményeit és az e tartalmakból fakadó iskolai szervezeti-működési sajátosságokat.

A Waldorf-pedagógia feladatai, célkitűzései, alapelvei

I. A WALDORF-PEDAGÓGIA FELADATAI, CÉLKITŰZÉSEI

A Waldorf-iskola pedagógiai programja mögött a szalutogenezis (az egészségre törekvés, más kontextusban a fenntartható emberi fejlődés) elve húzódik meg: Törekednünk kell arra, hogy olyan körülményeket teremtsünk a gyermek fejlődése számára, mely adottságainak függvényében lehetővé teszi a testi-lelki-szellemi értelemben egészséges emberre jellemző tulajdonságok, képességek lehető legszélesebb skálájának lehető legoptimálisabb kibontakoztatását, a társadalomba való beilleszkedés érdekében. Az emberré válás folyamatának egészét szem előtt tartva nem korlátozza a nevelést-oktatást az időszakosan változó, múltó trendként preferált tulajdonságok egyoldalú erősítésére (pl. jó munkavállaló). Ennek értelmében a Waldorf-pedagógia figyelembe véve a természetes érési folyamatokat minden életkorban a gyermekek teljes személyiségének, vagyis testi-lelki-szellemi képességeinek dinamikus egyensúlyban lévő fejlesztésére törekszik, inspirálja a gyermekek belső fejlődését és elősegíti a külvilággal való egészséges kapcsolat kialakulását. Ez utóbbi eredményességét nem elsősorban a tanulmányi eredmény alakulásán méri le, hanem képesség-, készségfejlesztő jellegű, modern pedagógiai értelemben kompetenciaalapú nevelést-oktatást valósít meg, így a Waldorf-tanterv – a köznevelési törvény újonnan megfogalmazott alapelveivel összhangban – egyforma jelentőséggel foglalja az egyes évfolyamon

- a különböző életkorokhoz kapcsolódó nevelési célok leírásával,
- az adott életkorban szükséges képesség-készségfejlesztéssel,
- az adott életkorban elsajátításra kerülő tantárgyi tartalmakkal.

E hármas célrendszer évfolyamonkénti meghatározása szigorúan a fejlődés-lélektan és az antropológiai antropológia alapján történik, a személyes és a szociális kompetenciákat egyaránt tekintetbe véve a Waldorf-iskola nevelési-oktatási rendszerében az időbeosztás hangsúlyeltolódását eredményezi az általános- és középiskolákban jelenleg szokásoshoz képest. Kettős célja:

- Az elsődleges prevenció megvalósítása: Megelőzni a különböző fejlődési problémák, ezen belül különösen a tanulási hátrányok, nehézségek, kialakulását és a viselkedési, beilleszkedési nehézségek létrejöttét. Ennek elérésére különösen az alsó szakaszban nagy hangsúlyt kap a széles alapokon nyugvó képesség-, készségfejlesztés, mely később is következetesen megelőzi az egyes képességekhez kötött, adott tantárgyi tartalmak megjelenését.
- Kiegyenlítő-harmonizáló pedagógiai hatás elérése: a személyiségen belüli (intrapersonális), különösen a képesség-, készségfejlődés terén meglévő fejlődési egyenetlenségek, diszharmóniák pedagógiai módszerekkel történő kiegyenlítése, harmonizálása. Ez a kiegyenlítés (harmonizálás) nem korlátozódik a tantárgyi tartalmak elsajátításához szükséges, főképpen kognitív képesség-, készségstruktúra fejlesztésére, hanem az érzelmi-indulati, az akarat-cselekvéses és a szociális életben szükséges képesség-, készségstruktúra harmonizálását is szem előtt tartja.

A célok megvalósításának Waldorf-tanterv nyújtotta lehetőségei

- A tantervi órakeretben kb. 1/3–1/3–1/3 arányban szerepelnek a motoros-finommotoros fejlődést és a praktikus intelligenciát, a lelki-érzelmi fejlődést és az érzelmi intelligenciát, valamint a kognitív képességeket, tehát a gondolkodást és a szellemi fejlődést segítő tantárgyak.
- A motoros-finommotoros fejlődést segítő tantárgyak egyben támogatják a szenzomotoros fejlődést, a szenzomotoros integrációt is. Ilyenek pl. a játékorá, Bothmer-gimnasztika, euritmia, formarajz és szabadkézi geometria, kézimunka óra, kézművesség (faművesség, rézművesség, asztalosság, kovácsolás, szövés, kosárfonás) valamint a főoktatáson belüli ritmikus rész és a különböző projektmunkák, mint: házépítés, földművelés, mesterségek; a felső tagozaton (9–13. osztály) a különböző gyakorlatok: mezőgazdasági praktikum, erdészeti praktikum, szociális praktikum, ipari praktikum. Ezen túl az osztálytanító negyedik osztálytól ösztönzi a gyermekeket, hogy alkatuknak megfelelő sporttevékenységeket válasszanak.
- A lelki-érzelmi fejlődést segítő tantárgyak egyben támogatják a külvilág szemlélésének belső képzetté válását és ezek érzelmi-gondolati feldolgozását. Ilyenek pl. euritmia, festés, rajz, ének-zene, agyagozás, szobrászat, drámaóra, költészet, 8. osztályos és 12. osztályos éves munka, éves színdarab és drámaprojektek, szociális praktikum, a főoktatáson belül a mesék, történetek. Ezeken túl az osztálytanító harmadik osztálytól ösztönzi, hogy a gyermekek alkatuknak megfelelő hangszeren zenét tanuljanak, kórusba járjanak.
- A gondolkodás fejlesztése a közismereti tárgyak keretein belül való-

sul meg. A következő hármasságot mutatja: a jelenség megfigyelése, előidézése (praktikus gondolkodás szintje); a jelenség leírása (képzetek, képi gondolkodás szintje), a jelenségből levonható szabályszerűségek, törvények felismerése (szimbolikus reprezentációk, elvont gondolkodás szintje). A folyamatban a gyermeknek megtanulják, hogy milyen lépcsőkön keresztül lehet eljutni az önálló gondolatokhoz, hogyan tudják praktikus tapasztalataikat gondolatokra váltani, összefüggésekben látni, valamint az elvont gondolatokat a valóság jelenségeihez kapcsolni, tettekre váltani.

- A személyiségen belüli harmónia megteremtésének igénye az egész Waldorf-pedagógiai rendszert áthatja, ezért nem csak az egyes óratípusokban testesül meg, hanem minden pedagógiai tevékenységünk ennek a hármasságnak a mentén valósul meg.
- A korszakos rendszerben (epochális jellegű) főoktatás felépítése is ezt a hármasságot tükrözi (ritmikus rész – főrész – mese, történet), valamint a szaktanároknak is figyelembe kell venniük az óratervezéskor ezt a harmonizáló pedagógiai elvet. Az egyes szaktárgyakban többször a vertikális tantervi felépítésben is megjelenik ez a hármasság: pl. az idegen nyelveket az első három osztályban csak szóbeliséggel, mozgás-ritmus-beszéd összekapcsolásával tanítjuk, később a szókincs, mondatalkotás, történetek és végül a nyelvtani törvényszerűségek következnek.
- A korszakos tanítási mód támogatja a készség-, képességfejlődés idői ritmusát, figyelembe veszi, ennek ún. látencia szakaszát, ezáltal elősegíti a képesség lehető legteljesebb kibontakozását. Egy-egy képesség fejlesztése 3-4 hetes intenzív szakaszok során a főoktatásban történik, majd egy kevésbé intenzív fenntartó-gyakorló fázis következik, melyhez a gyakorló órák adják a lehetőséget. Ez idő alatt az idegrendszerben megszilárdul az adott készség-képesség (procedurális tudás) mentális reprezentációja, csak ezután válik lehetségessé, hogy a már a szó legszorosabb értelmében vett készségekben megnyilvánuló képességet az egyre bővülő és magasabb szinten megjelenő tananyag elsajátításához használni lehessen.
- A Waldorf-iskola a felsorolt pedagógiai célok elérése érdekében az alapképességek elsajátítását elnyújtott alsó szakaszban [1-2-3 (-4). osztály] valósítja meg, ahol lehetőség van, főképpen a számtan és az írás-olvasás tanulásban a lassabb ütemű haladásra, a gyermekek fokozatosan jutnak el a kettős elvonatkoztatáson át (a beszélőtől és a beszéd hangzó oldalától) a szimbólumok készségszintű használatáig.
- A Waldorf-pedagógia szemléletében egyensúlyba kerül a közösség és az egyén fejlődésének fontossága, az általános fejlődésmenet és az egyes fejlődésének kapcsolata. Tekintettel van az individuális különbségekre, elfogadja, hogy a gyermekek képességei hasonló életkoruk ellenére igen különbözőek lehetnek, támogatja, inspirálja az individuális fejlődési út bejárását, a természetesen bekövetkező fejlődési

krízisek megélését és megoldását. Ugyanakkor a Waldorf-iskola célja, hogy relatíve nagy osztálylétszámmal (25-30 fő) dolgozzon, hiszen fontos pedagógiai cél az osztályon belüli gazdag szociális kapcsolatrendszer kialakítása (mely modellezni kívánja a társadalmi sokszínűséget, és értékként mutatja meg). Minden osztálytanítónak a saját pedagógiai eszköztárát és az iskolában adott fejlesztő-segítő eljárásokat tekintetbe véve kell mérlegelnie, hogyan tud egyensúlyt tartani az általános és az egyes, a közösség fejlődése és az egyén fejlődési útja között.

- Az egészséges fejlődés elősegítése érdekében a Waldorf-pedagógia szoros együttműködést igyekszik alakítani a szülőkkel. A szülőket a gyermek nevelésében egyenrangú, kompetens személynek tekinti, szülői estek, előadások keretében folyamatosan tájékoztatja az adott életkor jellemzőiről, pedagógiai célkitűzéseiről, feladatairól. Kéri a szülők segítségét a gyermek(ek) számára legmegfelelőbb környezet kialakításában, fenntartásában. A felmerülő pedagógiai problémák megbeszélésére és közös megoldására törekszik.

A pedagógiai program megvalósításának személyi feltételei

A Waldorf-pedagógia, mint az egyéni szükségletekre és képességekre, de a szociális beágyazódásra egyaránt érzékeny nevelési rendszer a fent vázolt pedagógiai célokat az alábbi személyi feltételek teljesülése által érheti el.

- A Waldorf-pedagógia alapelveit csak olyan osztálytanító és szaktanár képes alkalmazni, aki a Waldorf-pedagógiában képzett, igénye van a folyamatos belső fejlődésre és továbbképzésre (lifelong learning).
- A Waldorf-pedagógus attitűdje befogadó, elfogadó. Tisztában van azal, hogy még a tipikus fejlődési utat bejáró, egyazon korcsoporthoz tartozó gyermekek között is lehetnek képesség-, készségbeli eltérések, melyeket a nevelés-oktatás során figyelembe kell venni.
- A pedagógus ismerje, és képes legyen alkalmazni a gyermekek egyéni megfigyelését Waldorf-pedagógiai szempontok szerinti gyermekleírásban. Tudja használni az egyéni bánásmód kialakítását segítő olyan mentális-meditatív Waldorf-pedagógiai eszközöket, mint a gyermekek lényének esténkénti felidézése, és a heti rendszerességgel megtartott tanári konferencia gyermekmegbeszélései. Képes legyen az egyéni szöveges értékelésre, az egyéni képességek aktuális leírására
- Az osztálytanító és a szaktanár képes legyen az osztályon belül, az egyes tipikus fejlődésű gyerekek közötti képesség-, készségkülönbségek tanórán, az osztálymunkában való kezelésére, valamint – külön felkészüléssel – az egyes gyermekek képességprofiljában megmutatókozó diszharmóniákra, képesség-készségfejlődési elmaradásokra rálásson és segítséggel az osztályon belüli pedagógiai munkában a létszám függvényében a lehető legnagyobb mértékben tekintetbe

tudja venni azokat.

- Az osztálytanítók és a szaktanárok megsegítése érdekében szükség van olyan, a Waldorf-pedagógiai rendszerével kompatibilis pedagógiai fejlesztő-segítő eljárások használatára, mint pl. az Extra Lesson, a higiéniai- és szociáleuritmia, vagy a művészeti-pedagógiai terápia. Ezek a szakemberek segítséget nyújtanak az osztályt tanító pedagógusoknak a fejlődési, érési problémák felismerésében és az osztálymunkában való figyelembevételében.

II. A WALDORF-PEDAGÓGIA ALAPELVEI

Sajátos tanulási és tanítási folyamatok, különös tekintettel az epochális tanítás, a szakórák, a gyakorlatok és projektek rendszerére.

Az oktatás- és iskolai élet szervezése, az óra- és napirendek kialakítása az életkori sajátosságoknak és a tanítás ritmusának figyelembe vételével történik. A Waldorf-iskola a tantárgyak sajátosságából adódóan a tanítást fő-, és szakoktatás szerint tagolja; ez didaktikai forma szerint epochális tanításnak és a szakóráknak felel meg: az olyan elméleti, művészeti és gyakorlati tantárgyak, amelyek esetében egy kerek, lezárt témát tárgyalunk, epochális oktatás formájában jelennek meg, más tárgyakat – főleg ha állandó gyakorlást igényelnek – szakórákban tanítunk. A főoktatás tipikus tantárgyai: anyanyelv, matematika-geometria, földrajz-gazdasági ismeretek, történelem-társadalmi ismeretek, természetrajz-biológia, fizika, kémia, esztétika. A tapasztalat szerint az anyanyelvi és a matematikai ismeretek és kompetencia megszerzése érdekében a második elem – az állandó gyakorlás – is fontos a tanításban és a tanulásban. A tantervben ezért jelennek meg az epochák mellett az anyanyelvi és a matematika szakórák is. Más tantárgyakat a szakórák hagyományos rendjében tanítunk. Amennyiben azonban a művészeti, kézműves-gyakorlati tárgyak vagy az idegen nyelvek esetében összefüggő feladat vagy projekt jellegű munka adódik, akkor ezeket is lehet természetesen tömbösített formában, epochálisan tanítani.

A tanterv minden tanuló számára kötelező. A Waldorf-iskolákra nem jellemző a nemek szerinti csoportbontás. Az olyan tárgyak óráin is, mint kézimunka, kertművelés vagy kézművesség a lányok és fiúk egyaránt részt vesznek. Csoportbontás ugyan előfordul, de ez nem nemek vagy teljesítmény szerint történik, a legfontosabb szempont mindig az, hogy a létszám és a képességek tekintetében is kiegyenlített legyen a csoport. Kivételt képezhetnek az idegen nyelvek, amelyeknél a képesség vagy teljesítmény szerinti differenciálás is lehetséges.

A tananyag elsajátításának formájához tartozik az önálló munkákra való felkészülés is: ezek az ún. projektek és éves munkák, amelyek során a tananyag alkotó jellegű feldolgozása a feladat, az elméleti, művészi és kézműves-gyakorlati elemek összekapcsolásával. Az iskola mindennapjait

átszövik a közösséget alakító és erősítő tevékenységek: hónap/évszakünnepek, az éves ritmushoz igazodó ünnepek, tanulói gyakorlatok, kirándulások, színdarabok.

Az osztálytanító kiemelt szerepe

Minden osztálynak saját osztálytanítója van, aki ideális esetben nyolc évig kíséri az osztályt. Az osztálytanító tartja a reggeli főoktatást (a tömbösített közismereti tárgyakat) és a képesítésének megfelelő szakórákat a saját osztályában.

Az osztálytanító pedagógiai feladata, hogy az osztályközösségből együttműködő szociális közeget formáljon, és megteremtse a tanítás-tanulás optimális feltételeit. Morális tekintélyét elkötelezettségével, a gyermekekkel való bánásmódjával, a gyerekek iránti valódi érdeklődéssel és a szülőkkel való szoros, nyílt, bizalomteljes kapcsolatával tudja megalapozni.

Az osztálytanító kapcsolatot tart az osztályában tanító szaktanárokkal, kölcsönösen figyelemmel kísérik egymás munkáját. Rendszeresen osztálykonferenciát szervez, amikor a szaktanárokkal közösen osztály- és gyermekmegbeszélést folytatnak.

Az osztálytanító folyamatos kapcsolatban van a szülőkkel, havi rendszerességgel szülői esteket tart, elősegíti az osztály szülői közössége szellemi, pedagógiai munkájának az elmélyülését, és bepillantást ad az osztályban történő folyamatokba. Ezt a célt szolgálhatják a szülők számára szervezett nyílt napok, az évszakünnepek, a családi programok, kirándulások is. Az osztálytanító a szülőknek (fogadóórák, családlátogatások keretében) egyénileg is lehetőséget biztosít személyes beszélgetésekre.

Az osztálytanítónak szakmai és munkaszerződésben meghatározott kötelessége a tanári konferenciák pedagógiai kutatómunkájában való részvétel.

Az osztályösszetétel pedagógiai elvei, tanulófelvétel

Az osztályok összeállítása során több szempontot kell figyelembe venni. A nemek közötti kiegyenlítettség a Waldorf-iskolák elindulása óta nagyon fontos. Törekszünk arra, hogy az osztályokban azonos arányban legyenek fiúk és lányok. Az iskola fizikai lehetőségeihez alkalmazkodva (megfelelő méretű tantermek megléte) kell meghatározni az egyes osztályokba felvehető gyerekek maximális létszámát, figyelve arra, hogy minél többen alkossák az osztályközösséget. Ezt nagyon lényegesnek tartjuk, mert a tanár és diák személyes kapcsolata mellett a diákok közötti kapcsolatok sokszínűsége is jelentős nevelő erővel bír. A gyerekek között kialakuló gazdag kapcsolati háló lehetőséget teremt a tolerancia gyakorlására, a csoportos együttműködések változatos kialakulására, a dinamikus átalakulásokra és a szélsőséges helyzetek csillapítására. A 30 fő körüli osztálylétszámok így nem ritkák és

nem is cél a létszámok redukálása. Az osztályokba integrálható és integrálandó sajátos nevelési igényű diákok ideális létszáma 10% körül van, erről részletesen a fejlesztés lehetőségeiről szóló fejezetben írunk. Nem szabály, de üdvözlendő, ha az osztályokba a legkülönbözőbb társadalmi rétegekből sikerül gyerekeket felvenni, ezáltal az osztályközösség leképezheti a társadalom összetételét, és ez önmagában komoly nevelő erő.

Felvétel az első osztályba

A Waldorf-iskola nem kötelező felvételt biztosító iskola. Az első osztályok kialakítását a leendő osztálytanító és az iskolában tanító tanárok közösen végzik. Az induló osztályok létszáma ideális esetben 26–30 között változik.

A Waldorf-iskolák általános pedagógiai célkitűzése a gyermekek harmonikus, egészséges fejlődése, ennek következtében a jelentkező gyermekeknél nem a jövőben várható teljesítmény a felvétel kritériuma. Igyekszünk olyan osztályokat kialakítani, amelyekben a különböző temperamentumú, lelki alkatú gyermekek között egyensúly van, ugyanakkor figyelünk a fiúk-lányok arányára is. Tekintetbe vesszük a szülők iskolaválasztási szempontjait is, ez ugyanis döntő jelentőségű az elkövetkező időszak pedagógiai együttműködésének sikere érdekében. A kiépült Waldorf-iskolák esetében a jelentkező gyermekek közül a többség Waldorf-óvodában nevelkedett, illetve testvére már az iskola tanulója, így ők a felvételnél előnyt élveznek.

A Waldorf-iskolák az adott intézmény iránt érdeklődő szülők számára a beiratkozási időszak előtt több hónappal előadás-sorozatot indítanak. Ezeket a tanári kollégium tagjai, szülők, illetve a gazdasági vezető tartja. Az előadók a Waldorf-pedagógia alapelveinek, fő irányvonalainak ismertetése mellett ilyenkor betekintést nyújtanak a pedagógia szellemi hátterébe, a módszertanába, az iskola életének jellegzetességeibe. Ezt követően a szülők jelentkezési lapot töltenek ki, melyen a megadott kérdések alapján részletesen le kell írniuk gyermekük eddigi fejlődését, és indokolniuk kell az iskolánkba való jelentkezésüket. Az utolsó beszélgetésen lehetőség szerint a tanári kollégium bemutatja a leendő osztálytanítót.

A gyerekek számára szervezett játékos ismerkedés és a szülőkkel folytatott beszélgetés során az első osztály összeállításáért felelős tanári csoport igyekszik minél pontosabb képet kialakítani a gyermekről, a szülőkről, a családban kialakult szülő-gyermek kapcsolatáról. Részletesen áttanulmányozzák a szülő által beadott jelentkezési lapot, ami kialakítja a beszélgetés vázát. A szülő ilyenkor részletesen beszélhet gyermekéről, kifejtheti azokat a fontos momentumokat, amelyeket a jelentkezési lapon nem állt módjában részletezni, a tanárok pedig olyan kérdéseket vethetnek fel, melyek a beadott anyag alapján lényegesnek tűnnek. Természetesen a szülők is feltesznek olyan kérdéseket, melyekre az előadások alapján nem sikerült választ kapniuk.

A gyermekek számára szervezett játékos ismerkedésen a foglalkozáson

részt vevő pedagógusoknak alkalmunk van az iskolába jelentkező gyermekek alaposabb megismerésére. A személyes találkozók végén a tanárok összegzik tapasztalataikat, és összeállítják az osztályt. A felvételre javasolt gyermekeket a Tanári Kollégium egyetértésével vesszük fel az osztályba.

A leendő osztálytanító ellátogat a különböző óvodai csoportokba is, hogy eljövendő tanítványait az óvodai tevékenységen belül is megismerhesse.

Felvétel a magasabb osztályokba

Rendszeresen előfordul, hogy a tanév közben, vagy az új tanév kezdetén jelentkeznek szülők felvételi kérelemmel. Ilyen esetben az osztálytanító (-kísérő) az osztályban tanító kollégáival együtt mérlegeli, hogy az osztály tud-e újabb gyermeket befogadni. A felvételi legalább két tanár jelenlétében zajlik, módját és a felvétel kritériumait a gyermek életkora és az illető osztály összetétele határozza meg. Ezt az iskola a Szervezeti és Működési Szabályzatában rögzíti. A felvételtől az osztálytanító, -kísérő hoz döntést, aminek eredményéről értesíti a tanári kollégiumot és a szülőket.

Felvétel a középiskolába

A Waldorf-középiskolákba történő jelentkezés a középiskolai felvételi eljárás keretében a KIR-rendszeren keresztül történik.

A 13 évfolyammal működő iskolák pedagógiai programja meghatározza, hogy milyen feltételek teljesülése mellett biztosítja a tanuló részére a középiskolába való folyamatos továbbhaladást. A Waldorf-iskolák általános gyakorlata, hogy a középiskolába jelentkező tanulókkal és szüleikkel külön-külön ismerkedő és motivációs beszélgetést folytatnak a középiskolában tanítók, amelynek során a tanárok megismerik a diákok általános iskolai tanulmányi teljesítményét és eredményeit. Az 5 évfolyammal működő önálló Waldorf-gimnáziumok a felvételi követelményeket és a felvételi eljárásrendet e kerettantervben foglaltakra figyelemmel határozzák meg.

A kerettanterv fenti rendelkezései alapján megalapozott iskolaválasztás érdekében az iskolák a pedagógiai programjukban meghatározzák a tanulófelvétel helyi szabályait és azt a folyamatot, amelyben a szülők megismerkednek a pedagógiával, az iskolával, a szülői szereppel.

Az osztályközösség megtartása érdekében a Waldorf-iskola törekszik a tanulók helyzetét egyénileg mérlegelve az osztályismétlés elkerülésére. A Waldorf-pedagógia elfogadja az osztályösszevonást a teljes általános iskolai szakaszban: ilyen helyzetekben működő iskolák esetében a nemzetközi Waldorf-iskolai tapasztalatok felhasználása és a kooperatív pedagógiai gyakorlatok ismerete kiemelten fontos.

A tanulói teljesítmények szöveges értékelése

A Waldorf-iskola rendszeres szóbeli és szöveges írásbeli értékelést ad minden tanuló fejlődéséről minden életkorban, osztályzást nem alkalmaz. A tanév végén kiadott szöveges értékelés minden tanuló esetében a teljes tanévi munkát és fejlődést általában és tárgyanként is részletezve tartalmazó egyénre szabott, részletes értékelés, amelyben a tanuló teljesítményének leírása mellett fejlődését is értékeli és elismerik, impulzusokat adnak a további munkához.

A Waldorf-pedagógiában általánosan alkalmazott szöveges értékelés tudatosan kiépített gyakorlata az első osztálytól a tizenkettedikig egyik alapvető nevelési eszköze az iskolának. A szöveges értékelést a Waldorf-pedagógia olyan kulcsfontosságú alapelvnek tekinti, amelynek maradéktalan érvényesülése nem szülői, tanulói választás kérdése, ezért a szöveges értékeléstől csak kivételesen, iskolaváltás és továbbtanulás esetén tér el. Az első nyolc évfolyamon a gyermekek lényét megragadó minél érzékenyebb általános pedagógiai jellemzés és szaktárgyi értékelések alkotják. A jellemzésnek – természetesen érzelemtől nem mentes – szabatos mondatokban megfogalmazott pontos leírásnak kell lennie. Ezekkel összhangban a szaktárgyi értékeléseknél is fontos az iránymutató tárgyilagosság: az elvégzett éves munka tartalmi összefoglalója után következik az egyéni munka értékelése. A szubjektív és objektív látásmód közötti helyes arányok megtalálása döntő jelentőségű. A kilencedik évfolyamtól szaktárgyi értékelésekből tevődik össze a bizonyítvány. A Waldorf-iskola az első négy évfolyamon a készség-, képességfejlesztést helyezi előtérbe, ezért nem alkalmaz normatív értékelést, kizárólag folyamat- és fejlesztő értékelést végez. Ennek része az évközi szóbeli és/vagy írásbeli értékelés, és a szülőkkel való beszélgetés és az év végi szöveges bizonyítvány. Az 1–4. évfolyamon az értékelések egyrészt a tanév során gyakorolt és megszerzett készségek, képességek, a megszerzett procedurális és deklaratív tudás fejlődési leírását tartalmazzák, másrészt megmutatják a képességek fejlődésének-fejlesztésének jövőbeli irányát. Ez árnyaltabb, individuálisan differenciált (egyéniessített) megközelítést tesz lehetővé, mint az ötfokú skála. Hátterében az a pedagógiai megfontolás áll, hogy a Waldorf-pedagógia támogatja az emberi sokszínűséget, minden tanulót egyformán értékesnek tekint, függetlenül azok képességeitől és teljesítményétől. Alsóbb osztály fokokon hangsúlyozottan a szülőknek szól a bizonyítvány. Fontos eleme az év végi értékelésnek a bizonyítványkép és bizonyítványvers. A magasabb évfolyamokon egészen a 12. osztályig megmarad az előbb említett folyamat- és fejlesztő értékelés, melyhez normatív elemek is társulnak, ezek a megszerzett deklaratív tudást mutatják 10–11. osztályig általában százalékos formában. Később érdemjegyek formájában. A folyamat eredményeképpen kompatibilissá válik értékelési rendszerünk a Nemzeti Köznevelési Törvénnyel, mégis megmarad egyéni leg differenciáló és motiváló jellege.

A magatartás és szorgalom értékelése a bizonyítvány általános leírása elemeként jelenik meg. A jutalmazást – ami a folyamatértékelés része – az általános és különböző fokozatú dicséret váltja ki. A kiemelt szóbeli dicséret

a 12. osztályos éves munkáinak és az érettségi vizsgák eredményhirdetésekor gyakorlat.

A jogszabályban meghatározott félévi értékelés szabályait az iskolák maguk alakítják ki: célszerű az egyszerű, rövid szöveges értékelés a félév epocháinak és szakóráinak munkájáról.

Művészi nevelés, művészettel nevelés

A komplex művészettel való nevelési program – a Waldorf-szemléletű művészetoktatás – a maga összetetten kezelt, elsősorban a szociális és érzelmi kompetenciák fejlesztésére ható, minden tanulóra kiterjedő sajátos művészeti tevékenységekkel egyenlő módon és mértékben fejleszti a gyermek intellektuális, érzelmi és cselekvésben megnyilvánuló – gyakorlati – képességeit, így a művészi készségek fejlesztése mellett alkalmas a tanulási és viselkedési problémák kialakulásának megelőzésére, az egészség megőrzésére. A „Waldorf művészeti nevelés” tantárgyai a közismereti tárgyakkal egészséges tantervet alkotva a kötelező órák részei.

Vallásos nevelés

A Waldorf-iskola fontosnak tartja, hogy a tanuló valamilyen vallás oktatásban részesüljön, az ezzel kapcsolatos gondolatokat a szabad vallás tantervi bevezetőjében írtuk le. Az etika tantárgy NAT által meghatározott tartalmi elemei kiemeléssel megjelennek a szabad vallás tantervében.

Egészségnevelés és környezettudatosság

Az ember boldogulásának fontos összetevője saját egészségének állapota és a környezettel való harmónia megteremtése. Ez a két dolog a Waldorf-iskolák szemléletében nem választható el egymástól. Úgy véljük, hogy az egyéni egészség és a környezet egészsége nem szemlélhető külön-külön, csak együtt van értelme beszélni ezekről. Az egészségnevelés és a környezet ápolásának tudatos tevékenysége nem olyan feladat, amit az iskola egyedül el tud látni, itt is jól tapasztalható a szülői minta fontossága, az otthoni szemlélet. Természetesen ez utóbbi kialakításában sokat tud segíteni az iskola azzal, hogy olyan témákat dolgoz fel a szülőkkel való közös munkában, ami az egyes családoknak segít kialakítani, átalakítani szokásrendjüket. A tudatos döntések gyakorlása elengedhetetlen mindkét területen, a külvilág által nyújtott sémák nem feltétlen helyesek. A választás lehetőségének megtanítása döntő jelentőségű, legyen az az egészséges étkezés vagy a szelektív hulladékgyűjtés. Fontos, hogy ezek a döntések a hétköznapiakban rutinná váljanak, ne pedig kampányszerűen következzenek csak be, hogy aztán egy újabb kampány máshová irányítsa akaratumkat. Az egyéni egészségnevelés terén nagyon fontos, hogy nem pusztán az egészséggel

kapcsolatos ismereteket akarjuk közvetíteni, hanem az egészséget, mint dinamikus folyamatot ápolni szándékozunk. Az egészség nem csak a testi, hanem a lelki-szellemi téren is központi jelentőségű, így az ápolásnak sok formáját lehet gyakorolni. Az első osztálytól megjelenő sok mozgás, az euritmia, mint sajátos mozgásművészet nem csupán élettanilag fejt ki jó hatást, hanem a testmozgással kapcsolatos jó érzéseket összeköti a művészetek által adott lelki-szellemi jó érzéssel. A művészeti órák nagy száma is segíti azt, hogy lelkileg át tudják dolgozni az őket ért benyomásokat, ezzel is kialakítva egyfajta lelki higiéniát. A Waldorf-iskolák módszertanáról elmondható, hogy a gyerek életkori sajátosságait igyekszik maximálisan figyelembe venni, ami segíthet abban, hogy a tanulással kapcsolatos felesleges mértékű stressz minimális szinten maradjon, miközben a megfelelő kihívásoktól nem kíméljük meg a gyerekeket. A tanterv számos helyen tartalmaz olyan témákat, ami ráirányítja figyelmünket a környezettel való szoros együttlétre, az azzal kapcsolatos felelősségre. Itt is, ahogy az egészséges életmód terén is, a folyamatos, tevékeny ápolást igyekszünk szokássá tenni. A különböző természettudományos epochák, melyek az ember és a környezet kapcsolatát tárgyalják, csak egy részét adják az ezirányú nevelésnek. A kertművelés kapcsán olyan gyakorlati viszonyba kerülhetnek a környezetükkel, ahol saját bőrükön tapasztalják, mit jelent az ember számára a környezet ápolása. Az egyes környezeti problémákkal kapcsolatos témákat olyan életkorban tárgyaljuk mélységeiben, amikor a diákok már képesek valamilyen aktív módon az adott folyamaton tevékenyen változtatni, a veszélyek felsorolása gyakorlati tevékenység nélkül inkább a tehetetlenség érzését növelhetik, ami épp céljainkkal ellentétesen befolyásolhatja a diákok hozzáállását. A tanterv követése során mód van arra, hogy az emberi egészséget és a külvilág egészségét ne két külön témaként ismerjék meg a gyerekek, hanem egy olyan egységként, melynek fenntartásában az emberi döntéseknek kulcsszerepe van.

Speciális tantárgyak oktatása

A tantárgyak között megjelennek a speciális Waldorf-tantárgyak: az euritmia, a mozgás és testnevelés és ezen belül a Bothmer-gimnasztika, a kertművelés, illetve az iskolák felekezeteiktől független, szabad vallás órákat kínálhatnak.

Projektek, gyakorlatok, éves munkák

A Waldorf-pedagógiának alapjellegzetessége az intenzívebb munkát feltételező időszakos tanulás. Alsóbb osztályokban az egymást váltó epochákban, a hűnnepekre készülő előadásokkal is így dolgoznak már a gyerekek. További eszköze lehet ennek a módszernek már az első nyolc osztályban a tematikus jellegű erdei iskolák, táborok szervezése; középiskolában az életszakaszoknak megfelelő feladatokkal több hetes gyakorlatok

(mezőgazdasági, földmérés-erdei, szociális, ipari) viszik tovább ezeket a folyamatokat. Van már példa az 5–8. és a középiskolai osztályfokokon különböző témahetek megvalósulására. 8. és 12. osztályban (természetesen más és más minőségben) egy-egy zárómunkával fejezik be a diákok a képzésüket. Az életszakaszi váltásoknak jelképes összegzői is ezek a feladatok: több hónapos egyéni munka végzést feltételeznek. A nyolcadikos éves munkának ténylegesen az összegző-visszatekintő sajátossága a hangsúlyosabb; a tizenkettedikes (a tervezéstől a megalkotásig jó esetben több mint egy naptári évig tartó) feladatban mindezek mellett az előretekintő, jövőbe irányuló jelleg már fontosabb. Mindkét zárást projektszerű bemutató munkákkal lehet előkészíteni. Középiskolásoknál üdvös lenne egy-egy munkafolyamatnak portfóliószerű önértékeléssel teljes levezetésével felépíteni a projekteket.

13. évfolyam

A tizenharmadik évfolyam az érettségire való felkészülést szolgálja. Az ezt megelőző tanévben a két fontos zárómunka elvégzésével lezárul a diákok Waldorf-képzése. A kötelező magyar, történelem, matematika és a legalább kettő választott tantárgy érettségi vizsgájára készülnek ebben a tizenharmadik évben. Általános gyakorlat, hogy a megelőző két tanévben (a felvételi pontok számítása okán) már megjelenik az érdemjeggyel való értékelés. A májusi érettségi vizsgára belső „kisérettségi” vizsgarendszerrel is készülnek a tizenharmadik évben. (Európában van olyan állam, ahol a Waldorf-tanulmányok lezárása feljogosít a felsőoktatásban való továbbtanulásra.)

Ünnepek

A Waldorf-iskolák évmenetét a világban (ezer Waldorf-iskola) az adott kulturális közeg ünnepei határozzák meg. A kultúra mint az „életet-szabályozó elv” minden szellemi működés legfőbb hatóereje. Magyarországon a keresztény ünnepkör által meghatározott az évrend: egy-egy tanév Szent Mihály naptól, a megmértetés, mérlegelés, a számvetés napjától Szent János napig, az életerők delezésének napjáig ível. Az advent és húsvét kiemelkedik az évben: mint a várakozni és felmutatni tudás ünnepei. Az eddig említettek mellett még jeles napok: a Szent Márton nap (az önmagunk és mások felé fordulni tudás), vízkereszt (felismerés), farsang („kifordulás”), pünkösd (felhangzás). Minden iskolának önálló feladata ünnepei szellemi hátterének feltárása, megismerése, az életkoroknak (1–12. osztály, három tagozat) megfelelő ünnepelés megvalósítása. Célszerű megtalálni, újból és újból átgondolni az egyes ünnepek és a hozzájuk kötött tevékenységek szerepét. Csak példaként: a Szent Mihály nap bátorságpróbája és a Szent Márton napi készülődés célja és jellege – életszakaszonként egészen más és más; az advent hétfői közös kezdés a közösségi hivatásának megvalósítása komoly feladat; a pünkösd a kisebbek versengésének, a tizenkettedikesek, illetve az érettségiző tizenhar-

madikosok megszólalni tudásának egybeesése kifejező párhuzam.

Évszak- avagy hóünnepok egy-egy tanulási időszaknak [kettő-négy epocha (ősz-tél-tavas-nyár) vagy félév (tél-nyár) után] az összegző lezárásai: dramatizált játékok, az osztályközösségek által létrehozott előadások bemutatására, euritmia-bemutatókra, kóruséneklésre, közös zenélésre, művészi munkák kiállítására van ilyenkor lehetőség.

A nemzeti ünnepeink a visszaemlékezés időpillanatai. Tagozatonként más és más, szintén az iskolák által (a törvények szerint meghatározott keretek között) tudatosan meghatározandó módon javasolt megemlékezni róluk.

A tankönyvhasználat sajátosságai

A Waldorf-iskolában a tanítás záloga és a tudás forrása nem a tankönyv, hanem a tanár. Ő választja ki azt a tananyagot és tanulási formát, amely a gyerekek adott csoportjának leginkább megfelel.

A tanórák gondos előkészítése segíti a tananyag képi megragadását, ezáltal megszólítja a gyerekek érzésvilágát, és felkelti érdeklődését. Szöveggyűjtemények, feladatgyűjtemények, szótárak, atlaszok, irodalmi- és más segédanyagok, források vagy kézikönyvek, illetve a kerettantervi tartalmak feldolgozását segítő, a Magyar Waldorf Szövetség és a fenntartásában működő szakmai szolgáltató intézet (Waldorf Ház) gondozásában megjelenő tanulói munkafüzetek, segédletek használata fontos, de mindig a tanár által előkészített, feldolgozott és átadott tananyag alátámasztására használjuk őket. A tartós tankönyveket, a kötelező- és ajánlott irodalmi műveket vagy egyéb tankönyveket a szociálisan rászoruló tanulók számára az iskolai könyvtárak biztosítják.

A hagyományos tankönyveket és legújabb technológiának megfelelő audiovizuális taneszközöket elsősorban a Waldorf-iskolák felső tagozatán használják, ott is inkább akkor, ha önálló munkára ösztönöznek. Az önálló kutatómunka további forrásai a primer irodalom, a szöveggyűjtemények, eredeti dokumentumok, saját munkalapok, statisztikák, lexikonok, amelyek növekvő mértékben képezik a felső tagozat munkájának részét. A diákoknak meg kell tanulniuk, hogy a tananyaguk maguk adjanak formát, adott esetben olyan formát, hogy azt nyilvánosságra is lehessen hozni; meg kell tanulniuk, miként kell folyamatokat leírni, dokumentálni és rendszerszerűen tagolni.

A Waldorf-iskolában elsősorban a tanulók által vezetett vagy összeállított epocha-füzetek veszik át a tankönyvek szerepét.

A napközi szerepe

A Waldorf-iskolákban délutánonként fenntartott napközi elsősorban a gyerekek szociális kompetenciáit fejleszti. A fantázia erőket megmozgató és testi ügyességet kívánó szabad- és a pedagógus által vezetett (többnyire

udvari) játék a napköziben töltött idő meghatározó eleme. A hét minden tanítási napját egy-egy rendszeresen visszatérő tevékenység jellemzi: bábozás, diavetítés, formázás, népi gyermekjátékok, mesemondás, kézműves foglalkozások, fejlesztő játékok; alkalmanként és indokolt esetekben lehetővé tesszük és segítjük a házi feladatok megírását is.

A napköziben uzsonnát is biztosítunk a gyerekek számára; az étkezés előkészületeit a gyerekek pedagógusossal együtt végzik. A napközit jellemzően az alsó tagozatos gyermekek veszik igénybe naponta 12:00–16:30 óráig.

Sajátos iskolai szerkezet

A Waldorf-iskolák az általános műveltséget megalapozó képzés mellett a kerettantervből adódóan ellátják az alapfokú művészetoktatás feladatait is. A gimnáziumi képzés és az érettségire felkészítés öt évfolyamon történik, a középiskolai nevelés-oktatás a tizenharmadik évfolyamon fejeződik be.

A Waldorf-iskolák méretük szerint kis iskolák: évfolyamonként általában egy osztály szerveződik, a tanulói és alkalmazotti közösség létszáma jóval elmarad a jogi szabályozás modelljét adó, évfolyamonként több osztállyal működő iskoláktól. A közösségi szervezet és működés kevésbé tagolt, a kapcsolattartás közvetlenebb, a nevelés személyi és tárgyi feltételei eltérőek.

A Waldorf-iskolák munkatársai arra vállalkoznak, hogy a szabad szellemi élet olyan öngazgatású intézményeit teremtik meg, amelyekben a Waldorf-pedagógia megvalósítható. Az intézmények a szociális organizmus Rudolf Steiner által felfedezett törvényei szerint három alapelve épülnek: öngazgatás, demokratikus-republikánus elv, funkcionális hármastagozás. Az iskolát a szellemi élet alapfeltételéből igazgatják a munkatársak, az igazgatás a szellemtudományos emberismeretből és az ebből adódó módszertanból kiindulva történik. Az iskola szellemi vezetése és igazgatása, működtetése – a pedagógiai munka mellett – a Tanári Kollégium feladata. Az iskolák fenntartói a szülői kezdeményezésre alapított és a mindenkori szülői közösség támogatásával működtetett nonprofit civil szervezetek (alapítványok, egyesületek). A fenntartó és iskola kapcsolatában domináns és hangsúlyos az együttműködés az iskola működése, mint közös cél szolgálatában. A fenntartói tevékenységet a szülői közösség a civil szervezetekről szóló jogszabályok keretei között látja el, jelentékeny önkéntes személyes közreműködés vállalásával és az intézményfenntartói cél anyagi támogatásával.

A szervezeti és működési sajátosságokról bővebben a IX. fejezet rendelkezik.

A pedagógus munkakör sajátosságai

A pedagógusokkal szemben sajátos elvárások jelennek meg az órára felkészülésben, egyrészt az epochális oktatásszervezés, másrészt a heti rendszerességgel tartott tanári konferencia-üléseken való részvétel miatt.

Szabadév

Az alapképzettség megléte mellett az iskola azt is elvárja, hogy az osztálytanítók az eredményes nyolc éves munka érdekében rendszeres éves továbbképzéseken vegyenek részt. Szakmai megújulásra adhat lehetőséget az is, hogy – amennyiben az iskola gazdálkodása ezt elérhetővé teszi – az osztálytanító két nyolc éves ciklus között egy olyan évet tölthet el, melynek során csökkentett munkaidő mellett készülhet fel a következő osztály indításának pedagógiai feladataira.

A pedagógus munkaköréről további rendelkezéseket a IX. fejezet tartalmaz.

A tanulói jogviszony sajátosságai

A gyakorlatban a szülők részéről gyermekük beíratásával egy pedagógia választása történik meg, amely mellett sajátosan megjelenik a civil szektorbeli intézményfenntartói tevékenységben való részvétel követelménye (közhasznú cél támogatása személyes közreműködéssel és pénzbeli adománnyal). Az iskola működtetése és fenntarthatósága megvalósításának érdekében szoros együttműködés és támogatás alakul ki a szülői közösség és az intézmény között, amelytől jogi szempontból elhatárolandó a tanulói jogviszony. A tanulói jogviszony az iskola és a tanuló jogviszonya, amely nem kapcsolható össze a fenntartó tevékenységével és támogatásával.

A szülői szerep

A Waldorf-iskola mindig szülők elhatározásából jön létre. A szülői munka azonban nem ér véget az iskola elindításával, mivel az ott dolgozó pedagógusok nevelő partnerként tekintenek a szülőkre. Annak érdekében, hogy elveiket, gyakorlatukat, értékrendjüket harmóniába hozzák, a tanárok rendszeres szülői esteket szerveznek az osztályba járó gyerekek szüleinek. Ezek a szülői estek alkalmat adnak az eszmecserére, a tapasztalatok megosztására, a fontosabb életkori problémák közös megértésére, feldolgozására. A havi rendszerességgel találkozó szülők eleven kapcsolatot ápolnak az osztályt vezető tanárral és egymással is, ennek révén olyan szociális közeg jöhet létre, ami segítheti a mindennapos gondok megoldását és nagyobb krízisek alkalmával is támogatást nyújthat a bajba kerülőknek. Ezen közvetlen emberi kapcsolattartás elengedhetetlen feltétele a gyerekek nevelésének, a közös felelősség tudatos kialakításának. A szülők bevonása az iskolában zajló közösségi programok, ünnepek szervezésébe szintén erősítheti az elkötelezettséget és lehetővé teszi a szülők számára a pedagógiai folyamatokba történő betekintést. Ezt a tendenciát erősítik a rendszeresen megtartott „hónapünnepek”, melyek során a gyerekek ünnepi keretek között adnak betekintést az érdeklődő szülőknél az órákon végzett munkáról.

A szülői közösség sajátos szerepköre az intézményfenntartói feladatok ellátása. A Waldorf-iskolák civil szervezetek, szülői kezdeményezésre alapított és a mindenkori szülői közösség által működtetett alapítványok és egyesületek fenntartásában működnek. A szülők fenntartói tevékenységéről részletesebben a IX. fejezet szól.

Pedagógusképzés és továbbképzés

A Waldorf-pedagógia emberismereti alapjainak és metodikai-didaktikai sajátosságainak elsajátítása, a különböző életkoroknak és a tanított tárgyaknak megfelelő eszközök és oktatásszervezési formák megismerése külön neveléstudományi és művészeti pedagógusképzést igényel, amelyet a Magyar Waldorf Szövetség országos szakmai szolgáltató intézet és Waldorf Pedagógiai Intézet keretében szervezett akkreditált és egyéb pedagógus-képzések, továbbképzések biztosítanak.

A képzés legfontosabb elemei: az antropológiai tanulmányok, a Waldorf-pedagógia módszertana, a művészi-alkotó tevékenység és a szociális kompetencia. A Waldorf-pedagógusképzés a felsorolt területeken a következő célokat fogalmazza meg:

- A pszichológiai-pedagógiai embertannak a gyermek szemléltető megértéséhez kell vezetnie.
- A módszertani oktatás célja a tananyag embertani elmélyítése, és annak megértése, hogy az oktatás szándékai miként érvényesülnek.
- A művészi gyakorlatnak – festés, agyagozás, zene, dráma, euritmia, beszédképzés – kell az utat előkészíteniük ahhoz az átalakulási és érzékennyé tevő folyamathoz, amely mind a művészi alkotást, mind a pszichológiai megismerést támogatja.
- A szociális együttműködés gyakorlása segíti az emberek és a világ iránti érdeklődés kialakítását és fenntartását.

A Waldorf-pedagógus munkájához elengedhetetlenül hozzátartozik a folyamatos továbbképzés és önképzés. A képzés és önképzés során kialakíthatók a tanári hivatáshoz szükséges legfontosabb erények: motiváció, önreflexió, érdeklődés, lelkesedés, kezdeményezőkézség és szaktudás.

III. A WALDORF-PEDAGÓGIA, MINT AZ INTEGRÁCIÓ EGY LEHETSÉGES SZÍNTERE

A Waldorf-pedagógia szemléletében tükrözi az 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról, a 2003/CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség biztosításáról valamint a Nemzeti Köznevelési Törvény irányelveit. Amellett, hogy a hatályos törvényi kereteken belül alkalmazkodik a különböző tanulási- és/vagy viselkedési problémák leírására felállított kategóriákhoz, mint sajátos nevelési igény (továbbiakban SNI), tanulási-, beilleszkedési nehézség (továbbiakban TBN), hátrányos helyzet, illetve halmozottan hátrányos helyzet (továbbiakban HH, illetve HHH), azonban a tanulókat érintő problémák esetén nem a deficitorientált orvosi modellt, hanem a korszerűbb tanulás és részvétel orientált szociális modellt veszi alapul. E szemléletben speciálisan a gyermek nehézségeit figyelembe véve kell megteremtünk az iskolai nevelés-oktatásban való részvételének feltételeit.

A Waldorf-pedagógia nevelési attitűdje a különböző integrációs szemléletek közül az inkluzív formához áll a legközelebb, a következő ismérvek miatt:

Felismeri és tiszteletben tartja a tanulók közötti egyéni különbségeket, függetlenül attól, hogy azok miből erednek, és az iskolai élet mely területén jelennek meg.

Ez a szemlélet a Waldorf-iskola egész életét áthatja: megjelenik az osztálytermi munkában és a tanórán kívüli nevelési helyzetekben, a tanári kollégium munkájában, valamint a szülőkkel való kapcsolatban is.

Az adott korosztály fejlődési sajátosságait tartja szem előtt, ehhez rendeli az aktuális osztályfokon a tananyagot.

Szöveges értékelést alkalmaz, melyben a tanuló önmagához mért fejlődését is megjeleníti.

A teljes személyiség fejlesztésére törekszik, nem pusztán a tudás megszerzésére koncentrál, a nevelési tanítási folyamatban is támogatja a tanulói sokféleséget.

Fontosnak tartja, hogy minden gyermek a lehető legnagyobb aktivitással vegyen részt a tanulási folyamatban.

A gyermek kiegyenlített, harmonikus fejlődésre, ilyen módon a megelőzésére fókuszál.

Fontosnak tartja a tanulást támogató környezet kialakítását, elkötelezett abban, hogy felismerje a tanulás és a részvétel akadályait és mérsékelje azokat.

Az integrált (inkluzív) oktatás akkor vezethető be a Waldorf-iskolában, ha a közösség (tanári kollégium, szülők közössége és a fenntartó együttesen) elkötelezettek annak feltételeit megteremtteni, s ezt programként az iskola fejlesztési tervébe ágyazni. A feltételek az Inklúziós Index (2009)

kézikönyvének hazai leírásaival összhangban következő dimenziókban jelennek meg:

- A) Az inkluzív szemlélet kialakítása
- B) Inklúziós programok kidolgozása
- C) Az inklúzió mindennapi gyakorlatának megszervezése

A rendszer alapját az inklúziós szemlélet kialakítása jelenti, mely természetes módon közel áll a Waldorf-pedagógiai emberképéhez. Az inklúziós szemlélet teszi lehetővé, hogy az iskolaközösség mindhárom oldala elfogadja az inkluzív értékeket majd ezek, az együttműködésen alapuló kapcsolatok vezetnek a másik két dimenzió megvalósításához. A rendszer függőleges tengelyén jelenik meg az inklúziós programok kidolgozása, ez a tanterv szempontjából a vertikális és horizontális tanterv inklúziós szempontú átdolgozását valamint az alkalmazott tanulást segítő eljárások és terápiák programjait tartalmazza. A rendszer harmadik dimenziója az inklúzió mindennapi gyakorlatának megszervezése, itt jelenik meg a konkrét, napi pedagógiai tervezés szintjén az inklúzió, a pedagógust ebben a szemlélet és a pedagógiai program is segíti: így pl. képes elhárítani a felmerülő akadályokat annak érdekében, hogy mozgássérült tanuló részt vehessen az osztálykiránduláson.

A.) Az inkluzív szemlélet kialakítása

A Waldorf-iskolákban, kiemelt cél, hogy azoknak a szülőknek, akik ilyen szemléletben szeretnék felnevelni gyermekeiket, legyen lehetőségük arra, hogy a Waldorf-pedagógiát válasszák, függetlenül attól, milyen képességekkel rendelkeznek gyermekeik. Az inklúziós szemlélet kialakítása a Waldorf-iskolákban azért is bír az Európánál nagyobb jelentőséggel, mivel Magyarországon nem jelentek meg olyan Waldorf-gyógypedagógiai intézmények, mely más európai országokban (pl. Ausztria, Németország, Svájc, Hollandia, Anglia) már államilag elismert programmal, állami finanszírozás mellett működnek.

Az inkluzív szemlélet kialakításának célja, hogy biztonságos, elfogadó, együttműködő és ösztönző légkör jöjjön létre az iskolaközösségben, melyben mindenkit a legjobb teljesítményének biztosítékaként értékelnek. Közös értékek alakuljanak ki, melyeket az iskolaközösség mind három oldala magáénak vall, s ezek mentén szerveződjön az iskola mindennapi élete. A szemléletalakítást két szakaszra bontjuk:

- Közösségfejlesztés
- Az inkluzív értékek megteremtése

A **közösségfejlesztés**ben a Waldorf-iskolára amúgy is jellemző demokratikusan építkező közösségi forma alapértékévé válik az emberi sokszínű-

ség támogatása, ezen belül a tanulói sokszínűség természetes elismerése. Cél, hogy a sokszínűség támogatása a pedagógiai munka mellett az iskola közösségi életének minden színterén (gyermekközösség, tanári közösség, szülői közösség) a lehető legteljesebb mértékben megjelenhessen. A gyermeki sokszínűség támogatásában elsődleges feladat, kivétel nélkül minden gyermeknek megteremtjük a lehetőséget az ideális fejlődésre. Ennek egyik záloga, hogy az osztályok összetétele tükrözze az átlag népesség arányait, mind a tipikusan, mind az atipikusan fejlődő gyermekek esetében. Mai tudásunk szerint ez a különböző atipikusan fejlődő csoportok szempontjából a következő arányokat mutatja: $SNI \leq 5-7\%$; $TBN \leq 10-15\%$; $HHH \leq 10-15\%$. (A HHH aránya az iskola földrajzi elhelyezkedésétől függően változhat.) A heterogén tanulói összetételt azonban tágran értelmezve a kiemelkedő tehetségű tanulók gondozásának is teret kell biztosítani az osztályokban. A fenti arányok mellett kiegyenlített lehet a pedagógus nevelő-tanító munkája is az osztályban, egyenlően figyelve a közösségi és az individuális értékekre.

Az **inkluzív értékek megteremtése** terén a Waldorf-pedagógiai antropológia az emberben a Test Lélek Szellem együttműködését látja. A Waldorf-gyógypedagógia alapgondolata, hogy a fejlődési zavarokat, fogyatékoságokat úgy tekinti, mint az ember szellemi-lelki erői és testi szervezete között fennálló együttműködési deficitet. Ebben az összefüggésben maga az ember szellemi individualitása nem beteg vagy sérült, azonban a képességek fejlődésére gyakorolt hatását a test és/vagy a lélek sérülése, fogyatékosága folytán csak részben, hiányosan fejtheti ki. A Waldorf-nevelés, -oktatás arra törekszik, hogy a lelki és testi sérülést megsegítése, kompenzálása által mennél nagyobb lehetőséget biztosítson a gyermeki fejlődés során a szellemi individualitás számára a benne rejlő képességek kibontakoztatására.

Az inkluzív értékek megteremtésében a Waldorf-pedagógia azon erkölcsi-vallási-szociális alapelve lesz legnagyobb segítségünkre, hogy a gyermekeket a Jó, a Szép és az Igaz hármasságában nevelje fel, mindenkor megfeleltetve ezt a gyermek aktuális fejlődési szintjének, és érvényre juttatva ezeket az értékeket az iskolai élet minden területén.

B.) Inklúziós programok kidolgozása

Célja, hogy megtervezze az iskola téri- és infokommunikációs akadálymentesítését, valamint az általános Waldorf-pedagógiai program átdolgozásán és speciális terápiás programok kidolgozásán keresztül valamennyi tanuló számára biztosítsa a tanulási-nevelési folyamatban, valamint a közösségi életben való lehető legteljesebb (akadálymentes) részvétel pedagógiai feltételeit. A dimenzió szakaszai:

- A téri és infokommunikációs akadálymentesítés
- A tanterv átdolgozása

- Tanulást segítő és terápiás programok kidolgozása
- Pedagógusok továbbképzése

A **téri- és infokommunikációs akadálymentesítés** a különböző fogyatékosok speciális igényei szerint kell, hogy megvalósuljon. Így meg kell oldani:

- **Mozgássérült tanuló** (kerekeszéssel, vagy más segédeszközzel helyet változtató) számára meg kell oldani az iskola akadálytalan bejárását, ennek eszközei lehetnek a különböző rámpák, kerekesszék-felvonó, lépcsőn járó kerekesszék, mozgássérült-WC kialakítása, optimális szélességű közlekedési terek biztosítása, a kerekesszéknek, vagy más segédeszköznek megfelelő tanulóasztal kialakítása, valamint szükség esetén személyi segítő biztosítása. (A személyi segítő az iskolaközösség bármely tagja lehet, tanuló társ éppen úgy, mint szülő, tanár, pedagógus asszisztens vagy technikai dolgozó. Munkáját közösségi felajánlásból, vagy csekély díjazásért végzi.) A mozgássérülés fajtája szerint szükség lehet különböző elektronikus kommunikációs eszközökre is, mint pl. speciálisan kezelhető személyi számítógép vagy kommunikátor.
- **Hallássérült tanuló** esetében az infokommunikációs akadálymentesítésnek tartalmaznia kell a sérülésspecifikus hangerősítést, mely a személy mindennapi használatában lévő speciális hallókészüléke mellett mobil, vagy beépített indukciós hurokerősítő használatát jelenti.
- **Látássérült tanuló** esetében az egyéni információfelvételi csatorna figyelembevételével (vakoknál taktilis csatorna, gyengénlátóknál vizuális csatorna) kell biztosítani az iskolaépületben való tájékozódás lehetőségét, a padlón vezetősínekkel, a lépcsőfokok peremén élénksárga szalaggal, illetve az ajtón nagyméretű, jó kontraszthatású, lehetőleg dombornyomású feliratokkal (vakok esetében Braille-írással). Az iskola elektronikus felületeit (honlap, levelező lista, e-learning) a felolvasó programok számára felismerhetővé kell alakítani. A tananyagok akadálymentesítését vakok számára Baille-írásos, vagy hangoskönyv formában, gyengénlátók számára, asztali vagy elektronikus nagyítók segítségével biztosítsuk. A bejárásakor, illetve speciális alkalmakkor személyi segítőre is szükség lehet (részletezve lsd. mozgássérült tanuló).
- **Diszlexiás tanuló** részére szintén a felolvasó programok, hangoskönyvek jelenthetnek segítséget, társuló diszgráfia esetén a jegyzeteléshez és a tanuláshoz valamint helyesírásellenőrzéshez is laptpra lesz szükség.

A tanterv átdolgozásakor figyelembe kell venni az egyes fogyatékosági területekre jellemző eltérő fejlődésmentet, mely megjelenhet:

- az érzékszervi-mozgásos funkciók,
- a megismerő funkciók,

- a kommunikáció
- a szociabilitás
- a tanulási teljesítmények szintjén egyaránt.

Jelen dokumentum terjedelmi korlátai miatt csak a legfontosabb szempontokra hívjuk fel a figyelmet, külön-külön említve az érintett fogyatékosági területeket. A helyi tanterv megalkotásakor fontos figyelembe venni, hogy az egyes fogyatékosági területek maguk is inkább gyűjtőmegnevezések, ezeken belül igen sokfajta, gyakran eltérő tünetekkel rendelkező kórkép található, melyek súlyossága egyénenként is nagy különbségeket mutat, ezért egymástól eltérő megsegítést igényelnek, rehabilitációs-rehabilitációs programok kidolgozásához az adott SNI-területhez értő szakos gyógypedagógus segítségét feltétlenül vegyük igénybe. A tantervkészítés során szükségessé válik az egyes tantárgyak anyagának, követelményszintjének adaptálása az SNI-tanulók egyes csoportjaira, ezen keresztül az egyes konkrét tanulókra is.

- A **mozgássérült tanuló** mozgása, ezáltal érzékszervi fejlődése is eltér tipikusan fejlődő társaitól, mivel körülötte a tér leszűkül, a környezet megismerése lassabbá válik, hiányosan mehet végbe. Ez hatással lehet az ingerfeldolgozás folyamatára, ezzel együtt a megismerő funkciók, elsősorban a gondolkodás fejlődésére. Mozgatófunkcióinak korlátozottsága beszédét, és grafomotoros megnyilvánulásait is hátrányosan érintheti, valamint beszédértését is befolyásolhatja. Kommunikációs csatornák közül nonverbális közlései lehetnek nehezen értelmezhetőek, artikulációja nehezebben érthető. Tanulási teljesítményeiben tehát a számolás, írás-olvasás, és általában a verbális információfeldolgozásra épülő tantárgyak is nehézséget jelenthetnek, csakúgy, mint a mozgásos teljesítményekhez kötött tárgyak (pl. testnevelés, kézimunka, eurytmia, kertművelés). A tanórákon differenciált feladatadást, képességeihez és motoros lehetőségeihez igazodó számonkérést és értékelést igényel.
- A **látássérült tanuló** esetében fontos, hogy egyoldalú nehézségét a többi érzékelési folyamat intenzív fejlesztésével kompenzáljuk, ügyeljünk rá, hogy a tanórai információátadás multiszenzoros jellegű legyen (hallás, tapintás, ízlelés, szaglás, hő érzékelés, mozgásérzékelés, egyensúly-érzékelés), hogy elegendő érzéketlen benyomás álljon rendelkezésre a látássérült számára is. A születésétől fogva látássérült gyermek mozgásfejlődése beszűkül, lényegesen meglassul tipikus fejlődésű társaihoz képest. Megismerő funkciói általában erősen, fejlődnek, főként absztrakt gondolkodása, mivel ez jó kompenzációs lehetőséget biztosíthat számára a hiányos érzékszervi tapasztalás kiegészítésében. A kommunikációs csatornákat tekintve nonverbális kommunikációja beszűkült lehet, ez egyaránt vonatkozik testi gesztusokra és mimikára, ezt esetenként intenzívebb verbális kommunikációval kompenzálja. Tanulási teljesítményeinek alakulásában fontos szerepet játszanak a speciális segédeszközök és a tananyag akadálymentes hozzáférése, valamint a sérülés-specifikusan alakított számonkérés: pl. szóbeli ismeretközlés túlsúlya, abacus, tapintható ábrák, braille-írással készített vagy akadálymentesített elektronikus alapú dolgozatok.

- A **hallássérült tanuló**, nagyothalló és siket tanulók hallásvesztése a fontosabb beszédfrekvenciákon olyan mértékű, hogy a hangos beszéd halál útján történő megértésére nem, vagy csak kisebb részben képesek. Így a tipikustól eltérő lehet a szóbeli és az írott nyelvi kommunikáció (beszédértés, szövegértő olvasás szókincs, nyelvi szerkezetek értése és használata, hangzó beszéd stb.) fejlettsége. Így a hallássérült tanuló beszédteljesítménye általában nem korrelál életkorával, ugyanakkor más kommunikációs csatornákon élénk kapcsolattartást folytat: pl. jelnyelv használat. A megismerőfunkciók fejlődésében az absztrakció nehézségével küzdhet, az elvont gondolkodás kialakítása a tipikustól eltérően haladhat. Fontos számára a tanulnivaló vizuális, vagy más érzékleti csatornára való leképezése. A verbális tanulási teljesítmények esetében nagy hátrányba kerül, míg a performációs jellegűeknél jól teljesíthet. A szociális kapcsolatok építésében is segítséget igényel eltérő kommunikációja miatt.
- A **tanulásban akadályozott tanulók** az idegrendszer enyhe, különféle eredetű, örökölt vagy korai életkorban szerzett sérülését és/vagy funkciózavarát mutatják. Legfontosabb jellemzőjük a megismerő funkciók meglassúbbodott fejlődése, melynek következményei az érzékelés-észlelés, a kivitelezés-végrehajtás, a szocio-emocionális területeken, valamint a kommunikáció terén egyaránt jelentkezhetnek. Gyengébb tanulási teljesítményüket főként a figyelem, az emlékezet, a gondolkodás nehézségei, az ezzel járó meglassúbbodott munkavégzés, valamint a nyelvi megértés és kifejezőkészség területén mutatott esetleges gyengeségük magyarázza. Tanulási tempójuk differenciáltan lassabb haladást igényel. A gyakorlás mennyisége és a számonkérés módja is pszichés teljesítményeikhez kell, hogy igazodjon.
- A **beszédfogatékos tanulók** körébe soroljuk nem csak a nyelvfejlődési zavarral küzdő, úgynevezett fejlődési diszfáziás gyermeket, valamint az írott nyelvi zavarral küzdő fejlődési diszlexiás tanulót; de pl. a beszédfolyamatosság zavarával küzdő súlyos dadogó gyermeket is. Utóbbiak esetében a meleg, elfogadó légkör és a szóbeli megnyilvánulások kivárása vagy kiváltása a gyógyír. A **fejlődési diszfázia**, a beszéd és nyelvi fejlődés zavara, mely a beszéd és a nyelv megértésének és/ vagy kivitelezésének súlyos nehézsége. Az atipikus fejlődés a legkülönbözőbb nyelvi szinteken jelenhet meg a kiejtés hibáitól a beszédhangok hiányos felismerésén, az aktív és passzív szókincs életkori átlagnál jelentősen alacsonyabb voltán, a nyelvtani szerkezetek képzésének és megértésének nehézségén, a kifejezőkészségen és beszédmegértésen át egészen a teljes nyelvhasználatig. Mivel a Waldorf-iskola jellemzően gazdag szóbeli kommunikációs lehetőségeket biztosít (beszélgetőkör, mesehallgatás, ritmikus rész, nyelvi játékok, találós kérdések, osztályszíndarabok), fontos, hogy más kifejezőeszközökkel is alátámasszuk a szóbeli közléseket: pl. szemléltetés, élénk nonverbális kommunikáció, dramatizálás, művészeti alkotások. Segítségül olyan tanulásmódszertani eszközöket adjunk a nyelvfejlődési zavarban szenvedő gyermek kezébe, melyek támogatják őt a tananyagfeldolgozásában. A szociális kapcsolatok kiépítésében is segítő együttműködést igényel a korlátozott nyelvi kód használata miatt. A fejlődési diszfázia együtt járhat fejlődési

diszlexiával is, de a diszlexia önállóan, mint **írott nyelvi zavar**, a beszéd képesség csökkent volta nélkül is előfordulhat. A diszlexiás gyermek írott-nyelvi képességei jóval gyengébben és másképpen fejlődnek, mint egykorú társaiké. Nem vagy csak nehezen képes az írott nyelvi jeleket dekódolni, hangzókra, szavakra váltani. Másik nehézsége, hogy a dekódolás folyamatát nem követi az információ szintetizálása, azaz nem érti meg vagy csak igen lassan képes feldolgozni az olvasottak tartalmát. Ez főképpen az olvasóstanulásban, a szövegértésben és a helyesírásban jelenik meg, azonban érintheti a szövegalkotást és áttételesen mindazokat a közismereti tantárgyakat, melyek döntően olvasásos tanulásra épülnek. Ugyanakkor sok esetben támaszkodhatunk az ilyen tanulók fejlett képi látására, az egészségt globálisan átlátó szemléletére és kreativitására egyaránt, mely sajátos tanulási utak kifejlesztését teszi lehetővé, de ezt a folyamatot a terapeutáknak és a tanároknak is hatékonyan támogatniuk kell.

– **A megismerő funkciók vagy a viselkedés fejlődésének tartós és súlyos rendellenességével küzdő tanulók** szintén igen eltérő kognitív és tanulási képességekkel bírnak. **A figyelem- és/vagy aktivitászavart** (ADD, ADHD) mutató tanulók problémái általában szenzomotoros szinten, az észlelés és a feldolgozás területén a legkifejezettebbek. Nem tudják a környezetük ingereit szelektálni, valamint rendezni. Úgy is mondhatnánk, túl sokat észlelnek, nem tudnak választani, ezért esetleges, hogy melyik észlelet kerül a kognitív folyamatok feldolgozásáig és melyik nem. S mivel a kognitív folyamatok feldolgozási kapacitása véges, ez főképpen a figyelmi és az emlékezeti működésekben okoz zavart. A figyelmük könnyen elfárad, főképpen osztálykörnyezetben, ahol nem csak a tanulási folyamat ingereit kell felvenniük, míg kiscsoportos és egyéni helyzetben meglepően jól teljesítenek. A tanórákon tehát végletekig formált, és belátható mennyiségű információt kell kapniuk, ez növeli a feldolgozás valószínűségét. Figyelmük irányítását is időről időre segíteni szükséges, mert, bár gondolkodási folyamataik általában jók, nem ritkán átlag feletti, figyelemtartási és/vagy impulzivitási problémáik miatt nem tudnak végighaladni a kívánt gondolatmeneten. Ez nem csak fáradttá, hanem türelmetlenné, esetleg agresszívvá is teheti őket. Az impulzivitás alacsony monotóniaturéssal is járhat, ezért célszerű a tanórán az egyes feladatok dinamikus váltását, vagy a feladat-megoldási módok sokszínűségét biztosítanunk. Az impulzivitás másik velejárója egy erős teljesítményingadozás, ez az idegrendszer fokozott fáradékonyságával függ össze. A szokatlanul gyenge teljesítményt kiválthatja az időjárás, vagy a hosszú tanulmányi időszak vége felé bármilyen „túlcsorduló inger”, esetleg szociális és/vagy kommunikációs nehézségek. Bár ezek a gyermekek általában teljes nyelvi kódot használnak, mégis gyakran rosszul észlelik társaik nonverbális vagy verbális jeleit, így szokatlanul reagálnak azokra, ezért főleg szociális kapcsolataik fönntartásában igényelnek segítséget.

– **A tanulási teljesítmények problémájával** leggyakrabban a beszéd-fogyatékosoknál már részletezett **írott nyelvi zavar**(diszlexia) és a most tárgyalandó **diszkalkúlia** esetén beszélünk. Ez utóbbi a matematikai gondolkodás zavara. Tiszta formájában a matematikai dekódolás nehézségét

és a matematikai gondolkodás gyengeségét jelenti. Nehézséget okoz nem csak a számjegyek felismerése, de a számfogalmak, a helyiérték, a műveletek és a matematikai összefüggések (pl. arányok, törvények) megtanulása, megértése. Súlyossága igen eltérő lehet, de mindenképpen az életkorilag elvártnál jelentősen alacsonyabb számkörben és absztrakciós szinten képesek csak a feladatok megoldására. Ez a nehézség nem csupán a számtan órákon, hanem más szakórákon is megjelenik: pl. évszámokkal, időiséggel, arányokkal, egyéb számossággal kapcsolatos ismeretek elsajátításakor.

– **A Tanulást segítő programok és terápiák kidolgozásakor** fontos figyelembe vennünk, hogy a Waldorf-iskolai osztálytanító általában 8 évfolyamra vállalja a gyermekek nevelését, tanítását, tehát személyes felelőssége is, hogy minden gyermek számára biztosítsa az iskolai évek alatt a lehető legteljesebb fejlődést. A szaktanárok is az osztálytanító segítségével lépnek be ebbe a tanítási-nevelési folyamatba. Az iskolában dolgozó segítő-, fejlesztő-, terápiás szakemberek feladata pedig, hogy segítsék a gyermek fejlődését és az osztálytanító, valamint a szaktanárok nevelő-oktató munkáját. A különböző eljárások leghatékonyabban akkor működhetnek, ha a fejlesztő-segítő-terápiás szakemberek legalább havi rendszerességgel team-munkában dolgoznak együtt, közösen gondozva az iskolában tanuló SNI, BTN és HHH-val küzdő gyermekek sorsát. A sajátos nevelési igényű gyermek fejlesztése-segítése 4 síkon történik a Waldorf-iskolában.

1. Az SNI-gyerekek szempontjából egyrészt figyelembe kell vennünk a közoktatásban ma rendelkezésre álló, az egyes fogyatékosági területekre kidolgozott sérülésspecifikus terápiákat, biztosítanunk kell ezek végzéséhez a megfelelő szakembert (az aktuális szükségleteknek megfelelően kerül megbízásra, így lehet óraadó vagy részállású is). Ideális, ha a megfelelő szakember egyben Waldorf-pedagógiai végzettséggel is rendelkezik. Ha ez csak hosszabb távon biztosítható, akkor széleskörűen tájékozódjon a pedagógia emberképéről, az osztályfokkonkénti követelményekről. Képes legyen az iskolában az iskola fejlesztő-terápiás csoportjával való szoros együttműködésre. A sérülésspecifikus ellátás a nemzeti köznevelési törvény által szabályozott módja a különböző fogyatékosági területekre nézve a következő:

- mozgássérültek esetében: mozgásnevelés (szomatopedagógus), gyógytorna (gyógytornász), konduktív pedagógiai segítség (konduktor);
- látássérültek esetében: látásnevelés (tiflopedagógus, látássérültek pedagógiája szakos gyógypedagógus), aki az érzékszervi fejlesztés mellett az információ felvétel és a tanulási folyamatok megsegítését is végezheti;
- hallássérültek esetében: hallásnevelés és beszéd- és nyelvi fejlesztés (az előbbit szurdopedagógus vagy hallássérültek pedagógiája szakos gyógypedagógus, utóbbit e mellett logopédus is végezheti);
- tanulásban akadályozott tanuló kognitív és tanulási képességeinek fejlesztése (oligofrén pedagógia vagy tanulásban akadályozottak pedagógiája szakos gyógypedagógus végezheti, egyéb járulékos megsegítésüket pl. olvasás-, számolászavar logopédus is végezheti);

- beszédfigyatékos tanuló beszéd- és nyelvi fejlesztése, valamint az írott nyelvi zavar kezelése (logopédus vagy logopédia szakos gyógypedagógus végezheti);
- a megismerő funkciók vagy a viselkedés fejlődésének tartós és súlyos rendellenességével küzdő tanulók sérülésspecifikus fejlesztése magában foglalja a megismerőfunkciók direkt vagy indirekt fejlesztését valamint különböző, szintén direkt vagy indirekt viselkedésmódosító terápiákat, diszkalkúliások esetében a diszkalkúlia terápiát (elsősorban pszichopedagógus, vagy pszichopedagógia szakos, de egyéb más szakos gyógypedagógus is képezett ezek elvégzésére).

2. A Waldorf-pedagógia emberképével jól együttműködő más, nem sérülésspecifikus, ugyanakkor a személyiségfejlődés egészére különböző szinteken ható segítő-fejlesztő-terápiás (zömében nemzetközileg elismert, jogvédelem alatt álló) eljárások bevonására is szükség van, a prevenció, az életminőség javítása és a következményes fejlődési hátrányok leküzdése érdekében. Az ilyen fejlesztő-terápiás eljárások iskolai alkalmazásának kritériumai:

- A terapeuta képes legyen az adott eljárás pedagógiai szempontú értékelésére, hatásterületének leírására.
- A terapeuta ismerje a tantervet, legyen tisztában az egyes osztályfokok követelményszintjével.
- A terapeuta képes legyen rendszeresen együttműködni az iskolában működő fejlesztő-terápiás csoporttal, tájékoztatást adni a gyermek fejlődéséről.
- A terapeuta képes legyen szorosan együttműködni az osztálytanítóval, tájékoztatni őt a gyermek haladásáról.
- Képes legyen együttműködni a szülővel.

Waldorf-iskolákban jelenleg használt, a Waldorf-pedagógia emberképére épülő eljárások rövid leírása:

Az **antropozófus orvoslás** (célszerű, ha a Waldorf iskolában az iskolaorvos ezzel a szemlélettel rendelkezik) egységben látva a testi- a lelki- és a szellemi fejlődést, segít a gyermek életfolyamatainak és kognitív- valamint tanulási folyamatainak összefüggéseit felismerni, megmutatja a szükséges beavatkozások irányát és kijelöli azok célját, figyelemmel kíséri diagnosztikus munkája során a fejlődésben bekövetkezett változásokat, szükség esetén javaslatot tesz a terápia módosítására.

Az **Extra Lesson fejlesztő eljárás** indirekt módon, mozgás-, rajz- és festésgyakorlatok segítségével fejleszti a szenzomotoros rendszert, a szenzoros integrációs képességet, ezáltal a kognitív képességeket, melyek együttesen a tanulási teljesítmények javulásához vezetnek. Hatékony eljárás tanulási és/vagy viselkedési zavarok esetén. Specifikus feladatai az egyes életkoroknak megfelelő bontásban jelennek meg a következő területeken: mozgáskoordináció, testtudat és térészlelés, finommotorika és vizuomotoros koordináció,

vízszintes- és függőleges középvonali sorompó oldása, dominancia erősítés.

A **Gyógyeuritmia** a beszédhang-képzés mozgásmechanizmusainak metamorfózisait az egész test mozgásaira terjeszti ki. A törzssel és a végtagokkal végzett speciális, tudatosan felépített ritmizált mozgások a vérkeringés az anyagcsere- és a légző-rendszer fiziológiai és funkcionális folyamataira és az idegrendszeri folyamatokra hatnak. Így hatékonyan oldja a másodlagos pszichés tüneteket: pl. a szorongást, az agressziót a kényszerességet és a hangulatingadozást.

Segítséget nyújt a gyermeknek a tér és az idő átlátásához, ezért minden olyan esetben jó eredménnyel használható, amikor a tanulási- és/vagy viselkedési nehézségek mögött a testtudat, a mozgáskoordináció, a térészlelés és a ritmikus képességek fejlődési zavara figyelhető meg. A kognitív funkciók közül leginkább a figyelemkoncentrációt az észlelést és az emlékezetet fejleszti.

A **Művészet- vagy művészeti terápia** a lelki erők harmonizálásának eszköze a Waldorf-pedagógiában. A mentálhigiénés jellegű kezelés a magatartási nehézségek és a másodlagos pszichés sérülések kezeléséhez különböző képzőművészeti technikákat használ fel, mint a festés, a pasztell- és a szénrajz, a formarajz, a dinamikus rajz és a plasztika. A gyermek a terápiás ülések során tematikus alkotási folyamatban vesz részt, eközben a feldolgozásra kerülnek a feszültségek, az átélt traumák és a magatartási problémák.

A **Helios mozgásterápia** a Waldorf-iskolában használatos Bothmer-gimnasztika terápiás szemléletű felerősítése. Fő alapelve, hogy a bennünket körülvevő tér megértésével és átélésével, elérhető a mozgás gyógyító esz-közként való felhasználása. A gyógyító mozgás közvetlenül hat a fizikai testre, építő és kiegyensúlyozó hatással van a viszcerális rendszerre (élet-érzék) és erősíti az Én-tudatot. Részai: Bothmer-gimnasztika gyakorlatok, koncentrációs-, ritmus-, ügyességi-, koordinációs gyakorlatok, játékok, atlétikai elemek, képzeletfejlesztő játékok. A mozgáson keresztül, a fizikai testen és testtel dolgozva igyekszik e módszer visszaállítani az ember, mint testi, lelki, szellemi lény egyensúlyát. A gyakorlatok lehetséges kiegészítője a Pressel-masszázs.

A **Ritmikus masszáz**s (Hauschka-féle) elvi háttérében az anyagcsere-végtagrendszer, ritmikus rendszer és ideg-érzékszervi rendszer egysége áll. A nedvkeringés ritmikus stimulálásán keresztül a szervezet fiziológiás kiegyenlítő-harmonizáló folyamatait támogatja. Elősegíti a gyermeki figyelem befelé (az interoceptív folyamatok felé) fordulását. Ezáltal egy önmagában megnyugvó folyamatot indít el, harmonizálva a testi-és lelki működések kapcsolatát. Különösen hatékony különböző viselkedészavarok kezelésében.

3. A Waldorf-pedagógia preventív szemléletű, kiegyenlítő hatású pedagógia, nagy hangsúlyt fektet az intraperszonális képességek kiegyenlített fejlődésére. Ezen hatások részletes leírását a tanterv preambuluma tartalmazza. Az SNI gyermekek szempontjából fejlesztő és rehabilitációs hatásúnak minősülnek mindazok a főoktatásbeli és szakórai elemek, melyek szolgálják: pl. a szenzomotoros rendszer, a szenzoros integráció fejlődését, a lelki-ér-

zelmi fejlődést a praktikus intelligencia vagy a kognitív folyamatok fejlődését. Így a szaktanárok saját tantárgyuk óráin is végezhetnek kiegészítő rehabilitációs tevékenységet, ha kellően differenciálják a feladatadást, maximális figyelemmel az SNI-gyerekekre.

4. Waldorf osztálytanító és a gyermek különleges kapcsolata folytán az eddig említett eljárások egyrészt támogatják az osztálytanítót az SNI gyermek tanórai szükségleteinek maradéktalan kielégítésében, másrészt maga az osztálytanító végzi a gyermek korrepetálását, tantárgyi felzárkóztatását, hiszen ő ismeri a legjobban az adott gyermek tanulási stratégiáit, tanulási teljesítményeit. Erre a tanterv biztosítja a gyakorlóórák rendszerét.

A **pedagógusok továbbképzése** során az iskoláknak a munkatervben előtérbe kell helyeznie azokat a tanfolyamokat, tréningeket, melyek a tanulói sokféleség támogatását teszik lehetővé. Kezdetben a különböző sérülésspecifikus érzékenyítő programokon van a hangsúly, melyek a befogadó attitűd megteremtését segítik pedagógusok és szülők körében egyaránt. Ezt követően van szükség a tanulói sokszínűség támogatását segítő módszerek, rendszerek elsajátítására kerülhet sor: pl. az inkluzív pedagógia, a differenciálás módszere, a kooperatív technikák és a projektmódszer megismerése tartoznak a legfontosabbak közé. Az előbbiekkal egyenrangú mértékben támogatandók a Waldorf-pedagógia szemléletéhez közelálló, a gyermekek megismerését megértését elmélyítő, és a fejlesztő-segítő eljárásokat bemutató továbbképzések is: pl. Extra Lesson, Bothmer-gimnasztika, ritmikus bedörzsölés, különösen ajánlottak az atipikusan fejlődő gyermekek gondozásában résztvevő gyógypedagógusok számára.

C.) Az inklúzió mindennapi gyakorlatának megszervezése

Célja, hogy az iskola minden tevékenységi színterén (pl. tanórák, szünetek, projektek, ünnepek, kirándulások) minden tanuló aktív részvételét, haladását lehetővé tegyük, és ehhez a rendelkezésre álló tárgyi és személyi forrásokat biztosítsuk. A dimenzió szakaszai:

- A tanulás-tanítás folyamatának szervezése
- Az erőforrások mozgósítása

A tanítás-tanulás folyamatának megszervezése döntően a tanári kollégium és a fejlesztő-terápiás team feladata. A z osztálytanító és a szaktanárok arra kell, hogy törekedjenek, hogy a tanórák folyamata a lehető legaktívabban támogassa a tanulói sokféleséget, a differenciálás és a kooperatív technikák széles tárházát alkalmazzák. A munka folyhat egy- vagy akár kéttanáros modellben (tanár+gyógypedagógus vagy pedagógiai-, gyógypedagógiai asszisztens segítségével) is. Azonban a fejlesztőknek és a gyógypedagógusnak minden esetben szorosan együtt kell működni az osztálytanítóval, a szaktanárokkal és a gyermek szüleivel. Ennek lépései a következők:

- A gyógypedagógus vagy a terapeuta látogatja az osztály tanítási óráit,

megfigyeli az SNI gyermek órai munkáját, kapcsolódását az osztályközösséggel, együttműködését az osztálytanítóval és társaival.

- A gyógypedagógus évente megvizsgálja az SNI gyermeket.
- A hospitálás tapasztalatait és a vizsgálat eredményeit megbeszéli az osztálytanítóval valamint a szülőkkel.
- Közösén kitűzik az adott periódus pedagógiai-gyógypedagógiai-nevelési céljait.
- A gyógypedagógus segít az osztálytanítónak megtalálni a megfelelő eszközöket, módszereket az SNI tanuló lehető legoptimálisabb órai részvételének biztosítása érdekében.
- A gyógypedagógus tanácsokat ad a szülőnek az otthoni környezet és szokások legmegfelelőbb kialakításához, a gyermek tanulmányainak otthoni segítéséhez.
- Szükség szerint negyedévente vagy félévente a szülők és a pedagógusok közösén értékelik az elvégzett pedagógiai-gyógypedagógiai munka és a szülői megsegítés eredményességét, új célokat tűznek ki, vagy módosítják a korábbiakat.
- Munkájukat támogatja a fejlesztő-terápiás team és szükség szerint a tanári kollégium gyermekmegbeszélése is.

A tanulásszervezésnél a Waldorf-tanári munka fontos kívánalma, hogy ne csak az ismeret kognitív oldalát, de lelki-érzelmi aspektusait, valamint praktikus alkalmazását is egyforma súllyal jelenítse meg. Így válik a tanulás érdekessé és élettellel telivé. Minden tárgyban fokozatosan segíti a diákokat a való életből a fokozatos absztrakción át az elvont fogalmak és azok szimbolikus megjelenítése felé. Így figyelembe veszi a gyermekek különböző egyéni tapasztalatait, bemeneti tudásszintjét. Az osztálytanítóknak és a szaktanároknak felkészüléskor a következő kérdéseket célszerű maguknak feltenniük, hogy tudatosan mérlegeljék, milyen mértékben képesek az órai munkában figyelembe venni a sajátos nevelési igényt, a tanóra egyes lépéseinél miként differenciálnak?

- Felelősséget érez-e az órán valamennyi tanuló tanulásaért?
- A kialakított szokások, szabályok támogatják-e a differenciáló-kooperáló munkát az osztályban?
- Törekszik-e arra, hogy az SNI tanulók szemszögéből is végiggondolja a tanulástámogatás különböző módjait?
- Minden tanuló számára követhető-e a szóbeli közlés és az írott szöveg?
- A füzetmunkában rögzíthetik-e különbözőképpen (képességeiknek megfelelően) a diákok a tanultakat?
- Hatékonyan segíti-e elő a tanulók és a tanár, valamint a diákok egymás közötti kommunikációját?
- Figyelembe veszi-e, hogy néhány tanuló számára nagyobb fiziológiás és/

vagy mentális megterhelést jelent a tanóra, mint másoknak?

- Az értékelés hozzájárul-e minden tanuló teljesítményének fokozásához?
- Hospitálnak-e a tanárok rendszeresen egymásnál? Szívesen fogadjuk-e más tanárok észrevételeit? Képesek vagyunk-e ennek hatására változtatni a tanításszervezésben?
- Ha kéttanáros modellben dolgozunk, törekszünk-e a közös problémamegoldásra, felelősségvállalásra a tanulók egyforma részvételének biztosítása érdekében? Optimálisan kihasználjuk-e a segítő tanár (asszisztens) jelenlétét?
- A tanórán kívüli munkához differenciáltan adjuk-e a házi feladatokat?
- Minden gyermeknek biztosítjuk-e, hogy a közös szabadidős tevékenységekben valamint a közösségi ünnepeken is résztvegyen az osztály és az iskola életében?

Az **erőforrások mozgósítása** során a tanári kollégium, a szülői- és a gyermekközösséget valamint a fenntartót is bevonva feltárja azokat a forrásokat, melyek az SNI gyerekek tanulásban való részvételének leghatékonyabb megvalósulásához szükségesek. Ez egyaránt lehet anyagi-, tárgyi- vagy személyi segítség. A szülői közösség tagjait a beiratkozás során kérjük, jelöljenek meg az iskolai életben olyan területet, melyben szívesen segítenének a tanév során, ezek között szerepel az SNI gyermekek segítése is. Az esetenként szükséges személyi segítséget is lehetőség szerint az iskolaközösségen belülről ideális megoldani. A forráskihasználás megfigyelésére a következő kérdéseket tehetjük fel:

- Teljes mértékben hasznosítjuk-e a pedagógusok szakértelmét a tanulói sokféleség támogatásában?
- Megragadjuk-e a lehetőségeket a tanítás tárgyi-személyi feltételének fejlesztésére?
- Ismerjük-e és kellően hasznosítjuk-e az iskola társadalmi környezetének erőforrásait?
- A meglévő erőforrásokat igazságosan osztjuk-e el, hogy segítsük az inklúziót?

A NAT és a kerettanterv

I. A NAT-ban szereplő kiemelt fejlesztési területek és a kerettanterv viszonya

1. Az erkölcsi nevelés

A Waldorf-iskola létrehozásának pillanatától működésének mindennapjaiban át olyan tudatos személyes jelenlétet igényel mind szülői, mind tanári részről, amely már hozzáállásunkat tekintve önmagában példamutató az iskolába járó gyerekeknek. A szülők tudatos döntésük alapján nem csupán anyagi fenntartóivá válnak az intézményeinknek, de napról napra iskolai események közreműködő-szervezői, az iskolai szellemiségébe bekapcsolódóan tényleges éltetői lesznek gyermekük iskolája életének. A tanárok munkája is kiemelkedő együttműködést igényel: a gyermekek ennek tudatában folytatják tanulmányaikat. Az iskolai életnek minden mozzanata a jelenlétnek ezt a magas minőségét feltételezi: mindez minden fél számára a lehető leggyakorlatibb találkozást hozza az életben ránk váró feladatokkal.

2. Nemzeti öntudat, hazafias nevelés

A nemzeti öntudatra nevelés gyakorlatában valósul meg a Waldorf-iskolában. Diákjaink számára már az első évfolyamokon a magyar kultúrával áthatott tantervünk biztosít természetes anyanyelvi közeget: a magyar költészet és a magyar zene-, ritmus- és dallamkincs határozzák meg a mindennapjaikat. Kézműves-művészeti tantárgyaink, iskolai ünnepeink révén népi kultúránk hagyományait élhetik meg a tanulók. A felsőbb évfolyamokon nemzeti ünnepeink megemlékezéseinek létrehozásában alkotóan vesznek részt a diákok. A tantervünknek számtalan olyan vetülete van, amely akár közvetlen lakóhely megismerése által a szülőföld, akár a történelem sokszínűségének felismerése által a hazaszeretet érzését táplálják.

3. Állampolgárságra, demokráciára nevelés

A Waldorf-iskola működésének feltétele egy öngazgatási alapokon szerveződő iskolairányítás. Ezzel kiváló példát ad a méltányos együttműködésből születő munkára, az együttélési szabályok megalkotására és alkalmazására, az egyéni és közösségi célok összehangolásának gyakorlatára. A demokratikus, szabadon alkotó állampolgári tevékenység szép példája a Waldorf-iskolák szakmai érdekvédelmi egyesületének, az 1997 óta tevékenykedő Magyar Waldorf Szövetség fenntartása: ennek az intézményeknek delegációsan működő jellege kiváló példája demokratikus szervezeti működésnek. A legfontosabb állampolgári jogok és kötelességek gyakorlásának terepe ez: az érdek-képviseleti működés, a közügyek gyakorlása, a szakmai mun-

ka szervezése, tanári-szülői továbbképzések mind alkotó felelősségteljes jelenlétet igényelnek.

4. Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése

A Waldorf-pedagógia vallja, hogy az iskola egyik legfontosabb feladata szociális képességek fejlesztése. Pedagógiai működésének egyik alappillére a diákok együttműködési készségének, az egymás felé fordulásnak folyamatos gyakorlása. A művészeti – különösen az euritmia, a dráma és a közös zenei – nevelésben már az alsóbb osztályfokokon is igen nagy jelentősége van a közösségi együttműködésen alapuló tanulásnak, a nagyobb csoportok közös művészeti előadásainak, fellépéseinek. Ez a törekvés tizenkét éven keresztül végigkíséri egy-egy osztály életét. A kézműves és képzőművészeti tantárgyak az akarati nevelés legfőbb eszközei: az évek múltával egyre fokozottabban szolgálják az önismeretet, s így a társas együttélés megalapozóivá lesznek.

5. A családi életre nevelés

Az átrendeződő, relativizálódó értékrendű világban egy Waldorf-iskola működésében kiemelkedő szerep jut fokozott családi együttműködésnek. Már eleve evvel az alaphelyzettel természetes pozitív nevelési alapkörnyezetet biztosít a gyermekek számára. Az eltelő évek során a diákok fokozatosan egyre több közösségi feladatot vesznek át a családtagoktól. Ugyanakkor az új Waldorf-kerettantervben tantervi célkitűzés az egészségre és az egészséges szexualitásra nevelés.

6. A testi és lelki egészségre nevelés

A Waldorf-iskolák pedagógiai és iskolafenntartási tevékenységeikben a diák-szülő-tanár hármására építenek. Az egészségességre törekvés az iskolai élet minden szintjére kiterjed: a pedagógiai munka fontos mozzanata a fejlesztő pedagógusokkal, iskolaorvossal való szoros együttműködés. Ez a figyelem általános igényként/követelményként szervező ereje az iskolai folyamatoknak: pozitív hatása van a családok életére is. A Waldorf-iskolák higiéniai pedagógiai szerepe a magyar közoktatásban ezen a területen is érzékelhető.

7. Felelősségvállalás másokért, önkéntesség

Az új Waldorf-kerettanterv ajánlásaiban megfogalmazottak szerint az iskoláinknak törekedniük kell az inkluzív jellegű közösségépítésre: céljai között elhangzik, hogy elfogadó, együttműködő és ösztönző légkör jöjjön létre az iskolában. (A különböző készségbeli nehézségekkel küzdő diákok számára az osztályközösségben ne haladja meg az ország összlakosságára eső átlagokat.) Ezen általános működési elv szerint a diákok személyiségfejlődésének egyik csúcspontja a tizenegyedik évfolyamban megvalósítandó szociális gyakorlat. Az egyéni felelősségvállalás gyakorlati próbája minden diákot szembesít az emberélet közösségi és egyéni határaival is, megtapasztalják a valóságos segítség jelentőségét a szociális kapcsolatokban.

8. Fenntarthatóság, környezettudatosság

A Waldorf-iskolák fenntartásának biztos alapját adó szülői kör olyan tudatos döntést kell meghozniuk, amikor ezt az iskolatípust választják gyermeküknek, amely már eleve feltételez egy más jellegű családi alapállást a világban. A környezettudatos magatartás szinte alapigényt tartható számon mind az iskolafenntartói, mind a iskolaműködtetői oldalon. A tanterv felépülése már az alsóbb osztályokban folyamatos kapcsolatot igyekszik kialakítani a valós világgal, illetve a világ természetes folyamataival, régi mesterségek, tevékenységekkel való találkozás által a gyerekek olyan, az önfenntartó természetességgel működő történelmi gazdasági gyakorlatokkal ismerkednek meg, aminek önmagában példamutató értéke van. A felsős természettudományi tanterveknek pedig tematikailag is része képezik ezek a kérdések.

9. Pályaorientáció

A Waldorf-pedagógia egésze a tudatos én-t birtokló ember nevelésére irányul. Ezt célozzák az alapfokú művészeti nevelés nyolcadikos és tizenkettedikes éves zárómunkái is. Az első vizsga nyolc év tanulmányainak, a kifejlődött képességeknek visszatekintő jellegű felmérése is; a második vizsga elvárásaként – mint a tizenkét éves Waldorf-képzés egyéni lezárása – már magában hordozza annak lehetőségét, hogy a diák jövő életútjának irányai felé mozduljon. Ennek a felismerési és ön-megismerési folyamatnak a támogatására irányul tizenkét éven keresztül a művészeti nevelés, az életkorok sajátosságait figyelembe vevő tantervi koncepció, az iskolai gyakorlatok sora. A végső célkitűzés, hogy a diák egyéni adottságaiból is fakadó képességeiben kiteljesedve döntéseket meghozni tudó emberként hagyja el az iskolapadot.

10. Gazdasági és pénzügyi nevelés

Az új magyar Waldorf-kerettantervben két modulban megjelenik a gazdasági és pénzügyi nevelés. A pénz világunkat alakító szerepének tudatos végiggondolásán alapuló gazdaságtan-tanterv az ötödiktől a nyolcadik osztályig alapvető gyakorlati-logikai készségeket igyekszik kialakítani a gyermekekben; majd a kilencediktől a tizenkettedik osztályig tartó időszakban már nagyobb rálátást kíván adni a gazdaságot működtető, de akár a világ-gazdaság változásait meghatározó folyamatokra.

11. Médiatudatosságra nevelés

A tudatos médiaismeret és -alkalmazás jelentőségét elismerve szintén külön tanterv készült: alapvető célunk itt is a médiától működésétől áthatott és befolyásolt mindennapi életünk értékelt szervezésének, tudatos egyéni irányításának megtanulása. A médiát vezérlő erők (meg)ismerése, hatásmechanizmusainak megértése, a médiahasználat tudatosságának kialakítása a diákoknál első rendű feladat: felismertetni velük a jó kommunikációs képességek kialakításának, illetve annak meglétének milyen felelősségteljes szerepe van a társadalmunk életében.

12. A tanulás tanítása

Az új Waldorf-kerettantervben választható tantárgyként külön tantervi szakasz található a tanulás tanulásáról. Már sok éves tapasztalat és gyakorlat alapján felépített tanterv, tanulást segítő könyvek alapján pontosan behatárolható az az életkor, amikor hatékonyan lehet ezt a képességet fejleszteni. A Waldorf-pedagógiában egy osztálytanítónak – aki nyolc évig vezeti osztályát – egyedülálló lehetősége és felelőssége is, hogy jártas legyen ezekben az eljárásokban. A Waldorf-pedagógia céljai között az élményszerű tanítás, a tanultak örömmel áthatott megélése, a megfigyelési-leírási gyakorlatok, a világ jelenségei iránti nyitottságra törekvő figyelem kialakítása nem csupán mind, mind szerepelnek, hanem a szakmódszertana is ezekből a célkitűzésekből indul ki.

II. Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák európai referenciakerete és a kerettanterv

1. ANYANYELVI KOMMUNIKÁCIÓ

A kommunikáció a gondolatok, érzések és tények szóbeli és írásbeli formában történő kifejezésének és értelmezésének képessége a társadalmi és kulturális kontextusok teljes skáláján – a munkahelyen, otthon és a szabadidőben.

Kerettantervi ismeretek

- Az alapszókincs, a funkcionális nyelvtan és stílusok, valamint a nyelvi funkciók biztos ismerete.
- A verbális interakció különféle típusainak (beszélgetés, interjú, vita stb.) és a különféle beszélt nyelvi stílusok fő jellemzőinek ismerete.
- A kommunikációban használt verbális és non-verbális eszközök ismerete (a beszédhang minőségével kapcsolatos jellemzők, arckifejezések, testtartás és gesztusok rendszere).
- Az irodalmi szövegfajták (mese, mítosz, legenda, vers, lírai költemény, dráma, novella, regény) és fő jellemzőik, valamint a nem irodalmi szövegfajták (önéletrajz, pályázat, beszámoló, cikk, esszé, beszéd stb.) és fő jellemzőik ismerete.
- Az írott nyelv fő jellemzőinek az ismerete (hivatalos, hétköznapi, tudományos, zsurnalisztikai, bizalmas stb.).
- A nyelv és a kommunikációs formák időhöz, földrajzi, társadalmi és kommunikációs környezethez való kötöttségének és változatosságának felismerése.

Kerettantervi készségek

- Különböző üzenetek közlése írásban és szóban, illetve azok megértése vagy másokkal való megértetése változatos helyzetekben, különböző céllal.
- Különféle szövegek olvasása és megértése a különböző céloknak (információszerzés, tanulás vagy szórakozás) és szövegtípusoknak megfelelő olvasási stratégiák alkalmazásával.
- Különböző típusú és különféle célokat szolgáló írott szövegek alkotása. A szövegalkotás folyamatának nyomon követése (a vázlatkészítéstől az átolvasásig).
- Írásbeli információk, adatok és fogalmak keresése, gyűjtése és feldolgozása a tanulás során, a tudás szisztematikus rendszerezése. A fontos információk kiszűrése a szövegértés, beszéd, olvasás és írás során.
- Saját érvek meggyőző módon történő megfogalmazása szóban és írásban, valamint mások írásban és szóban kifejtett nézőpontjainak a teljes mértékű figyelembevétel.
- Komplex szövegek (előadások, beszélgetések, utasítások, interjúk, viták) alkotásához, előadásához vagy megértéséhez használt segédeszközök (pl. jegyzetek, vázlatok, térképek) alkalmazása.

Fő kerettantervi területei:

Magyar nyelv és irodalom, történelem

2. IDEGEN NYELVI KOMMUNIKÁCIÓ

Az idegen nyelvi kommunikáció a gondolatok, érzések és tények szóban és írásban történő megértésének, kifejezésének és értelmezésének képessége a társadalmi és kulturális kontextusok megfelelő skáláján – a munkahelyen, otthon, a szabadidőben, az oktatásban és képzésben – az anyanyelvtől különböző nyelve(ke)n, illetve az iskola tanítási nyelvén az egyéni igények és szükségletek szerint.

Kerettantervi ismeretek

A szókincs, a funkcionális nyelvtan, az intonáció és a kiejtés ismerete.

- A verbális interakció különféle típusainak az ismerete (személyes és telefonon történő beszélgetés, interjú stb.).
- Az irodalmi és nem irodalmi szövegfajták megfelelő körének ismerete (novella, vers, újság- és folyóiratcikk, honlap, útmutató, levél, rövid beszámoló stb.).

- A különböző beszélt és írott nyelvi stílusok (hivatalos, hétköznapi, zsurnalisztikai, bizalmas stb.) fő jellemzőinek ismerete.
- A társadalmi konvenciók és kulturális szempontok, valamint a nyelvföldrajzi, társadalmi és kommunikációs környezethez való kötöttségnek és változatosságnak a felismerése.

Kerettantervi készségek

- Szóbeli üzenetek meghallgatása és megértése a kommunikációs helyzetek megfelelő körében (ismerős, a személyes érdeklődési körhöz vagy a mindennapi élethez kapcsolódó témákról).
- Beszélgetés kezdeményezése, folytatása és befejezése ismerős, a személyes érdeklődési körhöz vagy a mindennapi élethez kapcsolódó témákról.
- Különböző témákról szóló, nem szakszövegnek minősülő, illetve – egyes esetekben – ismert területhez tartozó témáról szóló, szakszövegnek minősülő írott szövegek olvasása és megértése, valamint különböző típusú és különféle célokat szolgáló írott szövegek alkotása megfelelő helyzetekben.
- Segédeszközök (pl. jegyzetek, ábrák, térképek) megfelelő használata szóbeli és írásbeli szövegek (beszélgetés, útmutató, interjú, beszéd stb.) megértéséhez vagy alkotásához.
- A nyelvtanulást szolgáló önálló tevékenységek megfelelő körének kezdeményezése és folytatása.

Fő kerettantervi területei:

Idegennyelvek

3. MATEMATIKAI KOMPETENCIA

A legalapvetőbb szinten a matematikai kompetencia az összeadás, kivonás, szorzás, osztás, a százalékok és a törtek használatának képességét foglalja magában fejből és írásban végzett számítások során, különféle mindennapi problémák megoldása céljából.

Magasabb szinten a matematikai kompetencia a matematikai gondolkodásmód (logikus és térbeli gondolkodás) és a valóság magyarázatára és leírására egyetemesen használt matematikai kifejezésmód (képletek, modellek, geometriai ábrák, görbék, grafikonok) használatára való képesség és készség az adott kontextusnak megfelelően.

Kerettantervi ismeretek

- A számok és mértékegységek biztos ismerete és a mindennapi kontextusokban való használata, amely a számtani alapműveletek és a matematikai kifejezésmód alapvető formáinak – a grafikonoknak, képleteknek és statisztikáknak – az ismeretét foglalja magában.

- A matematikai kifejezések és fogalmak biztos ismerete a legfontosabb geometriai és algebrai tételeket is beleértve.
- A matematika segítségével megválaszolható kérdéscsoportok ismerete és megértése.

Kerettantervi készségek

- A matematikai kompetencia alapelemeinek alkalmazása: az összeadás és kivonás, szorzás és osztás, százalékok és törtek, mértékegységek a mindennapi életben felmerülő problémák megközelítése és megoldása. Például: a vásárlás során (árak összehasonlítása, mértékegységek, ár-érték arány ismerete).
- A mások által előadott indoklás követése és értékelésre és az indoklás alap gondolatának felismerése.
- A matematikai jelek és képletek használata, a matematika nyelvének dekódolása és értelmezése, valamint a matematika nyelve és a természetes nyelv közötti összefüggések felismerése.
- Matematikai gondolkodás és érvelés, a matematikai gondolkodásmód elsajátítása: absztrakció és általánosítás, ha a kérdés megköveteli, matematikai modellezés, azaz (modellek elemzése és készítése) meglévő modellek használata és alkalmazása a feltett kérdés megválaszolásához.
- Matematikai feladatok, jelenségek és szituációk különféle leírásainak, ábrázolásainak megértése és alkalmazása (jelentés megfejtése, értelmezése és az ábrázolásmódok közötti különbségtétel), valamint a leírás- és ábrázolásmódok közötti választás és váltás az adott helyzet követelményeinek megfelelően.
- A kritikai gondolkodásra való hajlam; különböző matematikai állítások (pl. állítás és feltevés) megkülönböztetése; matematikai bizonyítások megértése, fogalmak alkalmazási körének és korlátainak a felismerése.
- Segédeszközök és egyéb eszközök (köztük informatikai eszközök) használata.

Fő kerettantervi területei

Matematika, gazdasági ismeretek, informatika

4. TERMÉSZETTUDOMÁNYI ÉS TECHNOLÓGIAI KOMPETENCIÁK

A természettudományi kompetencia azoknak az ismereteknek és módszereknek a használatára való képesség és készség, amelyekkel a természettudományok a természeti világot magyarázzák. A technológiai kompetencia ennek a tudásnak az alkalmazása a természeti környezet átalakításában az ember felismert igényeire vagy szükségleteire válaszolva.

Kerettantervi ismeretek

- A természeti világ és a technológiai eszközök és folyamatok alapelveinek az ismerete.
- A technológia és más területek – tudományos fejlődés (pl. az orvostudományban), társadalom (értékek, erkölcsi kérdések), kultúra (pl. a multimédia) és a környezet (környezetszennyezés, fenntartható fejlődés) – közötti összefüggések megértése.

Kerettantervi készségek

- A technológiai eszközök és gépek, valamint tudományos adatok és megállapítások felhasználása, illetve az azokkal való munka valamilyen cél vagy következtetés elérése érdekében.
- A tudományos kutatás lényegi jellemzőinek felismerése.
- Következtetések és a kidolgozásukhoz vezető gondolatmenet ismeretése.

Fő kerettantervi területei

Természettudományos tantárgyak: biológia, fizika, kémia, földrajz és a gazdasági és társadalomismeret

5. DIGITÁLIS KOMPETENCIA

A digitális kompetencia az információs társadalom technológiáinak (ITT) magabiztos és kritikus használatára való képesség a munkában, a szabadidőben és a kommunikációban. Ezek a kompetenciák a logikai és kritikai gondolkodással, a magas szintű információkezelési készségekkel és a fejlett kommunikációs készségekkel állnak kapcsolatban. Az információs és kommunikációs technológiák (IKT) alkalmazásához kapcsolódó készségek a legalapvetőbb szinten a multimédia technológiájú információk keresését, értékelését, tárolását, létrehozását, bemutatását és átadását, valamint az internetes kommunikációt és a hálózatokban való részvétel képességét ölelik fel.

Kerettantervi ismeretek

Az ITT természetének és a mindennapi élet különféle kontextusaiban betöltött szerepének, illetve lehetőségeinek alapos ismerete, amely magában foglalja:

- a legfontosabb számítógépes alkalmazások, köztük a szövegszerkesztés, a táblázatkezelés, az adatbázisok, az információtárolás és -kezelés ismeretét;
- az internet és az elektronikus kommunikáció (e-mail, hálózati eszközök) használata által nyújtott lehetőségek, valamint a valóság és a virtuális világ közötti különbségek felismerését;

- az ITT felhasználási lehetőségeinek az ismeretét a személyiség kiteljesítését, a társadalmi beilleszkedést és a foglalkoztathatóságot elősegítő kreativitás és újítás terén;
- a rendelkezésre álló információk megbízhatóságának és érvényességének (elérhetőség/elfogadhatóság) alapszintű megértését és annak felismerését, hogy az ITT interaktív használata során bizonyos etikai elveket tiszteletben kell tartani.

Kerettantervi készségek

Mivel az információs társadalom technológiáinak alkalmazására egyre több lehetőség van a mindennapi életben, így a tanulásban és a szabadidőben, a szükséges készségek a következők:

- elektronikus információk, adatok és fogalmak keresése, gyűjtése és feldolgozása (létrehozása, rendszerezése, a fontos és nem fontos, szubjektív és objektív, a valóságos és a virtuális közötti különbségtétel), valamint szisztematikus módon történő felhasználása;
- a megfelelő segédeszközök (prezentációk, grafikonok, táblázatok, térképek) használata összetett információk létrehozása, bemutatása vagy értelmezése céljából;
- internetes oldalak elérése és az azokon történő keresés, valamint internet alapú szolgáltatások, pl. vitafórumok és elektronikus levelezés használata;
- az ITT használata a kritikai gondolkodás, kreativitás és újítás szolgáltatásban különböző kontextusokban otthon, a szabadidőben és a munkahelyen.

Fő kerettantervi területei:

Informatika

6. A TANULÁS TANULÁSA

A „tanulás tanulása” a saját tanulás önállóan és csoportban történő szervezésének és szabályozásának a képességét foglalja magában. Részt képezi a hatékony időbeosztás, a problémamegoldás, az új tudás elsajátításának, feldolgozásának, értékelésének és beépítésének, valamint az új ismeretek és készségek különböző kontextusokban – otthon, a munkahelyen, az oktatásban és képzésben – történő alkalmazásának képessége. Általánosabban fogalmazva a tanulás tanulása erőteljesen befolyásolja azt, hogy az egyén mennyire képes saját szakmai pályafutásának irányítására.

Kerettantervi ismeretek

- Saját kedvelt tanulási módszerek, erősségek és gyengeségek, készségek, alkalmasság értő ismerete.

Kerettantervi készségek

- A tanulás önálló irányítása. A tanulás időbeosztása, autonómia, felelősség, kitartás és információkezelés a tanulási folyamat során.
- Hosszabb és rövidebb ideig tartó koncentráció.
- A tanulás tárgyára és céljára irányuló kritikai reflexió.
- A kommunikáció mint a tanulási folyamat része, a szóbeli kommunikáció megfelelő eszközeinek (intonáció, gesztusok, mimika stb.) alkalmazása, valamint különféle multimédia-üzenetek (írott vagy beszélt nyelv, hang, zene stb.) megértése és létrehozása révén.

Fő kerettantervi területei

Közismereti, készség- és művészeti tárgyak

7. SZEMÉLYKÖZI, INTERKULTURÁLIS ÉS SZOCIÁLIS KOMPETENCIÁK

A személyközi kompetenciákhoz tartoznak mindazok a viselkedésformák, amelyeket az egyénnek el kell sajátítania ahhoz, hogy képes legyen hatékony és konstruktív módon részt venni a társadalmi életben, és szükség esetén meg tudja oldani a konfliktusokat. A személyközi kompetenciák nélkülözhetetlenek a hatékony személyes és csoportos érintkezésben és mind a köz-, mind a magánélet területén.

Kerettantervi ismeretek

- A különböző társadalmakban általánosan elfogadott vagy támogatott viselkedési szabályok és viselkedésmódok ismerete.
- Az egyén, csoport, társadalom és kultúra fogalmak ismerete, illetve e fogalmak fejlődésének a megértése a történelem során.
- Az egészségmegőrzés, a higiénia és a táplálkozás szabályainak ismerete és ezek kamatoztatása a saját életben és a család életében.
- Az interkulturális dimenzió szerepének a megértése az európai és más társadalmakban.
- Kerettantervi készségek
- Konstruktív kommunikáció különféle társadalmi helyzetekben (tolerancia mások nézeteivel és viselkedésével szemben; az egyéni és a kollektív felelősség tudatosítása).
- Mások bizalmának és együttérzésének kiváltása.
- A nemzeti kulturális identitás tudatosítása és megértése Európa és a világ többi részének kulturális identitásával való kölcsönhatásainak az ismeretében.

Fő kerettantervi területei

Magyar nyelv- és irodalom, történelem, idegen nyelvek, társadalomismeret

8. ÁLLAMPOLGÁRI KOMPETENCIÁK

Az állampolgári kompetenciák átfogóbbak, mint a személyköziek, mivel társadalmi szinten működnek. Azoknak a kompetenciáknak a halmazaként írhatók le, amelyek az egyén számára lehetővé teszik az állampolgári szerepvállalást.

Kerettantervi ismeretek

- A polgári jogok és a lakóhely szerinti ország alkotmányának és kormánya működésének az ismerete.
- A helyi és nemzeti szintű kormányzat kulcsszereplőinek, a politikai pártoknak és az általuk hangoztatott politikai nézeteknek az ismerete.
- A demokrácia és az állampolgárság fogalmainak és az azokról szóló nemzetközi nyilatkozatoknak (köztük az Európai Unió alapjogi chartájának és a Szerződéseknek) az ismerete.
- A nemzeti, az európai és a világtörténelmet befolyásoló legfontosabb események, áramlatok és változást kiváltó szereplők, valamint Európa és szomszédai jelenlegi helyzetének az ismerete.
- A kivándorlás, bevándorlás és a kisebbségek fogalmának ismerete európai és világviszonylatban.

Kerettantervi készségek

- Részvétel az iskola, a település/lakóhely életében.
- Vélemény megfogalmazása a helyi, illetve a tágabb közösséget érintő problémák iránt; érdeklődés és a problémamegoldásban való részvétel révén.
- A közintézményekkel való hatékony érintkezés.
- Az EU által kínált lehetőségek kihasználása.
- Az országban beszélt nyelv használatához szükséges készségek.

Fő kerettantervi területei

Történelem, gazdasági és társadalomismeret

9. VÁLLALKOZÓI KOMPETENCIA

A vállalkozói kompetenciának egy aktív és egy passzív összetevője van: egyrészt a változás kiváltására való törekvés, másrészt a külső tényezők által kiváltott újítások üdvözlésének és támogatásának a képessége. A vállalkozói kompetencia része a változáshoz való pozitív viszonyulás, az egyén

saját (pozitív és negatív) cselekedetei iránti felelősség vállalása, a célok kitűzése és megvalósítása.

Kerettantervi ismeretek

- A rendelkezésre álló lehetőségek ismerete és az egyén személyes, szakmai és/vagy üzleti tevékenységeihez illeszthető lehetőségek felismerése.

Kerettantervi készségek

- A tervezés, szervezés, elemzés, kommunikáció, cselekvés, eredményekről való beszámolás, értékelés és dokumentáció készségei.
- Projektek kidolgozásához és végrehajtásához szükséges készségek.
- Az együttműködésre épülő, rugalmas csapatmunka.
- A személyes erősségek és gyengeségek felismerése.
- Az események elébe menő cselekvés és a változásokra való pozitív reagálás.
- A kockázatok felmérése és kellő időpontban és módon történő vállalása.

Fő kerettantervi területei

Gazdasági- és társadalomismeret, gyakorlatok, éves munkák

10. KULTURÁLIS KOMPETENCIA

A gondolatok, élmények és érzések különféle módon – többek között zene, tánc, irodalom, szobrászat és festészet – történő kreatív kifejezésének fontosságát foglalja magában.

Kerettantervi ismeretek

- Az emberiség történelméről tanúskodó jelentős kulturális alkotások alapszintű ismerete, beleértve a populáris kultúrát is.
- A nemzeti és európai kulturális örökség és ezek világban elfoglalt helyének az ismerete.
- Az európai kulturális és nyelvi sokszínűség tudatosítása.
- A közízlés alakulásának és az esztétikai tényezők mindennapi életben betöltött fontosságának a felismerése.

Fő kerettantervi területei

Művészeti tanulmányok – esztétika, képzőművészeti tárgyak, történelem, irodalom

III. A köznevelési rendszer egyes feladatainak megjelenése a kerettantervben

Etika/Erkölcstan

A Nemzeti Aparentermben meghirdetett egyik alapgondolat: „ Az erkölcsi nevelés a minden emberben jelen lévő erkölcsi érzék kiművelését jelenti; ami nem kifejezetten egyik vagy másik tantárgy feladata.” Sok ponton megfelel ennek az elvnek a Waldorf-kerettanterv: számos lehetőséget biztosít arra, hogy különböző tantárgyak hatékony eszközei legyenek az erkölcsi nevelésnek. A Waldorf-iskola életre hívása eleve feltételez közösségi akaratot és folyamatos közösségépítő tevékenységeket: olyan szülői együttműködést igényelnek az iskolai élet mindennapjai, az intézmény fenntartása, amely csak tudatos, mélyen etikai jellegű döntéseken alapulhat. Az öngazgató tantestületi együttműködés is példaértékű cselekedet mind a diákok, mind a családok számára. Az, hogy az iskolák évről-évre a keresztény kultúrkör szellemi működéséhez kötődik, élővé teszi a kötődést az európai hagyományokhoz. Tantárgyaink közül a szabad vallás tanterve az, amelyik legközvetlenebb módon felveti, s a lehető leggyakorlatibban tárgyalja is az alapvető emberi etikai kérdéseket. Az ünnepeink tárgyalásakor már tettünk utalásokat, milyen általános emberi értékekhez, keresztény hagyományokhoz kapcsolódunk általuk. Ezen események életre hívásához tudatosan átgondolt és felépített iskolai működésre van szükség: a változás és a hagyományokhoz kötődés kiegyenlítési folyamatát kell örökösen éltetni. Tantervünk horizontális és vertikális felépítésében is egy mélyebben végiggondolt moralitás fejeződik ki: tantárgyi összefüggések, témaválasztások, tantervi ívek a gyermekek életkori sajátosságainak embertani ismeretein alapszanak. A Waldorf-tanári működésnek egyik alappillére a folyamatos részvétel a tanártovábbképzéseken, iskolák közötti pedagógiai tanári konferenciákon. A társadalmi elkötelezettség intézményi kifejeződése a Waldorf-iskolák szakmai és érdekvédelmi szervezetének, a Magyar Waldorf Szövetségnek a léte.

A tanterveinknek jelen szűk keretek között a szabad vallás fent említett szerepén túl még három vonulatát szeretnénk felmutatni. Az emberi történetek által való nevelés: alsóbb évfolyamokon a népmesék, állattörténetek, szentek élete, bibliai teremtéstörténet megismerése révén találkoznak a gyerekek archetipikusan eredendő morális kérdésekkel. Ez a folyamat az individuális élethelehetőségek mintáit adó életrajzok elbeszélésével folytatódik a felsőbb évfolyamokban. A történelem tanításának megjelenésével, az emberiség történetének megismerésével már ötödik osztálytól megvalósul a NAT egy másik célja az etika tanításával: amely „feltárja és fogalmilag megragadhatóvá teszi azokat az értékeket, amelyeken a társadalmi együttélés bevett normái alapulnak és segíti a kulturális sokszínűség értékeinek felismerését”. A középiskolában már nem csupán a humán tantárgyak adják meg a lehetőséget arra, hogy tiszta filozófiai értelemben vitassanak meg etikai kérdéseket: a természettudományos tanulmányok idején sorra vetődnek föl fejlődéselvű korunk sok-sok ellentmondásosságát hordozó és morális kérdéseket feszegető gondjai.

Mindennapos testmozgás

A NAT fejlesztési területek és nevelési célok fejezetében az alábbiak is elhangoznak: „Az egészséges életmódra nevelés hozzásegít az egészséges testi és lelki állapot örömteli megéléséhez.” A mindennapos testmozgás megjelenése a Nemzeti Alaptantervben olyan – régen megelőlegezett – új mozzanat, amely a Waldorf-pedagógia alapvető célkitűzéseivel teljesen egybeesik: alsóbb évfolyamokon az epochális tanítás legjellemzőbb gyakorlataként alkalmazott 105 perces mindennapi főtanítás ritmikus részeként tudatosan alkalmazott eszköze a pedagógiánknak a dramatizált játékok által, a betűírásban, a számolás gyakorlásában megvalósuló mozgás. A főtanítás után tartott hosszú szünetek egyik célja szintén a megfelelő mozgásidő biztosítása. Az euritmai mozgásművészeti tantárgy tizenkét évfolyamon keresztül egyedi része a Waldorf-tantervnek. A Waldorf-pedagógia sajátos testnevelési módszere, a Bothmer-gimnasztika pedig a különböző életkorok sajátosságaira felépített tudatos rendszerével szintén a mozgás elsőrendűségének elfogadásán és ismeretén alapszik. A mindennapos testmozgásról elmondhatjuk, hogy nem csupán céljaink, hanem pedagógiai eszközeink közé tartozott: mindig is gyakorlata volt pedagógiánknak.

Művészeti nevelés

A Waldorf-pedagógia egyik alappillére a művészeti nevelés. Alapelvegünk, hogy a művészetek általi (s nem művészetre, művésszé!) nevelésnek, ugyanúgy mint a mindennapi testmozgásnak döntő szerepe van az akarati nevelésben. Az általános Waldorf-képzés tizenkét éve alatt a zenei, képzőművészeti, drámai és tánc(-mozgás)-művészeti képzésnek is szerepe van. Nem „csak” egyiknek vagy másiknak, hanem arányosan megalkotva egy-egy évfolyam pedagógiai munkáját: mindegyiknek a tizenkét évfolyamon keresztül. A négy művészeti szakág minden évfolyamon általánosan megjelenik a kerettantervben. Legalább háromezer órában végeznek művészeti tevékenységet a Waldorf-diákok a tizenkét év alatt. Kialakult képességeikről évszak ünnepeken (hóünnep) előadásain, belső iskolai kiállításokon, kis-koncerteken, drámabemutatókon, s nem utolsósorban nyolcadikos és tizenkettedikes zárómunkáik elkészítésekor és az összművészeti eredményeket felmutató színdarab bemutatóikon tesznek tanúbizonyságot. A cél természetesen a világ jelenségeire nyitottabb, illetve a zajló életbe beépülni tudó, alkotó-tevékeny személyiség életre segítése.

A fejlődés állomásai a tanterv szempontjából – a horizontális tanterv

A horizontális tantervben a tantárgyakat évfolyamokra lebontva tárgyaljuk, úgy ahogyan azokat egy közel azonos életkorú gyermekekből álló osztálynak egy iskolai tanév során tanítjuk. Ezt követően a vertikális tantervben

mutatjuk be azt, hogy az egyes tantárgyak hogyan épülnek fel évről-évre az első osztálytól a tizenharmadikig. A horizontális tantervben utalunk arra, hogy az egyes tantárgyak hogyan kapcsolódnak egymáshoz, figyelembe véve az életkori sajátosságokat. Ez egyben arra is lehetőséget teremt, hogy felvázoljuk az egyes korcsoportok fejlődésbeli sajátosságait. A vertikális tantervi részben a tanulás spirális jellegét vázoljuk fel, amelyben az új készségek és képességek a már meglévőkre épülnek, és ahol az egyes témákat az életkoroknak megfelelő szempontból is bemutatjuk..

A tanároknak úgy kell alkalmazniuk a tantervet, hogy az megfeleljen a gyermekek szükségleteinek. Ennélfogva fontos, hogy tisztában legyünk azzal a ténnyel, hogy az alább leírt epochális és szaktárgyi órák esetében a tanári megközelítés minőségi különbségei legalább akkora súllyal szerepelnek, mint maga a tananyag. Ezek a különbségek alakítják a tantervet annak megfelelően, hogy a gyermekek szellemi, pszichológiai vagy fizikai értelemben milyen fejlettségi szinten állnak. A Waldorf-iskolában minden tanárnak feladata, hogy formálja, újraértékelje és megújítsa a tantervet.

Caroline von Hydebrand (1925) az első Waldorf-tanterv összeállítója a következőképpen fogalmazta meg a tanterv lényegét: *„Az ideális tanterv magán viseli a fejlődő emberi természet különböző életkori szakaszokban változó képét, de mint minden ideál szemben áll az élet teljes valóságával, és ahhoz kell igazodnia. Ehhez a valósághoz sok minden tartozik: az osztály előtt álló tanár személyisége, maga az osztály, minden egyes tanuló saját teljes világával, hozzátartozik a világtörténelmi idő és a földnek azon a helyén érvényes iskolai törvények és hatósági előírások, ahol a tantervet megvalósítani kívánó iskola áll. Mindezek módosíthatják az ideális tantervet, változtatást és egyeztetést követelhetnek. Azt a nevelési feladatot, amely elé a növekedő ember lényé állít minket, csak akkor tudjuk megoldani, ha a tanterv önmagában alakítható és képszerű.”*

1. ÉVFOLYAM (6–7 ÉVES KOR)

Fejlődési jellegzetességek

A Waldorf-pedagógia a betöltött hatodik életévet tartja megfelelőnek az iskolakezdésre. Az első hét év folyamán a kisgyermek otthonra talál saját fizikai testében, kialakítja térbeli tájékozódását, és elsajátítja azokat az alapvető képességeket, amit a járás, a beszéd és a gondolkodás jelent. A gyermek egész környezetének minden rezdülése tanulási alapul szolgál számára, hiszen a kisgyermek mindent és mindenkit utánoz környezetében. Az utánzás gesztusa révén derül ki, hogy mi az, amit a kisgyermek már megtanult. A kisiskolás korban még mindig tart az utánzás, erre a képességükre elsősorban a tanulási tevékenységekben lehet építeni. Korunkban fontos pedagógiai célkitűzés, hogy az intellektuálisan éberebb, érettebb gyerekek fizikai érzékeit is fejlesszük irányított, koordinált mozgásformákon keresztül. Az egyensúlyérzékük, a tapintás-érzékük vagy a saját-mozgás-érzékük ápolása segíti az akarati fejlődésüket, ezáltal mozgásukat és figyelmüket is egyaránt iskolázzuk.

Az óvodában a tapasztalaton alapuló tanulás, a kreatív játék keretében tett felfedezések, valamint a gyermekekkel és az óvónővel kialakított társas kapcsolatok képezik a legfőbb pedagógiai feladatokat. Az anyanyelvet és a számolást nem didaktikusan tanulják, hanem játékos foglalkozásokon és csoportos tevékenységek keretében.

A hetedik életév körül a fogváltás kezdetével azok az erők, melyek idáig a gyermek növekedésének szolgálatában álltak, felszabadulnak, és a független, képi gondolkodás számára válnak aktívvá. Ebben az életkorban elkezdjük az írás-olvasás, a számolás és más közismereti- és készségtárgyak tanítását. A gyermekekre ekkor még mindig jellemző a képi látásmód, könnyebben tud valamit teljesen átélni, mint figyelmét és gondolkodását egy tanulási feladatra összpontosítani.

Pedagógiai célkitűzések

Ebben az évben a gyermekek óriási lépést tesznek meg, amikor az óvodából bekerülnek az iskola formális tanulási keretei közé. A gyermekek a tanár irányításával szerzik meg első tapasztalataikat a formák, hangok, betűk és számok világában, amelyeket elsősorban érzéseken, képeken, ritmusokon és történeteken keresztül dolgozunk fel.

A gyermekek számtalan gyakorlati tevékenység – mozgás, játék, beszéd, rajzok és írás – segítségével tanulják meg felismerni és megjegyezni az újonnan tanultakat. Az osztálynak ebben az évben kell hozzászoknia ahhoz a közös iskolai élethez és munkához, amely az alapját képezi majd nemcsak az egész alsó tagozatos, hanem lényegében az azt követő, egész iskolai időszaknak. Az első és ezt követő osztályok legfontosabb morális célkitűzéseit a következőkben foglalhatjuk össze: tanítsuk a gyermekeket arra, hogy tiszteljék a természetet, óvják környezetüket, becsüljenek másokat, keltjük fel érdeklődésüket a világ iránt és építsünk bennük bizalmat a tanárok iránt. A konkrét tanítási tartalmak és tevékenységek iránti lelkesedés is az oktatás-nevelés célja. A tanároknak arra kell törekedniük, hogy egy olyan szociális kohézió jöjjön létre az osztályban, melyben a gyermekek törődnek egymással és figyelnek a másokra.

2. ÉVFOLYAM (7–8 ÉVES KOR)

Fejlődési jellegzetességek

A 8 éves gyermek számára továbbra is egységes a világ., A külvilág eseményei és tapasztalatai a gyermek képzelőerején, mint szűrőn mennek keresztül, hogy ott a gyermeki látásmódnak megfelelően újrendeződjenek. A gyermekek ebben az életkorban már nagyobb éberséget tanúsítanak a körülöttük történő dolgok irányába. A kíváncsiság számukra a tudás kapuja; a képzelőerejük is éber. Amellett, hogy felébred a magasztos erkölcsi értékek befogadása iránti vágyuk, felerősödnek bennük az általános emberi érzések is: bátorság, hiúság, ravaszság, jóság... E két életérzéshez kapcsos-

lódóan elsősorban legendákat és fabulákat mesélünk nekik.

A tanterv ebben az életkorban elsősorban arra irányul, hogy a nyelv érzéseket és érzelmeket kifejező gazdagságát és mélységét tegye érzékletessé a gyermekek számára.

Értelmi szempontból továbbra is az a fő feladat, hogy a gyermek otthon érezze magát egy olyan tanulási közegben, ahol a képekben való gondolkodás az elsődleges. Fogalmakat úgy lehet legjobban jelentéssel megtölteni, ha azok minőségüket tekintve plasztikusak és organikusak. A tanulók tovább ismerkednek az írás-olvasás és a számolás alapjaival, miközben a finom- és nagymotoros mozgás területén – ugrálás, labdadobálás, kötés, horgolás vagy furulyázás – továbbfejlesztik az első osztályban felébredő készségeket és képességeket. Az intellektust úgy próbáljuk a gyermekekben felébreszteni, hogy az átélés és a cselekvés erőit hívjuk segítségül.

A második osztályos gyermekek állandó fogazata továbbra is növekedésben van, a lateralitás és a dominancia ekkorra viszont már véglegesen kialakul. A biztonságérzet, amely megmutatkozik egy másodikos tanuló viselkedésén, egyértelműen az első osztályban letett alapoknak köszönhető.

Pedagógiai célkitűzések

Az első év kezdeti tapasztalatai tovább mélyülnek és újabakkal gyarapodnak a második osztályban. Ez az időszak alapvetően azt szolgálja, hogy az előző évben szerzett új készségeket begyakoroljuk és továbbfejlesztjük. Az általános tudnivalók köre szélesedik a közismereti és a készségtárgyakban egyaránt. Bővülnek a kulturális-tanulási alapkészségeik. Míg az első osztályban arra fordítottuk figyelmünk nagy részét, hogy az osztályból erős szociális közösséget formáljunk, melyben a gyermekeket a teljesség megtapasztalása erősíti, a második osztályra jellemző egyfajta polarizálódás, amely például a gyermekek egymáshoz való viszonyában is megfigyelhető. A gyermekeknek segítséget tudunk nyújtani ebben az életszakaszban azzal, hogy szentek életéről szóló legendákat és végletes emberi viselkedési formákat és jellemvonásokat ábrázoló fabulákat mesélünk nekik. Ide tartoznak a növényekről, állatokról vagy a mindennapi életről szóló történetek is. Ennek az osztálynak erős irányításra van szüksége, mely egyrészt a tanárok következetességéből, másrészt képzelőerejéből táplálkozik.

3. ÉVFOLYAM (8–9 ÉVES KOR)

Fejlődési jellegzetességek

Ebben az évben lépnek be a gyerekek a 10. életévükbe, amikor fontos fizikai, pszichológiai és kognitív változásokon mennek keresztül. Ezek azok a változások, amit a kilenc-tíz év körüli gyermekeknél „Rubikonnak” nevezünk, amelyet különböző időtartamban és intenzitással élnek meg. Ez az életkor jelentős tudati változásokat hoz az öntudatra találás folyamatában. Ezt az állapotot gyakran – mind érzelmi, mind fizikai értelemben vett – elkülönü-

lésként élük meg a gyerekek, illetve a külső és a belső világ szétválásaként. A világ korábbi egységének elvesztése szembekerül a világ újfajta megismerése fölötti csodálkozással, és ez az ellentét gyakran összezavarodást, bizonytalanságérzést vált ki a gyermekekből. Harmadik osztályban a gyermekek saját lelkükben tapasztalnak egyfajta kettősséget a világ befogadásával kapcsolatban. Ekkor a gyermek egyre növekvő erővel tapasztalja meg az objektívitás érzését, de ugyanakkor egy növekvő szubjektivitást is érzékel. A gyermek lelkében a szubjektív belső tapasztalat és a világ objektív valósága ellenpóluson állnak. Ennélfogva kérdések és kételyek, egyedüllét érzése és egy kezdődő kritikai hangvétel lesz jellemző a gyermek lelki állapotára. Ezek gyakran magatartásbeli változásokban öltönek testet, amelyek vérmérséklettől és személyiségtől függően jelentős eltérést mutathatnak. Néhány gyermeknél ez a fejlődési szakasz fáradékonyságot, változékony étvágyat, esetleg alvászavarokat idézhet elő vagy egyéb érzékelhető fizikai tünettől is járhat.

A gyermekek fejlődése ebben az életkorban sokkal kiegyensúlyozottabban halad: a beszédhangokat egyre inkább a szájüreg közepén képzik, sokkal tisztábban artikulálnak, és figyelmükett jobban összpontosítják. A gyermekek fizikai szervezete szemmel láthatóan erősebb. A szív megnő, és nagyobb mennyiségű vér fogadására alkalmas, és véglegessé válik a belélegzés és a pulzus egymáshoz való aránya: egy belélegzés alatt négyet dobban a szív.

Ebben a változó, kereső időszakban az Ószövetség képei, törvényei és szellemi irányítása növelhetik belső biztonságérzetüket, a gazdálkodás és a házépítés-epocha pedig abban lehetnek segítségükre, hogy új kapcsolatot tudjanak kialakítani környezetükkel.

Pedagógiai célkitűzések

Ahogy a harmadik osztályos tanulók egyre inkább tisztába kerülnek önmagukkal és az őket körülvevő fizikai környezettel, kezdenek újfajta módon érdeklődni az anyagi világ iránt. Miután a második osztályban alaposan begyakorolták a számolás és az írás-olvasás alapjait, most már a mindennapi élet számtalan helyzetében tudják ezt a tudásukat kamatoztatni, például különböző mérésekben, egyszerű feladatok megoldásában, vagy levélírásban. Ez az életkor a „tanok” – pl.: a nyelvtan – kezdete. Ennek előfeltétele, hogy a 9. életév körül lezajló érési folyamat következtében képessé váljanak a gyerekek rátekinteni a körülöttük lévő világra. A gyerekeknek a praktikus dolgok megismerése és kipróbálása utáni vágyát, mindenféle gyakorlati tevékenységgel, de főleg a mesterségek bemutatásával és a házépítéssel elégítjük ki. Ezzel ebben az életkorban nem az a célunk, hogy valamit a gyermek „kitanuljon” vagy alaposan begyakoroljon, hanem, hogy megtanulja becsülni a munkát, és kiléphessen az osztályterem zárt világából, „elméleti” légköréből.

4. ÉVFOLYAM (9–10 ÉVES KOR)

Fejlődési jellegzetességek

A 4. és az 5. osztály, amikor a gyerekek 10–11 évesek lesznek, az osztálytanítói időszak közepén helyezkedik el. A kisgyermekkorból tartó átmenet már befejeződött, a pubertás felé tartó viszont még nem kezdődött el. Az osztálytanítói időszak középpontja egybeesik az élet második hétéves periódusának közepével, amit a Waldorf-pedagógiában a „gyermekkor szívének” nevezünk.

A gyermek öntevékenysége magával vonja a légzés és a vérkeringés kapcsolatának harmonizálását is.

Ebben az állapotukban tapasztalható magabiztosság kitörő életerőben és a világ iránti kíváncsiságban jut – többek között – kifejezésre. Továbbfoglalkozunk a közvetlen környezettel, de most már nem történeteken, hanem – képszerű – ismereteken keresztül. A világ megismerésében az ember és a természet kapcsolata, azaz a természettudományos oktatás jelentős szerepet tölt be. Elsőként az állatvilág megfigyelésével kezdjük a természettudományos tanulmányokat, mégpedig az emberekkel való alaktani hasonlóságok és különbözőségek összevetésével. Ezt követi a közvetlen környezet alapos megismerése, ami a közvetlen lakó-és iskolai környezet megismerésével indul és a térképkészítésben éri el csúcspontját. A tér és az idő meghatározó irányok a negyedik osztály tantervében.

Pedagógiai célkitűzések

Az elsődleges és legfontosabb feladat a 4. osztályban, hogy azt a hatalmas energiát, amit ezek a tízéves gyerekek az osztályterembe hoznak, pozitív irányba tereljük. A gyermekeknek kihívásokra van szükségük, és arra, hogy feladataik sokoldalúak, sokszínűek és mozgalmassak legyenek.

A gyermekek növekvő tudásvágya igényli, hogy minél több konkrét ismeretet kapjanak, és kínáljanak fel olyan lehetőségeket, amelyek önálló vagy csoportos, kooperatív munkára teremtenek alkalmat. A gyermekeknek arra van szükségük, hogy új kapcsolatot alakítsanak ki feladataikkal, társaikkal és tanáraikkal. Az órák narratív részeiben olyan történetekkel találkoznak a gyerekek, melyekben sokszínű személyiségek játszanak szerepet a társadalom egészében (mint például az északi istenek), és elindul az a folyamat, amelynek eredményeképpen különbséget kezdenek tenni a jó és a rossz megítélésében. A tízéves gyermek nyüzsgő, mozgalmasság természetének jól megfelelnek az északi mitológia (Edda) viharos történetei, de a Kalevala és magyar mondakör is fontos része a főoktatás történetanyagának. A gyermekekben kezd kialakulni annak a tudata, hogy hova is tartoznak szűkebb és tágabb környezetükben. Ezen az évfolyamon kezdjük el a honismeretet (földrajz) és a biológiát (ember- és állattan) tanítani. A gyermeki aranykor lezárul, és kilépnek a gyerekek a világ sokszínűségébe. Elkezdődik a térhez és az időhöz szorosabban kapcsolódó tantárgyak oktatása.

5. ÉVFOLYAM (10–11 ÉVES KOR)

Fejlődési jellegzetességek

A gyermekek mozgásában egyfajta könnyedséget fedezhetünk fel ebben az életkorban. A fejlődés ezen szakaszában a koordinált, kiegyensúlyozott és harmonikus mozgás gyakorlása kulcsfontosságú. Lelki fejlődésükre jellemző, hogy egyre jobban elválik egymástól a külvilág és az „Én” belső világa, egyre artikuláltabb lesz a személyes akarati tényező, az „én”-tudat megerősödik, de még sok változáson megy keresztül. Hasonlóképpen dinamikusan alakul az osztályon belüli szociális viszonyok rendszere. Értelmi fejlődésüket az jellemzi, hogy a kérdések, jelenségek reális, ésszerű vonatkozásait egyre jobban felfogják és igénylik. A gondolkodás folyamatában a képi elem még mindig fontos szerepet játszik, de egyre inkább képesek és hajlamosak ettől elvonatkoztatni, illetve tiszta, tényszerű, érzelemmentes fogalmakat közvetlenül felfogni, megérteni.

Az emlékezőképesség növekedésével együtt egyre jobban kialakul időérzékük is. Az emlékezet teszi lehetővé a múltba való visszatekintést, s erre támaszkodik majd a jövő megtervezése is. Ha ezt a tudati folyamatot mély érzelmi aktivitás kíséri, akkor ez együtt a felelősségérzet megerősödését is magával hozza.

A fejlődő gyermek intellektuális és morális értelemben is megérett az új kihívásokra. Az írás-olvasásban és a számolásban az alapokat már tízéves korukig letették, most jó lehetőség van ezek kapcsán az egyéni felelősségérzet kialakítására, a „jó és a rossz” racionális megkülönböztetésére.

Ez az év a gyermekkor és a pubertás közötti fordulópont. A gyerekek olyan korábban elképzelhetetlen szinteket képesek elérni, munkáikkal teljesen azonosulnak, sok időt töltenek azok tökéletesítésével, díszítésével. Saját elvégzett munkáikhoz az előző évnél pozitívabban viszonyulnak, gyakran büszkék eredményeikre.

A tanév vége felé jól érzékelhető a tanulók egyre növekvő intellektuális képessége. Környezetüket kritikusan szemlélik, ami újabb fejlődési szakaszt jelez. A tanévre eddig jellemző harmónia kezd elveszni, s ezt majd csak a felső tagozat második felében találják meg újra.

Pedagógiai célkitűzések

Ennek a tanévnek az az egyik legfontosabb feladata, hogy megtaláljuk az átmenetet a mítoszból a történelembe, miközben megvizsgáljuk ennek kihatását az egyénre. A gyerekeknek egyre tudatosabban kell átélniük az élet és az azt lehetővé tevő környezet kölcsönös egymásra hatását, ezt a folyamatot nagyban segítik a növénytan tanulmányok. Nagy hangsúlyt kap az eredeti olimpiai eszme, ahol a csoportok közötti különbségeket felülírja egy magasabb rendező elv, és ahol a szépség legalább olyan fontos érték, mint a gyorsaság, vagy az erő. A gyerekek memóriáját idegen szavak tanulásával is lehet fejleszteni, de ilyen célt szolgálhat a földrajzi területek vizuális felidézése is.

6. ÉVFOLYAM (11–12 ÉVES KOR)

Fejlődési jellegzetességek

A gyermekek testi növekedésének fő hangsúlya ebben az évben a csontrendszer növekedésén van. A megnyúló végtagok következtében mozgólataik szögletesebbé válnak. A földi nehézkedést, az elnehezülést egyre csontig hatolóbban érzi a 12 éves gyermek. Ezeket a fizikai változásokat a gondolkodás változása is kíséri, ezen a téren a kauzalitás erőteljes tapasztalása a leginkább uralkodó élmény. Lelki fejlődésében olyan szakaszba lép, amit az állandó változás jellemez. A gyermekkor megszűnik, az individuum pedig immár megszületőben van. A második hétéves periódus utolsó harmadában már a kamaszkor előrevetüléséről beszélhetünk. A különböző tantervi témák – egymásra épülő, lejegyzett történelem, Európa földrajza, leíró geometria, közgazdasági matematika, a természettudományok fenomenológiai megközelítése, kertművelés, faragás és csapatjátékok – egytől egyig a gyermek fizikai, lelki és értelmi változásait szólítják meg.

Pedagógiai célkitűzések

Ebben az életkorban a tanár arra törekszik, hogy a gyermekek külvilág iránti érdeklődését kiaknázza, kibontakozó kritikai képességeiket pedig a természettudományos megfigyelések irányába igyekszik terelni. A szociális kapcsolatok felerősödése jó alapot teremthet arra, hogy új típusú felelősséget érezzenek az osztályközösség egésze és annak egyes tagjai iránt, valamint új alapokra helyezték viszonyukat tanárukkal és diáktársaikkal.

Új értelmi képességeik megjelenésével immár arra ösztönözhetjük a gyerekeket, hogy a világban jelen lévő oksági összefüggéseket azok működése közben értsék meg. Figyelmüket egy olyan világ felé kell irányítani, amiben élni és dolgozni akarnak majd felnőtt korukban. Komoly kihívások elé is állíthatjuk őket, hiszen immár nagyon színvonalas munkákat képesek létrehozni, megalkotni.

7. ÉVFOLYAM (12–13 ÉVES KOR)

Fejlődési jellegzetességek

A hetedik osztályban a tanulók a kamaszkorba lépnek. Ennek az életszakasznak két alapvető jellemzője van: az egyik az intenzív külső aktivitásban nyilvánul meg, a másik egy forrongó, dinamikus belső lelkiállapot. A világ jelenségei iránti tudásvágy mellett megjelennek az egymás iránti figyelem és az önreflexió képességének első megnyilvánulásai. Ezekben az intenzív erőkből egyre határozottabb szerepet játszanak azok az élettani és lelki változások, melyek a nemi identitást alakítják és a szexualitás képességét teremtik meg. Általános tapasztalatként megfogalmazható, hogy az élettani változások megelőzik a lelki fejlődést ezen a téren. A gyerekek egyrészt megérzik az önállóság, a függetlenség és az egyedüllét ízét, vágyakoznak

is ilyen élményekre, ugyanakkor egyfajta szorongás, fokozott érzékenység és némi zavar kíséri ezeket az élményeket.

Általánosságban elmondható, hogy ebben az életkorban jelentős különbségek mutatkoznak a fiúk és a lányok között, az új élethelyzetek másfajta kihívásokat jelentenek számukra és másként is reagálnak ezekre. A világ felfedezésére irányuló vágy és a tanulók belső utazása szépen tükröződik a tanévre jellemző témákban: nagy földrajzi felfedezések, a hangulatok és stílusok tanulmányozása az irodalomban, az égés, illetve a mechanika tanulmányozása a kémiában és a fizikában, táplálkozás és egészségtan epocha a biológiában.

Pedagógiai célkitűzések

A tanároknak új perspektívákat kell nyitniuk a kamaszok számára, s különösen arra kell ügyelniük, hogy figyelmüket a világ felé tereljék. A hetedikeseiket arra kell ösztönözni, hogy kezdeményezzenek és hogy tudják értékelni az absztrakt, logikus kérdésselvetéseket. Arra is biztatni kell őket, hogy megkérdőjelezzék azokat a nézeteket és viselkedésformákat, melyeket eddig tekintélyalapon elfogadtak. Meg kell azt is mutatni nekik, hogy miként kell saját szempontjaikat kialakítani, ugyanakkor elfogadva azt, hogy ez azzal jár, mások másként láthatják a világot, annak helyzeteit. A tanárnak egyre inkább szembe kell néznie a tanulók egyéni véleményével, és fokozatosan arra kell indítani őket, hogy felelősséggel viseltesse maguk és a közösség iránt. Ebben az életkorban nagyon fontos, hogy a gyerekek saját magukat egyfelől világpolgárként éljék meg, másfelől olyan individuumként, aki ugyanakkor szociális felelősséggel bír.

8. ÉVFOLYAM (13–14 ÉVES KOR)

Fejlődési jellegzetességek

A 8. osztály során a tanulók átlépik 14. életévüket, ez egyben az osztálytanítói időszak végét is jelenti. Korábban sokak számára ez volt az az időszak, amikor a tanulók befejezték az iskolát és megkezdték inas éveiket valamilyen ipari vagy kézműves műhelyben. Ennélfogva a 8. osztályra úgy tekintettek, mint a gyermek iskoláztatásának „lekerekítésére”. Az elmúlt évszázadban Európa-szerte kitolódott az iskoláztatás felső határa, és a Waldorf-iskolákban is létrejöttek az úgynevezett felső tagozatok, így a 14 éves kor ma már nem az iskola befejezésének időpontját jelenti. Ezzel együtt a 8. osztály továbbra is valaminek a lezáródását jelenti, de ez inkább a gyerekek világképére, a világ és az ember egyfajta viszonyára vonatkozó lezáródás.

A kamaszkorban a fizikai és lelki változások mindenkinél jól tettenérhetőek. A fiatalok a korábbi évek lágységához képest általában sokkal szögletesebbek, robusztusabbak lesznek, ebben azonban nagy az egyéni eltérés lehetősége. Növekedésük, érésük a fiúknál többek között a mutálásban, lányoknál a menstruáció megindulásában fejeződik ki. Ez az a kor, amikor a kamaszok

számára a világban létező fogalmak kezdenek jelentéssel megtelni, kritikai érzékük fokozottan élessé kezd válni, ez utóbbival főleg az eddigi kereteket, szabályokat kezdik ki. Ezt az érzelmekkel is telített kritikai hajlamot ellensúlyozza az életükben egyre nagyobb szerepet játszó racionalitás, időnként felül is kerekedik énjük gondolkodó része.

A független érzelmi élet kialakulása újabb, végső szakaszába lép, s az ezt kísérő érzelmi turbulencia nem kis kihívás elé állítja a tanárokat és szülőket egyaránt. Tudva azt, hogy a krízis hozzátartozik a fejlődéshez, a nevelés központi kérdése az lesz, miként kísérjük ezeknek az egyéni érzéseknek, sajátos gondolatoknak, független törekvéseknek születését és fejlődését úgy, hogy közben minket ne sodorjanak el az ezekkel járó hatalmas érzelmi hullámok.

Míg a lányok idejük és energiájuk nagy részét arra fordítják, hogy kisebb, összetartó csoportokban osszák meg egymással érzéseiket, beszéljék meg az érzelmi és szociális eseményeket, addig a fiúk általában másképp reagálnak az őket ért hormonális és lelki változásokra. Ők látszólag jelentősen lemaradnak a lányokhoz képest a szociális viselkedés és az érzelmi érettség terén, hiszen nem túl kommunikatívak, érzéketlennek tűnnek, és hajlamosak a nyers, mogorva viselkedésre. Ezen külsődleges jegyek mellett új, eddig ismeretlen távlatok nyílnak meg a diákok előtt, melyekhez élesedő elmével, meleg szívvel és a nehézkedéssel küzdő végtagokkal közelítenek. Év végére a tanulók már új példaképeket, tekintélyeket és szerepmintákat keresnek maguknak.

Pedagógiai célkitűzések

Ebben az életkorban nagyon fontos az, hogy mindazt, amit eddig tanultak, tapasztaltak az iskolában, összekössük a világgal, egy olyan világkép kialakítása érdekében, melyben a főszerepet a küzdő, környezetével harmóniára törekvő, etikus ember játssza.

A 8. osztályban több nagy feladat előtt állnak a diákok. Az egyik az önálló éves munka elkészítése, melynek során minden tanulónak választania kell egy olyan témát, amin egész éven át képes dolgozni, és amelynek megalkotásáról a társai előtt be tud számolni. Nemcsak művészi szempontból, hanem szociálisan is fontos lehet az osztály drámabemutatója, melynek munkafolyamata magán viseli az egyéni felelősség és a közösségi munka jegyeit is.

A vertikális tanterv az 1–8. évfolyamokon

Magyar nyelv és irodalom

BEVEZETÉS

A nyelv az emberi kapcsolatteremtés alapvető eszköze és éppen ezért a tanítás egészét behálózza és meghatározza. A gyermeki tudat az iskoláskor kezdetén válik éretté arra, hogy a szóbeliségből továbblépjen az írásbeliségre.

Az iskola több évezredes intézménye elsősorban az írásos hagyományt képviseli, háttérbe szorítva a szóbeliségben megőrzött értékeket. Magyar nyelv és irodalom tantárgy tanításában, arra kell törekedni, hogy a szóbeliség kultúrája megmaradjon és úgy fejlődjön, hogy erre erős írásos kultúra épülhessen. A gyermeki fejlődés első szakaszában, a járás tanulásában, a beszéd és a gondolkodás elsajátításában a nyelvnek közvetítő szerepe van. Tulajdonképpen a nyelv és a beszéd segítségével a gyermekben az elsajátított mozgás új minőségében tükröződik. A megtanult mozgások, az ügyesség így hat a gondolkodás képességére. Kezdetben maga a beszéd alakítja a beszédhez és halláshoz használt szerveket, amelyek a szavakat és mondatszerkezeteket észlelik, rendszerezik és megértik. Ez az anyanyelv tanulása közben történik. Ezt követően, a nyelv válik a gyermek lelki életének egyik közvetítőjévé.

Egyfelől a nyelv lehetővé teszi, hogy a gyermek kifejezze önmagát és kapcsolatot hozzon létre a világgal, másfelől segít rendezni és rendszerezni a gondolkodást, hogy a gyermek tapasztalatai jelentést kapjanak. A nyelv az elsődleges megjelenítési módunk és az elsődleges közegünk, aminek segítségével a világról és különösen a benne lévő viszonyokról képet alkotunk. A nyelv egyetemes jellege képessé teszi az embert, hogy hozzáférjen bárki által, bármilyen nyelven közölt gondolatokhoz. A nyelv elősegíti, hogy a földrajz és kulturális környezetből, ahova a gyermek született, tovább lehessen lépni oda, ahol az egyén saját gondolatait képes kifejezni saját hangjának megtalálásával.

A szoros köteléket, amely a beszélt nyelv valamint a földrajzi közeg között létezik, szintén különös figyelemmel kell ápolni. A magyar nyelv mint szerkesztés jelrendszer, szintén a világ teljességét képezi le; mind szerkezetében, mind pedig működési rendjében a valóságot ragadja meg, azzal egylényegű, a világ isteni-teremtő-rendjét nem csupán tükrözi, hanem újra is alkotja.

A gyermekdalok és versek, kiszámolójátékok az egész köznyelvi hagyomány, fontos a gyermek számára. Ezt a beszélt elemet a helységnevek, legendák, mondák és a néphagyomány gazdag szóincse egészíti ki. Pubertással a gyermekben lezajló testi folyamatok ellensúlyozására, a nyelvnek a köznyelvi szinten túl kell terjednie, egyetemesebb minőségeket kell

kutatnia az eszmék világában. Ebben az időszakban veszíti el a fiatalember természetes kapcsolatát a nyelv szellemével és immár tudatos munkával kell visszaszerezni azt.

1. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A Waldorf-iskolákban ugyanolyan fontos a verbális nyelvi készség művelése és jelentőségének hangsúlyozása, mint az írástudás művelése. A szóbeliség közvetlensége felébreszti a gyermek figyelmét, érdeklődését és képzeletét. Ez alakít ki fogékonyságot a későbbiekben az irodalom olvasásához és értékeléséhez – ennek a képességnek a megléte attól (is) függ, hogy az olvasók mennyire képesek a szövegtartalmat a saját képzeletükben folyékonyan és gátak nélkül újraalkotni. Ezért nagyon fontos a mesélés, hiszen a mese hallgatása közben a gyermek belső képeket készít – különösen, ha a tanító „fejből”, szabadon mesél – átéli a szellemi mozgást, az érzelmi azonosulást. Olyan meséket és történeteket kell a gyermek számára választani, amelyekből akár erkölcsileg, akár a világban való helytállása érdekében biztos alapokat meríthet. Biztonságot ad a gyermeknek az, hogy a történetek egységben tartják a megismerhető világot.

Ez a megközelítés folytatódik a további években a korosztálynak megfelelő változtatásokkal.

Az első osztályban nyelvtant még nem tanulnak a gyerekek.

Az írás fejlődése összhangban van az emberiség fejlődésével. Az írás eredete a képírásig (piktográfia) nyúlik vissza. A magdaléni kultúra barlangrajzait még a feltűnően természetű ábrázolás jellemzi, az ezt követő korok barlangfestményei egyre stilizáltabb formában, a lényegre szorítkozva, csak pár vonással utalnak az ábrázolt tárgyra. Később ez az élethűségtől eltávolodott, jelképes ábrázolás vezetett a képírás apró jeleinek kialakulásához. Ezt követte aztán a fogalomírás (ideográfia), a szó- és szótagírás, majd a betűírás.

A képírás kialakulásával születtek meg az első absztrakt jelek, de a kapcsolat a fogalom és az eredeti kép között megmaradt. A kép a teljes emberhez szól, a teljes embert ragadja meg, akarátában, érzésében, gondolkodásában.

A gyermeknél is fontos, hogy a jeleket tudják kötni a külvilághoz, legyen belső élményük róla, ne csupán az intellektus útján kelljen felfogni, amit tanulnak. A betűtanítást is mesével vezetjük be, és mesék kísérnek végig minden egyes hangot, amelyek betűkké formálódnak.

A gyerekek így természetes kapcsolatot találnak a betűk és a külvilág között, amely segítségükre van abban, hogy a már jelként használt, a világtól elszakított betűket az érzéseiken keresztül megragadják és összekapcsolják azzal, ahonnan ezek a szimbólumok eredetileg származnak.

A gyerekek olvasni az általuk vagy a tanár által a táblára írt szavakon, rövid szövegen tanulnak.

Órakeret: 240 óra

Előzetes tudás

Az anyanyelv ápolásának színhelye eddig leginkább az otthon és az óvoda volt, ahol élete első éveiben élő tapasztalatokat szerzett. Ezekre az alapokra lehet építkezni az első osztályban.

Tantárgyi fejlesztési célok

A mindennapi élmények tartalmának felidézése, elmesélése. Az előző napi mese vagy történet részben vagy egészében emlékezetből történő felidézése.

Figyelem a társaira és a felnőtt beszélgetőtársakra.

Törekvés a mások számára érthető és kifejező beszédre.

Az önálló feladatvégzés egyes lépéseinek megalapozása és gyakorlása.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A nyomtatott nagybetűk bevezetése fokozatosan betűmesék által.

Szavak, szólancok másolása és hallás utáni leírása, melyek a már megismert, elhangzott történetekből emelkednek ki. Ezek a megoldozott és leírt szavakon kezdenek el olvasni a gyerekek.

A tanár által mondott betűmesék, történetek illusztrálása.

A reggeli kör mondókáinak, verseinek kórusban szavalása.

Ajánlott szépirodalom:

- Grimm legszebb meséi
- Benedek Elek meséi
- Illyés Gyula: 77 magyar népmese
- Fésűs Éva: Ezüsthagedű
- Más népek meséi
- Török Sándor: Falatka királysága
- Weöres Sándor, Károlyi Amy, Kányádi Sándor, Zelk Zoltán, Tarbay Ede, Szilágyi Domonkos versei

Kapcsolódási pontok

A nyelv a tanítás egészét áthatja és meghatározza, ezért minden tanított tantárggyal összefüggésben van. Különösen kiemелendő, hogy a formarajz tantárgyhoz, az írás előkészítése szintjén is kapcsolódik az anyanyelvi nevelés.

Kulcsfogalmak / fogalmak

beszédhallás, hallás utáni értés, beszédfejlettség, az írás jelrendszere, nyomtatott nagybetűk, nyelvi mintakövetés beszédben, játékosság, zeneiség, ritmusélmény

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek képesek az osztály egészével verseket, mondókákat kórusban szavalni. Megtanulják követni a tanár által adott utasításokat. Képesek egyszerű beszédgyakorlatokat és nyelvtörőket az osztály egészével együtt mondani. Megtanulják a tanárok által mesélt történetek, számukra lényeges pontjait felidézni. Kisebb szerepek eljátszására is vállalkoznak. Megtanulják a nyomtatott nagybetűk írását. A gyakorlat során képessé válnak szavak, majd rövidebb szövegek másolására.

2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A második osztályban tovább folytatódik a mondókák, versek, körjátékok, nyelvtörők gyakorlása, amelybe bekapcsolódik a helyesejtés tanítása is: „a hanggyakorlatokon, a kiejtés-gyakorlatokon (a magánhangzók, mássalhangzók helyes ejtésén), a hangsúly gyakorlatokon és a ritmus gyakorlatokon” (Montágh Imre: A beszéd művészete) keresztül. A különböző nyelvi nehézségekkel küzdő gyermekek esetében elkezdődik a támogató munka, melyre a szakirányú (pl. logopédiai) segítségük között az eurytmia bizonyos ága, a gyógyeurytmia is alkalmas.

Második osztály irodalmi anyaga: a szentek élete, a fabulák és a természeti mesék. A mesélőnek az egész embert meg kell ragadnia. A mesék, történetek által keltett érzésekből kell következnie az elmondott dolgok megértésének. A tanító nem fűz magyarázatot a meséhez vagy legendához, hanem a gyermek majd csak utólag, önmagából kiindulva jut el a dolgok megértéséhez. Mindezt a művészeti feldolgozás segíti.

Az állatmesékben az egyoldalú emberi tulajdonságok és érzések (pl. kapzsiság, ravaszság, irigység, nagyravagyás) jelennek meg. Míg a legendák világa a tiszta érzéseket és emberi értékeket hordozzák (pl. Szent Erzsébet, Szent Ferenc, Szent Kristóf történetet).

Hangsúlyos helyet kapnak a memoriterek (Weöres Sándor, Petőfi Sándor, Zelk Zoltán, Kányádi Sándor versei), és a dramatikus játékok, melyek szituatív jellegüknél fogva, több irányban is ápolják és fejlesztik a gyermekek nyelvi készségeit, képességeit: a nem verbális kommunikációs eszközöket (gesztus, tekintet, szövegfonetikai, mondatfonetikai eszközök alkalmazása, testünkkel való kommunikálás lehetőségeit), a produktív és a reprodukív beszédet stb., a szókinccs bővítését.

Szervesen kapcsolódva az előző évben már elkezdett munkához a nagy

nyomtatott betűk után megismerkednek nyomtatott kisbetűkkel. Megszülethet az első olvasókönyv is, amely a tanár által kiválasztott szövegek, a reggeli körből ismert versek, mesék, természeti történetek gyűjteménye, s melyhez a gyermekek aktív részvételükkel erőteljesen kötődnek.

Az év második felében bevezetésre kerülhet a folyóírás, de ez harmadik év elejére is tehető.

Az írás, egyben az olvasás tanulása is. A leírt szövegeket az óra végén mindig elolvassa az osztály.

Először a gyermekek által leírt verseket, mondókákat olvassák, a nyomtatott szöveg olvasása csak ezután következhet. Kisebbségek és mondókák csak akkor kerülnek a füzetbe, ha azokat a gyermek már ismerték és többszöri mondás után elsajátították (interiorizálták).

Nagyon fontos a kórusban történő olvasás, először a tanítóval együtt. Tőle veszik át a gyerekek a vers zeneiségét, az értelmi hangsúlyokat, a hangszín változásait stb. Azután a tanító nélkül az osztály egyedül, majd egy-egy gyerek olvas.

A nyelvtan előkészítése a verbális kifejezőképesség alapozásával történik. A hosszú magán- és mássalhangzók helyes ejtésével tudatos munka folyik a nyelvhasználat terén, mely lassan megalapozza a helyesírást. A verseken és ritmusokon keresztül képet kaphatnak a szó és mondat egységéről.

Órakeret: 240 óra

Előzetes tudás

Az első osztályban megszerzett tudásra építünk, a nyomtatott nagybetűk ismeretére, a tanár által adott, a gyermekek által ismert rövid szövegek leírásának képességére.

Tantárgyi fejlesztési célok

Felkészülés az olvasásra – figyelem, megfigyelés, ritmus, emlékezet, képzelet fejlesztése

Tájékozódás síkban és térben.

Hang és betű, szótag, szó felismerése.

Nyomtatott nagybetű és nyomtatott kisbetű/folyóírás betűinek ismerete.

Mondatok összekapcsolása.

Kérdések és válaszok megfogalmazása.

Nyelvi mintakövetés beszédben és írásban.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- önálló versmondás (erős ritmusú és sok ismétlést tartalmazó versek, természetversek)

- nyelvtörők, ritmusjátékok
- szóbeli kifejezésmódok eltérő minőségeinek megjelenése (cselekvést kifejező igék hangsúlyozása, a leíró elemek és nevek felfedezése, a tulajdonságok kifejezése)
- tanmesék, elsősorban állatokról szóló mesék: Ezópus, Heltai Gáspár, Leonardo da Vinci, La Fontaine, Lessing meséi, az amerikai indián hagyomány állatmeséi, szentek élete és legendái
- nyomtatott kisbetűk/folyóírás írása, vastag színes ceruzával
- folyóírás bevezetése
- a másolt szövegeket a tanár a táblára írja, melyek tartalma a főtanítás témájához kapcsolódik
- a tanár által adott ismert szövegek közös és egyéni olvasása
- olvasókönyv készítése
- a magas és mély magánhangzók megkülönböztetése hallás alapján,
- hosszú és rövid mássalhangzók hallás utáni megkülönböztetése

A gyakorlás eszközei: játékos gyakorlatok egy szó első és utolsó hangjának, a szóban szereplő magánhangzók, mássalhangzók megtalálására és meghatározására. Rímjátékok és ábécéjátékok (ábécérenddel együtt).

- betűk behelyettesítése új szavak képzéséhez, szólánc, adott hangokból szavak alkotása, találós kérdések

Kapcsolódási pontok

A nyelv a tanítás egészét áthatja és meghatározza, ezért minden tanított tantárggyal összefüggésben van.

Különösen kiemelendő, hogy a formarajz tantárgyhoz, az írás előkészítése szintjén is kapcsolódik az anyanyelvi nevelés.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Hallott szöveg megértése, tartalmának felidézése.

Mindennapi élmények tartalmának felidézése, elmondása.

Hangos olvasás gyakorlása.

Az aktív szókinccs gazdagítása.

Rövid szövegek alkotásának gyakorlása.

Kiejtési gyakorlatok, szótagolás.

Gondolatok, érzelmek, vélemények kifejezése.

Játékosság, zeneiség, ritmusélmény.

A fejlesztés várt eredményei

Az első osztályban elsajátított képességek további ápolása mellett, az önálló versmondásban is jártasságot szereznek (bizonyítványversek elmondása). Gyakorlatot szereznek általuk ismert szövegek kórusban történő szótagolására. Jártasságot szereznek a találós kérdések megértésében és megfejtésében. Képesek egyszerű nyelvi játékokban való részvételre pl. szólánc. Részleteiben képesek a tanárok által elmesélt történetek felidézésére. Megtanulják és gyakorolják a nyomtatott kisbetűk írását. Elsajátítják a folyóírást, megtanulják a betűk ábécés rendjét. Képesek hosszabb szövegek pontos másolására. Jártasságot szereznek néhány gyakori szó helyes betűzésében és elválasztásában.

Az írási és olvasási nehézségekkel küzdő gyermekek támogatása:

A második osztály végére az osztálytanítónak látnia kell, melyik gyermeknél jelentkezik tanulási nehézség az írás-olvasás terén. A legaszténia megelőzésére a Waldorf-pedagógia különös gondot fordít: az olvasás és írástanítás során a következő szempontokat tartja szem előtt: minden sürgetés nélkül, az akarati és érzésszerű képességeit egyaránt megszólítva egyengeti az íráshoz és az olvasáshoz szükséges gondolkodási utat.

A kialakult írás- és olvasászavart elsősorban hallás- és beszédgyakorlatok útján enyhítjük.

Mindezek mellett fejlesztjük a gyermek mozgáskoordinációs képességét, egyensúlyérzékét, (testföldrajz), saját testtudatát, a térben való tájékozódását és szimmetriaérzékét.

Ha van gyógypedagógus, fejlesztőpedagógus az iskolában, ajánlott a második osztály végén minden gyermek nyelvi, motorikus, koordinációs, látási- és hallási képességeit felmérni, és megvizsgálni. Ha nincs, akkor az osztálytanítónak érdemes különleges figyelmet fordítania azokra a gyermekekre, akiknél a következő jelenségek közül, több egyidejűleg fordul elő és szakember segítségét kérni.

A következő lista támpontot nyújthat ehhez:

- gyenge egyensúly
- gyenge koordináció
- szaggatott mozgás
- nehezen dob és kap el labdát
- nehezen tud egyenesen ülni vagy állni
- helytelen ceruzatartás
- helytelen betűformálás
- képtelen egyenesen írni előre vonalazott lapon
- összekeveri a kis- és nagybetűket
- felcseréli vagy megfordítja a betűket, számokat (pl. b/d, p/q, u/n, s/z, 2/5, 6/9, 3/E, 7)

- túl sok vagy kevés lábat rajzol a betűknek (m, n)
- nem tiszta beszéd
- rossz emlékezőképesség

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A reggeli ritmikus részben az első két évben elkezdett munka folyik tovább. Különösen hangsúlyos helyre kerül a beszédartikuláció, a légzéstechnika, a hangsúlyozás, a beszéd ritmusának és dallamának érzékeltetése.

A nyelvtörők, mondókák, versek gyakorlása, közös csoportos és egyéni mondása kellő lehetőséget nyújt a nyelvi készségek fejlesztésére. Fő téma az Ótestamentum történetei, illetve magyar írók versei (Weöres Sándor, Csokonai Vitéz Mihály, Kányádi Sándor, Zelk Zoltán).

Az év második felétől egy kiválasztott olvasmányt is feldolgozhatnak a tanár vezetésével

(pl. Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön).

Ennek az évnek feladatai közé tartozik az olvasási készség és képesség fejlesztése.

A gyermekek a már második osztályban elkezdett módon a rövidebb szövegekről lassan áttérnek a hosszabb szövegek olvasására. Az előző évi olvasókönyv alapján a tanító vezetésével ebben az évben is közösen megformálható egy olvasókönyv, mely hűen és egyénien követi az osztály arculatát, figyelembe véve az év aktuális témáit (ószövetségi történetek, mesterségek, házépítés). Ez a könyv is év végén kerül bekötésre, s a gyermekek munkái illusztrálják, mely megfelelő visszajelzést adhat a tanítónak, tekintetbe véve az elsődleges megértés ellenőrzését.

A mindenkori cél az olvasás fejlesztése, a megfelelő olvasási sebesség kialakítása és törekvés a hangsúlyos, kifejező olvasásra.

Az írás-olvasástanítás nem különül el egymástól, de az íráskészség kialakításának érdekében bizonyos részterületek nagyobb hangsúlyt kapnak. Fontos, hogy az első, illetve a második osztályban használt viaszkrétáról és vastag színes ceruzáról fokozatosan térjenek át a gyerekek a töltőtollra. Gyakorlatot szereznek az előttük lévő üres papír arányos kitöltésére (a térhasználatra) és a betűk pontos nagyságának megformálására, a sorkihagyásokra, bekezdések elhelyezésére.

Továbbfejlesztjük a gyermekek azon képességeit, hogy önállóan is kezdjék leírni az élményeiket, rövidebb-hosszabb olvasmányukat. Ezáltal megteszik az első lépéseiket is az írásbeli fogalmazás felé.

Lehetséges, hogy a folyóírás bevezetésére a harmadik osztály első félévében kerül sor.

Meseszerűen szövődik bele az oktatásba a nyelvtan. Megismerkednek a mondatfajtákkal a tartamuk és a hangsúlyuk szerint. A gyakorlásokból és az élethelyzetekből kinőve megfogalmazódnak a szabályok, amelyek memorizálása még nem kötelező. Fontos, hogy alkalmazás és felismerés szinten legyenek tisztában a különböző mondatfajtákkal. A szófajok közül az igével kezdődik a nyelvtan tanítása, a főnevekkel folytatjuk és végül a melléknévek kerülnek bevezetésre. A szófajok elsajátítása sok cselekvéssel, játékkal, tapasztalatszerzéssel történik. A főnév kimondása által az ember elkülöníti magát a környezettől, a melléknév kimondása által összekapcsolja magát vele, az ige kimondása által pedig tevékenyen beleoldódik a környezetbe, együtt mozdul vele.

Órakeret: 160 óra

Előzetes tudás

Az első és a második osztályban megtanított betűismeretre, szövegfelismerésre, írás és olvasás készségre és képességre építünk.

Tantárgyi fejlesztési célok

A mindenkori cél az olvasás fejlesztése, a megfelelő olvasási tempó kialakítása és törekvés a kifejező olvasásra. A rendszerbe foglalás helyett a nyelvtan tanításának célja a harmadik osztályban, hogy az eltérő minőségeken keresztül ismerjék fel a gyermekek a különböző fajtájú mondatokat és szófajokat.

Szövegalkotás fejlesztése; önálló fogalmazás készítése, lényegkiemelés.

Rendszeresen vezetett füzetek készítése.

Önálló feladatmegoldás.

Szövegértés fejlesztése hallott szöveg utáni pontos felidézéssel és írott szövegből lényegkiemeléssel.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- leíró és humoros költemények, hosszabb versek a házépítés, kézműves munkák, mezőgazdaság témájából (elő is lehet adni ezeket).
- az Ótestamentum: a világ és az ember teremtése, a Paradicsomból való kiűzetés,
nagy ótestamentumi alakok tetteinek bemutatása.
- Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön
- a folyóírás használata: jól formált, esztétikus, olvasható írás, helyes kéz- és testtartás.
- töltőtoll használata
- fogalmazások írása a főoktatás témáival kapcsolatban.

- rendszeres hangos olvasás.
- az olvasókönyv készítése tananyaghoz kapcsolódó témakörökből (ház-építés, mesterségek, bibliai történetek).
- beszéd fő részeinek különleges jellemzői: az óhajtó és a felkiáltó mondat, intonáció, hangsúly, dallam.
- a három fő szófaj és eltérő tulajdonságaik: ige („cselekvő szó”), főnév („megnevező szó”), melléknév („tulajdonság szó”).
- az igekötők helyesírását is gyakoroljuk.
- az írásjelek, pontok, vesszők, nagybetűk, kisbetűk, felkiáltójelek és kérdőjelek használata elsősorban azt vizsgálva, hogy milyen beszédbeli tartalmat jelölnek az írásjelek.
- kis színdarabok előadása a főoktatás témáinak köréből.

Ajánlott szépirodalom:

Az 1. és 2. osztályban felsorolt magyar költők gyermekversei, Lázár Ervin regényei (Berzsián és Dideki, A hétfejű tündér, Szegény Dzsoni és Árnika, Bab Berci kalandjai, A kisfiú meg az oroszlánok); Csukás István: A téli tücsök meséi; Selma Lagerlöf: Krisztus-legendák; Jacob Streit: És lőn világosság, 365 történet gyerekeknek a Bibliából.

Kapcsolódási pontok

A nyelv a tanítás egészét áthatja és meghatározza, ezért minden tanított tantárggyal összefüggésben van. Kiemelendő az euritmia- és a zeneóra, ahol a nyelv ritmusával, szövegek megformálásával, átalakításával a használt nyelvet más szempontokból közelítjük meg.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A hallott szöveg üzenetének, érzelmi tartalmának megértése.

Mindennapi élmények, olvasmányok tartalmának felidézése, elmondása.

A mindennapi élet szókincsének bővítése.

Önálló olvasás, szövegértés.

Szövegalkotás.

Tanult szövegek szöveghű és kifejező tolmácsolása.

Törekvés a mások számára érthető és kifejező beszédre.

A fejlesztés várt eredményei

Az első és második osztályban elsajátított képességek további ápolása mellett a gyerekek képessé válnak összetettebb történetek és események pontos visszaadására.

Az epochák témájához kapcsolódó színdarabokban önálló szerepet is vállalnak. Második osztálytól kezdve egyre nagyobb jártasságot szereznek az általuk ismert szövegek nagyobb egységekre tagolásában.

Ebben az évben szövegek hallás utáni mondatra tagolásában is gyakorlatot szereznek.

Megismerkednek a leggyakrabban előforduló írásjelek használatával (mondatvégi írásjelek, vessző). Gyakorolják az ige, a főnév és a melléknév példánkon keresztül történő felismerését, jellemzését, a mondataalkotást. Képessé válnak saját élményük egyszerű formában történő önálló megfogalmazására.

Jártasságot szereznek ismert szavak írásban történő elválasztásában, ismert szöveg szótagolás utáni olvasásában.

Képesek lesznek az órán leírtak, és elhangzottak megértésére és felidézésére a lényeg kiemelésére.

Gyakorlatot szereznek az ismert szavakat tartalmazó szövegek hangos érőolvasásában.

Egyszerű nyelvezetű könyvek önálló és hangos olvasását egyaránt elsajátítják ebben az évben.

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A 4. osztálytól kezdve egyre jobban szétválik az írás és az olvasás képességének gyakorlása.

Fontos, hogy a beszélt nyelv művelése is folytatódjon szavalással, beszédgyakorlatokkal, beszámolókkal, leírásokkal, megbeszélésekkel és megfigyelésekkel.

Igazán jól olvasni a jól beszélő, artikuláló ember tud, ezért megfigyelendő és kezelendő a gyerekek beszédtechnikája. Hangsúlyosnak tekinthető a beszédleghzés, a beszédritmus tagolása, a mondatok dallamának játékos gyakoroltatása, a nem verbális kommunikáció eszközeinek mélyítése, szerep- és drámajátékok használata.

A szóbeli fogalmazás felől kell törekedni az írásbeli fogalmazás tanítása felé.

Kívánatos mind az írás, mind az olvasás terén a képesség szintjére jutni, hogy az önálló tanulás lehetőségét mélyíteni tudjuk a gyermekeknél.

Ennek az évnek az irodalmi anyaga a germán mitológia, illetve a magyar mondavilág a honfoglalásig. A mitológia nagy képei elbeszélései közvetítik azt a lelki tartalmat, amelyre szüksége van a gyermeknek ebben az életkorban. A lelki kötődéssel megélt szövegek nagy lendületet adnak az olvasás technikájának is.

Természetesen más népek teremtéstörténeteit és mitológiáját is feldolgoz-

hatjuk (pl. Kalevala).

Az írás képessége feltételezi a már tanultak alkalmazását. A tollbamondás jelentőségét a rendszeres gyakorlás által hangsúlyozzuk. Memoriterek is tanulnak a gyerekek, ezek kiválasztásában formailag az alliteráció a legfontosabb, a mozgással végzett versmondás mélyíti el igazán a mondanivalót.

A közösen feldolgozott irodalmi művek mellett házi olvasmányt is kaphatnak a gyerekek, melynek témája kapcsolódik az év hangulatához, a fókusz témáihoz.

Az év témái az ige, főnév és melléknév csoportosítása és felismerése mellett ismeretek átadása a névelőről a személyes névmásról és egyéb képszerűen megragadható szófajokról (pl. számnevek, igekötők). Mindezek a harmadik osztályos témakörök kibővítését jelentik.

A 4. osztály fő nyelvtani témája az igeidők. Fontos, hogy a gyermekek megélik a három időnek – jelen, múlt, jövő – az állandóan változó minőségét, „folyó” jellegét. Ebben az életkorban hangsúlyt kap a szavak elválasztása, a magyar ábécé pontos ismerete, a szótövek felismerése.

A főnevek toldalékolhatósága, a térbeli viszonyok és elhelyezkedések szintén a 4. osztály témái.

A középpontozásban a kérdő és a felkiáltójelek használatát lehet továbbmélyíteni és kitérni a vessző szerepére a mondatban. A magyar nyelv szórendjével is foglalkozunk. A párhuzamokban való gondolkodás áthatja nyelvünk, műveltségünk és gondolkodásunk egészét. A mondat feletti szinteken is hasonlatokban és párhuzamokban szerveződnek szövegeink, lehetőleg kerülve az alárendeléseket és meghatározásokat.

A helyesírás fejlesztésében döntő szerepet játszhat a már előző években elkezdett munka: a hangos olvasás gyakorlása, a beszédművelési gyakorlatok, a figyelem koncentrációjának fejlesztése, a szó emlékezet fejlesztése s annak az igénynek kialakítása, mely a gyermeket ebben az életévben ösztönözheti arra, hogy írásbeli munkája igényes, pontos, szép legyen.

Törekedni kell nehezebb helyesírási helyzetek gyakorlására: az emlékezetből írásra, illetve önálló gondolatok leírására, megfogalmazására. Ebben segítenek azok a versek, mondókák, találós kérdések, melyeket a gyermekek ismernek, és az emlékezetükből könnyedén előhívhatnak.

Hangsúlyt kap a pontos „j” és az „ly” gyakoroltatása a leggyakrabban előforduló szavakon.

Órakeret: 160 óra

Előzetes tudás

Az első három osztályban tanítottakra építünk. A kialakuló szövegértési, írásbeli és olvasási készségekre alapozzuk a negyedik osztályos tananyagot. A gyerekeknek kialakult anyanyelvi és irodalmi fogalmai vannak, ezeket bővítjük.

Tantárgyi fejlesztési célok

Legfőbb cél mind az olvasás, mind az írás terén a képességek fejlesztése olyan szintre, hogy az önálló tanulás lehetővé váljék.

A hallás utáni tollbamondás eredményeként a helyesírás elmélyítése.

A pontos „j” és az „ly” megkülönböztetése a leggyakoribb szavakban.

A kommunikáció fejlesztése szókincs bővítéssel és szituációs játékokkal.

Az új nyelvtani ismeretek összekapcsolása a már megismertekkel.

A figyelem koncentrációjának fejlesztése.

A szóemlékezet fejlesztése.

Annak az igénynek a kialakítása, mely a gyermeket ösztönözheti arra, hogy az írásbeli munkája igényes legyen.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Beszéd és figyelem

- az évszakhoz kötődő természet versek a józan észről és az emberi bölcsességről szóló versek, a főoktatás témájához kapcsolódó költemények
  - állatok, a helyi földrajz és történelem
- az Edda részletei, az alliteratív költészet, a Kalevala
- az Edda, az északi istenek és hősök legendái
- a magyar mondák és mítoszok és a Kalevala részletei
- beszámolók írása az iskolai és napi történetekről és eseményekről
- leírások állatokról, történelmi jelenetekről, a helybeli tájakról szerzett benyomásokról, utazásokról
- hosszabb szövegek másolása
- tollbamondás különféle módon
- gyakori, de nehéz szavak helyesírása
- ismeretlen szavak kiejtésének és helyesírásának gyakorlása
- ismerkedés az értelmező kéziszótárral
- az igeidők (a fő igeidők: múlt, jelen, jövő idő jellemzői, képzésük)
- a főnevek toldalékolhatósága, a térbeli viszonyok és elhelyezkedések
- a kérdő és felkiáltójelek, a vessző
- számnév meghatározása és alkalmazása, az igeidők szerepe és helyesírásuk
- osztálydarab a tanult mitológiai történetekből vagy az eposzokból.

Ajánlott szépirodalom:

Negyedik osztálytól a gyerekek egy-egy irodalmi művet közösen dolgoznak fel.

Az alább felsorolt javaslatok közül/mellett az osztálytanító választja ki ezt a művet.

A kiválasztásnál fontos szempont, hogy a mű nyelve az osztály számára könnyen befogadható legyen, a könyv egységes irodalmi alkotás legyen, és témájában kapcsolódjon az év fő témáihoz (pl. az állattanhoz Fekete István regényei, Kipling: A dzsungel könyve stb.).

Edda; Germán-kelta regék és mondák; Tolkien: A Babó; Beke Margit: Északi hősök; Komjáthy: Mondák könyve; Lengyel Dénes: Régi magyar mondák; Fekete István: Vuk, Kele, Bogáncs stb.; Rudyard Kipling: A dzsungel könyve; Selma Lagerlöf: Nils Holgersson; Baum: Óz, a nagy varázsló; Lewis Carroll: Alice Csodaországban, Alice Tükörországban; Carlo Collodi: Pinocchio; Travers: A csudálatos Mary sorozat; Eric Knight: Lassie-regények.

Kapcsolódási pontok

A nyelv a tanítás egészét áthatja és meghatározza, ezért minden tanított tantárggyal összefüggésben van. Kiemelendők a magyarságismeret és az állattan tantárgyak, mert ezeken az epochákon nagyon sokat fogalmaznak a gyerekek.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Beszédfejlesztés, beszédtechnika.

A nem verbális kommunikáció eszközei.

Az ige, igeidők, főnév, melléknév.

Szövegértési gyakorlatok.

Szövegalkotási gyakorlatok, leíró fogalmazások, szereplők jellemzése.

Önálló folyamatos, értő olvasás némán és hangosan.

Saját vélemény megfogalmazása, gondolatok, érzelmek kifejezése.

Az olvasott szövegekkel összefüggésben az aktív szókincs gazdagítása.

Lényeg kiemelés, szerkezeti egységek összefogása, vázlatkészítés.

Nyelvi-nyelvtani jelenségek felismerése gyakorlati tapasztalatok alapján.

Néhány alapvető helyesírási szabály megismerése és alkalmazása.

Az anyanyelv és az idegen nyelv különbségének felismerése.

Az irodalmi mű közvetlenül adódó jelentésének felismerése és megfogalmazása.

A fejlesztés várt eredményei

A beszéd gyakorlatokban figyelni tudnak a helyes légzésre és a szavak helyes ejtésére.

Megtanulnak különböző ritmusú verseket kórusban szavalni.

Az önálló versmondásban is egyre nagyobb gyakorlatot szereznek.

Képesé válnak szóban történő közös történet alkotásra.

Az osztálydarabban önálló szerepeket játszanak el.

Képesek az aktuális témához kapcsolódó történetek pontos elbeszélésére.

Magabiztos és önálló olvasásra képesek a központozás figyelembevételével.

Gyakorlatot szereznek gyakori nehéz szavak helyesírásában (pl. j-ly).

Jártasságot szereznek megtanult szövegek emlékezetből való – elfogadható pontossággal történő – leírásában.

Megtanulják az ige a főnév és melléknév definiálása mellett a leggyakoribb szófajok jellemzőit.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az 5. osztályos diákok nyitottsága lehetővé teszi, hogy a tanárok különböző szövegeket választhassanak a közös és egyéni versmondáshoz, beszédgyakorlatokhoz. Ezenkívül a történelemepochákon az ókori kultúrákból származó szövegrészletek mondása is

lehetővé teszi a nyelvi készségek fejlesztését, mint például a Bhagavad-gítá, a Mahabharata, a sumér, akkád, egyiptomi himnuszok, imák. A távoli időkből és helyekről származó irodalom segíti a diákokat, hogy tisztelettel nézzenek és nyitottá váljanak más népek és kultúrák felé.

A gyerekek egyre objektívebb, sokoldalúbb leírást készítenek. Egy növény leírása vagy egy táj hangulatának lefestése lehet egy önálló munka témája.

A történetek és az olvasmányanyag az ókori keleti kultúrákból származnak (Krisna és Arjuna hindu legendái, Gilgames története, egyiptomi és görög mitológia).

A görög mitológia történetei a tanév elbeszélésanyagának hangsúlyos részét teszik ki. A görög kultúra harmóniája a himnuszokban és a hőskölte-mények nyelvében is megnyilvánul.

Memoriterként olyan irodalmi műveket választunk, melyek képeikben, ritmusukban fejlesztően hatnak a gyermekekre. A hexameter segíti harmonizálni a szív és a légzés ritmusát.

Ebben az osztályban az irodalom mint önálló epocha jelenik meg. Javasolt témakör Petőfi Sándor János vitéz című műve, a költő életrajza, kiegészítve a korosztálynak megfelelő költeményekkel (pl. az Alföld, Tisza, Szeptember végén, Pató Pál úr, Falu végén kurta kocsmá, Szülőföldemen, Anyám tyúkja).

Az 5. osztálytól a gyermekek olvasási szokásaira ajánlott olvasmányokkal igyekszünk hatni. Nyárra a gyermekek kaphatnak egy könyvlistát, amely

segíti őket olvasmányaik kiválasztásában. Az általuk kiválasztott könyvet önállóan fel is dolgozhatják: vázlatot készíthetnek, kérdéseket fogalmazhatnak meg, ajánlást írhatnak mások számára, életrajzi kutatásokat végezhetnek. Ebben az évben egyre gyakrabban írnak önálló fogalmazásokat is, amelyek szorosan kapcsolódnak a főoktatás témáihoz (pl. földrajz, növénytan, geometria).

Elsősorban olyan témákról készítenek fogalmazást, amelyek világos leírást és jellemzést igényelnek.

Az osztálykirándulásokhoz hasonló események információgyűjtésre, különböző stílusú levelek megírására biztosítanak alkalmat. Ennek elsődleges célja, hogy a gyerekek megtanulják világosan kifejezni szándékaikat és kívánságaikat.

Ebben az évben az anyanyelvi nevelésben a hangsúly a nyelv szépségére helyeződik.

Nyelvi játékokon keresztül a nyelv gazdagságát érzékeltetjük.

A nyelv szóbeli és írásbeli használata során elsősorban nem a szabályok megfogalmazása a legfontosabb, mert előbb a gyermekeknek fel kell fedezniük a jelenséget, mielőtt azokat megneveznék, minősítenék és jellemeznék. A főoktatás során a másolást felváltja a tananyag hallás utáni leírása. Ez nagy mértékben elősegíti a helyesírás készségének fejlődését.

Ebben az életkorban a gyerekeknek különbséget kell tenniük saját és mások véleménye között.

Ezt a különbségtételt gyakorolják írásban is az idézőjelek helyes használatával. Figyelniük kell arra, hogy pontosan megfigyeljék és megismételjék mások mondanivalóját. Eközben a gyerekek egyértelmű különbséget fedeznek fel aközött, amit saját maguk láttak vagy gondolnak, és aközött, amit mástól hallottak. Ezen a területen lehet elmélyíteni mindazt, amit a központozásról idáig elsajátítottak (a vessző, az idézőjel, a kettőspont, a pontos vessző, a kötőjel és a zárójel használatát).

Az 5. osztály nyelvtani témája még az igeidők és igemódok rendszerének átlátása és helyes használata; a névmásokat és a kötőszavakat tartalmazó mondatok minőségének megvizsgálása és a melléknév fokozás is. A névelők és a névutók helyének és szerepének meghatározása is ebben az évben történik. Az egyszerű mondat elemzésének tanítása is megkezdődik. A magyar nyelv szókészletével, a hangalak és jelentés kapcsolatával is foglalkozunk.

Órakeret: 126 óra

Előzetes tudás

Az alsó tagozaton a gyerekek megtanultak olvasni és írni. Önállóan alkotnak rövidebb szövegeket több műfajban (pl. levél, leíró és elbeszélő fogalmazás), megalapozták a vázlatkészítés és a lényegkiemelés képességét. A legfontosabb szófajokkal megismerkedtek. Alapismereteket szereztek a

mondatról, ezeket a gyakorlatban is alkalmazni kezdték. Képesek a közös történetalkotásra. Megtanultak különböző ritmusú verseket kórusban szavalni és az önálló versmondásban is egyre nagyobb gyakorlatot szereztek.

Tantárgyi fejlesztési célok

A jól formált, érthető beszéd kialakítása. Hallott és olvasott szöveg teljes összefoglalása, vázlat készítése. Tanult szövegek szöveghű tolmácsolása, önálló szerep választása, eljátszása. Az aktív szókinccs gazdagítása. Szövegek műfaji különbségének érzékelése. Jellemzések készítése az olvasottak alapján. A kreatív szövegalkotási készség továbbfejlesztése. Alapvető nyelvtani tudásuk alkalmazása. Rövidebb beszámolók készítése. Önálló feladatvégzés. Memóriafejlesztés mozgásos gyakorlatokkal, kívülről megtanulandó szövegekkel. A helyesírás további szabályainak megismerése és alkalmazása.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- versek és szövegrészek az ókori Kelet irodalmából (Bhagavad-gítá, Mahabharata, védák, sumér, akkád és egyiptomi himnuszok és imák, időmértékes versek
- történetek és olvasmányanyag az ókori keleti kultúrákból: Krisna és Arjuna hindu legendái, Gilgames sumér legendái
- görög mitológia
- Petőfi Sándor versei, a költő életrajza, a János vitéz közös feldolgozása, kiegészítése ennek az életkornak megfelelő versekkel
- szóbeli leírás, egy növény bemutatása vagy egy táj hangulatának megfogalmazása
- leírás és jellemzés írása a főoktatás témáiban
- ajánlott olvasmányok olvasása és bemutatása, a szereplők jellemzése, annak megfogalmazása, hogy miért tetszett a könyv, miért ajánlják olvasásra másoknak
- a helyesírás fejlesztése tollbamondással
- idézés, az idézőjel és a gondolatjel használata
- a névmások, a kötőszavak, a fokozott melléknév, a névelő és a névutó használata
- az igeidők és igemódok rendszere és helyes használata, az alany és az állítmány és a tárgy bevezetése
- a vesszők használata, az idézőjel, a kettőspont, pontosvessző, kötőjel és zárójel a központosításban
- színdarab az osztály számára a keleti vagy a görög mítoszok vagy a görög történelem kapcsán
- színdarab Petőfi Sándor műveiből

Ajánlott szépirodalom:

Indiai regék; Rámájana; Mahábhárata, Védikus himnuszok; Pancsatantra; Bain: A hajnal leánya (hindu elbeszélés); Buddha élete; Egyiptomi teremtésmítoszok; Görög regék, Homérosz: Iliász, Odüsszeia (eredeti és próza is), Fekete István: Tüskevár, Hegedűs Géza: Az írnok és a fáraó, A milétoszi hajós, Burnett: A titkos kert; Verne-regények; Mark Twain regényei, Ifj. Gaál Mózes: A nyár szigetén, Ransome: Fecskék és fruskák, Galambposta, Téli szünidő, Fecskevilág; Cooper: Nagy indiánkönyv

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelvi nevelés minden tantárgyhoz kapcsolódik.

Kulcsfogalmak / fogalmak

mitológia, védák, himnusz, görög istenek, teremtéstörténet, elbeszélő költemény, rím és ritmus, leíró kép, alany, állítmány, tárgy, a központozás fogalmai, névmás, kötőszó, névelő, névutó

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek ebben az évben is szerepelnek az osztályszíndarabban.

A korábbi években tanultakat folytatva összetett koncentrációs gyakorlatokat végeznek.

Beszédben, versmondásban tudatosan alkalmazzák a helyes légzés, helyes ejtés szabályait.

A ritmusnak megfelelően tudnak időmértékes és ütemhangsúlyos verseket szavalni.

Képesek választékosan kifejezni magukat szóban, a téma stílusához illő szókinccsel.

Verseket, szövegeket mondásában különböző érzelmi állapotokat tudnak érzékeltetni. Megtanulják az ige, a főnév, a melléknév jellemzése mellett a leggyakoribb szófajok jellemzőit.

A gyermekek jártasságot szereznek a magán és hivatalos levél írásában.

Elemi fokon szabatos kifejezésre képesek többféle írásbeli műfajban (elbeszélés, leírás, jellemzés).

Különböző stílusú könyveket olvasnak önállóan és tartalmukat szóban össze tudják foglalni.

Egy-egy ismeretlen szó jelentését ki tudják találni a szövegösszefüggésből. Több rendhagyó helyesírású szót ismernek és használnak.

Felismerik az egyszerű mondatban az alanyt, az állítmányt és a tárgyat.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hatodik osztály irodalmi anyagának fókuszában Arany János költészete áll, különös tekintettel a Toldira. Toldi Miklós személyében a fejlődésre, növekedésre képes hős lép a gyermekek elé. Egy olyan személyiség sorstörténetét ismerik meg, aki küzd indulataival, szenvedélyeivel, ösztöneivel, vágyaival és a próbák során igazi lovaggá válik.

Egy epocha keretében foglalkozhatunk a költővel és művével. A tanév során a gyerekek több verset is megtanulhatnak, megismerkedhetnek a balladával. Dramatizálhatják a Toldi első két énekét vagy a költemény más részeit. A gyerekek legyenek képesek mondanivalójuk tömörítésére, ismerjék meg a **mottó** fogalmát, tegyenek különbséget a költői nyelv és próza nyelvre és eszközei között. Beszélgessenek a nagyobb lélegzetű irodalmi mű szerkezeti sajátosságairól, a bonyodalom, tetőpont és a megoldás szerepéről.

Ezen felül jó, ha a gyerekek továbbra is természetéről szóló költeményeket szavalnak az évszaknak megfelelően, klasszikus és modern, XX. századi műveket egyaránt.

A nyilvánosság előtti beszédet és alapvető retorikát rövid beszámolókat tartásával, lelkesítő beszédek, utasítások készítésével és tartásával (a gyerekek az ókori Róma történelmét tanulják) lehet tanítani.

Az ókori római birodalomban játszódik **Móra Ferenc Aranykoporsó** című regénye, a honfoglalástól az Árpád-házi királyokig tartó történelmi időszakról **szól Hegedűs Géza Az egyetlen út és Gárdonyi Géza A láthatatlan ember és az Isten rabjai című műve.**

Hatodik osztályban a cél, hogy a **nyelv belső mobilitása** iránti erős érzék a gyerekek nyelvérzékének részévé váljon.

Ebben segít, ha a **szófajok rendszerét teljessé** egészítjük, azt vizsgáljuk például, **miként változik meg az ige; az ige tárgyias és tárgyatlan ragozásának árnyalatbeli különbségeit érzékeltetjük, vagy azt, a szófajok hogyan alakulnak át mondatbeli szerepükben (melléknév-jelző, ragozott főnév-határozó stb.).**

Ezért is foglalkoznak a 6. osztályban a gyerekek a tárgyias és tárgyatlan igékkel és az igenevekkel. Hivatkozva az igemódokra, remek lehetőség kínálkozik a közvetlen erkölcsi tanításra a szükségesség, lehetőség, kötelesség és törvényesség, képesség, óhaj és kívánság kapcsán.

A 6. osztályban folytatódik a mondatelemzés tanítása, az alany, az állítmány, a tárgy, a határozók és a jelzők fogalmának és mondatbeli szerepének megismertetésével.

A magyar történelem tanítása kapcsán (honfoglalás) meg lehet beszélni a magyar nyelv szókincsét. Lehet keresni olyan szavakat, melyek az ősi alapnyelvi készletbe tartoznak, lehet beszélni a jövevényszavak eredetéről

(török, szláv, latin, német jövevényszavak) esetleg lehet beszélni a gyerekekkel arról, hogy mi is az a nyelvcsalád, s hogyan alakult ki belőle a mi nyelvünk.

Ebben az évben folytatódik az esszéírás gyakorlásában 5. osztályban megkezdett munka. Több hangsúlyt fektetnek a **kísérletek pontos leírására, a történelmi események gazdag, képszerű és drámai elbeszélésére. A gyerekek a természet tanulmányozásával és földrajzzal kapcsolatban leírásokat is készítenek és természetesen továbbra is gyakorolják a helyesírást.**

Órakeret: 96 óra

Előzetes tudás

A gyerekek már ismernek irodalomelméleti fogalmakat, jártasak a szövegértésben, vázlatok készítésében, a lényeg kiemelésében. Olvasónaplóikban össze tudják foglalni az olvasottakat, jellemezni tudják a szereplőket. Szövegalkotásban néhány műfajban már kipróbálták fogalmazásbeli tudásukat, felismerik a legfontosabb műfajokat is. Megismerték a szófajok rendszerével, az egyszerű mondat részeivel, és a mondatelemzéssel is. Szókincsük bővebbé vált, képesek választékosan kifejezni magukat. A memoriterek tanulásában gyakorlatuk van. Képesek az önálló munkára.

Tantárgyi fejlesztési célok

Érthető, jól artikulált beszéd. Szó szerinti olvasás. Folyékony, olvasható, a saját jegyeket hordozó írást tükröző íráskép kialakítása. Kreatív szövegek alkotása különböző műfajokban. A nyelvi egységek közötti egyszerűbb, rendszerszerű összefüggések felismerése.

Saját vélemény megfogalmazása és megvédése, mások véleményének meghallgatása, megértése. Az aktív szókincs gazdagítása. Alapvető nyelvhelyességi és helyesírási ismeretek tudatos alkalmazása. **Önálló ki-előadás készítése.**

Ismerkedés helyesírási kézikönyvek használatával. A költői nyelv sajátosságainak megfigyelése. Az irodalmi művek értelmezése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Arany János költészete, néhány versének megtanulása
- Arany János: Toldi – a mű feldolgozása
- a mondanivaló tömöríteni tudása
- a költői nyelv és a próza nyelve és eszközei közötti különbségek
- az irodalmi mű szerkezeti sajátosságai
- alapvető retorika, rövid beszámolók

- a szófajok rendszerének teljessé egészítése: az igenevek
- az igemódok
- a jelzők és határozók mondatban betöltött szerepe
- mondatelemzés és ágrajz készítése
- a magyar nyelv szókincse, az ősi alapnyelvi szavak, a jövevényszavak eredete (török, latin, német jövevényszavak)
- a nyelvcsaládok
- természeti jelenségek pontos leírása
- a történelmi események gazdag képszerű és drámai elbeszélése
- a Toldi első két énekének, vagy más részleteinek dramatizálása
- osztálydarab a történelmi tanulmányokhoz kapcsolódva, vagy zenés színdarab részlet előadása (pl. Mozart: Varázsfuvola)

Ajánlott szépirodalom:

Móra Ferenc: Aranykoporsó; Hegedűs Géza: Az egyetlen út; Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember, Isten rabjai; Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk; Kodolányi János: Julianus barát; Fazekas Mihály: Lúdas Matyi; Gárdonyi Géza: Egri csillagok; Cervantes: Don Quijote

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelvi nevelés minden tantárgyhoz kapcsolódik. Ebben a tanévben kiemelten a honfoglalást tárgyaló történelem epochához a nyelvtörténet szempontjából.

Kulcsfogalmak / fogalmak

lovagi értékek, költői kifejező eszközök, leíró képek, párbeszéd, drámai fordulat, nyelvtörténet, szókincsbővülés, határozók, jelzők, igenevek, igemódok, mondatelemzés, mondatrészek, ágrajz

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek képesek mondanivalójuk tömörítésére.

Különbséget tudnak tenni a költői nyelv és a próza nyelvének eszközei között.

Felismerik az irodalmi mű szerkezetét alkotó elemek (epizód, párbeszéd stb.) sajátosságait.

Rövid beszámolókat tartanak meghatározott szövegek alapján való felkészülés alapján.

A memoritereket szöveghűen tudják előadni, a hallgatóság figyelmének felkeltésével és fenntartásával.

Különbéle műfajban és stílusban képesek a szövegalkotásra: tudományos kísérlet leírása, napló, meghatározott hangulat bemutatása, élménybeszámoló, rövid vers.

Szövegeiket tudatosan szerkesztik (bevezetés, tárgyalás, befejezés).

Önálló munkához referenciakönyveket használnak.

Használni tudják a nagyszótárt és az etimológiai szótárt.

Rendszeresen olvasnak egyénileg választott házi olvasmányokat.

A különböző stílusú könyvek tartalmát írásban is szabatosan tudják összefoglalni.

Felismerik és szóban és írásban is meg tudják fogalmazni a hétköznapi helyzetek törvényszerűségeit.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hetedik osztályban, az év karakterének megfelelően nagy reneszánsz történetekkel ismerkednek meg a gyerekek. A reneszánsz embereszmény áll előttük. Azt kutatjuk, arra keresünk választ, miért alakul ki egy új irodalom. Szóba kerülhet Shakespeare életének és műveinek tükrében a színház belső világának taglalása, amely már előkészítheti a jövő évi színdarabot is. Egy epocha keretében foglalkozhatunk a nyelvtani összefüggések taglalásával vagy akár a reneszánsz irodalom stílus eszközeivel, műfaji (szonett, óda, himnusz, dal, elégia) karakterizálásával.

A diákok kedvenc versei megjelenhetnek az órákon, bátoríthatjuk őket ezek bemutatására.

Olyan szövegeket érdemes választani, amelyek a diákoknak más népekhez és kultúrákhoz való kapcsolatát elmélyítik. A történelemtanítás témakörei adják a szövegválasztáshoz az anyagot a főoktatásban, ezek elsősorban a nagy földrajzi felfedezésekhez, a feltalálók életéhez és a reneszánszhoz kapcsolódnak. A gyermekeket ezeken a szövegeken, olvasmányokon keresztül arra ösztönözzük, hogy önállóan is olvassanak és kutassanak olyan területeken, amelyek az órai munkából merítve megérintették őket. Önálló munkáik eredményeit különböző módon ismertethetik: tanulmányt készíthetnek belőle, kiselőadást tarthatnak, írásban vagy szóban könyvismertetésekkel végezhetnek.

Alternatívaként ebben az évben megismerkedhetnek a diákok a ballada műfajával is. Ezekben az irodalmi művekben a bűn és bűnhődés, igazság és hamisság, elhallgatás és szókimondás fogalmai – melyek a kamaszokat ebben az életkorban foglalkoztatják – a műfaj jellegéből adódóan tömören, drámaian jelennek meg. A népballadák mellett a középpontban Arany János balladáit állnak.

A leíró nyelvtan keretében eljutnak az összetett mondatok elemzéséig. A

gyerekeknek érezniük kell a minőségi különbséget az alárendelés és mellérendelés között.

A nyelv vizsgálatának másik előnye, hogy alkalmat ad a metaforák és költői képek világának felfedezésére. A költészet különböző módjainak feltárása is izgalmas terület a fiatalok számára.

Itt nem az irodalmi művek esztétikai elemzéséről van szó, hanem a nyelvek, mint jelenségnek a megtapasztalásáról.

Az önálló fogalmazások, tanulmányok, esszék írása tovább folytatódik ebben az osztályban.

A reneszánsz világa, felfedező és feltalálók élete, távoli országok földrajzi sajátosságai, a csillagok világa számos önálló munkára buzdító témával szolgál.

A diákoknak azon kell dolgozniuk, hogy miként figyeljenek meg természeti vagy kultúrtörténeti jelenségeket, hogy mit érdemes ezekkel kapcsolatban elmondani, úgy, mondandójuk közvetlenül a tényekre vonatkozzanak. Írásban és szóban egyaránt pontos leírásokat kell adniuk folyamatokról, jelenségekről, eseményekről és más megfigyelésekről.

Órakeret: 106 óra

Előzetes tudás

A gyerekek az előző évben behatóan tanulmányozták a nyelvi rendszert és az egyszerű mondat elemzését és ábrázolását is megtanulták. Foglalkoztak retorikával és vitáztak egymással. A magyar nyelv történetével ismerkedtek. Feldolgozták Arany János életútját, néhány versét és balladáit. A szövegalkotás alapjain tovább építkeztek kreatív szövegek írásával. Olvasmányaikat egyre jobban értik, tömöríteni tudják, egymásnak ajánlani.

Tantárgyi fejlesztési célok

Empatikus együttműködés a beszélgető társakkal. Saját vélemény megfogalmazása adott témákban, adott szempontok szerint. Az aktív és passzív szókincs bővítése önálló munkával.

Rövidebb, a mai nyelvhasználattól eltérő szövegek megértése (útleírások, útinaplók) Az önálló jegyzetelés alapjainak elsajátítása. A helyesírási szabályok alkalmazása. Kiselőadások tartása, anyaggyűjtés, könyvtárhasználat. Összefoglalás készítése megadott szempont alapján. A nyelvi egységek szerkezeti, jelentéstani megfigyelése.

Az empátia fejlesztése dramatikus formák, játékok során.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Arany János balladáit
- modern költészet

- reneszánsz költészet és drámarészletek
- a reneszánsz irodalom stíluseszközei (szonett, epigramma, óda, himnusz, dal, elégia)
- Shakespeare élete és művei
- a színház belső világa
- életrajzok ismertetése és beszámolók a felfedezések korából
- a stílus és nyelvi kifejezőeszközei szóban és írásban
- a költői képek és alakzatok
- mondatszerkezet
- mondatfajták
- az összetett mondat, alárendelés és mellérendelés
- a központosítás helyes alkalmazása
- a témához megfelelő műfaj és stílus kiválasztása
- a történelmi vagy társadalmi kérdések ellentétes irányokból való megközelítése
- írásban és szóban egyaránt pontos leírások készítése folyamatokról, eseményekről és más megfigyelésekről
- reneszánsz színdarab jeleneteinek, vagy részletének előadása
- a főoktatás témájához kapcsolódó színdarab előadása.

Ajánlott szépirodalom:

Marco Polo életrajza, Bodo Kühn: Guttenberg mester élete; Barabás Tibor: Mágiák Firenzében; Baktay Ervin: Kőrösi Csoma Sándor élete; Leonardo da Vinci írásai; Erdődi Sándor: Így élt Magellán; Sasoknál magasabban, Így élt Husz János, Rónaszegi Miklós: Hínáros tenger; Karliczky Margit: Janus Pannonius; Eve Curie: Madame Curie; Hegedűs Géza: Megkondulnak a harangok, A menekülő herceg, Csingiz Ajtmatov: A fehér hajó; Gerarld Durrell: Madarak, állatok és rokonok; Mikszáth Kálmán: Szent Péter esernyője, A két koldusdiák, Jókai Mór: Az utolsó budai pasa, Törökvilág Magyarországon, Lamb: Shakespeare-mesék, Irwing Stone: Michelangelo, Majtényi Zoltán: Az utolsó ítélet, Gárdonyi Géza: Egri csillagok, Aszlányi Károly: Kalandos vakáció, Tarkovszkij: Az én nagy barátom, Mark Twain: Tom Sawyer

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelvi nevelés minden tantárgyhoz kapcsolódik. Ebben az évben a nagy földrajzi felfedezéseket feldolgozó epocha a legfontosabb kapcsolódási pont.

Kulcsfogalmak / fogalmak

reneszánsz világkép, himnusz, szonett, óda, dal, elégia, epigramma, ballada; költői képek: metafora, megszemélyesítés, alárendelő és mellérendelő összetett mondat, stílus

A fejlesztés várt eredményei

Adott témában különböző nézőpontokat és véleményeket tudnak védeni és cáfolni.

Rövid beszédet tudnak tartani meghatározott témában.

Saját jegyzeteik alapján be tudnak számolni az olvasott szövegekről, saját szavaikkal, szabadon.

Az olvasott vers és próza befogadói élményét árnyaltan tudják megfogalmazni, egyéni színezettel. Olvasható, jó tempójú egyéni írásmóddal bírnak. Előadás utáni beszélgetést követően önállóan tudnak összefoglaló jegyzeteket készíteni.

Olvasott szövegekből jegyzeteket tudnak készíteni.

A gyerekek felismerik az alárendelt és mellérendelt mondatok fajtáit.

Ismerik a költői stílus sajátosságait.

Össze tudják hasonlítani a magyar nyelv és a tanult idegen nyelvek nyelvtani rendszerének bizonyos elemeit.

Az egyszerű mondat részeit gyakorlottan tudják ábrázolni.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Elsősorban az életrajzok, a történelmi eseményekről és a modern történelemről szóló regények tartoznak ennek az évnek a legfontosabb olvasmányai közé.

A XIX. század magas minőségű irodalmából érdemes meríteni: világirodalomban a világtörténelemhez kapcsolódva Dickens regényeiből; vagy akár nem elbeszélői jellegű munkákból, mint Jefferson Függetlenségi Nyilatkozatának nyitó sorai, Martin Luther King beszédei, Voltaire, Rousseau, Diderot felvilágosult gondolatai. A magyar történelemhez kapcsolódva Kossuth Lajos és Széchenyi István beszédeiből ismerjenek meg részleteket, Kölcsey Parainesisének részleteit, a Himnuszt, Vörösmarty Szózatát.

Ösztönözzük a gyerekeket arra, hogy fedezzék fel saját érdeklődési körüket, ez egy egész éves munkájuk lehet, amelyet egy írásbeli dolgozat elkészítésével, egy szóbeli előadás megtartásával és egy hozzá kapcsolódó művészi munkával zárnak le. Az irodalomepocha kiemelkedő témája lehet a romantika, a romantikus látásmód, mely mintegy ellenpólusává válik a forradalmakban megfáradt európai polgárosodásnak. Választhatjuk például

Vörösmarty életrajzát, költészetét, középpontba állítva a Csongor és Tünde című művét, Maeterlinck Kék madár című mesejátékát. Választhatunk azonban a XX. század irodalmából életrajzokat és műveket: pl. Kosztolányi Dezső vagy József Attila életrajzát.

A 8. osztály először ismerkedik meg egy jelentősebb drámai művel. Természetesen osztályként már adtak elő színdarabokat az osztálytanítói évek során. Körültekintően kell a munkát előkészíteni, ha a cél egy teljes színházi alkotás.

Ebben a korban még mindig lehetséges, hogy az osztálytanító maga írja meg vagy adaptál egy színdarabot az osztály szükségleteire és képességeire szabott részekkel és témákkal.

Ami a szereposztást illeti, még mindig előnyös, ha a szerep pozitív kihívást jelent a diákok képességeinek fejlesztéséhez.

Nyolcadik osztályban összefoglalják az eddig tanult nyelvtani ismereteket, és a tanárnak törekednie kell arra, hogy a gyerekek előtt egységében jelenjen meg a magyar nyelv rendszere, a különböző nyelvi szintek (hangok, szavak, szófajok, mondatok). Új módszer a tanításban a szöveg felőli megközelítés: mind írott formában, mind az élőbeszédben. Egy-egy mondat megismerése egyszerre több nyelvi szinten történhet, sőt egy-egy szép-irodalmi idézet esetében a hangtani, szófajtani, mondattani megközelítés mellé hozzátehetik a stilisztikai ismérveket is.

Órakeret: 142 óra

Előzetes tudás

Nyolcadik osztályban összefoglaljuk mindazt, amit már tanultak a gyerekek a leíró magyar nyelvtanból, kommunikáció témájából, szövegértésből és szövegalkotásból.

Irodalomból is a meglévő elméleti és gyakorlati képességekre építünk. A gyerekek adott témában különböző nézőpontokat és véleményeket tudnak védeni és cáfolni.

Rövid beszédet tudnak tartani meghatározott témában.

Saját jegyzeteik alapján be tudnak számolni az olvasott szövegekről, saját szavaikkal, szabadon.

Az olvasott vers és próza befogadói élményét árnyaltan tudják megfogalmazni, egyéni színezettel. Olvasható, jó tempójú egyéni írásmóddal rendelkeznek. Előadás utáni beszélgetést követően önállóan tudnak összefoglaló jegyzeteket készíteni.

Olvasott szövegekből jegyzeteket tudnak készíteni.

A gyerekek felismerik az alárendelt és mellérendelt mondatok fajtáit.

Ismerik a költői stílus sajátosságait.

Össze tudják hasonlítani a magyar nyelv és a tanult idegen nyelvek nyelvtani rendszerének bizonyos elemeit.

Az egyszerű mondat részeit gyakorlattan tudják ábrázolni.

Tantárgyi fejlesztési célok

Érvelési technikák elmélyítése. Kommunikációs technikák alkalmazása a helyzetnek megfelelő módon. Szókincsfejlesztés. Nyomtatott és elektronikus formájú irodalmi és egyéb szövegek önálló feldolgozása. A tanult nyelvtani, helyesírási ismeretek normakövető alkalmazása. Különböző vélemények összevetése. A memória fejlesztése. A nyelvi egységek szövegbeli szerepének megfigyelése. A különféle irodalmi műfajok felismerése és megkülönböztetése. Kreatív történet és elbeszélési és történet átírási gyakorlatok. Szituációk és instrukciók értelmezése. Az önálló műbefogadás teljesebb és minél gyakoribb élménye.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- versek, idézetek a modern történelemhez kapcsolódva: Kossuth Lajos és Széchenyi István beszédeinek részletei, a Himnusz, Vörösmarty Szózata
- erős életrajzi és érzelmi töltésű költemények (pl. Juhász Gyula: Párizsi elégia; József Attila: A Dunánál, Levegőt, Elégia; Radnóti Miklós: Nem tudhatom; Ady Endre: Föl-földobott kő)
- éves munka készítése szabadon választott témából, és előadása az osztály előtt
- életrajzok, történelmi események és a modern történelemről szóló regények – a XIX. század világirodalmából: Dickens regényei, Martin Luther King beszédei, Voltaire, Rousseau, Diderot felvilágosult gondolatai
- a magyar irodalomból az irodalomepocha témája lehet a romantika, a romantikus látásmód: például Vörösmarty életrajza, költészete, a Csongor és Tünde, Maeterlinck Kék madár című mesejátéka
- életrajzok és művek a XX. század irodalmából (pl. Kosztolányi Dezső vagy József Attila életrajza)
- a tanult nyelvtani ismeretek összefoglalása és gyakorlása
- a nyelv egységes, egész rendszerének vizsgálata a különböző nyelvi szinteken (hangok, szavak, szófajok, mondatok)
- a szöveg tanulmányozása mind írott formában, mind az élőbeszédben
- egy-egy mondat megismerése egyszerre több nyelvi szinten, sőt egy-egy szépirodalmi
- idézet esetében a hangtani, szófajtani, mondattani megközelítés mellett stilisztikai ismérvek keresése is
- egy teljes színházi előadás létrehozása: választható reneszánsz, klasszicista vagy akár romantikus darab is.

Ajánlott szépirodalom:

Jókai Mór: A kőszívű ember fiai, És mégis mozog a föld, Fekete gyémántok, Egy magyar nábob; Mikszáth Kálmán: A gavallérok; Dumas: Három testőr, Monte-Christo grófja; Jules Verne regényei; Dickens: Twist Oliver, Karácsonyi ének; Harriet Beecher Stowe: Tamás bátya kunyhója; Kertész Erzsébet: Harriet regénye; Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig, Pipacsok a tengeren; életrajzi regények

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelvi nevelés minden tantárgyhoz kapcsolódik. Ebben az évben az év végi drámafeldolgozáshoz kapcsolódik leginkább a tantárgy.

Kulcsfogalmak / fogalmak

modern líra, életrajz, útkeresés, szöveg felőli megközelítés, szintézis

A fejlesztés várt eredményei

Önálló előadást tartanak – egyéni kutatás és forrásfeldolgozás után – szabadon választott témakörben.

Tájékozódni tudnak alapvető tömegkommunikációs műfajokban.

A gyerekek szerepelnek egy teljes színdarabban.

Fogalmazást tudnak írni egy, az órán megbeszélte témáról a fő pontok összefoglalásával vagy egy bizonyos szempont kiemelésével.

A gyerekek jártasakká válnak a különféle érvelő műfajokban: ismertetés, magyarázat, tudósítás.

Ismerik a fő költői képek és alakzatok jelentését és használatát: hasonlat, metafora, megszemélyesítés, párhuzam, ellentét, ismétlés, fokozás.

Elemezni tudják az összetett mondatokat és szavakat.

A szavakat tagolni tudják szóelemekre.

Tudatosan használják a szókincs különböző rétegeit (köznyelv, szaknyelv, irodalmi nyelv).

Biztos helyesírással rendelkeznek a közkeletű idegen szavak és tulajdonnevek írásában.

Számтан és matematika

BEVEZETÉS – 1–4. ÉVFOLYAM

A matematikában is, mint minden más tárgyban, a gyerekek természetét figyelembe kell venni. A matematikatanítás három szakaszra tagolódik a Waldorf-iskolában. Az első három osztályt felölelő első szakaszban a számtant a gyermekek életfunkcióival közvetlenül kapcsolódó tevékenységi területről hívjuk elő, itt a ritmusra és művészi képzelőerőre építünk, a számokkal végzett munkát ritmikus mozgással is segítjük, legyen az futás, tapsolás vagy ugrás. A kisgyermek a 9. életév tájáig a világot egységben látja. A számolástanításban kezdetben az egészről indulunk ki, és az egésztől haladunk a részek felé. A harmadik osztály végén a gyerekek biztonsággal mozognak a természetes számok világában. Mikor 10 éves korban az egységes világ töredezni kezd, eljön az ideje, hogy a törtekkel foglalkozzunk. A gyerekek egyre tudatosabban élnek a világban, így a számtanfeladatoknak is közelebb kell kerülniük a mindennapi élethez, valódi, praktikus, gyakorlati példákkal kell foglalkoznunk. Így a 4–8. osztályt felölelő második szakaszban a fő hangsúly teljes mértékben áttolódik a gyakorlatra.

1. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az akaratlagos tevékenység dinamikájának bensővé kell válnia a megszámlálhatóság megtapasztalása által. A képszerű ábrázolásban megnyilvánuló számminőség kell hogy motiválja a gyermekek tevékenységét. Fontos szempont a test-orientált értelem iskolázása a mozgási tapasztalatok, a mozgáslehetőségek (nagy és finom motorikus mozgások) kihasználása, valamint a koordinációs gyakorlatok által. Emellett lényeges elem a számolástanulás első időszakában a képek alkalmazása.

Eleinte fontosnak látszik a tulajdonképpeni számolás lehető legkonkrétabb, legszemléletesebb megközelítése, valamint „az egésztől a részek felé” vezérmotívum szem előtt tartása. Ez azt jelenti, hogy ki kell alakítani az analitikus és a szintetikus gondolkodás helyes kapcsolatát.

A számolás tanításában kezdetben analitikusan kell eljárni. Az 1-ből, mint egységből kiindulva kvalitatív módon mutatjuk meg a többi számot 1-től 10-ig. A számok írása a szemléletesebb római számokkal kezdődik, amelyek az arab számoknál kevésbé absztraktak. Ezt követi az arab számok használata. A számfogalom kialakítását történetekkel segítjük, hogy a gyerekek érzelmi kapcsolatot tudjanak kialakítani a számokkal, így ne csupán egy absztrakt szimbólum-rendszert lássanak a számokban. A számok bevezetését követi a négy alapművelet bevezetése. Az első években a fejszámolás képességének kialakítása hangsúlyosabb. A matematikai műveleteket kezdetben analitikus módon – az egészről, az eredményből kiindulva – részekre bontással vezetjük be. Ezzel a módszerrel a gyerekek a matematika válaszok

lehetőségének sokszínűségét is megtapasztalhatják. A négy alpművelet egyszerre kerül bevezetése. A számsorok ritmikus, mozgásos tanulása is elkezdődik.

A feladatokat általában közösen vagy kisebb-nagyobb csoportban oldják meg, az egyéni feladatmegoldások még ritkán jelennek meg.

Órakeret: 120 óra

Előzetes tudás

A gyerekek számlálási képessége, eddigi számélményeik.

Tantárgyi fejlesztési célok

Elsődlegesen a számfogalom kialakítása a tanulóknál. Számjegyek írásának elsajátítása. A négy alpművelet segítségével a fejszámolás képességének fejlesztése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Számlálás 1-től 100-ig tartó számkörben. A számjegyek elsajátítása, kiindulva a római számjegyekből, amelyet az arab számjegyek bevezetése követ. A négy alpművelet bevezetése és az ehhez kapcsolódó alapvető műveleti jelek megismertetése. A négy alpművelet alkalmazása írásban és fejszámolással a természetes számok körében 1–24-ig terjedően. Számsorok mozgásos bevezetése.

Kapcsolódási pontok

A számlálás az egész életünket átszövi. Minden első osztályban tanított tantárgy lehetőséget biztosít a számlálásra, a négy alpművelet gyakorlására.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Számlálás. Minőségi számfogalom. Összeadás, kivonás, szorzás, osztás.

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók biztonságosan eligazodnak az 1-től 24-ig tartó számkörben. A számjegyeket ebben a tartományban felismerik, fejszámolással és írásban egyszerű műveleteket végeznek. 100-as számkörben képesek megállapítani a számok nagyságviszonyait.

2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A második osztályban folytatódik az első osztály tanulási folyamata. A feladatok még mindig szóban hangoznak el, és fejszámolás segítségével old-

ják meg a tanulók. A mozgásgyakorlatok továbbkísérik a számolástanulást. Tapssal, lépéssel és egyéb ügyességet fejlesztő gyakorlatokkal: ujjgyakorlatokkal, fonaljáték segítségével fejlesztjük a koncentrációs és memória képességet és a finom motorikus készséget. Az írásos feladatok egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a szóbeli megoldások mellett. Gyakoroljuk az analitikus és szintetikus formában megfogalmazott számolási feladatok leírását. A számsorok gyakorlásával egyidejűleg bevezetésre kerül a szorzótábla. A szorzótáblák elsajátítását segítik a számsorok grafikus megjelenítése.

Órakeret: 120 óra

Előzetes tudás

Az első osztályban kialakult számfogalom és a négy alapművelet ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók koncentrációs képességének fejlesztése. A számolás iránti érdeklődés fenntartása. A természetes számok fogalmának bővítése. A négy alapművelet számkörének bővítése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A számkör kibővítése. A négy alapművelet gyakorlása 100-as számkörben. Fejszámolás gyakorlása. A négy alapművelet gyakorlása (a feladatmegoldás alapja még mindig a fejszámolás). Több különböző számtani műveletet tartalmazó feladatok bevezetése és leírása. Egyszerű szöveges feladatok megoldása. Az oszthatóság szabályszerűségeinek vizsgálata a páros és páratlan számok megismerésével. Számsorok rendszeres gyakorlása, ismerete. A szorzótáblák bevezetése 1-től 10-ig.

Kapcsolódási pontok

Idegen nyelveken folytatódhat a számlálás és számolás. A formarajz szimmetria-formáiban is megjelenik a számolás, de a második osztály más tevékenységeiben is megvan a lehetőség a matematikai feladatok gyakorlására.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Számtani sorok vizsgálata, páros és páratlan számok, alapműveletek.

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók képesek 100-as számkörben biztonsággal a négy alapműveletet elvégezni fejben és leírt formában. Ismerik a több műveletet tartalmazó feladatokat. Ismerik a páros és a páratlan számokat. Emlékezetből tudják a számsorokat és a szorzótábla egyszerűbb sorait.

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Amíg a korábbi évfolyamokon a számlálást és számolási feladatokat konkrét feladatokhoz kötöttük, addig a harmadik osztályban a számfogalmat a különböző mérésekkel és a mértékegységek bevezetésével általánosítjuk. A méréseket kezdetben alkalmilag választott, később szabvány egységekkel végezzük. A mérés-korszakban a gyerekek által a mindennapokban használt és „belakott” tereket vizsgáljuk. A mérés eszköze, a mérték az emberhez kötődik, ezzel szembesülnek a tanulók. A mértékegységek kialakulásának szociális szerepét és az egységes mértékegységek használatának fontosságát tapasztalják meg ezáltal. A mérés során a számegyenes bevezetésére is sor kerül.

Ebben az osztályban megismertetjük az írásbeli alpműveletekhez kapcsolódó feladatmegoldások módszereit, amelyek elsajátítása nagy hangsúlyt kap. Az „írásbeliség” a matematikában a helyi-és alaki értékek megértésében nyújt segítséget. A fejszámolás továbbra is lényeges eleme a matematika-tanulásnak. Ehhez kapcsolódóan a szorzótábla egyéni, emlékezetből való ismerete a tanév végéig megtörténik.

Órakeret: 110 óra

Előzetes tudás

A négy alpművelet használata fejben és írásban a száz-as számtartományon belül. Számsorok és a szorzótábla kezdeti ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A számfogalom általánosabb fogalomká válik. Megismerik a tér, tömeg, űrtartalom és idő meghatározását, a tanult mértékegységeket alkalmazzák. Ezzel párhuzamosan megismerkednek az írásbeli számolás technikai eljárásaival. A közös feladatmegoldást egyre többször az egyéni feladat megoldások váltják fel.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Fejszámolás fejlesztése. Többjegyű számok összeadása és kivonása fejben. Számtani műveletek számkörének bővítése 1000 fölé. A számok helyi-és alaki értékének bevezetése. A négy írásbeli alpművelet bevezetése és gyakorlása. Kétjegyű számok szorzása írásban. Osztás egyjegyű számokkal írásban. Számok kapcsolatainak vizsgálata, osztó és többszörös fogalma. Mértékegységek ismerete, mérés választott és kialakított egységekkel. Tömeg, hosszúság, űrtartalom, idő fogalmának kialakítása.

Kapcsolódási pontok

Idegen nyelveken való számolás, tervek készítése a házépítés korszakban, mérések a kézimunkában.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Mértékegységek. Becslés. Pontosság. Számegyenes. Írásbeli alapműveletek.

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók biztonsággal számolnak az 1000 számkörben. Emlékezetből tudják a szorzótáblát. Ismerik a számok helyi- és alaki értékét. A négy alapműveletet képesek írásban is elvégezni. Ismerik a tömeg, a hosszúság, az űrtartalom és az idő mértékegységeit.

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermekek fejlődésében a 9. életévük elérése körül lényeges változások mennek végbe. A környező világ és belső világuk harmóniája „darabokra törik”. A lelkükben végbemenő változásokhoz igazodik a számolás és matematika tanterve, amikor is a 4. osztályban a gyermekeket bevezetjük a törtszámok világába. Arra kell törekednünk, hogy a gyerekek megtapasztalják és megértsék a törtek lényegét. Ezután gyakorolják a törtekkel a négy alapműveletet, valamint az egyszerűsítést, bővítést, a közös nevezőre hozást és a törtek összehasonlítását.

A harmadik évfolyamban a mérés és az írásbeli alapműveletek során felmerült a maradék fogalma. A pozitív egész számok halmaza már nem elégséges, hogy ezt a problémát kezelni tudjuk. A közönséges törtek bevezetésével lehetőség nyílik a pozitív egész számok rendszeréből kilépni és új szempont szerint vizsgálni a világot. Az egész és a rész vizsgálata a gyermekben zajló változásokhoz is kapaszkodót biztosít.

Órakeret: 110 óra

Előzetes tudás

A szorzótábla ismerte, a korábbi fejszámolási gyakorlatok és a négy alapművelet alkalmazása megfelelő alapot nyújtanak a törtek bevezetéséhez és a törtszámokkal való műveletek elsajátításához.

Tantárgyi fejlesztési célok

A megfigyelőképesség, az önálló, fegyelmezett, logikus, problémamegoldó gondolkodás fejlesztése. A matematikai tartalom képi, szóbeli és írásbeli kifejezőképességének fejlesztése.

A matematikatanulással kapcsolatos tevékenységformák, szokások bővítése, erősítése.

A bővülő matematikai tartalomnak megfelelően a matematikai fogalomalkotás képességeinek fejlesztése. A szám- és műveletfogalom elmélyítése,

tartalmi bővítése. A számolási rutin fejlesztése. Az önállóság növelése a feladatok értelmezésében és megoldásában.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Fejszámolás gyakorlása. Számítási műveletek kiterjesztése 10 000-es számkörre. Írásbeli szorzás és osztás többjegyű számokkal. A műveletek közötti kapcsolat vizsgálata, műveleti sorrend és zárójel használata.

A közönséges tört fogalmának bevezetése. Azonos és különböző nevezőjű törtek összehasonlítása, átalakítása. Négy alpművelet a közönséges törtekkel.

Becslés, közelítő érték megkeresése. A kerekített értékek fogalmának kialakítása. A legnagyobb közös osztó és a legkisebb közös többszörös fogalmának megértése és használata.

Kapcsolódási pontok

Kézimunka-tervkészítés (keresztzemes hímzés), zenetanulás, anyanyelvi beszédképzés (különböző ütemű dalok, versek éneklése, mondása)

Kulcsfogalmak / fogalmak

Bennfoglalás. Egyenlő részekre osztás. Közönséges tört. Áltört, vegyes tört. Számláló, nevező. Reciprok fogalma. Egyszerűsítés, bővítés. Közös nevező. Összevonás. Tört szorzása és osztása egész számmal. Alpműveletek törtszámokkal.

A fejlesztés várt eredményei

Elsajátítják az írásbeli szorzás és osztás műveletét többjegyű számokkal. Ismerik a törtszámokat és a hozzájuk kapcsolódó fogalmak jelentéseit. Elsajátítják a négy alpműveletet a közönséges törtekkel. A tanulók ismerik a közös osztó és közös többszörös fogalmát. Képesek összehasonlítani a törteket.

BEVEZETÉS – 5–8. ÉVFOLYAM

A 11–12. életévüket betöltött gyermekek gondolkodási-logikai képessége lehetővé teszi, hogy a már meglévő tudásukat rendszerezni tudják. Ez a lépés, amely 7. osztálytól megjelenik az algebrában, elvezet a számolási folyamatok megfigyelésén át az általános érvényű összefüggések felismeréséhez. Ha a diákok gyakorlatot és biztonságot szereznek a matematikai törvények megismerése és a műveletek végzése során, magabiztossá válnak a matematikai feladatmegoldásokban. Ebben az életkorban felbreszt-hetjük a diákokban a világ iránti érdeklődést, ha a gondolkodást praktikus életszükségletekre, követelményekre irányítjuk. A számolás a gondolkodás területén végzett aktív akaratnevelés.

A geometria a legalapvetőbb fogalmak megismerésén át elvezet a világban lévő törvényszerűségek felismeréséhez. Ez a folyamat sokkal könnyebben sikerül, ha a diákok megismerik a geometriai törvényszerűségek mellett a szerkesztett formák szépségét is. Amit csodálkozással tapasztalnak meg az 5. osztályos szabadkézi geometriában, azt gondolati úton tanulmányozzák a 6–7. és a 8. osztályokban. A diákoknak meg kell ismerniük a matematika tanulásához szükséges nyelvi-logikai szerkezeteket, a köznyelvi és a matematikai nyelv különbözőségét és a szaknyelv szoros kötődését a tantárgyhoz.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A négy alpművelet összekapcsolása, műveletek sorrendje. Számelméleti alapok. Műveletek közösleges törtekkel. A tizedes törtek bevezetése. Műveletek tizedes törtekkel. Szabadkézi geometria.

Órakeret: 116 óra

Előzetes tudás

A négy alpművelet az egész számok körében (írásban és fejben). A tört fogalma, műveletek közösleges törtekkel.

Tantárgyi fejlesztési célok

A 4. osztályban bevezetett törtszámítást gyakorolják. Az egyszerűsítést, bővítést a nevezők prímtényezőkre bontásával végzik. Ezt követik a tizedes törtek, mint a tört számok használata a mindennapokban. A maradékos osztás bevezetése után a diákok az 5. osztályban fedezhetik fel a tizedes törtekkel való számolás praktikusságát. Kifejlesztjük a gyermekekben azt a képességet, hogy az egész és törtszámokkal, valamint a tizedes törtekkel biztosan számoljanak. Az 5. osztályos szabadkézi geometriát a kör és az egyenes kettősségével kezdjük. Ahhoz, hogy a diákok számára ez a két mértani alakzat a lehető legintenzívebb élménnyé váljon, ajánlatos először körző és vonalzó nélkül, szabad kézzel rajzolni. A történelem órákon mesélt ó-egyiptomi történetekkel összefüggésben lehet tárgyalni Pitagorasz zsinórját (a derékszög kifeszítéséhez) és így a diákok először találkozhatnak Pitagorasz nevével.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A fejszámolás állandó gyakorlása.

A négy alpművelet összekapcsolása, műveletek sorrendje.

Prím- és összetett számok.

Két szám közös osztói, közös többszörösei, legnagyobb közös osztó, legkisebb közös többszörös meghatározása (a nevezők prímtényezőkre bontása).

Számolás törtekkel.

Törtek ábrázolása számegegyenesen.

A tizedes törtek bevezetése.

A helyi érték táblázat ritmikusan, mozgásszerűen és minőségileg bevezetve.

A tizedes tört és a helyi érték kapcsolata.

Számolás tizedes törtekkel, a tört számítás begyakorlása.

Kerekítés.

Mértékegységek, mint tizedes törtek.

A szabadkézi geometria elvezet a mértani alakzatokhoz.

Kör, négyzet, háromszög (egyenlő oldalú-, egyenlő szárú-, derékszögű háromszög).

Színezéssel és fantáziával különféle minták érhetőek el. A gyermekek kiszínezik ezeket a virágszerű formákat és ezáltal új geometriai formákat fedeznek fel.

Kapcsolódási pontok

Növénytan epocha (virágszerű geometriai formák, szimmetriák vizsgálata).

Történelem epocha (egyiptomi törzs törtek, Pitagorasz zsinór).

Kulcsfogalmak / fogalmak

Prím- és összetett szám fogalma. Közös osztó, közös többszörös fogalma, legnagyobb közös osztó, legkisebb közös többszörös fogalma. Tizedes tört.

Kör, négyzet, háromszög szemléletes fogalma.

A fejlesztés várt eredményei

Az írásbeli szorzást, osztást a többjegyű természetes számokkal megbízhatóan végzik. A gyermekek ismerik a prím- és összetett számokat, a prímtenyezős felbontást, a legnagyobb közös osztó és a legkisebb közös többszörös meghatározását. Ismerik a számok tizedestört alakját. Képesek összehasonlítani a tizedes törteket. A négy alapműveletet tizedes törtekkel képesek elvégezni. Felismerik a szabadkézi geometria során megismert alapvető síkbeli geometriai alakzatokat.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A tanulók megismerkednek a racionális számokkal és a négy alapműveletet is ebben a számkörben végzik. A százalékszámítást elsajátítják és alkalmazzák feladatokban. Az euklidészi szerkesztés elemeinek segítségével

szabályos sokszögeket, háromszögeket szerkesztenek. Megismerik a háromszögek és négyszögek fajtáit és tulajdonságait.

Órakeret: 136 óra

Előzetes tudás

Közönséges és tizedes törtekkel végzett műveletek ismerete.

A geometria elemeinek és alakzatainak tapasztalati úton szerzett ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók megismerkednek a százalékszámítással, mint a matematika gyakorlati alkalmazásával. Körzővel és vonalzóval pontos szerkesztések végeznek, képesek a szerkesztés menetének leírására. A geometriai törvényszerűségeket és összefüggéseket felismerik, bizonyítják a háromszögek egyszerű tételeit.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Összetett aritmetikai feladatok végzése a nem negatív racionális számok körében.

Egyenes és fordított arányosság. Arányos osztás.

Százalékszámítás, az alap, a százalékláb és a százalékérték kiszámítása arányos következtetéssel.

A százalékszámítás alkalmazása a kereskedelmi számításokban: kamat-, árengedmény-, átváltás-, nyereség- és veszteség-, áfa-számítás valamint a képletek használatának általános bevezetése az egyszerű kamatszámítás segítségével.

A negatív egész számok bevezetése

A négy alpművelet a negatív számokkal.

Szabályos sokszögek szerkesztése a kör egyenlő részekre történő osztásával.

Háromszögek szerkesztésének alapesetei speciális (egyenlő szárú, egyenlő oldalú, derékszögű) és általános háromszögre.

A háromszögek belső szögeinek összege.

A szögek fajtái, nevezetes szögpárok és tulajdonságaik.

Négyszögek fajtái és elemi tulajdonságaik.

Kapcsolódási pontok

Kertművelés, földrajz (tájékozódás a valóságos viszonyokról térkép és egyéb vázlatok alapján, arányos becslés)

Kulcsfogalmak / fogalmak

Az egyenes és fordított arányosság definíciója. A százalék, alap, százalékláb, százaléktér fogalma. Számok ellentettje, abszolút értéke. Hegyesszög, tompaszög, homorú szög, egyenesszög és a teljesszög fogalma. Egyállású-, váltó-, mellékszögek. Háromszögek egybevágósága. A négyszögek fajtái (négyzet, téglalap, paralelogramma, rombusz, trapéz, deltoid)

A fejlesztés várt eredményei

A diákok készségszinten végzik a műveleteket a nem negatív racionális számok körében. Az egyenes és fordított arányosságot felismerik és alkalmazzák egyszerű, konkrét feladatokban. Ismerik a százalékszámítás fogalmait (alap, százaléktér, százalékláb), és ezek kiszámításának módját. Képesek körzővel és vonalzóval pontos szerkesztések elvégzésére. Szerkesztési feladatokban önállóan tudják alkalmazni a szakasz- és szögfelezést, szögmásolást, képesek adott egyenessel párhuzamos és adott egyenesre merőleges egyenesek szerkesztésére. Ismerik a háromszögek és négyszögek fajtáit és tulajdonságait. A nevezetes szögpárokat, a háromszögek és a négyszögek belső szögeinek összegét alkalmazzák egyszerű feladatokban.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Bevezetés az algebraba. Elsőfokú egyismeretlenes egyenletek megoldása. Pozitív egész kitevőjű hatványozás az egész számok körében. Egybevágósági transzformációk. Kerület- és területszámítás.

Órakeret: 126 óra

Előzetes tudás

A négy alpművelet végzése a racionális számok körében.

Tételek, síkbeli alakzatok ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az algebra bevezetésével a műveletfogalmat mélyítjük el és terjesztjük ki. Az egyenletek megoldása során a mérlegelv tudatos alkalmazására törekszünk, az eredmény ellenőrzése során a diákok megtanulják saját gondolkodásuk kontrollját és fejlődik az önellenőrző képességük. A geometriában a tanulók rendszerező képességét és a helyes kommunikációs képességet fejlesztjük.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A négy alpművelet végzése racionális számokkal több zárójeles feladatokban, a műveletek tulajdonságainak alkalmazásával.

A végtelen szakaszos tizedes törtek vizsgálata, a maradékos osztástétel.
A pozitív egész kitevőjű hatványozás fogalma és műveleti tulajdonságai.
2, 3, 5 hatványai, négyzet- és köbszámok.

Négyzetre emelés és gyökvonás teljes négyzetből.

Összefüggések a szorzótáblában.

Grafikus formában megadott egyszerű statisztikai adatok vizsgálata és belőlük következtetések levonása.

Algebrai kifejezések fogalma, értéke, összevonása és szorzása.

Elsőfokú egyenletek zárójelekkel, törtekkel és gyakorlati alkalmazásuk feladatok megoldásában.

Arányok és aránypárok.

A négyszögek fajtái és szimmetriájuk, származtatásuk.

Logaritmikus spirál és archimédeszi – spirál, levélformák szerkesztése.

Egybevágósági geometriai transzformációk: tengelyes- és középpontos tükrözés, pont körüli elforgatás, párhuzamos eltolás fogalma, tulajdonságai.

Pitagorasz- tétel, a tétel bizonyítása. és alkalmazása.

Szimmetrikus alakzatok vizsgálata.

A kör és egyenes kölcsönös helyzete.

A kerület és terület fogalma, a háromszög és a négyszögek kerület- illetve terület képletei.

Egyszerű perspektíva vázlatok.

Kapcsolódási pontok

Történelem (a reneszánsz), rajzolás (perspektivikus ábrázolás), fizika (az emelőtörvény alkalmazásának matematikai alapjai).

Kulcsfogalmak / fogalmak

Véges és végtelen szakaszos tizedes törtek fogalma. Az egész számok pozitív egész kitevőjű hatványának fogalma. Algebrai kifejezés, egynemű és különemű algebrai kifejezés, egy- illetve többtagú algebrai kifejezés fogalma. Mérlegelv. Tengelyes- és középpontos tükrözés, pont körüli elforgatás, párhuzamos eltolás fogalma. Szelő és érintő. A tengelyes -, középpontos és forgás szimmetria. A kerület és a terület fogalma.

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek tudatosan alkalmazzák a mérlegelvet elsőfokú egyismeretlenes egyenletek megoldásában. Képesek szöveges feladatokat egyenlettel, illetve következtetéssel megoldani. Ismerik a pozitív egész kitevőjű hatványozás fogalmát és műveleti tulajdonságait. Az egybevágósági transz-

formációkat (tengelyes- és középpontos tükrözés, elforgatás, párhuzamos eltolás) képesek végrehajtani. Felismerik a szimmetriákat és tulajdonságaikat alkalmazzák háromszögek és négyszögek vizsgálatában. Képesek a tanult kerület-, s terület- képletek alkalmazására. Ismerik a Pitagorasz-tételt, és alkalmazzák alakzatok egyes hiányzó adatainak meghatározására.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Elsőfokú kétismeretlenes egyenletrendszerek, elsőfokú egyenlőtlenségek. Szöveges feladatok megoldása egyenlettel, illetve egyenletrendszerrel. Négyzetgyökvonás. A háromszögek nevezetes vonalai, a kör és érintői. Térgeometria, felszín és térfogatszámítás. Bevezetés a valószínűségszámításba.

Órakeret: 126 óra

Előzetes tudás

Elsőfokú egyismeretlenes egyenletek megoldása. Algebrai kifejezés fogalma, összevonása. Pozitív egész kitevőjű hatványozás az egész számok körében. Geometriai alakzatok felismerése, tulajdonságaik, kerület és terület képleteik.

Tantárgyi fejlesztési célok

A mérlegelv tudatos alkalmazása, értő, elemző olvasás, az összefüggések felismerése, modellezése. A következtetési képesség fejlesztése és az eredmények realitásának megítélése. Tájékozottság a koordináta-rendszerben. Függvényszemlélet kialakítása az algebrában és a számolási készség fejlesztése. Tapasztalatszerzés események megfigyelésben, relatív gyakoriság meghatározásában.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az algebrában a műveletek tulajdonságai (kommutativitás, asszociativitás, disztributivitás).

Többtagú algebrai kifejezések szorzása és szorzattá alakítása.

Elsőfokú, kétismeretlenes egyenletrendszerek és elsőfokú egyenlőtlenségek megoldása.

Szöveges feladatok megoldása egyenlettel, egyenletrendszerrel.

Négyzetgyök fogalma, négyzetgyökvonás.

Számrendszerek. Bináris aritmetikai (számolás kettes alapú számrendszerben).

Valószínűségi kísérletek, gyakoriság, relatív gyakoriság, az átlag kiszámítá-

sa néhány elem esetén.

Descartes-féle derékszögű koordináta – rendszer, egyszerű lineáris kapcsolatok táblázata, grafikonja. Lineáris függvények.

Elsőfokú egyismeretlenes egyenlet, illetve elsőfokú kétismeretlenes egyenletrendszerek grafikus megoldása.

A kör kerülete, területe.

Thalész-tétel, a kör és érintői, az érintősokszög fogalma.

A háromszögek nevezetes vonalai, beírt köre, körülírt köre.

Hasonlósági transzformációk (nagyítás, kicsinyítés).

Platóni testek (tetraéder, oktaéder, hexaéder, dodekaéder, ikozaéder), Euler-tétel.

Testek felszíne és térfogata (kocka, téglatest, gúla, hasáb, henger és kúp).

A sokszögek kerülete és területe, a szabályos sokszögek szögei, tulajdonságai.

Feladatok a Pitagorasz-tétel alkalmazásával.

Kapcsolódási pontok

Fizika (Folyadékok törvényeinek vizsgálatában, optikai számítási feladatokban)

Kulcsfogalmak / fogalmak

Magasságvonal, középvonal, súlyvonal, szögfelező, oldalfelező merőleges. Háromszögek beírt és körülírt köre. Gyakoriság, relatív gyakoriság, átlag. Descartes-féle derékszögű koordináta- rendszer, koordináták (abszcissza, ordináta). hasonlósági transzformáció

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek biztosan dolgoznak elsőfokú egyismeretlenes egyenletekkel, egyenletrendszerekkel és alkalmazzák azokat egyszerű szöveges feladatok megoldására. Ismerik a műveletek tulajdonságait (kommutativitás, asszociativitás, disztributivitás). Készség szinten tudnak pontot ábrázolni a derékszögű koordináta-rendszerben. Képesek elsőfokú függvények ábrázolására. Tudnak algebrai kifejezéseket összevonni, többtagú kifejezéseket szorozni és szorzattá alakítani. Képesek háromszögekkel és négyszögekkel kapcsolatos feladatokat elvégezni. Ismerik a Thalész- és Pitagorasz-tételt és képesek háromszögek és négyszögek ismeretlen adatainak kiszámítására. Képesek a tanult kerület-, terület-, felszín-, és térfogat-számítási képletek alkalmazására egyszerű gyakorlati feladatokban.

Történelem

BEVEZETÉS

A történelemtanítás alapvető célja az, hogy segítsen megérteni a világot, amelyben élünk. A történelem – mint az emberiség múltjának ismerete – az emberi tudat fejlődésének folyamatára világít rá. A múlt tanulmányozása során felfedezzük a különböző történelmi korokat és kultúrákat, hogy azokat összehasonlíthassuk saját korunkkal. A történelem megismerése segít megérteni és feltárni a jelenkor összefüggéseit is. A történelem tanítása a jelenkorból, az adott helyzetből indul ki. Ez nem csak azt jelenti, hogy a jelenkorra vonatkozó, történelemmel kapcsolatos témakörökkel és azok hátterével foglalkozunk, hanem azt is, hogy a kiindulási pont megválasztásában a gyermekek életkorát, fejlettségét és érdeklődését is figyelembe vesszük. A történelemtanterv vezérmotívuma az emberiség tudatfejlődési folyamata és az egyes gyermek tudatfejlődése között meglévő párhuzam. Ez a tantervi anyag kiválasztásának szempontjait is meghatározza. A tanár példákban, a történelmi személyek és események képszerű megjelenítésén keresztül mutatja be a történelmi fejlődést előidéző erők meghatározó jellemzőit. A történelmi tanulmányokhoz nemcsak a múlt, hanem a jövő is szorosan hozzátartozik. A minden egyes emberben benne rejlő lehetőségek jelentik azt a forrást, melyet a tanulás során fel kell tárunk. A tanulók várhatóan felismerik, hogy a különböző történelmi kultúráknak, vallásoknak, az egyes népek és nemzetek történelmi küldetésének mind megvolt a maga fontos szerepe az emberiség fejlődésében. Tisztelet ébred bennük az egymástól eltérő kultúrák, vallások, népek iránt, tisztelet és felelősségérzet a saját kultúrájuk iránt. Felismerik, hogy az emberi faj fogalma magába foglal minden népet, és az egyes népek kölcsönös függőségben, egymásra utalva élnek. Minden nemzetnek megvan a maga felelőssége a történelem alakításában. Az emberi szabadság alapjainak lerakásához a történelemtanítás úgy járulhat hozzá, ha nem szabja meg a jövő generációjának gondolkodását, nem kész ideológiákat kíván átörökíteni, hanem segíti az önálló ítéletalkotás és gondolkodás, az erkölcsi értékek és a szociális érzékenység kialakulását. A mi felelősségünk, hogy olyan képességek kialakulását segítjük, amelyek által a felnövő fiatalok lelkesen és bátran lépnek az életbe és formálják jövőjüket.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A tanulók ebben az életkorban figyelmesebbé, érdeklődőbbé válnak a világ iránt, egyre jobban belehelyezkednek az őket körülvevő valóságba. A gyermekeket megismertetjük az első valóságos történelmi fogalmakkal. Az évfolyam témája alapvetően az ókor: az ősi India, Perzsia, Mezopotámia és Egyiptom kultúrája (lehetséges még: ókori Kína, Közép- és Dél-Amerika kultúrája), történetek a görög mitológiából, görög történelem Homérosz

idejétől Nagy Sándor koráig. A tanulók élményszerűen, a tanár képszerű elbeszélése alapján tapasztalják meg, mennyire eltérőek az ókori nagy kultúrkorszakok. Megfigyelhetik, hogy a földrajzi környezet és az akkori éghajlat mennyiben befolyásolta egy adott társadalmi kultúra kialakulását. Példákon keresztül a tanár bemutatja, hogyan alapozták meg a régmúlt idők a mai kultúránkat. Felébresztjük bennük azt az érzést, hogy a Föld népei együtt bontják ki az emberi civilizáció virágát, melyben minden kultúrának megvan a maga sajátossága, szerepe, ugyanakkor mindegyik hozzátartozik a történelem folyamatához, és szorosan kapcsolódik a jelen kultúrához is. Így a gyermekek látóköre nem zárul le saját földrajzi határaiknál, megélik az emberiség egyes kultúráinak egymással való kapcsolatát.

Órakeret: 80 óra

Előzetes tudás

Előzetes szaktárgyi ismeretek nem szükségesek. Ebben az életkorban minden egészséges gyermekben megjelennek olyan képességek, melyek lehetővé teszik a történelmi múlt jelenségeinek megértését. Értelmi fejlődésüket az jellemzi, hogy jobban felfogják a kérdések, jelenségek reális, racionális vonatkozásait. A képi elem a gondolkodás folyamatában továbbra is fontos szerepet játszik a gyermekek tudatában, de kezdetét veszi az a folyamat, amikor a fogalmak alkotása és megértése már nem annyira az egyes képek és gondolatképek alkotásán alapul, hanem azon, hogy képesek tiszta, tényszerű, érzésektől mentes fogalmakat felfogni. Azáltal, hogy növekszik az emlékezőtehetségük, kialakul az időérzékük is. Emlékezetük fejlődésével egyre inkább képesek visszatekinteni a múltba.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók megismerik az első valóságos történelmi fogalmakat és a tér- és időbeli tájékozódás alapelemeit. A tanári elbeszélés alapján megfigyelhetik a földrajzi környezet és éghajlat és egy adott társadalmi kultúra kialakulása közötti alapvető összefüggéseket. Felismerik az ókori nagy kultúrkorszakok közötti különbségeket. Példákon keresztül megfigyelik a múlt és jelen életviszonyai közötti különbségeket és párhuzamokat. A történelmi események elbeszélése és leírása által fejlődik a szóbeli és írásbeli kifejezőkészségük.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Javasolt témakörök:

Az ókori India:

A Védák, az indiai mitológia (Upanishad és Bhagavad-gítá), a kasztrendszer kialakulása, a kasztok élete, Krisna gyermekkor, Krisna és Arjuna, a hindu vallás fejlődésének bemutatásához Buddha élete

Az ókori Kelet világa:

Az ősi perzsa kultúra (a letelepülő közösségek fejlődése, a földművelés és az állattenyésztés kezdetei, Zarathustra élete, szövegek az Avestából)

Mezopotámia városi kultúrái (a Gilgames eposz, az ékírás fejlődése, zikkurátok, Hammurabi törvényei)

Az ősi egyiptomi mitológia motívumai, a Nílus völgyének földrajza hogyan hatott az egyiptomiak életről és halálról kialakult elképzeléseire, példák az egyiptomi kultúra nagy vívmányaira (piramisok, királysírok, hieroglifák, öntözőrendszerek), az állam kialakulása, a Nílus völgyének földrajza hogyan hatott az egyiptomiak életről és halálról kialakult elképzeléseire

Az ókori görögök:

Történetek az Iliászból és az Odüsszeiából

A görög poliszok felemelkedése (Athén, Spárta – különbségek)

A görög-perzsa háborúk eseményei és hősei

Periklész kora (művészetek, tudományok, hétköznapi élet)

Nagy Sándor és a görög kultúra elterjedése

További lehetőségek:

Közép- és Dél-Amerika ősi indián kultúrái

Az ókori Kína

Fejlesztési követelmények:

Ismeretszerzés hallott elbeszélő szövegekből

Híres emberek, történelmi személyiségek jellemzése

Történelmi jelenetek eljátszása különböző szereplők nézőpontjából

A különbségek felismerése (pl. Athén-Spárta), és a változások nyomon követése (pl. letelepedés, városok kialakulása) egy-egy történelmi jelenség kapcsán

Események, történetek elbeszélése élőszóban és írásban

Történelmi események helyszínének megkeresése térképen

Egyszerű történelmi térkép készítése

Időmeghatározás más ismert eseményre, jelenségre való utalással (pl. A görög-perzsa háborúk után, Nagy Sándor uralkodása idején), Krisztus előtt, Krisztus után

Események, tárgyak, személyek stb. időrendbe állítása

Kiegészítő anyag gyűjtése gyermekek számára készült ismeretterjesztő könyvekből

A helyi gyermekkönyvtár használatának megismerése

Kapcsolódási pontok

Euritmia (kultúrkorszakok), Földrajz (tájékozódás történelmi térképeken), Dráma (történelmi jelenetek eljátszása), Irodalom (mitológiai történetek,

Homérosz művei, fogalmazások írása), Rajz-festés (füzet illusztrálása, a témákhoz kapcsolódó festmények készítése), Testnevelés (Waldorf-olimpia)

Kulcsfogalmak / fogalmak

időszámítás, kasztrendszer, földművelés, ékírás, hieroglifa, törvény, uralkodó, városállam, háború, ókor

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek kezdi megkülönböztetni a régmúltat, a múltat és a jelent

A tanult történelmi eseményeket időrendbe tudja állítani

Képes megnevezni az események helyszíneit és azokat térképen megkeresni

Képes társaival történelmi szituációk eljátszására, megjelenítésére

A történelmi anyagot meg tudja jegyezni a tanár elbeszélése alapján, a történelmi személyiségeket röviden jellemezni tudja

A megismert történelmi fogalmakat alkalmazza

Rajzot, festményt, modellt tud készíteni történelmi eseményről, helyszínről, élethelyzetről, tárgyakról

Tanult történelmi eseményekre jellemző vonásokat ki tud emelni képben

A tanultakat képes kiegészíteni a gyermekirodalomból származó információkkal

Tájékozódni tud a gyermekkönyvtárban

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A tananyag kb. 2000 évet fog át, az ókori római történelmet és a középkort egészen Kr. u. 1400-ig. Ebben az életkorban a gyermek kezdi megérteni az ok-okozati összefüggéseket, fontossá válik számára, hogy a tanult történelmi eseményeknek, jelenségeknek milyen előzményei és következményei vannak. Egyre inkább előtérbe kerül a letisztult, tárgyilagos gondolkodás. A tanulók látóköre kiszélesedik, személyiségük egyre erősebben, karakteresebben nyilvánul meg. Különösen érzékennyé válnak az igazságosság és a jogosság kérdésében. Pontosan ismerniük kell kötelességeiket és a szabályokat. Önmaguktól és másoktól is elvárják ezek következetes betartását. Hasonló folyamatokat élhetnek meg a római történelem tanulmányozása kapcsán az emberiség fejlődésére vonatkozóan. A korai középkor tanítása során a rómaiak világához képest új lehetőség nyílik meg a béke és a keresztényi szeretet átélésével. Korunkban is erős vágyat tapasztalunk az erőszakmentes világ megszületése iránt. A gyermek megérti, hogy a görög-római és a középkor történelmének egészen a mai napig tartó hatásai

vannak (pl. köztársaság, városi polgár, polgári jog, keresztes hadjáratok, arab kultúra hatásai a tudományokra, kereskedelemre).

Órakeret: 70 óra

Előzetes tudás

Az 5. osztályban megismert általános történelmi fogalmakat megérti és használja. Ebben az életkorban a gyermek már képes arra, hogy a történelmi okság fogalmát megértse.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók világosan megkülönböztetik a jelen, múlt és régmúlt fogalmát. A megadott történelmi témákhoz kapcsolódó fogalmakat élőbeszédben is használják. Egyszerű kronológiai számításokat végeznek. A szóközi beszédek és viták megismerése során az érvekkel alátámasztott kulturált vita technikáját és szabályait gyakorolják. Tanári segítséggel megértik az egyszerű írásos források szövegét.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Javasolt témakörök:

Az ókori Róma:

Az ókori Róma alapítása (Romulus és Remus, a királyság kora, patríciusok és plebejusok harca, a római vallás)

A Római Birodalom felemelkedése (államszervezet, a köztársaság megszűlése, római jog)

Hadvezérek, csaták, uralkodók az ókori Rómában (pun háborúk, Scipio és Hannibál, Julius Caesar és hadserege, császárság, Augustus kora)

Hétköznapi élet, műveltség az ókori Rómában (híres szónokok, Róma, az ókori nagyváros, élet Pannónia provinciában)

A középkori Európa:

A kereszténység elterjedése a Római Birodalomban (Szent Pál élete, keresztényüldözések, korai keresztény közösségek, a keresztény egyház kialakulása, Nagy Constantinus)

A népvándorlások kora (Róma hanyatlása, gótok, hunok)

Nagy Károly és a frank birodalom

Az iszlám vallás, az arab hódítás és kulturális hagyatéka

A középkori élet színterei és szereplői (uradalmak, kolostorok, városok, egyházi műveltség, katedrálisok)

A lovagi életmód és a keresztes hadjáratok, a templomos rend

A pápaság és császárság harca

A középkor technikai újításai (vízimalom, szélmalom, lovagi páncél)

A magyarság történetének kezdetei és beilleszkedése Európába:

Történetek a magyarság vándorlásáról és a honfoglalásról, a kalandozások

Az államalapítás (Géza és Szent István, pogánylázadások, Szent Gellért legendája)

Az Árpád-ház uralkodói, szentjei (Szent László legendák, IV. Béla és a tatárjárás, élet a várakban)

Városfejlődés Károly Róbert és Luxemburgi Zsigmond idején

Hunyadi János a török ellenes küzdelmek élén

Fejlesztési követelmények:

Gyermekkönyvek, lexikonok, térképek segítségével a tananyag önálló ki-egészítése

Ismeretszerzés olvasott elbeszélő szövegekből

Ismeretszerzés tárgyak, épületek közvetlen megfigyeléséből

Történetek kapcsán néhány mondatos összefüggő szöveg írása

A műveltségi területhez kapcsolódó rövid szövegek olvasása

Információgyűjtés adott témához segítséggel könyvtárban, múzeumokban

Kérdések önálló megfogalmazása a tárgyalt témával kapcsolatban

Fogalmazás írása valamely történelmi-társadalmi témáról

A történelmi térképeken a változások nyomon követése

Kapcsolódási pontok

Földrajz (Európa), Angol nyelv, Német nyelv (a korszakhoz kapcsolódóan az adott nép mondáinak olvasása), Dráma (történelmi jelenetek eljátszása), Irodalom (fogalmazások írása), Rajz-festés (füzet illusztrálása, a témákhoz kapcsolódó festmények készítése)

Kulcsfogalmak / fogalmak

középkor, város, polgár, kereszténység, vallás, hadjárat, csata, egyház, pápa, császár, népvándorlás, szerzetes, lovas, honfoglalás, államalapítás, Kr. e., Kr. u., évtized, évszázad, évezred

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek képes a megismert történelmi élethelyzetek, események és mai életünk közötti párhuzamok felismerésére

Képes a képi és szöveges információkat együtt kezelni

Történelmi személyek vagy csoportok konkrét tetteit képes megindokolni

Képes a különböző léptékű térképeken tájékozódni

A történelmi és földrajzi atlaszt össze tudja hasonlítani az egyes időszakokra és helyszínekre vonatkozóan

Korabeli használati tárgyak funkcióit képes felismerni

Egyszerűbb korabeli szöveget tanári segítséggel fel tud dolgozni

Egyszerű mennyiségi mutatókat (lakosság, terület) össze tud hasonlítani és értelmezni

A képek közötti összefüggéseket felismeri, rendszerezi

Tárgyi és építészeti emlékeket megfigyelve kérdéseket tud megfogalmazni

Képes összefüggően beszélni megadott történelmi témáról a megismert fogalmak felhasználásával

Tanári segítséggel felismeri a történetek alapján elkülöníthető korszakok jellegzetességeit

A történelmi térképek segítségével országok területi változásait nyomon tudja követni

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az életkorban a tanári tekintély új, megváltozott szerepben jelenik meg. Ennek megfelelően a tanítás módja is megváltozik, egyre inkább helyet kap a tanuló önálló véleményalkotásának fejlesztése. A serdülőkor kezdetén állunk, amikor a gyermek szeretné felfedezni a világot, hasonlóan ahhoz, ahogy az emberiség történetében a XV. századtól az új világ felfedezése elkezdődött. Ezzel a korszakkal indul a 7. osztályos történelemtanítás. A tanuló előtt most a reneszánsz embere áll, aki egyre inkább saját megfigyeléseinek adott hitelt. Felfedezési vágya megnyilvánult a tudományok, a művészetek, a gazdasági- és a hétköznapi élet területein, és tükrözte világképének emberközpontúságát. Ez a korszak egyben a tudományok megszületésének kezdete is. A történelemórák anyagának megértését segíti, ha a tanuló látja a történelmi események tágabb összefüggéseit, s ezt saját felfedezéseivel, következtetéseivel is összekötheti. Ezáltal világossá válik számára, hogy a történelmi események nem véletlenszerűen következnek be, előzményeik és következményeik egyformán szerteágazóak. A tananyag a kulturális és a technikai fejlődés szemszögén át, a nagy földrajzi felfedezések korától a modern kor kezdetéig tartó mintegy 300 évet öleli fel. A felfedezések, találmányok (iránytű, távcső, óra, lőpor) és a kereskedelem, illetve a vallási élet új formáinak bemutatása során a tanuló ráébredhet, hogy egy új, eddig még nem létező dolog milyen forradalmi változást képes előidézni.

Órakeret: 60 óra

Előzetes tudás

Az 5–6. osztályban megismert általános történelmi fogalmakat megérti és használja. Minden területen sokkal nagyobb önállósággal képes dolgozni. A világ jelenségei iránti tudásvágy mellett megjelennek az egymás iránti figyelem és az önreflexió képességének első megnyilvánulásai. Megjelenik az absztrakt gondolkodás képessége.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az életrajzokról, az életképekről szóló önálló könyvtári kutatómunkák és kiselőadások nagyobb teret kapnak. A tanulók tájékozódnak a korosztályuknak készült lexikonok, ismeretterjesztő könyvek körében. Jártasságot szereznek a csoportmunkában. A vázlatkészítésen keresztül gyakorolják a lényegkiemelés képességét. Szerepjátékokban és színdarabokban jelenítik meg a tanult korszak történelmi alakjait, élethelyzeteit. A történelmi eseményekről kronologikus táblázatot készítenek. A különböző léptékű történelmi térképeken összehasonlító munkát végeznek.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Javasolt témakörök:

Háborús konfliktusok és hatalmi törekvések Európában (a százéves háború, Jeanne d'Arc)

A nagy földrajzi felfedezések (az előzmények: a hajózás technikai fejlődése, csillagászat, Tengerész Henrik szerepe, Kolumbusz utazásai, spanyol hódítás, Magellán, Vasco de Gama, az Újvilág kulturális és gazdasági hatásai, a gyarmatosítás, rabszolga-kereskedelem)

A humanizmus és a reneszánsz (Firenze felemelkedése, a Mediciek, Leonardo da Vinci, Michelangelo, művészetek és tudomány)

Hunyadi Mátyás portréja, a reneszánsz Magyarországon

Magyarország társadalma és gazdasága a XV–XVI. században (bárák, nemesek, jobbágyok, parasztfelkelések, bányászat)

A tudományos világkép átalakulása a XV–XVII. században (könyvnyomtatás, Galilei, Kepler, Kopernikusz)

Vallási újítók (Husz János, Luther Márton)

Az Oszmán Birodalom terjeszkedése

Végvári küzdelmek, hétköznapok a három részre szakadt Magyarországon

A gazdasági és kereskedelmi élet fejlődése a XVI–XVII. században (manufaktúrák, itáliai bankok, Fuggerek, Hanza-városok)

VIII. Henrik kora Angliában (anglikán egyház, küzdelem a tengerekért, William Shakespeare világa)

Az Erdélyi Fejedelemség virágkora Bethlen Gábor idején

A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc

Fejlesztési követelmények:

Különböző emberi magatartás-típusok, élethelyzetek megfigyelése

Kulcsszavak és kulcsmondatok keresése szövegekben

Önálló információgyűjtés adott témához, rövid szöveges tartalmi ismertető készítése

Segédkönyvek, kézikönyvek, lexikonok, atlaszok használata

Az olvasmányokról lényegyet kiemelő jegyzetek készítése

A tanultak felhasználása új feladathelyzetekben

Társadalmi-történelmi, erkölcsi problémák felismerése, megfogalmazása

Az emberi (történelmi) cselekvés és annak következménye közötti kapcsolat felismerésének gyakorlása

Önálló vélemény megfogalmazása eseményekről, személyekről

A különbségek felismerése és a változások nyomon követése egy-egy történelmi jelenség kapcsán

Szóbeli beszámoló önálló gyűjtőmunkával szerzett ismeretekről

Rajzos vázlat készítése

Néhány kiemelt esemény, jelenség időpontjának ismerete

A tanultak elhelyezése az időben a kiemelt időpontokhoz képest

Kapcsolódási pontok

Földrajz (Afrika, csillagászat), Fizika (tudománytörténet), Dráma (történelmi jelenetek eljátszása), Irodalom (fogalmazások írása), Rajz-festés (füzet illusztrálása, a témákhoz kapcsolódó festmények készítése)

Kulcsfogalmak / fogalmak

felfedezés, hódító, konkvisztádor, rabszolga, gyarmat, kereskedelem, nemesfém, reneszánsz, építészet, könyvnyomtatás, újkor, manufaktúra, reformáció, végvár, szultán, ostrom, janicsár, szabadságharc, kuruc, labanc, fejedelem, országgyűlés

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek tájékozódni tud a korosztálynak készült történelmi tárgyú lexikonok, ismeretterjesztő könyvek körében

Kiselőadást, rövid szöveges összefoglalást tud készíteni

A tanult korok vívmányainak a mai napig érezhető hatására példákat tud felsorolni, felismeri jelentőségüket (pl. könyvnyomtatás)

Képes vázlatot készíteni tanári segítséggel

Képes önállóan kérdést és választ megfogalmazni egy-egy történelmi témáról

Élőbeszédben felhasználja a megismert történelmi fogalmakat

Adott korban, szituációban élt, ellentétes nézeteket képviselő történelmi személyiségeket és a közöttük lévő különbségeket felismeri, jellemzi

Életképeket tud megjeleníteni tanári segítséggel, előzetes kutatómunka alapján

Képes adott témához képi információk gyűjtésére

Be tudja mutatni egy-egy történelmi korszak jellemző alakját, jelenségét az adott korban élők szemszögéből

Valamely témát fel tud dolgozni megadott szempontok alapján csoportmunkában

Térségek gazdasági, politikai, társadalmi, technikai jelenségeit tanári segítséggel időben és térben elhelyezi, ezek hasonlóságait, különbségeit felismeri

Önállóan képes kronológiai táblázat készítésére

Képes történelmi eseményeket időben elrendezni, és az események egyidejűségét megállapítani

Önállóan össze tudja hasonlítani országok területi változásait különböző történelmi térképeken

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A 8. évfolyamon fontos az ipari forradalom vívmányainak és a kulturális fejlődés társadalomra gyakorolt hatásainak felismertetése. A tanulók hallanak arról, miként változtatta meg a gőzgép és a szövőgép feltalálása a világot. Az oksági összefüggések és a céltudatos emberi tevékenység kölcsönhatása jól megfigyelhető az ipari forradalomban. A gazdasági és technikai változásokat a társadalmi összefüggéseikkel együtt vizsgálva láthatjuk, milyen életforma- és tudati változások következtek be a XVIII. század végén (pl. hírközlés fejlődése), melyeknek máig ható következményei vannak. A tanulókkal feltérképezzük a pozitív fejlődési folyamatokat (orvostudomány, közlekedés, kereskedelmi és szociális szervezetek fejlődése), de áttekintjük a negatív jelenségeket is (munkások elszegényedése, gyermekmunka, gyarmatosítás, rabszolga-kereskedelem, haláltáborok, a meg nem újuló energiaforrások intenzív kihasználása, a nagyhatalmak közötti konfliktusok). A hangsúly a gyorsan változó világban élő személyiség megtapasztalásán van. A XVIII–XX. századi történelem fő eszméi, társadalmi és politikai irányvonalait, a történelmi eseményeket részletesebben csak a felső tagozaton (9–12. osztály) tárgyaljuk. A tanulók 8. osztályban a történelmi jelenségeket a rövid, de színes egyéniségrajzokon keresztül tudják jól megragadni.

A történelmet a jelenkorig követjük, de ebben nem a szigorú időrend és a tények mennyisége a meghatározó, hanem egy-egy kiválasztott szempont, századokon átívelő folyamat nyomon követése.

Órakeret: 60 óra

Előzetes tudás

Az 5–7. osztályban megismert általános történelmi fogalmakat megérti és használja. Még inkább előtérbe kerül a racionális gondolkodás és az ok-okozati összefüggések felismerésének képessége.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók tanári segítséggel összehasonlítják a történelmi személyiségek korabeli és utólagos megítélését. Még gyakrabban teret kap a csoportmunka, melynek során a XIX. és XX. század történelmi eseményeiről szóló leírások, elbeszélések, korabeli tudósítások kerülnek feldolgozásra. Összefüggéseket keresnek a technikai-gazdasági fejlődés legfontosabb állomásai és a történelmi események között. Áttekintenek több korszakon átívelő fejlődési folyamatokat (pl. céhek–manufaktúrák–gyárak). A felismert összefüggéseket szóban és írásban önállóan fogalmazzák meg. Az ökológiai problémák összetevőit, azok okait, az ipari forradalomig visszanyúló történelmi gyökereit tanári segítséggel felismerik. Családjuk vagy lakóhelyük közelmúltját újszerű megközelítésben: pl. riport formájában is feldolgozhatják.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az ipari forradalom előtti időszak jellemzése (a földrajzi felfedezések korának következményei az új energiaforrások felhasználásának szempontjából)

Az alkotmányos királyság létrejötte Angliában

Az ipari forradalom és hatásai (a textilipar fejlődése Angliában, a gőzgép, a közlekedés és a szállítás fejlődése, a vasút jelentősége, a mezőgazdaság gépesítésének következményei, az ipar munkaerő-elszívó hatása, a gyermekmunka, a munkások életkörülményei, a középkori kézművesipar, manufaktúrák és a gyárak közötti különbségek)

Az Egyesült Államok létrejötte (pl. Benjamin Franklin életrajza, rabszolga-kereskedelem, az amerikai őslakosok sorsa)

Az európai hatalmak és a gyarmatok

Napóleon fölemelkedése és bukása

A magyar reformkor képviselői (az életrajzokban kiemelt hangsúlyt kap e történelmi személyek gyakorlati tevékenysége: Széchenyi István, Kossuth Lajos, Wesselényi Miklós)

Életképek a forradalom és szabadságharc történetéből

Az Oszák-Magyar Monarchia (Budapest világvárossá fejlődése, ipari fejlődés)

dés – pl. malomipar, hétköznapi élet a századfordulón)

Tudományos, technikai felfedezések, újítások és következményeik (távíró, telefon, elektromosság; feltalálók életrajza, a motorizáció fejlődése; Henry Ford, az orvostudomány fejlődése; Pasteur, Semmelweis Ignác)

Az első világháború jellemzői (a technikai fejlődés hatásainak megnyilvánulása a háborúban, élet a fronton, élet a hátszágban)

A második világháború jellemzői

Az információs forradalom, a környezetvédelem mai kérdései, hatása hétköznapijainkra

Fejlesztési követelmények:

Ismeretszerzés személyes beszélgetésekből

Emberi élethelyzetek megfigyeléséből következtetések levonása

A tanultak felhasználása új feladathelyzetekben

Önálló vélemény megfogalmazása történelmi jelenségekről

Mások véleményének türelmes meghallgatása

Fogalmazás írása valamely történelmi-társadalmi, erkölcsi témáról

Kapcsolódási pontok

Földrajz (Amerika), Dráma (történelmi jelenetek eljátszása, március 15.), Irodalom (fogalmazások írása), Rajz-festés (füzet illusztrálása, a témákhoz kapcsolódó festmények készítése)

Kulcsfogalmak / fogalmak

gyár, termelés, környezet, munkás, gépesítés, alkotmányos királyság, parlament, ipar, mezőgazdaság, reformkor, sajtószabadság, nagyhatalom, szövetség, villámháború, állóháború, lövészárk

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek képes korabeli írásos forrásokat összevetni megadott és saját szempontok alapján

Történelmi személyiségek korabeli és utólagos megítélését tanári segítséggel képes összevetni

A történelmi jelenségek jelentőségét megérti, és nyomon tudja követni napjainkig

A XIX–XX. századi eseményekhez kapcsolódó dalokat, mondákat, elbeszéléseket képes feldolgozni

Olvasmányokból önállóan tud vázlatot készíteni

Egyszerűbb statisztikai adatokat tartalmazó táblázatokat, grafikonokat tud értelmezni

Riportot tud készíteni közösen gyűjtött kérdések alapján szemtanúkkal

Gazdasági, társadalmi, technikai jelenségek összefüggéseinek, változásának, fejlődésének folyamatát képes tanári segítséggel felismerni és megfogalmazni

Adott témát meg tud jeleníteni társaival szerepjátékban, színdarabban

Adott történelmi vagy jelenkori témát képes társaival megvitatni

A kulturált vita szabályait elemi szinten betartja

Honismeret és földrajz

BEVEZETÉS

„A gyermekek érdeklődnek a világ iránt, törekszenek arra, hogy kimenjenek a természetbe, hogy saját identitásuk eléréséhez kialakítsák önálló világképüket. Ez része az ember individualizálódási készségének. Minden gyermeknek egyesítenie kell világképét a testi tudatosságával, annak érdekében, hogy tudja hol a helye és ki is ő.” (D. L. Brierley)

A földrajz tanítását úgy építjük föl, hogy fölkeltsse a diák világ iránti érdeklődését, és egyben életbátorságot is közvetítsen. Ehhez tartozik a Földnek, mint természeti környezetnek egyre jobb megértése, annak életritmusával, sajátosságaival. A természeti környezet alapvetően meghatározza az ott élő emberek életét, de egyúttal az emberek gazdasági és kulturális tevékenysége meg is változtatja azt. Az ember környezete iránti felelősség tudatát és az ökológiai tudatosságot a gyermekkorban kell megalapozni.

Az emberi lény térbeli tájékozódása, léte a térben, jellegzetes fejlődési fokokon halad át. A földrajz tantárgynak az egyik feladata a gyermek térbeli tudatosságának erősítése. Ahogy a földrajz a kifelé forduló tájékozódást segíti, „testvér” tantárgya, a geometria a belső térbeli tájékozódást fejleszti. A földrajz tantárgy másik feladata a tér és az idő összekapcsolása, amely főleg a történelmi tanulmányokban jelenik majd meg.

A földrajz minden aspektusában, a tanterv összességén belül integráló tárgy szerepét tölti be.

A földrajz tanítás természetes, indirekt lehetőséget kínál a morális erők fejlesztésére is. Ha a gyermek megismeri az egymásmellettséget a térben, szeretetteljesebben fordul majd a „mellette lévő” ember (embertársa) felé is. Ezért a Waldorf-iskola módszertanában a földrajz tanítás sarkalatos témái a következők:

- fizikai vagy természeti földrajz,
- társadalomföldrajz,
- belső vagy fejlődésföldrajz.

A fizikai vagy természeti földrajz szisztematikusan ismerteti a föld jelenségeit, felszínét, belső szerkezetét, valamint atmoszféráját. A társadalomföldrajz az ember környezetre gyakorolt hatásával, gazdasági következményeivel, valamint a földrajzi környezet sajátosságainak és az ott élő emberek társadalmi és kulturális fejlődésének viszonyával foglalkozik. A belső vagy fejlődésföldrajz azt elemzi, hogy az egyének környezetük iránti tudatossága miként tükröződik abban, ahogyan a világot látják. Célunk integrálni ezt a háromféle megközelítést.

Az első három osztály során a tanuló megismerkedik saját környezetével, az ott élő emberek által végzett munkákkal (pl. mesterségek – 3. osztály). Ezekben az években nagy szerepet kap a formarajz, a későbbi geometria előfutáraként, amely többek közt a gyermek saját testi viszonyainak megismerését is szolgálja. Az adott helynek és a környezetének a megértése két fontos lépés, amelyre ekkor válnak képessé a gyermekek, vagyis „én én vagyok, itt és ebben a családban, te meg te vagy, hozzám képest ott”. Miután ez kialakult, csak akkor képesek kilépni, és a körülöttük levő világot felfedezni. Ezért kezdődik a földrajz tanítás – a külső világról való tudatos tanulás értelmében – a 4. osztályban, amikor új módon ébred fel a gyermekben a kíváncsiság a környezete iránt. Az első évek földrajzzal kapcsolatos témáit is ide gyűjtöttük, jóllehet ezek nem sorolhatók a tudományos értelemben vett földrajzhoz, a későbbi földrajzi tanulmányokat azonban jól előkészítik.

1. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermekek magától értetődőnek veszik környezetüket, vagyis az embereket, az állatokat, a növényeket, a köveket, a csillagokat, a Napot és a Holdat, valamint az évszakokat. Ha folytonosan meg tudjuk újítani a különböző területek és a gyermek lelki világának ezen egységét, ezzel erősítjük a gyermekek bizalmát, elfogadását és magabiztosságát. A gyermekek élete első hétéves periódusának alapvető lelkiállapotát azzal az érzéssel tudjuk kifejezni, hogy „a világ jó”, míg a következő hétéves periódusban „a világ szép” életérzés fog megszületni.

Órakeret: integráltan a magyar nyelv és irodalomban

Előzetes tudás

Az első hét év alatt szerzett tapasztalatok a természettel, környezettel, azok jelenségeivel, anyagaival kapcsolatban.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermekeket történetekkel, a természet megfigyelésével, az évszakok váltakozásának követésével, tapasztalataik lerajzolásával, művészeti feldolgozásával ösztönözzük arra, hogy meglássanak bizonyos dolgokat az

őket körülvevő világban. A természet egyszerre végtelenül nagy és hihetetlenül parányi, de rendkívül törekeny és mégis végtelenül erős. A történetek és megfigyelések csak akkor válnak élővé a gyermekek számára, ha azokat szívvel-lélekkel mondjuk el nekik, azaz ha megszemélyesítés által, képekben gazdagon az érzelmekhez szólnak. Ezáltal egy élményük lesz arról, hogy semmi sem értelmetlen vagy jelentéktelen a természetben.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A természet birodalmait, az elemeket, az évszakokat, a csillagokat úgy kell érzékeltetni, mintha saját maguk beszélnének. Ezen nem absztrakt történeteket értünk, hanem természetes meséket, melyek a dolgok lényegéről szólnak. Formájukat tekintve lehetnek példázatok, vagy természetről szóló legendák.

Kapcsolódási pontok

Mesék, rajzok, a tájékozódást szolgáló nagytesti mozgások, mozgási memóriát fejlesztő gyakorlatok

Kulcsfogalmak / fogalmak

irányok, évszakok, ismert égitestek (Nap, Hold), időjárás tényezői, csapadékfajták,

települések alapszavai (utca, város, falu stb.)

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekben alakuljon ki egy fokozott odafigyelés a természet dolgai iránt, melynek során megérezhetik, hogy a természetben minden lénynek és folyamatnak jelentősége van.

2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az első osztályban a gyermekek megtanultak „más” szemmel tekinteni környezetükre, és elkezdték meghallani azt, amit a környezetük mond nekik. Most, a második osztályban megtapasztalják, miként kapcsolódik az emberi lény a természet birodalmaihoz. A természet átélése, a benne való tevékenység, munkálkodás fontossá válik.

Órakeret: integráltan a magyar nyelv és irodalomban

Előzetes tudás

Természetismereti alapok, egy-egy növény, állat. Eligazodás a testtájak között.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az állatmesék, mint például Ezópus meséi, antropomorfisztikus formában szólnak az emberek egymáshoz és környezetükhöz fűződő viszonyáról. A szentekről szóló legendák, de elsősorban Assisi Szent Ferenc személyéről elhangzó történetek a teremtett világ iránti alázat, odaadás és szeretet érzését erősítik meg a gyermekben. Erkölcsi érzékük fejlődik, anélkül, hogy tudatos megfogalmazást nyernének a tanulóknak felkeltett érzések.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A gyerekek környezetének egyre tudatosabb bejárása és felfedezése. Az ember viszonya a természethez történeteken, legendákon keresztül. Tájékozódás a külső világ tárgyai szerint, tájékozódás a síkban (pl. tájékozódás a síkon ábrázolt térben; tájékozódás szavakban megfogalmazott információk szerint).

Kapcsolódási pontok

A gyermekek elmesélik, hogy mi történik körülöttük a természetben, például mit láttak iskolába menet, vagy mit fedeztek fel egy kiránduláson. Azok a dolgok, amelyeket magukkal hoznak az iskolába (pl. madárfészkek, levelek, vadgesztenyék, gyümölcsök, kövek, agancsok, csigák) kiindulópontul szolgálhatnak a bennünket körülvevő világról szóló beszélgetéseknek.

A „szabadtéri tantermet” minden évszakban és többféle időjárási viszonyok között rendszeresen kell látogatni, és megtapasztalni. A tanteremben be rendezett ún. évszakasztal a külső természetet, az évjárás fordulópontjait, az ünnepeket reprezentálja.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A tájékozódást segítő viszonyok (pl. mellett, alatt, fölött, között, előtt, mögött).

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekben alakuljon ki egy ős tisztelet a természet dolgai iránt, amelynek az emberi tevékenységeket is át kell hatnia, mivel mi is a természet elválaszthatatlan részei vagyunk. Tudjon tájékozódni a saját környezetében.

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Kilencéves koruk táján a gyermekek világhoz való viszonya döntő változáson megy keresztül: a világ, amely eddig az ő részük volt, átváltozik az őket körülvevő világgá. A gyermekek képesek megérteni a hosszú ideig végzett komplex munkafolyamatokat (például a házépítés-, a mesterségek- vagy a földművelés-epochán), amely végigvezeti őket az ásástól és vetéstől a végeredményig, vagyis a kenyérsütésig tartó teljes folyamaton. A konkrét

realitások iskolázzák intelligenciájukat. A gyerekek a legtöbbet a valóságos helyzetekből tanulnak. Lényeges, hogy munka közben a tárggyal való kapcsolatuk ne törjön meg, ne forduljon át merő racionális és tárgyias absztrakcióba, hanem saját tevékenységeik vezessék őket önálló következtetésekhez.

Órakeret: 60 óra

Előzetes tudás

Térbeli tájékozódás nagytesti mozgással. Természeti körfolyamatok felismerése, megfigyelése, sorba rendezése.

Tantárgyi fejlesztési célok

A lehetőségekhez képest a gyermekeknek saját kezű, közvetlen élményeket kell szerezniük a különböző foglalkozásokról, mesterségekről.

A lehetséges témák közül az iskola földrajzi elhelyezkedése figyelembe vételével kell választani.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az ember és a föld: a földműves és a termőföldön végzett munka, a szántás (a ló, a lószerszámok, a patkolás), a boronálás, a vetés (különböző gabonafajták), a különböző talajok (vízelvezetés a vizes szántóföldeken), a betakarítás, a cséplés, az őrlés, a kenyérsütés, a vetésforgó. A hagyományos földművelés megismerése után a gyermekek megértik, hogy milyen munkát végeznek a traktorok, a kombájnok stb.

A házépítés munkafolyamatainak alkalmazása: téglagyártás (szárítás, égetés), malterkészítés, falrakás, ácsolás, tetőfedés.

„Ősi” foglalkozások, mint például pásztor, vadász, halász, favágó, faszénégető, pék, szabó, suszter, fazekas, ács, tímár, szíjgyártó, fonó, takács vagy kovács.

Kapcsolódási pontok

Ószövetségi történetek. Mozgássor ismétlése visszafelé. Mértékegységek (hosszmérték). Tájékozódás az időben.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Földműveléssel kapcsolatos fogalmak, szerszámok nevei, a házépítés fogalmai, mesterségek fogalmai, a kenyér készítésével kapcsolatos fogalmak. A hosszúság mértékegységei.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek legyen képes az ember természetbeni tevékenységeinek megfigyelése révén az ember természetformáló szerepét felismerni.

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Korábban általános szempontokra irányult a tanítás (kapcsolatok a természettel, munkafolyamatok megismerése), de mostantól a gyermekek figyelmét a térre és az időre irányítjuk. Jelentős fordulatot jelent a 10 évesek számára az oldalnézetből a felülnézetbe való átállás. Ennek a képzeletbeli felemelkedésnek a „tornáztatása” minél gyakrabban, minél többféle formában, erősíti a térérzékelést. A térképábrázolás elemeit is ekkor tudjuk megalapozni.

Az első hat évben művészeti módon tanítunk, a képek élő, eleven megteremtésével. A „vizualizáló szem” időszaka ez, amelyben a hallás alapján belső képteremtés zajlik a gyermekben. Fontos, hogy eközben hozzájáruljunk az otthon megismeréséhez, megszeretéséhez. A gyermek számára a lakóhelye valóban a világ közepe, a legfontosabb viszonyítási pont. Ettől a kötődéstől függ, hogy mennyire tud majd elrugaszkodni, és megismerni más tájakat, mennyire tud otthonná válni számára a nagyvilág.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

Az életről szóló általános ismeretek: kapcsolatok a természettel, a munkafolyamatok megismerése. Tájékozódás az irányokban. A felszínformák felismerése, megnevezése. A múlt, jelen, jövő mint folytonosan változó fogalmak, például az előtte, utána, korábban, később megértése, használata; egy folyamat mozzanatainak időbeli elrendezése.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az iskola, a környék, a városka vagy nagyváros közvetlen környezetét mutatjuk meg a gyermekeknek a földrajzi, vagyis térbeli, és a történelmi, vagyis időbeli fejlődésében, egészen a jelenig. Célunk: az otthon megismerése, tudatosítani a szülőföld karakterét. A gyermekeket a világgal összekötő általánosabb kapcsolat átalakul a társadalmi és térbeli hova-tartozás érzésévé. Igen hasznos az első félévbe beépíteni az égtájak megismerését és begyakorlását. A gyermekekben ez a képesség különböző pillanatban ébred fel, ezért elegendő időt kell hagyni ennek. A honismeret epocha eredményességét viszont nagymértékben segíti, ha ekkorra már mindenki jártassá válik az égtájak felismerésében és alkalmazásában.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A nap mozgásának megfigyelése, felismerve a négy fő égtájat.

Néhány jellemző csillagkép mozgásának megfigyelése, ahogy a sarkcsillag körül felkel és lenyugszik, valamint a Hold mozgása.

A gyermekek különböző tárgyakkal (vagy építő kockával) megjeleníthetik

a közvetlen környéket vagy egy képzeletbeli falut. Fehér porral leszórva, majd a tárgyakat elvéve, könnyű meglátni a felülnézeti képet.

Az eddigi tapasztalatok tudatosításaként lerajzolni felülnézetben a saját szobát, házat, tantermet, iskolát.

Rajz készítése az iskoláról (vagy a gyermek lakóhelyéről,) és városáról madártávlatból.

Magas nézőpontról (hegyről, toronyból) valódi felülnézet megtapasztalása, a lefelé ereszkedés közben annak a változásnak a megfigyelése, hogy különböző szintekről hogyan látható a környező táj.

Az egyes gyerekek iskolába vezető útjának elmondása, lerajzolása.

A környező táj megformázása homokból terepasztalon.

Az első egyszerű térképek megrajzolása.

A közeli víz (patak, folyó, tó stb.) meglátogatása.

A földfelszín formakincsének elemei (domborzat, vízrajz).

A szárazföld és a légkör arányának megvizsgálása (hegy/völgy/síkság).

A természetes növényzet tudatosítása az adott helyen (hogymajd más tájakat megismerve, viszonyítani tudjon).

A művelt területek aránya a környéken.

Az ember jelenléte a tájban.

A település, illetve közeli városok megismerése, feltérképezése.

A környék fejlődéséről szóló történelmi események és legendák elmondása.

A táj domborzata és az ott élő emberek életének összefüggései (hegyvidék — erdőgazdálkodás, vízpart — halászat stb.).

A helyi földművelési módok, a helyi ipar, munkahelyek és infrastruktúra vizsgálata.

A helyi vasútállomásra, vagy buszpályaudvarra tett látogatás érzékeltetheti a gyermekekkel, miként kapcsolódik lakóhelyük más városokhoz, miért utaznak más emberek a lakóhelyükre, milyen árucikkeket szállítanak városukba, illetve onnan máshová.

Kapcsolódási pontok

A negyedik formarajzban a négyes szimmetriával is dolgozunk (+), ez szintén szolgálhatja az irányok megerősödését. A kereszt a tükrözéses forma mellett egy hely szimbóluma is. A bújtatott formáknál a centrum és a periféria közti folyamatos mozgás feltételezi a térbeli tájékozódás rugalmasságát.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A Nap járása és az égtájak, a térkép, alapvető térképjelek. Iránymérés, helymeghatározás eszközei, lehetőségei (az iránytű).

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek legyen képes – otthona és iskolája környezetében – térben és időben tájékozódni, azaz irányokat, távolságokat, hosszúságokat, nagyságrendeket megnevezni, megbecsülni.

Tudjon egyszerűbb térképeket (útvonalrajzot) készíteni, iránytűt használni.

BEVEZETÉS

9–10 éves kor táján a gyermeknek „egocentrikus világképe” van, vagyis a világ középpontjaként éli meg önmagát. A helyet ismeri, ahol él és mozog, „honismerete” van. A világot ebből a középpontból kiindulva fedezi fel, egyre messzebb és messzebb merészkedve, a világ egyre nagyobbá válik, koncentrikus módon tágulva, „koncentrikus világképpé”. A helyi polgárrá és a világpolgárrá válás párhuzamosan történik. Az ismert világból indulva az ismeretlen felé halad, majd visszatér az ismertbe. Ez a felfedezés útja. A földrajz tanításnak a 7. osztályban van a középpontja. Itt következik be az a változás, amely az adott környezetünkön túljutni akaró vágyakozást ébreszti fel. Az ismeretlen iránti vonzódás az emberben élő mély érzés, ez fontos hajtóereje az új dolgok felfedezésének. A terjeszkedés kiterjed az egész földre, valamennyi kontinensre, és ez által egy újabb rálátás születik meg a fiatalban. A „honismeret” átalakul „föld ismeretté”.

A gyermekek szellemi-lelki változásainak megfelelően ebben az időszakban áthelyeződik a földrajz tanítás súlypontja is. A „gyermekkor közepén” – 10–12 éves korban – még semmiféle egoizmust nem fejlesztenek ki, ezért a Föld gazdasági hasznát és kihasználását még a nélkül, – a később természetes módon meglévő egoizmus nélkül – tudja szemlélni, átélni és befogadni. Fontosak lesznek azok a témák, amelyek a közvetlen környezetünkből kiindulva bemutatják, hogy miként használja – gazdaságföldrajzi értelemben – az ember a különböző földrajzi és éghajlati adottságokkal rendelkező területeket.

Ahogy a külvilágban egyre otthonosabban érzi magát a gyermek, egyúttal belső magabiztossága is erősödik. Ezért előnyös olyan időszakra tenni a földrajz epochát, amikor változás van a természetben (ősszel vagy tavasszal), mert a figyelmünk ilyenkor kint is, bent is jelen van.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Minden félelem nélkül kellene belehelyezkednie a világba a gyermeknek, ezért nem beszélünk ebben az időszakban semmilyen környezeti problémáról. Jó szokásokat lehet kialakítani (pl. szelektív hulladékgyűjtés), a pozitív folyamatok megerősítésének szándékával, nem pedig a felhalmozódott környezeti ártalmak tudatosításának törekvésével. Ha meg tudja élni „a világ jó és szép” oldalát, kialakul benne a bizalom és az elkötelezettség, akkor lesz elég ereje és bátorsága, hogy az igazságérzetének felébredésével a felelősségérzete tenni akarással párosuljon. Összegezve elmondhatjuk, hogy

12 éves korig a földrajz tanítás feladata, hogy közelebb hozza a Földhöz a gyermekeket, megszerettesse és tudatosítsa bennük a környező világot.

Órakeret: 40 óra

Előzetes tudás

A magyar mondákkal és a honfoglalással kapcsolatos földrajzi ismeretek. A Kárpát-medence teremtésmondája. Környezettudatos jó szokások (pl. szelektív hulladékgyűjtés, újrahasznosítás). Térképészeti alapismeretek, a térkép legfontosabb alapelemeinek felismerése (vizek, domborzati jelölések, települések stb).

Tantárgyi fejlesztési célok

Megismerni, megérezni a hon nagyobb egységének (pl. Dunakanyarnak, a Bükknek) a sajátosságát. A kép táguljon addig, hogy az egész ország legyen benne a választott egységben. Mivel hazánk földrajzilag és kulturálisan is nagyobb egységhez tartozik, ezért a teljes Kárpát-medencét fontos érinteni. Az ismert földrajzi egységekből kiindulva építsük fel a nagyobb tájegységet. A térkép bevezetésére nagy gondot fordítsunk, mert a térkép egy absztrakt, elvont ábrázolás, amelynek az átlátását lépésről-lépésre tudja megszerezni a gyermek. A térkép mélyebb megértése hasonló a betűk megismeréséhez az olvasásig és az önálló írásig tartó folyamathoz.

A gyermekkoruk középső periódusában lévő gyermekek számára szóló földrajz tanítás megkívánja, hogy tapasztalatokon és élményeken alapuló tényekkel ismertessük meg őket. A gyermekeknek meg kell ismerniük a világ egy darabkáját, de oly módon, hogy az ismeretekhez átélhető érzések is kapcsolódjanak. Ennek során az oksági összefüggéseknek még a háttérben kell maradniuk. A 4. osztályban a környezetismeret tanítása során megkezdett gazdasági és infrastrukturális ismeretanyagot más vidékekre is ki kell terjeszteni.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Magyarország domborzati térképén az alapvető térképjelek megnevezése (államhatárok, felszínformák, vizek, főváros, települések, útvonalak)

A gyerekeket „felfedező utakra” lehet vinni közvetlen lakóhelyük közelében lévő folyók mentén.

Élet és gazdaság a hegységben, a dombvidéken és az alföldön.

Bányászat és más iparágak.

A térképrajzolás folytatása.

A térképek bevezetése, falitérképek, atlaszok használata.

Gazdasági és földrajzi kapcsolatok hazánk és a környező országok között, kiemelve a kölcsönös egymásrataltságot.

Hazánk területi és fizikai földrajza.

Kapcsolódási pontok

Szabadkézi geometria, tájékozódás a másik ember nézőpontja szerint, a történelem epochában tanult területek térképeinek elkészítése.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Táj és ember kapcsolata a Kárpát-medencében. A Kárpát-medence és hazánk nagy tájai, vizei és felszínformái, éghajlati sajátosságai, példák a legjellegzetesebb növényekre, állatokra. Domborzati formák, felszíni és felszín alatti vizek. Hungarikumok. Magyarországon élő nemzetiségek és a szomszédos országokban élő magyarság.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje hazánk és a Kárpát-medence főbb tájait és azok jellegzetességeit.

Tudjon kapcsolatot teremteni a táj adottságai, az ottani mezőgazdaság, ipar és kultúra között.

Ismerje és használja Földrajzi Atlaszát.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ahogy tovább tágul a koncentrikus világkép, a nagyobb földrajzi egységgel, a kontinensünkkel foglalkozunk, a mi esetünkben Európával. Mielőtt azonban belemélyednénk Európa megismerésébe egy kis világföldrajzot is tanulunk. Itt tárgyaljuk a csillagászat Földdel és évszakokkal kapcsolatos vonatkozásait. A pubertás kor kezdete szükségessé teszi, hogy egy kicsit eltávolodjunk a saját otthonunktól, hogy majd más szemmel tudjunk újra ránézni arra. Az éghajlati földrajz alapjaival ismerkedünk meg, az éltető nappal és vízzel, illetve ezek megjelenésével attól függően, hol vagyunk a Földön. Ebből jól látható, hogy Európa nem trópusi, nem sarki terület, hanem a kettő között van. Jól kirajzolódnak a tendenciák (pl. nedves – száraz, hideg – meleg) attól függően merre megyünk, de nem szélsőségesen. Ez után könnyebb vizsgálni, hogy hazánk vagy bármely más terület milyen kapcsolatban áll az európai kontinens többi részével.

Órakeret: 60 óra

Előzetes tudás

A Nappal kapcsolatos alapvető csillagászati ismeretek. Egymástól eltérő tájak, életmódok megkülönböztetése, ismerete a Kárpát-medencében. A növény- és állatvilág alapjainak ismerete. Görög korszak földrajzi háttere. A felszínváltozások főbb folyamatainak leírása, példák bemutatása, a változási folyamatok eredményeinek felismerése.

Tantárgyi fejlesztési célok

A földművelésen, az ipari viszonyokon, a települések szerkezetén, a közlekedésen keresztül – a gyerekek – még a 12. életévük előtt – megtanulják összekötni magukat a külvilággal, úgy, ahogy az emberek összekapcsolják a gazdasági életet a természettel. A 12. életév körül bekövetkező tudati változások eredményeként a gyerekek képessé válnak a törvényszerűségek megértésére; ez a szemlélet földrajztanításban a topográfia és a morfológia tanulmányozásában tükröződik.

A geológia (ásványtan- és kőzetan epocha) és a növénytan (földrajzi övezetesség) szintén kapcsolódik a földrajz epochához. A kőzeteknek és az ásványoknak a megfigyelésével jutunk a természetnek az embertől legmesszebb eső területére. A kőzetek legfontosabb csoportjai, azok jellemzői és a gyakorlati előfordulásuk, illetve az ásványok csodálatos világa a lényeges tartalom a kőzetan epochában, a Föld keletkezése és a kontinensvándorlás elmélete, illetve gyakorlata majd a 9. osztály megértési feladata lesz! Az általános iskolai években kiemelten fontosak az érzéki benyomások. Ez teszi lehetővé, hogy a fiatalok mélyen összekapcsolódjanak a Földdel, szimpátia ébredjen bennük és harmonikus viszonyuk legyen térhez és időhöz.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A Föld, mint egységes egész, tágabb áttekintésével kapcsolatosan:

A kontinensek és az óceánok formája, elhelyezkedése. Az árapály és a Hold közötti összefüggés.

Hogyan függnek a vegetációs övek a nap állásától és a klimatikus viszonyoktól. Az évszakok kapcsolata a Föld Nap körüli keringésével.

Európa:

A polaritás szemszögéből vizsgáljuk, például elemezzük a víznek, a levegőnek, a fénynek, a hőmérsékletnek, a hegyeknek, és a talajfajtáknak az egyes régiók tájaira és gazdaságára gyakorolt különféle hatásait. Össze lehet hasonlítani egymással egy mélyföldi országot (például Hollandiát) egy hegyvidéki országgal (például Svájc), vagy egy tengerparti, hagyományos gazdaságú régiót (például Norvégiát) egy szárazföldi országgal (például Csehországgal).

Gyűrt, lánchegységek (pl. Alpok, Himalája, Andok), és törési formák (pl. a Rhone völgye).

A nagy folyók és jellemzőik, pl. Rajna, Duna, Dnyeper.

Ásvány és kőzetan:

A kőzetek keletkezése és csoportosítása, a jellemző hegyformák

Vulkanizmus, jellegzetes kőzetei, ásványai, hazai megjelenései

Az üledékes kőzetek, jellegzetes fajtái, felhasználásuk (mész- és rokonai)

Átalakult kőzetek, jellegzetes fajtái, felhasználásuk (gránit, márvány, palák).

Ásványok, drágakövek, gyűjtésük, megmunkálásuk
Kövületek, élőlények a kőzetekben, energiahordozók

Kapcsolódási pontok

Történelem: római birodalom földrajzi háttere. Fizika: hőtan, halmazállapot-változások. Biológia: növényzet, állatvilág. Geometria. Kertművelés: a talaj, talajtípusok.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Föld alakja, mozgásai, a tengelyforgás és a keringés következményei: napszakok, évszakok, éghajlati övezetek és övek jellemzői, éghajlati elemek. A vízszintes és a függőleges földrajzi övezetesség természeti, társadalmi-gazdasági és környezeti megnyilvánulásai. Az övezetesség elemeinek kapcsolatai regionális példákon. Az európai kulturális sokszínűség földrajzi alapjai. A kontinensrészek földrajzi jellemzői, különböző életterek közös és egyedi földrajzi-környezeti jellemzői, a kontinensrészek összehasonlítása. Ásványok és kőzetek, nyersanyagok és energiahordozók.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek tudja elhelyezni Magyarországot és a Kárpát-medencét Európa tájai és országai között. Rendelkezzen egy általános képpel Európa földrajzi, gazdasági és kulturális viszonyairól.

Tudja megkülönböztetni a magmás, üledékes és metamorf kőzeteket főbb képviselők alapján.

Ismerje e kőzetek mindennapi jelentőségét.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ettől az évtől kezdve a tudományos módon, a jelenségeken keresztül megközelítéssel, a **megfigyeléseken** van a fő hangsúly. A „racionalizáló szem” időszak ez. A látás, a megfigyelés, és az ebből való következtetés zajlik. Nemcsak leírunk egy-egy helyszínt, jelenséget, hanem összehasonlítjuk a már ismerttel, kiválasztott szempontok szerint. Az összehasonlító módszertani érzékenységet fejlesztjük. Például egy új terület megismerésénél érvényesülő szempontok: a partvonal lefutása, a szárazföld alakja, szigetek, félszigetek, a vízhálózat (folyók, tavak), a domborzat (hegységek, magasföldek, medencék, alföldek), a természetes növénytakaró (erdők, sivatakok), az élővilág, a települések, az emberi kultúra. Ezen a módon felfedezve egy új területet, a diák magáénak érezheti, mert az ő megfigyeléseiből indultunk ki, aktívan vett részt a folyamatban. A belső és a külső kép együtt mozog benne. Az egy helyhez való kötődéstől így eljuthatunk a bármely helyhez való kapcsolódási képességhez, a lényeg meglátásához.

A felfedezések témaköréhez kapcsolódva csillagászzal is foglalkozunk ebben az évben.

Órakeret: 50 óra

Előzetes tudás

5. osztály történelem epochájának földrajzi alapjai (India, Perzsia, Egyiptom). Összefüggések megfogalmazása a Nap járása, az időjárás és az éghajlat között, a Föld alakjának és tengelyforgásának következményei az éghajlati övezetekre. A Hold fázisainak megfigyelése, lerajzolása. Egy-egy jellegzetes csillagkép megfigyelése, lerajzolása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diák a reneszánsz tudatosság idejét éli. Eltávolodunk Európától és újabb kontinenseket ismerünk meg. Közben azonban újra és újra visszanézünk a már megismert területekre és az újat összehasonlítjuk az ismerőssel, a hozzánk közelivel. A kontinensek földrajzának megismerésénél az összehasonlító módszertant használjuk, míg az adott környezetben élő emberekről a korábban alkalmazott művészi módon alkotunk képet (a kultúrák megismerése rajzzal, festménnyel vagy más művészi **gyakorlati munkán keresztül**). A legalapvetőbb földrajzi nevek ismerete fontos feladata az általános iskolai éveknél, az könnyebben bővíthető a későbbiekben, viszont az alapok hiányát nehezebb pótolni.

A csillagászat témakörében a látható égbolt csillagzatát tanulmányozzuk. Megismerjük a ptolemaioszitól a kopernikuszi világműködéshez való átmenetet is. Ez érzékelteti a gyermekekkel, hogy a Földről és az Univerzumról kialakított mai kép fokozatos változáson ment és megy át, és egyáltalán nem örök időkre kőbe vésett, megváltoztathatatlan rendszer.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A kontinensek megismerési sorrendjének javasolt szempontja a történelmi megismerési sorrend, tehát a 7. osztályban az Óvilág, a 8. osztályban az Újvilág kontinensei. Kiemelhetjük az európai gyarmati rendszerhez kötődő történelmi helyzeteket (a mezőgazdasági nyersanyagok – gyapot, rizs, búza, kávé, tea stb. – származása) és a gyárpar közötti kapcsolatot. Ezeket sorjában összefüggésbe hozzuk a klimatikus zónákkal: például: Dél-kelet-Ázsia – rizs, gumi, keményfák, majd az észak-amerikai préri – búza, Karib-szigetek – banán, Dél-Amerika – marhahús, Ausztrália – gyapjú és bányászat stb.

A 7. osztályos csillagászat epocha során megfigyeljük az éjszakai látható égboltot és a látható csillagképeket, illetve ezeket ábrázoló csillagtérképeket tanulmányozunk. Leírjuk a bolygók megjelenését és útját, és megfigyeljük és megértjük a Hold ciklusait.

ÁZSIA:

A kontinens természetföldrajzi megismerése, „felépítése”, összehasonlítása a már megismert kontinensekkel.

A „legek” kontinense (legőszibb, legmagasabb-legmélyebb pontok helye, legnagyobb területű stb.)

A fő földrajzi régiók, úgymint a Himalája, illetve Hindukus, az Indiai szubkontinens, Tibet, illetve a Mongol fennsík, Észak- és Dél-Kína, Délkelet-Ázsia, Thaiföld, Fülöp-szigetek, Indonézia, Japán, Korea, Szibéria.

Nagy tájegységek kulturális és földrajzi polaritása (a buddhizmus, hinduizmus, iszlám és kereszténység Ázsiában). A délkelet-ázsiai szigetvilág, Kelet-Ázsia óriási népessége, a csendes-óceáni partvidék gyorsan fejlődő régiója, valamint az ázsiai kistigrisek gazdasági sikerei.

Miként változik az ázsiai emberek szerepe a mai világban?

AFRIKA:

A kontinens természetföldrajzi megismerése, „felépítése”, összehasonlítása a már megismert kontinensekkel.

Afrika fő földrajzi régióit jellemezzük a klimatikus, a topográfiai és a vegetációs zónák szempontjából.

Különböző életformák a fekete-afrikai és az iszlám-afrikai különféle vegetációs zónákban (pl. pigmeusok és esőerdei emberek, nomád pásztorok, szamburuk, maszajok, farmerek és ültetvényen dolgozók, oázislakók, bányászok).

A különféle vallások és tradicionális afrikai társadalmak továbbélése.

Franciaország, Anglia, Hollandia és Németország mint gyarmatosító Afrikában. Afrika a gyarmatosítás után. Világnézeti különbözőségek. Példák a fejlődő országok és a fejlett világ gazdasági kapcsolataira. Az éhínség és a polgárháború problematikája Afrikában, feszültségek a törzsi rendszer és a modern kereskedelmi érdekeltségek között Nyugat-Afrikában. Multikulturális társadalmak Dél-Afrikában stb.

Kapcsolódási pontok

Történelem: reneszánsz kor, nagy földrajzi felfedezések, földrajzi kutatók, kopernikuszi fordulat a világszemléletben. Geometria: térbeli testek ábrázolása síkban, térbeli testek készítése, egybevágósági geometriai transzformációk. Képzőművészetek: perspektívikus ábrázolás.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Nap, Naprendszer. A Nap, a Föld és a Hold egymáshoz viszonyított helyzete, mozgásai (holdfázisok, fogyatkozások). A Nap energiájának kapcsolata a földi élettel. Világegyetem. A csillagok és a Nap hasonlósága. A távolságok viszonyítása. Csillagképek (néhány jellegzetes példa). Az égitestek látszó-

lagos mozgása. A távoli kontinensek meghatározó jelentőségű országainak, országcsoportjainak földrajzi jellemzői és világgazdasági szerepe.

A fejlesztés várt eredményei

Ismerje a gyermek a tanult kontinensek természeti adottságait, a földrajzi neveket, az ott élő emberek gazdasági viszonyait és kultúráját.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Mivel egyre szorosabb kapcsolatba kerülnek a világgal, a 8. osztályos magának érzi a világ problémáit. Ez fordítva is igaz, hiszen saját problémáját a „világ” problémájaként éli meg. Így különösen a földrajz tanításban kell ügyelni az „én és a világ” kölcsönhatására. A 8. osztályos földrajz tanítás másik megközelítése az, hogy hol fordulnak elő metamorfózisok, polaritások és megerősítések a földrajzi jelenségekben. 8. osztályban a Föld különböző területeinek kulturális viszonyai jobban előtérbe kerülnek. A 13–14 éves gyerekek (7–8. osztály) fizikai fejlődésében leginkább a csontrendszer változása dominál, és ezzel párhuzamosan a korábbinál sokkal erőteljesebben vannak jelen a fizikai világban. Ennek ellensúlyozásaként foglalkozunk a népek sajátosságait adó lelki karakterrel, kulturális viszonyokkal. Hasonló célt szolgál az időjárás és változásainak törvényszerűségei témája is.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

Tájékozódás a valóságos viszonyokról térkép és egyéb vázlatok alapján (pl. térkép olvasása, készítése; térbeli mérési adatok felhasználása számításokban, arányérzék; a valóságos viszonyok becslése térkép alapján, koordináta-módszer). Az anyag- és energiatakarékos szemlélet (pl. közlekedés, fűtés, csomagolás, étkezés, szelektív hulladékgyűjtés, újrahasznosítás tén).

Tantárgyi fejlesztési célok

Az eddig nem tárgyalt kontinensek megismerésével teljes képe alakul ki a Földről a diákoknak. A testükben érvényesülő nehézség mellett, az időjárásra, a felhőkre felfelé tekintő könnyűség is teret kap. A környezettudatos magatartás kialakításának fontos lépése, hogy megismerkednek a fenntarthatóság egyre több szempontjával, gyakorlati kérdésével. Eljött az ideje, amikor már szembe tudnak nézni a környezetet károsító hatások tényével. A 9–12. évfolyamok alatt egyre többet értenek majd meg a környezeti problémák hatásairól és okairól. Ezek alatt az évek alatt kell kialakuljon és megerősödjön bennük a változtatás igénye.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Észak- és Dél-Amerika:

A kontinensek természetföldrajzi megismerése, „felépítése”, összehasonlítása a már megismert kontinensekkel.

Jellegzetes észak- és dél-amerikai tájak bemutatása, pl. elképzelt utazás közben, megnevezve az egyes helyeket a kulturális behatások bemutatására.

A kettős kontinens szerkezete, az egymástól eltérő állat- és növényviláguk. Az indiánok bevándorlása, és alkalmazkodásuk a különféle földrajzi adottságú életterekhez.

A spanyol-portugál és az angol-francia hódítások és következményeik (ásványkincs bőség, technika, a természet tönkretétele).

A különféle társadalmi és etnikai csoportok lelki beállítottsága.

Rövid rátekintés Ausztráliára, Óceániára és az Antarktiszra.

Meteorológia:

A felhőképződmények megfigyelése és lefestése. Meteorológiai adatok leolvasása különböző eszközökről (barométer, szélzsák stb.) és táblázatba foglalása: csapadékmennyiség, páratartalom, légnyomás, szélesebesség stb.

A felhőképződés és felhőfajták.

Magas és alacsony légnyomás, időjárási frontok. Különleges szelek (miszt-rál, fön, passzátszél, monszun, és tájfun)

A klíma és a nappal-éjszaka hosszának hatásai az egyes népek kultúrájára és életvitelére (sarkvidéki, északi, mediterrán, sivatagi stb.).

Globális kitekintési lehetőségek:

Az összes megismert kontinens ismételése, összehasonlítások, kapcsolatok felfedezése.

Kína és a csendes-óceáni partvidék országainak kapcsolata Amerikával. Európa, mint közép szerepe a mai globális gazdaság viszonylatában, polarizálódási veszélyek. Az Európai Unió fejlődése.

Kapcsolódási pontok

Történelem: Amerika történelme, gyarmatosítás. Fizika: a légkör fizikája.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A gazdaság természeti feltételei, a természeti erőforrások hasznosításának változása. A gazdasági ágazatok szerepe a földrészek, térségek, országok gazdasági életében. Földrészek, országok szerepe a világgazdaságban. Fogyasztási szokások változása; környezettudatosság, energiatakarékosság, hulladékkeletkezés, szelektív hulladékgyűjtés, biotermékek; személyes és

közösségi cselekvési lehetőségek; tudatos vásárlói magatartás. Az életmód különbségeinek példái, urbanizálódás, környezeti és gazdasági problémák. Harmatpont, felhőfajták, időjárás frontok.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje a Föld természeti adottságait, a különböző területen élő emberek természet adta lehetőségeit, életviszonyait és kultúráját. Érezze otthonosan magát a Földön. Tudjon tájékozódni a világtárszón, ismerje a főbb földrajzi neveket.

Természetrájk és biológia

BEVEZETÉS

A Waldorf-iskolák egész tantervében felfedezhetjük az ökológiai gondolkodást. Az egésztől a részek felé haladó módszer önmagában is segíti azt, hogy a gyerekek fejlődésük és tanulmányaik során mindig képesek legyenek egy szélesebb, nagyobb összefüggéseket figyelő hozzáállást kialakítani.

A különböző osztályokban biológiából tárgyalt témák szervesen beleillenek az egész iskolán végigvezető tantervbe, ily módon táplálva az egészen belüli egységérzetet.

Az első három évfolyamban az osztályt átható hangulat hordozza magában a biológiához tartozó témákat. A gyermekek fejlődésének e szakaszai során az osztályban elhangzó történetek tükrözik a kisgyermekek és az élővilág folyamatosan változó kapcsolatát.

Az 1. és a 2. osztályban a történetek az átváltozás témakörével foglalkoznak, a béka királyfivá változik, a nádszálból királykisasszony pattan elő. Ezek a történetek lehetővé teszik, hogy a gyermekek megértsék az állatok nyelvét, és megismerjenek más lényeket – manókat, tündéreket -, akik titkokat őriznek és védik az életet. Az ilyen fantáziaelemek nem holmi szélszélyes hóbort szüleményei, ezek alapozzák meg ugyanis azt az egészséges érzelmi kapcsolatot, melyet az állatok és a növények komplex viszonyával, összefüggéseivel szemben ki szeretnénk alakítani a gyerekekben. Ezek az érzések és gondolatok a bioszféra azon rejtett tulajdonságaihoz is közelebb visznek, amiket majd később, a felső tagozatban, a világos gondolkodás segítségével tanulmányoznak.

A 3. osztályban a teremtés története a maga teljességében ábrázolja a Föld, a növények, az állatok és az ember eredetét. A mezőgazdasági epochában a gyermekek megismerik, miként dolgozik a paraszt a természet erőivel. A szántáson, a vetésen és a betakarításon túl még rengeteg feladat van: élő sövényeket telepíteni, kerítéseket állítani, bányákat gondozni, víztől mentesíteni földterületeket és gyomtalanítani a terményt.

Mindezek bevezetőül szolgálnak az élővilág következő évekbeli tudatosabb tanulmányozásához, valamint annak tudatalatti megerősítéséhez, hogy a Földet óvó ökológia etikai alapja nem más, mint az emberek erkölcsi fejlődése.

A gyermek fejlődésében a kilencedik életév körül határozottan érzékelhető határvonal mutatkozik: a 4. osztálytól a gyermekek nagyobb távolságot érzékelnek saját maguk és más emberek, valamint a környező világ között. A képzelőerőt még mindig nagyon megmozgatja egy-egy történet, de annak tartalma már pontosabb leírást igényel. Az állattan megjelenése ebben az osztályban jó lehetőséget teremt az önállósuló megfigyelések kezdő lépéseire.

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az állattani epocha gondolati középpontjában az a sajátosan emberi tulajdonság áll, hogy a mi viselkedésünk nem csak ösztönös elemeket hordoz, hanem a gondolkodás, az emberi kultúra hatásai is befolyásolják. Az ember testi felépítésében sem találunk olyan specializációt, mint amilyen az állatokat segíti a természeti környezetben való tökéletes boldogulásban. Az állatok vizsgálatakor tehát mindig figyeljük az adott élőlény és az ember viselkedésbeli, testi felépítésbeli különbségét. Az emberi minőség megjelenését elsősorban a felegyenesedett testtartásban, a kéz szabaddá válásában, a beszéd komplexitásában és az öntudat erőteljes megjelenésében hangsúlyozzuk.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

Nincs szükség konkrét tárgyi ismeretekre az állattan területéről.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az állatok és az ember összehasonlításával olyan szempontokat adunk a gyermekeknek, melyek segítségével értően tudják a környezetükben előforduló állatokat, azok életét megfigyelni. A testi jegyek, a viselkedés és a környezethez fűződő viszony alapos megismerése ebben az életkorban még jobban meg tudja erősíteni a gyerekek és az állatok amúgy is szeretetteljes kapcsolatát.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az ember testi felépítésének rövid formai és funkcionális vizsgálata, mely alapul szolgál az állatokkal történő összehasonlításához.

Ismert, vagy kevésbé ismert állatokból alakíthatunk ki olyan csoportokat,

melyek vizsgálata során jól megmutathatók az ember felépítésétől való eltérések különböző irányú formái, tendenciái. A testfelépítés, a fogazat stb. különböző formáit mutathatja be például az emlősök között a tehén, az egér és az oroszlán egymást követő tárgyalása, de hasonló módon sorba vehetjük a vízi világ olyan különböző formáit, mint a nyolckarú polip, a csiga és a tengeri sün. Az állatok végtagjait az emberével összehasonlítva jól megmutathatjuk a hasonlóságokat és a különbségeket. Az állati végtagok hatékonyságát (pl. ásóláb, szárny) az ember különböző technikai megoldásokkal (ásó, repülőgép) tudja utánozni, ez megmutatja, hogy nem testi módosulások, hanem szellemi tevékenység lesz jellemző az emberre.

Az állati viselkedésben megmutatkozó jellegzetességek is tanulsággal szolgálhatnak az ember megismeréséhez (pl. kitartás, agresszív viselkedés vagy önfeláldozó utódgondozás).

Kapcsolódási pontok

Mesterségek a 3. osztályban

Honismeret: a környéken élő állatok és a környezet kapcsolata

Kulcsfogalmak / fogalmak

A test részei, táplálkozás, utódnevelés, környezet, viselkedés, emlősök, madarak, hüllők, kétéltűek, halak, gerinctelenek

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek képes az órán tárgyalt állatok karakteres jellemzésére.

Jól használja az újonnan megtanult kifejezéseket.

Képes összehasonlítást végezni a különböző állatok között, rámutatva a hasonlóságokra és a különbségekre.

Össze tudja hasonlítani az állat és az ember testfelépítését.

BEVEZETÉS

A középtagozaton a biológia fokozatosan bontja ki a földi élet különböző rétegeit. Míg a negyedik osztályban az emberéhez hasonló testi és viselkedésbeli tulajdonságok jól érthető kapcsolatot mutattak az ember és az állat között, ez a kapcsolat az ötödik osztály növénytani megfigyeléseinél már jóval áttételesebb, kevésbé kézzelfogható. A hatodikosok az ásványok, a növények és az állatok összetett kölcsönhatásait gyakorlatban is meg tapasztalhatják a kertművelés belépésével.

Az emberből kiindulva ismerték meg az élő természetet, s immár alkalmassá válnak arra, hogy a hetedik osztálytól kezdve újból az emberi test felé forduljon a biológiai érdeklődésük.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az ötödikes növénytan megjelenése fontos lépés a megfigyelés és a gondolkodás fejlődésében. A kamaszkor viharai előtt ez egy olyan nyugalmi időszak, ami alkalmas a higgadt megfigyelésekre, a növényi formák sokaságának és szépségének elmélyült átélésére. Ebből a lelki hangulatból táplálkozva megerősödhet a Föld, mint élő organizmus iránti tisztelet.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

Mezőgazdasági epocha a 3. osztályban

Tantárgyi fejlesztési célok

A növényeket a tájjal, a talajjal és az éghajlattal összefüggésben kell vizsgálni. A cserepes, de főként a földből kiemelt és lepréselt növények vizsgálatát nem tartjuk helyesnek, mert ebben az életkorban pontosan a növény világgal való összekapcsoltságán van a hangsúly, nem pedig az analitikus, precíz összehasonlításokon, rendszerezésen. A növényre jellemző folyamatok ebből az összekapcsoltságból – a Nappal, a levegővel, a talajjal, a rovarokkal – érthetőek meg igazán, így juthatunk a formák sokféleségének érző megértéséhez és tiszteletéhez. A környékbeli növények nevének ismerete megerősíti a kapcsolatot, de óvakodnunk kell a növényhatározás sablonos menetétől, ami elidegeníthet a vizsgált élőlénytől. A növény részeinek elnevezéseit is megtanítjuk, de itt is óvakodni kell a túlzott szisztematizálástól, inkább a minőségi jellemzéseket igyekezzünk kialakítani a növény felépítése kapcsán (méretbeli arányok megfigyelése és leírása, hangsúlyosabb formák észrevétele, polarítások és kontrasztok felfedezése a formák világában). A növényi formák metamorfózisának megfigyelése nem pusztán érzékszervi megfigyelés, hanem belső nyitottságot is fejleszt a folyamatok érzékelése irányában.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Ismerős helyi tájak és az ott honos növényfajták bemutatása. Lényeges, hogy a gyermekek megtanulják a környéken fellelhető növények és fák közkeletű elnevezéseit.

A Föld különböző régióinak kontrasztja: sivatagi, erdei és tundra növényzet. A sarkvidéktől az egyenlítő felé, illetve a trópusokon a hegy tetejétől lefelé történő haladási irány növénytani hasonlóságai.

A gombákat, a zuzmókat, a mohákat és a páfrányokat a virágos növényekhez viszonyítva vizsgáljuk, a formák változékony hangsúlyaira koncentrálna, és még nem előtérbe helyezve az evolúciós szempontokat.

Magok csírázásának és a növény növekedésének megfigyelése, most is nagy súlyt helyezve a formák alakulására és a növekedési mozgásokra.

A gyökér, a szár, a levél és a virág eleven fogalmait a különböző növényeknél fellépő polarítások megfigyelésén keresztül alkotjuk meg, stabilizáljuk.

A fák, mint a növények és állatok együttélésének helye; kapcsolatuk az időjárással, a talajjal és a tájjal. Esetleg faiskola telepítése, amelyet a következő iskolaévekben is gondozni kell, és amely a facsometék megfelelő helyre történő kiültetésében csúcsosodhat ki.

Kapcsolódási pontok

Kertművelés a következő osztályfoktól kezdve

Földművesség korszak a harmadik osztályban

Földrajz: éghajlat, növénytakaró a különböző övekben

Kulcsfogalmak / fogalmak

növekedési formák, gomba, moszat, zuzmó, moha, haraszt, virágos növény, egyszikű, kétszikű, gyökér, szár, levél, virág, termés, mag, gyümölcs, lágyszárú, fás szárú

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje a környéken élő növények közkeletű elnevezéseit.

Képes egy megfigyelt növényt karakterizálni, a növény részeit megnevezni.

Képes mind szóban, mind rajzban a növények fejlődésének fontos szakaszait megjeleníteni.

Ismeri a növényvilág és az éghajlat közötti összefüggéseket, az évszakok váltakozásának hatását a növényvilágra.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az évben összekapcsolódik mindaz, amit korábban az állatokról és a növényekről tanultak azzal, amit ebben az évben az ásványokról tanulnak. Ez a legintenzívebben a kertművelés tanulásával erősödik meg. Ebben az éven minden téren az oksági viszonyok feltárása lesz hangsúlyos a biológián belül is.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

Növénytan az 5. osztályban, állattan a 4. osztályban, fafaragás az 5. osztályban

Tantárgyi fejlesztési célok

A növénytan területén a növény felépítése, környezete és az életciklusok közötti oksági összefüggéseket hangsúlyozzuk ki. A geológia megismerteti velünk a különböző talajtípusokat, a flóra és fauna felépülésének fizikai alapját. A földrajzzal együttműködésben egyre jobban kirajzolódnak a különböző területek klímájának, vegetációjának és gazdaságának összefüggései, a biológiai szemlélet tehát kapcsolatokra lehel a gazdasági gondolkodással is. A fafaragás kapcsán a gyerekeknek már gyakorlati élményeik is vannak a különböző fafajok tulajdonságairól is, melyet így az éghajlati igényekkel is összefüggésbe tudnak hozni.

Az állattan területén különös figyelmet szentelhetünk a rovaroknak, ezen belül is az államalkotó rovarok tanulmányozásának. Ez a téma az állatok közötti viszonyok új szintjét világítja meg a gyerekek számára. A gerinctelenek közül olyan élőlényeket vizsgálhatunk, melyeknek fontos szerepe van a mezőgazdasági viszonyok megértésében.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Egyszikű virágok – liliomok, a hagyma és a gyöktörzs

Keresztes virágúak.

Fűfélék, ernyősvirágzatúak, pillangósvirágúak, katángfélék, és fészkesvirágúak.

Ajakos virágúak, és más fészkesvirágúak, a virágzatok példái.

Szarkalábfélék és rózsafélék, ezek változatai.

Ezeknek a virágos növényeknek a fejlődése követhető egész éven át. Az évszakonkénti ciklus is megtárgyalandó.

A növényteni és az állattan kapcsolata a lepkék életciklusában.

A kertészkedéssel kapcsolatban – kártevő bogarak, fatetű stb.

A talajlakó férgek.

A rovarok formai jellemzése: a bogarak, a lepkék és a méhek formai és élettani sajátosságai.

A méhek életciklusa – beleértve a méhek gondozását, a méhészetet – méz, méhviasz stb.

A hangyák és a hangyaállam.

Kapcsolódási pontok

Kertművelés

Földrajz: övezetesség, klíma, növényzet és gazdasági viszonyok

Történelem: Róma, mint állam és az államalkotó rovarok összehasonlítása

Fafaragás: különböző fafajok igényei, tulajdonságai

Kulcsfogalmak / fogalmak

rovarok testfelépítése, virágtípusok, fafajok, férgek, gerinctelenek,

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek minden témakör esetén mutasson egyre fokozódó pontosságot a megfigyelések terén, a leírások árnyaltságában.

Tudjon összefüggéseket találni a kertben végzett tevékenységek és az élővilág általános törvényszerűségei között.

Ismerje fel a különböző állatok helyét az ember által művelt természeti világban.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Míg az előző években az emberi test felépítése és működése az állatvilággal és a növényvilággal összefüggésben jelent csak meg, addig ebben az évben újból a tanulmányok középpontjába kerül. Ebben az életkorban úgy lehet az egészséggel kapcsolatos ismereteket megtárgyalni a gyerekekkel, hogy már objektív, illetve még objektív módon tudnak ezekhez a témákhoz viszonyulni. Míg korábban sokkal egyszerűbben, ösztönösebben, józanabban viselkedtek a táplálkozás, a tisztálkodás, az öltözködés, az egészséges életmód terén, később pedig hajlamosak nagyon egocentrikusan illetve trendeket követve foglalkozni ezekkel a dolgokkal, ebben az időszakban tényleg lehet velük tárgyszerűen beszélgetni, akármelyik témában. Ez a témakör olyan területet érint, melyek kultúráját főleg a családi környezetből hozzák a gyerekek, de ezt a szokásrendszert most tanári segítséggel tudatosan átvizsgálhatjuk. A tanulmányokat át kell járnia az „egészség több, mint a betegség hiánya” érzésének.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

A korábbi évek biológiai tanulmányai

Tantárgyi fejlesztési célok

Ez a tanév a biológia egy sajátos fejezetét nyitja meg azzal, hogy az emberi test működését kezdi vizsgálni. Ezek a vizsgálatok a korábbi természettudományos szemléletet folytatják, ugyanis nem önmagában kiragadva próbálják az egyes szervrendszereket és funkciókat megtárgyalni, hanem a környezettel és a többi szerv működésével való kapcsolatukban. Ez a komplex megközelítés segítheti a diákokat abban, hogy felelős módon viszonyuljanak saját testükhöz, értékeljék annak nagyszerűségét.

Ez a felelősség manapság nagyon fontos az ebben az életkorban kibontakozófélben szexualitás miatt is. A szerelem, az anyaság-apaság kérdése, a szexuális kapcsolatok, a fogamzásgátlás, mind olyan témák, ahol a biológia és a lelki higiéne szorosan összekapcsolódik, nem pusztán élettani jelenségeket tisztázunk tehát ezek megtárgyalásakor.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az érzékek ápolása: gyakorlati ismeretek a látással a hallással, az ízleléssel és a szaglással és érintéssel kapcsolatban.

A tüdő felépítése és szerepe, alapvető ismeretek a szívről és a keringésről, elég részletesen ahhoz, hogy gyakorlatias legyen (pl. a légcső védelme (csillós hám); a levegő és a vér közötti szoros kapcsolat a léghólyagok vékony membránjain keresztül) – de itt nem cél a részletes anatómiai tanulmányozás.

Az étkezés fontossága: alapvető ismeretek az emésztőrendszerről, de az előbbieket szerint a hangsúly azon legyen, hogy milyen tényezőkre kell ügyelni az egészség tartós megőrzése érdekében (pl. növényi rostok szükségessége a belek stimulálására, a táplálkozási ritmus szükségessége, nehézségek után a testmozgás és a fürdőzés elkerülésének szükségessége). Fehérjék, szénhidrátok, zsírok, ásványi anyagok és vitaminok. Különböző táplálkozási meggyőződések tárgyalása, anélkül, hogy bármelyik módszer mellett kardoskodnánk. A gyorsétkeztetés jellemzői, veszélyei, a „fogyókúrák” eredményei, a rendszeres mozgás szerepe a testsúly kialakításában. Az egészséges testkép kialakítása.

Az alvás szükségessége és a napi tevékenységek (szellemi-fizikai) kiegyensúlyozása.

A fenti témákkal kapcsolatos betegségek (pl. tüdőrák, tüdőtágulás, elhízottság, anorexia, cukorbetegség).

Szenvedélybetegséget előidéző anyagok: alkohol, nikotin, drogok (pl. ópiumszármazékok, hallucinogének); a függőség alapvető természete (akár a koffeinhez, a csokoládéhoz, a cukorhoz, akár rossz szokásokhoz, mint a körömrágáshoz hasonlítva), valamint a felismerés és a változtatás lépései, a segítségkérés fontossága.

Gyógynövények (pl. kamilla, körömvirág) és alkalmazásuk különböző módokon.

Személyes egészség és higiénia: izzadás, a fogak, a bőr, a hajás fejbőr ápolása, a kézmosás, az ételek érintése, és ezek kapcsolata az egészséggel (pl. baktériumok, fejtetű, orsógiliszta fertőzések).

Minden egyes témával kapcsolatban fontos a modern média hatásainak megtárgyalása.

Kapcsolódási pontok

Kémia a 8. osztályban

Kulcsfogalmak / fogalmak

Érvékszervek, tápcsatorna, légzés, keringés, kiválasztás, nemi szervek, bőr, drogok,

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje fel a mindennapi tevékenységek és az emberi test biológiai funkcióinak összefüggését.

Tudja elemezni az olyan hétköznapi jelenségeket, mint a légzés, a táplálkozás folyamata.

Ismeri a tápcsatorna részeit, az egyes részekben történő folyamatokról tudjon általánosságokban beszélni.

Érti az ember légzésének folyamatát, képes összefüggések keresésére a ruházkodással és a dohányzással kapcsolatban.

Az érzékszervek jelentőségével tisztában van, ismeri ezek ápolásának módjait.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben a korosztályban nagy testi változások zajlanak, a végtagok növekedése nagyon intenzívvé válik. A nemi érés is nagy hatással van a diákok mindennapjaira. Ezen fontos átalakulásokat jól kíséri az emberi test idei két nagy témája: a mozgásrendszer és az érzékszervek. A felegyenesedett testtartás szellemi-lelki vonatkozásai túlmutatnak a biológiai tényeken, jó beszélgetések táptalaja lehet ez a téma.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

Az előző évek biológia epochája, különösen a hetedikes epocha, a hetedikes fizika mechanikai témaköre, a fénytán és a hangtán a hatodikos fizikából.

Tantárgyi fejlesztési célok

A csontrendszer felépítése rávilágít az emberi szervezet és a minket körülvevő ásványi világ szoros kapcsolatára az anyagösszetétel területén valamint a gravitáció és az ember viszonyára a csontgerendák formálódásában. A mechanikai viszonyok, melyek a csontrendszer felépítésében és működésében jól tetten érhetők, érdekesek lehetnek ebben az életkorban. Az érzékszervek tárgyalásakor jó megmutatható, hogy a külvilágban érvényes fizikai (optikai, akusztikai) törvényszerűségek miképp érvényesülnek az emberi szervezet működésében. Ezeket az érzékszerveket nem csak ábrák, hanem kísérletek segítségével is vizsgáljuk.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A csontváz összességében és részeiben. Az arany metszés, mint arányosági elv a csontvázban. A gerincoszlop formája és funkciója, a csigolyák felépítése, formagazdagsága, szerepük a felegyenesedett testtartás kialakításában. A gerincoszlop, a mellkas felépítése, a koponya és a végtagváz polaritása. Az egyes csontok formájának tanulmányozása, pl. a hátgerinc és a combcsont kontrasztja.

A végtagok felépítése és mechanikája, az emelőelv: az erőkar és a teherkar viszonya.

A láb formája, a láb boltozata és viszonya a felegyenesedett testtartáshoz.

Az alkar pronatioja és supinatioja.

Az izmok általános felépítése és működése.

A csontok és izmok kapcsolódása, az ízületek felépítése és működése.

Hajlító és feszítő izmok elhelyezkedése, az egymással együttműködő és az ellentétes működésű izmok elhelyezkedése, a mozgás és az izomrendszer komplex kapcsolata. Az izomgörcs.

Az emberi szem, illetve fül felépítése és funkciója.

Kapcsolódási pontok

Fizika: mechanika, erő fogalma, optika, akusztika. Művészetek: kupola és boltív, mint építészeti megoldás és mint élettani forma a csontváz különböző területein, csontok ábrázolása szénrel, agyagból való megformálás

Kulcsfogalmak / fogalmak

Csontrendszer, izmok, inak, ízületek, a szem részei, a fül részei,

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismeri a gerincoszlop részeit, annak jelentőségét az ember testtartásában.

Tisztában van a végtagok és a függesztőövek felépítésével, az ízületek típusaival

Képes felismerni a fizikai törvényszerűségeket a csontváz felépítésében.

Érti a csontok és az izomrendszer együttműködését az emberi mozgásban

Ismeri a tanult érzékszervek felépítését, jelentőségét az ember és a külvilág közötti viszonyban.

A tanult szakkifejezéseket képes megfelelően használni.

Fizika

BEVEZETÉS

A tudományos ismeretek tanításának fő célja az, hogy kifejezze azt, hogy a tudomány az emberi létezés része, valamint az, hogy fantáziadúsan, az érzelmekre ható módon adja át azokat. Ez a természet valóságos jelenségeinek megfigyelésére, a jelenségek megfogalmazására és a modellalkotásra vonatkozó képesség kifejlesztését jelenti. A tényleges tudományos ismeretek oktatása a gyermek olyan életkorában kezdődik, amikorra szert tesz arra a képességre, hogy oksági összefüggéseiben szemlélje a világot, és amikor ezek az ismeretek a gondolkodási képesség fejlesztésére szolgálnak. A cél az, hogy olyan minőségi gondolkodás fejlődjön ki, amely folyamatában képes szemlélni az emberi lény és a való világ változó kapcsolatát.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A kísérleti úton nem vizsgálható modellek helyett valóságos érzékelésen, megfigyelésen alapuló gondolkodási módszert javasolt alkalmazni. Kezdetben a jelenséggel összefüggő érzelmi kapcsolatot kell kialakítani a tanulóknál. Később ezt meg kell szabadítani a szubjektív elemektől azzal a céllal, hogy a belső értékek megragadhatók legyenek a megértési tevékenység során.

Emiatt a tudományos ismeretek tanítása a Waldorf-iskolában az érzékelés minőségéből indul ki. Ez a tanítási módszer különösen érzékelés-orientáltak írható le. Ez fontos szerepet játszik, és higiéniai-pedagógiai jelentősége is van.

Órakeret: 40 óra

Előzetes tudás

A gyerekek a hangszeres zenélés során már megismerték a hangok világával, a festésen keresztül pedig a színek világával

Tantárgyi fejlesztési célok

A fizikaoktatás a megtapasztalt és megfigyelt jelenségekből indul ki, nem pedig elméletekből vagy modellekből. Minden kínálkozó lehetőséget ki kell használni az ellentmondások bemutatására, a tények szembeállítása érdekében. A fizika szabályait sem szabad iszigetelten tárgyalni, hanem az egyéb tantárgyakkal való összefüggésben. Ezért a tanított gyermekek életkorának megfelelő időben be kell mutatni a művészetekhez és a technológiához való kapcsolódásokat. A középtagozat igyekszik gazdag tapasztalatokat nyújtani a fizikai jelenségekről, amelyekre ráépülhet a felső tagozat ismeretanyaga.

Kiemelt cél a pontos megfigyelés képességének fejlesztése és a megfigyelések írásbeli rögzítésének elsajátítása.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A jelenségek egyszerű, teljesen érthető kísérletekkel történő megtapasztalása vezeti be a tanulókat a fizika világába.

A hangtan erre nagyon alkalmas. A különböző megközelítések közül álljon itt kettő:

a) bevezetés az alapvető hangjelenségekbe (rezgés, hangmagasság, hangerő, hangszín).

b) hangszerek vizsgálata, melynek során a tanulóknak módjukban áll felismerni a rezgést, mint a hang fizikai megfelelőjét:

a hangforrás, valamint a hangerő, a hangmagasság, és a hangszín közötti kapcsolat bemutatása, hangközök a monochordon, hangterjedés.

Állóhullámok megfigyelése (Kladni-lemezen, húron, kötélen stb.), rezonancia hétköznapi példái (hinta, hangszer, lengő faág, billegő vízestál stb.)

A tanulóknak mindenképpen meg kell ismerniük a gége fizikai-élettani tulajdonságait

A festés során szerzett tapasztalatokra építve továbblépnek a következő témákra:

Színelmélet.

Egyszerű szintan (azaz elmélet nélküli ismertetés).

A kiindulási pont a világosság, illetve sötétség ellentéte.

Megvilágított színes felületek figyelésének abbahagyása után a szemben utóképpé képződik, ez vezetett a kiegészítő színek elméletéhez (Goethe „megidézett” színei).

A színpompás és színes árnyékok szemléltetése, valamint keletkezésük feltételeinek bemutatása.

Átlátszatlan közeg hátulról vagy oldalról történő megvilágításakor megjelenő színjelenség megmutatása.

A színelméletben cél a sötét/világos határokon megjelenő idegen színcsíkok tanulmányozása prizmán keresztül.

A színeken túl az árnyékok is tanulmányozhatók.

A mágnesesség bemutatása a természetben előforduló magnetit (mágnesevasérc) segítségével. A mágnesesség vizsgálata.

A közönséges mágnesek, és a (burkolat nélküli) iránytű bemutatása. Ez a következő témák megvitatásához vezet:

az északi és a déli pólus fogalma,

a mágneses vonzás és taszítás fogalma,

a Föld mágneses mezeje.

Elektrosztatikában a vonzás és a taszítás jelenségének vizsgálata. Különbözőség a mágnességtől.

A *hőtani* elméletek a következő ellentétekkel foglalkoznak:

meleg és hideg, hő- és hidegforrások, a hőáramlás irányának bemutatása, megvitatása a hűtés megvalósítási lehetőségével együtt (de még technikai részletek nélkül),

az égés és a súrlódás, mint hőforrás tanulmányozása.

Kapcsolódási pontok

gége működése (biológia), hangskálák (zene), iránytű (földrajz)

Kulcsfogalmak / fogalmak

rezgés, hangmagasság, hangerő, hangszín, hangterjedés, rezonancia.

sötét/világos határokon megjelenő színek és azok minősége

az északi és a déli pólus fogalma, a mágneses vonzás és taszítás fogalma,

a Föld mágneses mezeje

elektrosztatikus vonzás és taszítás

hő- és hidegforrások

súrlódás, mint hőforrás

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek megtanulják a kísérletek megfigyelésének folyamatát, módját.

A látott, tapasztalt jelenségeket saját szavaikkal el tudják mondani.

Ismerik a fizika különböző területeinek alapjelenségeit: világosság-sötétség, színek, alapvető hangjelenségek, mágneses illetve elektrosztatikai vonzás-taszítás, meleg-hideg.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az évben a mechanika a tanítás középponti témája, majd utána következik a hangtan, a

fénytan, a termodinamika, a mágnesség és az elektromosság további részeinek ismertetése, megvitatása.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

Előző év alapjelenségeinek az ismerete. **Egyenes és fordított arányosság és az azzal történő számolás.**

Tantárgyi fejlesztési célok

A kísérletezés megismerése, felvetett problémákra válaszok keresése kísérleteken keresztül. (tanulókísérletek) A természettudományos gondolkodás elsajátításának első lépései.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A mechanikában az emelő tanulmányozására kerül sor. Ennek során az elméletalkotásnak kell dominálnia. A témakörök kulcsszavakban a következők:

Az emelők különböző fajtái, az erőkar, és a teherkar.

Kétkarú mérleg (amely decimális beosztású és érzékeny).

Lejtő. Állócsiga. Mozgócsiga, csigasor. Ék, csavar, csuklók, fogaskerék és szíjtárcsa, áttételek.

Ezeknek az „egyszerű gépeknek” a kombinációit meg kell vitatni, és az a cél, hogy a tanulók megértsék a súlyhajtású óra vagy kerékpárváltó vagy daráló vagy stb. működési elvét. Az emelő és a lejtő képleteinek levezetése (erő szorozva elmozdulással).

Sebesség, munka, teljesítmény fogalma. Fonálinga lengésidejének tanulmányozása.

Összegzésként megbeszéljük a diákokkal, hogy **egyszerű gépekkel munkát nem takarítunk**

meg, mert kisebb erőt hosszabb úton fejtünk ki. Energia megmaradás törvénye.

HANGTAN

Lyuksziréna. Lemezjátszó. A hang irányítása (hangszóró, hangfal). Hangsebesség és annak mérése. Visszhang, sztereo hatás (a 8. osztályban is tanítható).

FÉNYTAN

A következők megfigyelése:

Tükörképek és tükrözések (a rajzolással kombinálva, fénysugár pattogása a tükrök között).

Fényvisszaverődés sík- és gömbtükrőről a gyakorlatban.

Lencse nélküli kamera (az emberi szemmel összehasonlítva) [a 8. osztályban is tanítható]. Camera obscura.

HŐTAN

Hővezetés. Hőmérők.

MÁGNESESSÉG

A föld mágneses mezejének deklinációja és inklinációja.

A mágnesesség alapjelensége.

Az elektromosság új témái összesűrítve:

Áramforrások (galvánelem, dinamó).

Elektromos áram, áramkör, kapcsoló

Elektromos készülékek az elektromos áram hatásai.

Mágneses effektusok, elektromágnes.

Műszaki alkalmazások: elektromos tűzhely, bojler, vasaló, biztosíték.

Fel kell hívni a figyelmet az elektromos áram és a villámlás veszélyeire.

Kapcsolódási pontok

mágnesség-hajózás-felfedezések (földrajz, történelem)

munkavégzés-táplálkozás, áramütés-szívmegállás (biológia)

elektrolit-vezető (kémia)

Kulcsfogalmak / fogalmak

Kétkarú mérleg. Lejtő. Állócsiga. Mozgócsiga, csigasor. Ék, csavar, csuklók, fogaskerék áttételek.

Forgatónyomaték. Mechanikai munka. Sebesség.

Hangsebesség.

Beesési szög, beesési merőleges, törési szög, visszaverődési szög, fókuszpont.

Hővezetés

Áramforrások, egyenáram és hatásai, elektromágnes

A fejlesztés várt eredményei

A kísérletek pontos megfigyelése mellett a gyerekek önállóan meg tudják fogalmazni és leírni a látott jelenségeket.

Képesek ok-okozati következtetések levonására, magyarázatok adására, amik közös megbeszélésre kerülnek.

Ismerik a kétkarú mérleg, az emelők, a csigák működését, gyakorlati alkalmazását.

Egyszerű áramkört tudnak építeni.

Egyszerű számolási feladatokat el tudnak végezni.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Elsősorban a hidrosztatika, a hidrodinamika, az aerosztatika és az aerodinamika erősen

gyakorlatiasan előadott új területei állnak ebben a korban a tanulók érdeklődésének

középpontjában, de folytatódnak az előző évek témakörei is.

Órakeret: 40 óra

Előzetes tudás

Az előző években tanultak ismerete. Számolás elsőfokú egyismeretlenes egyenletekkel.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az embert körülvevő technikai világ működésének megértése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Arkhimédész törvénye (vízre és levegőre).

Hidrosztatikus felhajtóerő a hidrosztatikai nyomás.

Közlekedőedények (hidraulikus mérleg).

Cartesius-féle bűvár.

Szilárd anyagok, folyadékok és gázok fajsúlya.

Stabilitás (pl. hajók stabilitása).

Statikus nyomás (összehasonlítva a vízben és a levegőben).

Szivattyúk elve (főképp a hidraulikus kos felé haladva).

Lamináris és turbulens áramlás.

Örvények és ellenállás (vízben és levegőben, a hozzájuk tartozó ellenállási formákkal összefüggésben).

A *HANGTAN*ban például az alábbiak kifejtésére kerülhet sor:

A hang sebessége (a levegőn kívül más anyagokban is)

A hang irányítása: visszaverődése (visszhang) és elnyelődése [a 7. és 9. osztályban is tanítható].

Kundt-féle cső.

Épületek akusztikája, különböző hangszerek akusztikája.

A *TERMODINAMIKÁ*ban az alábbiak lehetnek a témakörök:

Folyadékok, szilárd anyagok, és gázok állapotváltozása, párolgás.

A víz nevezetes pontjai, és jelentőségük a természetben (a 9. osztályban is tanítható).

Meleg- és hidegvíz vezeték rendszerek, hőközlés légáramlás útján, hőszigetelés. Hővezetés és hőszigetelés különböző anyagokban [a 7. osztályban is tanítható].

AZ ELEKTROMOSSÁG hatásai és törvényei

Az elektromos áram hőhatása és vegyi hatása.

Különböző anyagok vezetési tulajdonságai, valamint a földelés.

Az áram mágneses hatása és alkalmazásai: elektromotor, dinamó (lehetőleg a generátor is; mindenképpen mélyebben kell foglalkozni ezzel a témával a felsőbb osztályokban), mérések

(Ohm törvénye).

Kapcsolódási pontok

Meteorológia (földrajz)

Ipari forradalom (történelem)

Kulcsfogalmak / fogalmak

nyomás, felhajtóerő, Arkhimédész törvénye, fajsúly állapotváltozások

Ohm törvény

A fejlesztés várt eredményei

A kísérletek megfigyelésével szerzett tapasztalatokból egyre pontosabb következtetéseket képesek levonni.

Ismerik a hidrosztatikai alapjelenségeket és törvényszerűségeit.

Tudják az elektromos áram hatásait és ezek gyakorlati alkalmazását

Kémia

BEVEZETÉS

A Waldorf-iskolákban a kémia tanításának módszertana nagyban eltér a hagyományosan megszokottól. Fontos megjegyezni, hogy a Waldorf-iskolák kémia tanítását nem a hagyományos módszerrel szembeni bizalmatlanság, az azzal egyet nem értés alakította és alakítja ki, tehát nem valaminek a tagadására alapoz. A tartalmat és a módszert a gyermek lényének (a

korábbi fejezetekben részletesebben tárgyalt) fejlődéséhez igazítja, nem pedig az általánosan elterjedt szaklogikához. A kémia tanításának itt tehát nem szakmai, hanem pedagógiai célja van. Ez természetesen nem zárja ki, hogy a tudomány ezen ága iránt érdeklődők a számukra megfelelő mélységben tájékozottak legyenek a világ kémiai oldaláról, de igyekeznek kizárni azt, hogy a kémia nevében elidegenedjenek magától a kémiától.

Annak érdekében tehát, hogy a tárgy tanítása ne öncélú legyen, hanem annak segítségével a tanulók az egész világ szemléléséhez nyerjenek új szempontokat (melyek szervesen beépülnek gondolkodásukba), nem szabad a kémia tanítását a legmodernebb elméletek leegyszerűsített változataival kezdeni. Ha a kezdés a gyermekek által jól ismert anyagokkal és változásokkal történik, ahol az újdonság csak a szempontokban és a vizsgálat módszereiben rejlik, akkor biztos tapasztalati alapot adhatunk a későbbiekben egyre bonyolultabbá váló ismeretanyagoknak. A jelenségekből indulunk ki, nem pedig a modellekből. Az elméleteket, modelleket a jelenségekből, tapasztalatokból vezetjük majd le, abban az életkorban, amikor a tanulók már pontosan meg tudják különböztetni a valóságot a valóságot leírni próbáló elmélettől. E két dolog különválasztása rendkívül fontos a modern tudományos gondolkodás kialakításában, de ehhez már megfelelően érett gondolkodás és elegendő tapasztalat szükséges.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A kémia tanításának kezdetén nem lehet cél az atomelmélet bevezetése és a kémiai elemek rendszerezése. Ez utóbbiak nagyrészt nincsenek is jelen elemi állapotban a természetben, így tárgyalásuk — kevés kivételtől eltekintve — nem hozza közelebb a diákokat a körülötte lévő világhoz. A kémia tanításának első évében azokat az alapokat kell letenni, melyekre a továbbiakban építeni lehet. Ez vonatkozik a fogalmak kialakítására, a megfigyelés folyamatára, a kísérletezés módszertanára egyaránt. Az égés, a sav-bázis ellentétpár, a különböző sók, az indikátorok használata, a fémek tulajdonságai mind-mind előkerülnek a későbbi évek során is, de ezek alapszintű tárgyalása jó lehetőséget ad a kémiai szemlélet kialakítására.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

Hőtani ismeretek a hatodik osztályból

Tantárgyi fejlesztési célok

A metodika alapja a kémiai folyamatokba történő bevezetés. A folyamatokat nem mennyiségi szempontból kezdjük el vizsgálni, hanem minőségi megkö-

zelltést alkalmazunk. Ez segítheti a diákokat abban, hogy újfajta megértés fejlődjön ki bennük az eddig is ismert világ irányában. Ennek érdekében a hétköznapiakban is rendszeresen használt, természetes anyagokkal kezdjük a vizsgálatokat. Nem az új anyagok szokatlan viselkedésével ébresztünk fel érdeklődést, hanem új szempontokat nyitunk, újfajta kérdéseket vetünk fel a jól ismert folyamatok kapcsán. A kémia ilyenkor úgy jelenik meg, mint az ember és az ismert környezet frissen felfedezett viszonya, nem pedig a gyorsan múló szenzáció eszköze.

Ebben az évben a kémia még nem szigorúan analitikus, sokkal inkább az összefüggéseket tanulmányozza, mintsem az alkotó elemeket. A vizsgálatok közben elsősorban a tanulók megfigyeléseire, élményeire támaszkodva építkezünk, nem pedig a mérésekre.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A tűz különböző megjelenési formáinak minőségi vizsgálata (a szén másképp ég, mint a szalma és a fa; a gyertya másképp, mint az alkohol és a kőolaj, a kén másképp mint a foszfor)

Az égés termékeinek és maradványainak vizsgálata (hamu, szén, szén-dioxid)

Indikátorok (növényi eredetű indikátorok, pl. vörös káposztalé)

A levegő áramlása a tűz környezetében: az égést tápláló oxigén

az O₂ és a CO₂ szerepe a vérkeringésben és az égésben

A mész és a mészégetés. A savakat képző gázok (szén-dioxid, kén-dioxid) és a bázis megjelenése (mészlúg, hamulúg). További savak (pl.: sósav, foszforsav, kénessav)

Fémek (arany, réz, ón, bronz, vas)

Kultúrtörténeti és technikai vonatkozások:

A gyertya vizsgálata (M. Faraday) és gyertyakészítés

A tűzhelyek és a kémény fejlődése

A savak és lúgok vizsgálata, semlegesítés, sóképződés

Néhány gondolat az arany bányászatáról és feldolgozásáról

Sóbányászat

Kapcsolódási pontok

Fizika, ásványtan, földrajz 6. osztály, rajz-festés,

Kulcsfogalmak / fogalmak

Égés, savak, lúgok, indikátor, levegő, szén-dioxid, oxigén, fémek, oldódás

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek képes pontos megfigyeléseket végezni.

Egyszerű kísérleteket biztonságosan végre tud hajtani.

Tisztában van az égés feltételeivel.

Megérti a mészégetés, a mésztoltás és a mész megkötésének kémiai hátterét.

Képes egyszerű következtetések levonására.

Le tudja írni az órán látottakat, jellemző rajzokat tud a jelenségekről készíteni.

Tisztában vannak a sav-bázis indikátorok felhasználásával.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A 8. osztály kémiája a kiindulási pontba a táplálékot készítő embert helyezi. A környezet és az ember viszonya itt egyértelmű. Az ember a táplálkozása érdekében különböző élőlények életfolyamatait szakítja meg, szétválaszt, feldolgoz, átalakít, tisztít, finomít. Az egyes tápanyagokban mindezek után is tükröződik mindaz a folyamat, amely létrejöttükkor lejátszódott. A vizsgált anyagokban tehát az életfolyamatok pillanatképeit tapasztalhatjuk, ezen folyamatoktól nem elválaszthatóak anyagi tulajdonságaik sem. A tanítás egyik fontos célja ezen karakterisztikus tulajdonságok megragadása, megértése. A tanulói kísérletek ezt a folyamatot még elevenebbé tehetik

Órakeret: 40 óra

Előzetes tudás

Táplálkozástani ismeretek 7. osztályban, kémiai alapismeretek a 7. osztályból

Tantárgyi fejlesztési célok

A táplálékok és a tápanyagok kémiai vizsgálati módszerei. Olyan szemléletmód kialakítása, ami az élőlényekből származó anyagok minőségére érzékenyvé teszi a diákokat. Az alapvető tápanyagok kémiai megismerése alapot ad a későbbi szerves kémiai tanulmányoknak. A vaskohászat a fémeikkel történő kémiai ismerkedést bővíti az előző évhez képest.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A magtól a lisztig – különböző gabonátípusok, az őrlés technikái (az őrlőkőtől a vízi- és szélmalmon át a hengermalomig). Kísérletek a liszttel: a tészta, a sikér

Keményítő előállítás a lisztből, burgonyából, a keményítő jellegzetességei, jód-keményítő reakció

A sikér, mint a liszt fehérjekomponense (elszenesítési próba)

A fehérje: tej, tojás, hús, toll, szőr, „állati eredetű termékek”

A fehérje denaturációja, xantoprotein-reakció

A cukor (a hozzá tartozó kultúrtörténettel): cukor a természetben. A keményítő cukorra való átalakítása sav segítségével (hidrolízis), a keményítő vízhez és a tűzhez való viszonya. Fehling-oldat és felhasználása, ezüsttükör-próba, redukáló cukrok, nem redukáló cukrok

Zsírok és olajok: növényi olajforrások, állati zsiradékok A zsír, a meleghez és a tűzhez való viszonya, vízzel szembeni viselkedése

A szappan-előállítás folyamata

Cellulóz, papír-előállítás

Cukor-előállítás répából

Cukorfogyasztás, mint civilizációs probléma / a cukortúlfogyasztás következményei a fogazatra / vércukor és cukorbetegség

A bőr és a cserzés folyamata

Sajtkészítés

A fémfeldolgozás folytatása, a kohóban zajló folyamatok.

Kapcsolódási pontok

Táplálkozás és egészségtan a 7. osztályban, hőtan és mechanika a fizikában, különböző élelmiszerek megjelenése a történelem során, az ipari forradalom jelentősége (kohászat), növénytan, állattan a korábbi osztályokban

Kulcsfogalmak / fogalmak

Lugol-oldat, xantoprotein-próba, Trommer/Fehling-próba, különböző cukrok lenevezése, redukáló cukrok, szappan, denaturáció, hidrolízis

A fejlesztés várt eredményei

A tanuló képes egyszerű próbák segítségével a keményítő, a cukor, a fehérje kimutatására.

A látott kísérletek alapján önálló kísérleteket is meg tud tervezni, képes ezek kivitelezésére.

A tanult anyagok legfontosabb tulajdonságait képes ismertetni.

Képes felismerni az összefüggéseket a különböző élelmiszerek összetétele és tulajdonságai között.

A tanult ipari folyamatokat képes lépésekre tagolni és az egyes lépéseket karakterizálni is tudja.

Ismeri a tanult savak és lúgok előállítási módját.

Idegen nyelvek

ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ

A nyelvtanítás fontos eszköz a népek közötti kölcsönös megértés, a kulturális különbségek iránti fogékonyság kialakításában, a sztereotípiákat elutasító magatartás fejlődésében. Így a nyelvtanítás a kisiskolás korban az empátia iskolázása az érzékek fejlődésén és fejlesztésén keresztül. Fontos feladat az érdeklődés és kíváncsiság felkeltése a nyelvek iránt, valamint a kultúrák közötti kommunikáció iránt általában.

Az idegennyelv-oktatás elsődleges célja továbbá a mindennapi életben jól alkalmazható idegennyelv-tudás biztosítása. Ezért a Waldorf-iskolai nyelv-oktatás egyrészt praktikus, hasznos célként törekszik arra, hogy a tanuló hallás és olvasás útján idegen nyelven megértsen másokat, és folyékonyan fejezze ki magát az adott idegen nyelven szóban és írásban egyaránt. Továbbá célja bemutatni a diákoknak az adott nyelven beszélő népek karakterét, szokásait, kultúráját, földrajzát, történelmét. Az idegen nyelvek tanításának pedagógiai célja, hogy segítse a gyermek fejlődését az életkori sajátosságainak megfelelő tematikával, és hogy betekintést nyújtson a világ árnyalt szemlélési módjaiba, ezzel tágítva perspektíváját. A nyelvtanításon keresztül szeretnénk segíteni a diákokat abban, hogy pozitívan forduljanak más kultúrájú és nyelvű népekhez, valamint abban, hogy közelebb kerüljenek a különböző gondolkodású emberek megértéséhez, jártasságot szerezzenek a kommunikációban, hogy empátiát alakítsanak ki magukban mások szemlélete és világlátása iránt. Az idegen nyelvek tanulása új perspektívát kínál az egyén számára saját nyelvéhez, kultúrájához, szemléletéhez, mentalitásához, ily módon segítve a diákokat, hogy a világot árnyaltabban láthassák.

Az idegen nyelv verbális tanulása a diáknak azt a képességét fejleszti, hogy egy másik emberre figyeljen, hogy követni tudja a másik ember kimondott és ki nem mondott szándékait. Az idegen nyelvek ismerete ösztönzi a rugalmas és mozgékony gondolkodást, mivel a különböző nyelvek kaput nyitnak a tapasztalás különböző birodalmaiba, így növekszik bennünk a világ és a más emberek iránti érdeklődés is.

A pedagógus a nyelvtanítás első éveiben az érző figyelem nevelésével nyújt alapot a későbbi életkorban ma már nélkülözhetetlen képességhez, a más kultúrájú és nyelvű népekhez való odaforduláshoz, mások szemlélete és világlátása iránti érzékenység, empátia kialakításához. A kisiskolás korú gyermek még érzékein keresztül fogadja be, így gyakorlatilag nem tanulja, hanem elsajátítja a nyelvet, belső képalkotása az idegen nyelv megértését is segíti. A nyelvtanításnak ebben a fázisában fontos, hogy a gyermek merüljön bele teljes intenzitással az élő nyelvtanítás folyamatába. Ebben az életkorban az érzékszervi benyomásoknak erősen kitett gyermek rendkívül fogékony az élőszóra. Ekkor alakul ki benne az idegen nyelv intonációs mintái iránti fogékonyság, amit sokkal nehezebb később, 10 éves kor után kifejleszteni, amikor már a beszédszervek plaszticitása csökken. Fontos, hogy a tanulók megszeressék a nyelvet, hozzászokjanak intonációjához, dalla-

mához és nyelvi biztonságot szerezzenek. A tanítás során fontos szerepet kap a költői nyelv. A gyermekek mondókákkal, dalokkal, játékokkal, rövid mesékkel, párbeszédekkel és olyan tevékenységekkel ismerkednek meg, melyek közvetlenül vezetik be őket az idegen nyelv világába. Nem absztrakt vagy sematikus módon sajátítanak el egyszerű nyelvtani szerkezeteket, szókincset, hanem életkoruknak megfelelően, játékosan tanulva a gyakorlatban teszik meg az első lépéseket a nyelvtanulás terén.

A tanulók lépésről lépésre megértik, amit hallanak és ismételnék. A szókinccs tanulását a gyermeket körülölelő környezet alapozza meg, életkorának megfelelő érdeklődésre és a gyermek képzeletvilágára épül. A jelentés ilyenkor még gyakran helyhez és tárgyhoz kötött. Mivel a tanítás írott szöveg nélkül, nagyrészt idegen nyelven történik, így a beszéd nem-verbális formái mindvégig fontosak maradnak. A történeteket nem kell szó szerint érteniük. A megértést gesztusok, mozdulatok, a történeteknél pedig képek, bábok segítik.

Az órák és a tanév anyaga lépcsőzetes, ismétlésre és bővítésre épít, az új anyagot a tanár mindig a meglévő tudásra alapozza. Az első három évben döntően együtt szólal meg az osztály, az egyéni megnyilatkozások kevésbé hangsúlyosak, de a bátrabb tanulókat is biztatjuk és segítjük egyéni fejlődésükben.

3. osztály végére a gyermekek ismerik a testrészek, a ruhák neveit, az osztályterem tárgyait, a színeket, a hét napjait, a hónapokat, az évszakokat, az időjáráshoz, természethez kapcsolódó kifejezéseket, foglalkozások neveit, a mindennapi élethez kapcsolódó egyszerű tárgyakat és cselekvéseket.

Képesek egyszerű kérdéseket feltenni és megválaszolni a fent felsorolt szókinccs segítségével. Az írásbeli munka még nem jelenik meg, de első osztálytól lehet olyan füzetük, amelybe a tanult dalokat, verseket lerajzolják. Mivel a Waldorf iskolában az írás-olvasáskészség megerősítése magyar nyelven a 3. osztályban történik, ezt nem előzheti meg az idegen nyelven történő írás-olvasás, de megjelenhet az ABC, elkezdődhet egy képes szótár bevezetése is.

4. osztálytól a gyermeki fejlődés új szakasza kezdődik, melynek egy tudatosabb nyelvtanulás felel meg, elkezdődik az önállósodási folyamat. A kilencedik életév környékén a gyermek már a világra és önmagára is tárgyilagosabban tud nézni. Már nem benne él a nyelvben, hanem kívülről tud rátekinteni, így már képes felismerni törvényszerűségeket az idegen nyelvben. Mindez a gondolkodás ébredését jelenti.

A kilencedik évtől kezdve, a gyermekkor közepén, előtérbe kerül az írás-olvasás. Az olvasás képessége az ismert szöveg felolvasásától a helyes hangsúlyok kialakításán át a maximális érthetőségig fejlődik. Az íráskészség fejlesztése a már tanult versek, dalok, ismert rövid szövegek leírásával és feldolgozásával, sok másolási feladattal kezdődik, majd egyszerűbb gondolatok kifejezését szolgálja. A tanulók saját szótáruk vezetésének segítségével folyamatosan ismerkednek a szótárhasználattal. A szóról szóra fordítást e szakasz végéig lehetőleg elkerüljük. Amennyiben szükséges, megjelenhet

a kétnyelvűség, a tanulók idegen nyelvű szövegek tartalmát foglalják össze az anyanyelvükön, és egyszerű szövegeket alkotnak idegen nyelven.

A nyelvtani szabályokon keresztül tudatossá váló nyelvhelyesség élményéhez hozzájárul a nyelv szépségének átélése. A mondatok, versek, történetek helyes ritmusban való előadása, a karakterisztikus hangleadés, a pontosabb kiejtés ennek az esztétikai igénynek a kielégítését szolgálja. A kiejtési szabályokat nem absztrakt módon tanulják meg a tanulók, hanem a tanár példái alapján.

Elkezdődhet az idegen nyelven történő írás, megjelennek az olvasmányok. Az emlékezést, a felidézést nagyban segíti, hogy a diákok a már ismert, feldolgozott szövegekből a nyelvtani szabályokat kezdik felfedezni, megfogalmazni. Mivel a két tanult idegen nyelv témái sokszor megegyeznek, illetve átfedik egymást, a két nyelvből – lehetőség szerint egyeztetve – nem ugyanabban a sorrendben tanítjuk az egyes témaköröket.

Angol

1. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az alsó tagozaton az idegen nyelvek tanításánál kezdetben az anyanyelv elsajátításának mintáját tűzi maga elé a Waldorf-pedagógia. A nyelv természetével folytatott munka azt eredményezi, hogy a gyermek teljes lényével belemerül a nyelvbe, ezért a nyelvórák elsősorban az adott idegen nyelven folynak. A gyerek utánozó- és befogadó-készségével odaadja magát a tanár szándékának, érzéseivel – és nem intellektuálisan – kapcsolódik a tanári tevékenységhez. Ezek az érzések, melyek a beszédszándék megragadására, felfogására irányulnak, inkább érzékelő, megismerő jellegűek. A gyermek a jelentést szituatív tapasztalás útján ragadja meg, ami lehetővé teszi a sokoldalú alkalmazást.

A tanár idegen nyelven köszön, búcsúzik, idegen nyelvű utasításokat ad. Rendszerint egy kis verssel, fohással kezdődik az óra és ugyanazzal vagy egy másik fohással fejeződik be. Mondókákat, dalokat és játékokat játszanak újra és újra, az óra kisebb részében foglalkoznak az új anyaggal.

A mozgással, gesztusokkal kísért dalok, mondókák, játékok segítik a ritmus, dallam-, és hangzásvilág érzéki tapasztalását, a helyes kiejtés formálását, valamint a tanultak hosszú távú memóriába való bevésoedését.

A Waldorf-iskola korai nyelvtanítása (1–3. osztály) módszertan és tematika szempontjából egységet alkot, a feldolgozott témakörök és a szókincs spirálisan bővülve épülnek egymásra. A szavakat dalokban, versekben, történeteken keresztül élő szöveggörnyezetben tanulják a gyerekek, de néhány tematikus csoportot érintve is találkoznak már az alapszókincskészlettel. Az első három iskolaévben tehát a gyermek utánzás útján tanul idegen

nyelven beszélni, az írásbeliség még nem, vagy csak a harmadik év végén jelenik meg.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Nincs szükség előzetes tudásra.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az első osztályban a nyelvtanulás elsődleges célja ismerkedés az idegen nyelvvel, annak kiejtésével, ritmusával, dallamával, valamint az egyszerű utasítások megértése, reagálás rájuk.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az első osztályos gyermekek a szóban tanult mondókákat, dalokat, rövid meséket együtt mondják, éneklük az osztállyal. Egyéni megszólalások lehetségesek, megtanulnak köszönni, bemutatkozni, de a közös, csoportos versmondás, éneklés, játék kerül előtérbe. Használhatnak füzetet: a hallott-tanult mesékhez, történetekhez, játékokhoz, dalokhoz kapcsolódóan képeket rajzolhatnak segítve a memorizálást.

Kapcsolódási pontok

Elsősorban a főoktatáshoz kapcsolhatóak egyes történetbeli témák, valamint a számoláshoz az idegen nyelvű számok tanulásával.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A gyermek közvetlen környezetéből erednek: köszönések, számok 1–20, osztályterem tárgyai, színek, család, főbb irányok (up, down, right, left, behind, in front of), testrészek, egyszerű cselekvések, szokások és utasítások az osztályban. A versek, dalok, mondókák, játékok szavai, kifejezései is beépülnek memóriájukba.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- tudnak reagálni egyszerű utasításokra, köszönésekre,
- segítséggel követni tudnak egy egyszerű mesét,
- az osztállyal együtt tudnak emlékezetből felidézni, elmondani verseket, mondókákat, énekelni dalokat,
- nem idegenkednek az angol nyelv kiejtésbeli sajátosságaitól.

2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az első osztályban szerzett nyitottságot az idegen nyelv iránt tovább erősítjük. A második osztályban folytatódnak az első osztályban megkezdett tevékenységek, az órák továbbra is a szóbeli munkára épülnek. A gyermekekben erősebb az igény az egyéni megszólalásra, ebben bátorítjuk őket. A tanításban még mindig dominál a ritmikus elem mind az óra felépítésében, mind a tevékenységek jellegében. Tapsolós mondókák és pergőbb ritmusú versek is előtérbe kerülnek, ezeket nagy, lendületes mozdulatokkal kísérik. A gyerekek hosszabb meséket mondanak és játszanak el a tanár segítségével (pl. láncmesék, verses mesék).

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az első osztályban való ismerkedés a nyelvvel.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diákok egyre otthonosabban érzik magukat az órán a nyelvi környezetben. Az órai történések fő célja az idegen nyelv iránti érdeklődés, a kíváncsiság fenntartása. Közben hangsúlyt kap a szókincs bővítése, a beszédértés erősítése, a közös megszólalásokban való bátor részvétel és egy-egy egyéni megszólalás.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az alapvető idegen nyelvű utasítások megértése, reagálás rájuk. A tanulók képesek egyszerű, de már hosszabb történeteket, meséket megérteni, kórusban mondani, eljátszani.

Kapcsolódási pontok

Továbbra is elsősorban a főoktatáshoz kapcsolhatók egyes témák. A számok ismétlése, bővítése a számolás epochával egy időben történhet.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A szókincs elsősorban a természethez (állatok, növények, időjárás, stb.) kötődik, valamint a hét napjai, a számok 1–100, bemutatkozás, egyszerű kifejezések, köszönés és arra reagálás alkotják a szókincsbővítés alapjait.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- az ismert történeteket, verseket, meséket értik, emlékezetből fel tudják idézni, együtt mondják,
- a nyelvi játékokban szívesen, örömmel, aktívan vesznek részt,

- az órákon használt angol nyelvű utasításokat könnyedén megértik,
- egyszerű, begyakorolt kérdésekre megfelelően reagálnak, válaszolnak.

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A harmadik évfolyamon még mindig a célnyelven, az anyanyelv kizárásával dolgozunk együtt a gyerekekkel. Továbbra is alapvetően szóban folyik a tanítás. A tanárnak tudatosan kell arra törekednie, hogy olyan verseket tanítson, gyakoroljon ebben az évben, amelyekkel szeretné bevezetni az angol írást. Nagyban segíti a későbbi tanulmányokat, ha nyelvtani szerkezetek is előkerülnek ezekben a versekben. Ebben az életkorban a gyerekeknek már sokkal nagyobb érzékük van a nyelvhez, az árnyalatokhoz, mind a kiejtés, mind a jelentés terén. Hosszabb, változatosabb szövegekkel is boldogulnak. Párbeszéd, nyelvtörők, versek jelennek meg az órákon.

Füzetükbe a tanulók lerajzolhatják a hallott, olvasott történeteket, dalokat. Az év vége felé leírhatják az ABC-t, esetleg néhány szót, vagy egyszerű mondatokat.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az első két évben tanultak, azaz ismerkedés a nyelvvel versek, dalok, játékok és rövidebb-hosszabb történetek formájában.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az idegen nyelven hallott történeteken keresztül a gyerekek bepillantást nyernek egy másik kultúrába. Elfogadják az idegen nyelv sajátosságait, egyre pontosabbak a helyes kiejtés, intonáció terén. A szókincs bővítése, az egyéni szereplések bátorítása fontos szerepet kap.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Képesek egyszerű mondatokat alkotni. Megértik a történeteket, válaszolnak a begyakorolt kérdésekre. Önállóan is meg mernek szólalni.

Kapcsolódási pontok

Egyes epochákhoz, például számtan, mesterségek, földművelés, házépítés.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Szókincs: ABC, tőszámok (1–100), gyümölcsök, évszakok, hónapok, nap-szakok, további állatok, ruhák, tárgyak, mesterségek, foglalkozások, napi cselekvések szókinccse. Nyelvtani fogalmak még nem kerülnek bevezetésre.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek

- válaszolni tud önmagára vonatkozó egyszerű kérdésekre (pl.: Where do you live? How old are you? Have you got/Do you have a pet...? What is your mother's/father's name...?),
- az órákon használt angol nyelvű utasításokat könnyedén megérti,
- követni tud egy egyszerű történetet, amelyet egyszerű mozdulatokkal kísérvé mesélünk el,
- kívülről tud már egyedül is dalokat, verseket, mondókákat,
- ismeri az ABC-t (szóban, „versszerűen”).

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési célok

A 10. életévben a gyermekek az „Én”-tudatosság egy új szintjére lépnek. Individualizálniuk kell mindazt, amit együtt tanultak meg. Az egyéni odafigyelés rendkívül fontos ebben a korban, mert az írás elsajátítása és a gyakori egyéni feladatok előtérbe emelik az esetleges nehézségeket, amelyek eddig ezen a téren nem voltak szembetűnőek. Néhány gyermek külön segítséget igényelhet.

Az első három év alatt kívülről megtanult szövegeket használva kezdenek a diákok angolul írni. Mind az írás, mind az olvasás sok gyakorlást igényel, ez segíti elő a szókép és a kiejtés összekapcsolását. Mielőtt nyomtatott szövegekkel ismerkednének meg, először azt olvassák, amit saját maguk írtak. A tollbamondások is elkezdődnek jól ismert szövegek alapján. Fontos figyelni a tollbamondás lépéseire. A látó-halló tollbamondást követi a hallás utáni írás. A házi feladatok bevezetésénél fontos a következetesség. Rövid szövegek, mondatok memorizálása, írásgyakorlás, rendszeres otthoni olvasás segítheti a későbbi sikeres nyelvtanulást.

Ahol csak lehetséges, a szavakat mondatokban, szövegösszefüggésekben tanulják meg. Elkezdődik az egyszerűbb nyelvtani szabályok tudatosítása és gyakorlása. Még mindig a ritmikus szövegek állnak előtérben, de történeteket is dolgozhatnak fel. A gyakorlás egyik leghatékonyabb módja ebben az életkorban a dramatizálás, a szerepjáték. A szóbeli munkát nyelvtörők, versek, mondókák, dalok, valamint kérdés-feleletek követik. Az elhangzott történetek tartalmát kérdések és válaszok segítségével idegen nyelven összefoglaljuk.

A csoportos szereplés háttérbe kerül az egyéni megszólalással szemben. Az írás-olvasás tanulás mellett a szituációs játékok, rövid darabok, találós kérdések, az éneklés, egyszerű párbeszéd és szójátékok az órák fontos részét képezik.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az első három év tananyaga: versek, dalok, mesék ismerete, szókincs, egyszerű mondatok.

Tantárgyi fejlesztési célok

A beszédképesség fejlesztésén túl az olvasás-írás elsajátítása, gyakorlása a cél ebben az évben. A memoriterekkel való munka folytatódik, az egyéni szerepléseket bátorítja a tanár. Folytatódik a helyes kiejtéssel, intonációval kapcsolatos gyakorlás. A szókincs tovább bővül. Az anyanyelv és az idegen nyelv szerkezete, felépítése közötti különbség kezd tudatosulni.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Megértik az elhangzott történeteket, válaszolni tudnak a feltett kérdésekre. Gyakorolják az ismert szövegeken keresztül az írást, olvasást. Képesek egyszerű nyelvtani szabályokat felfedezni és használni. Vállalják az önálló szereplést.

Kapcsolódási pontok

Anyanyelv, állattan, földrajz-környezetismeret.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Rövid párbeszéd, rövid történetek, hozzájuk kapcsolódó szókincs.

Nyelvtan:

- egyes szám – többes szám,
- spelling, ABC ismerete
- személyes és mutató névmások.
- felszólító mód szóban és írásban (szövegkörnyezetben),
- mondat szerkezet, igék, főnevek, melléknevek gyűjtése, gyakorlása,
- to be és to have igék ragozása,
- egyszerű kijelentő, kérdő, tagadó mondatok,
- egyszerű kérdőszavak használata,
- folyamatos jelen idő.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- helyesen betűzik a nevüket és néhány gyakori szót,
- pontosan olvasnak begyakorolt szavakat és mondatokat, írásban felismerik

rik azokat,

- önállóan alkotnak egyszerű mondatokat,
- otthonosan mozognak az egyszerű, begyakorolt kommunikációs helyzetekben, pl. bemutatkozás,
- eldöntendő kérdésekre tudnak válaszolni,
- alapvető szókinccsel rendelkeznek a feldolgozott témakörökben,
- képesek egyszerű nyelvtani szabályok felismerésére és alkalmazására.

BEVEZETÉS – 5–8. ÉVFOLYAM

Kisiskolás korban a nyelvelsajátítás, a nyelvtanulás még főként személyekhez, szituációkhoz kötött, és csak a kilenc-tizenharmadik évben kezdődik el egy önállóbb, tudatosabb tanulás.

A szóbeli munka a középtagozaton is a tanítás középpontjában marad. Bevezetjük a különféle szociális, csoportos munkaformákat. A kórusbeszédet egyre inkább felváltja a gyermekek egyéni megnyilatkozása. A beszédgyakorlatok során a diákok megtanulnak egyszerűen társalogni az iskolai és otthoni életről, önmagukról, családjukról, az időjárásról, az időről, az évszakokról, napszakokról, az olvasott szövegek tartalmáról. A tevékenységek között szerepel versek és beszédgyakorlatok együttes és egyéni előadása, közös éneklés, nyelvtani kérdések megtárgyalása, gyakorlása, az adott nyelv hazájának történelmi, kulturális, földrajzi jellegzetességeivel való ismerkedés. Sor kerülhet egy-egy rövid színdarab vagy jelenet előadására is.

Az epochafüzetek mintájára vagy a tanár saját elképzelése szerint saját kis tankönyvet szerkeszthetnek a gyermekek, amibe a tanult verseket, dalokat, mondókákat és gyakorlatokat feljegyezhetik, nyelvtani szabályokat, ragozási táblázatokat írhatnak. Megjelennek az olvasmányok, a szövegeket már alaposabban feldolgozzák. A folyamat, ahogy a diákok a nyelvtani szabályokat már ismert, feldolgozott szövegekből levezetik, illetve a lehető legegyszerűbben önmaguk megfogalmazzák, nagyban segíti az emlékezést, a felidézést. Gyakorlófüzetükben gyakorolhatják az írásbeli munkát akár az órán, akár házi feladatként.

A gyermek a tizenkettedik életév táján már képes ok-okozati összefüggéseket meglátni, az előzőleg tanultakra összefoglalóan rátekinteni. A hetedik-nyolcadik osztályban felébrednek az intellektuális, gondolkodási erők, lehetővé téve a nyelvtani szabályok gondolati úton történő megértését és tudatosabb alkalmazását is.

A nyolcadik osztály végére egy átlagos képességű, az órákon figyelemmel részt vevő diák képes az ismert és feldolgozott témakörökben az alapszintű kommunikációra, azaz:

- képes egyszerű nyelvezetű, hosszabb, írott szöveg megértésére, önálló feldolgozására (kérdések megválaszolására, kulcsinformációk megtalálására),

- képes rövidebb, egyszerű, összefüggő fogalmazás megalkotására,
- képes alapfokú szinten történetek lényegének megértésére,
- képes alapszintű kommunikációra életszerű helyzetekben az ismert témakörökben (pl. bemutatkozás, vásárlás, időpont-egyeztetés, telefonbeszélgetés),
- képes alapszinten beszélgetni egy-egy ismert témáról.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben a korban (11. életév) erősödik és a környezettől függetlenedik a gyermekek memóriája, így sokat képesek tanulni. Ekkor már használhatnak nyomtatott olvasókönyvet, melyet az órán közösen dolgoznak föl. Ez az a kor, amikor a nyelv szépségét képesek felismerni, ami nagyon fontos ahhoz, hogy a gyerekek élvezzék a nyelvet és a nyelvtanulást. A szóbeli munka nyelvtörőket, párbeszédet, és verseket, életkoruknak megfelelő éneket tartalmaz, amelyek jó része memoriter. A valódi értékén túl a versmondás a tiszta kiejtés és mondatdallam begyakorlásának kiváló eszköze, és erősíti az idióma jellegű szókinccset is.

A negyedik osztályban tanult egyszerű szerkezetekre építve erősödik a nyelvtan iránti érzékük. Nagy gondot kell fordítani arra, hogy a gyerekek megértsék és alaposan elsajátítsák a szóban forgó nyelvtani szerkezeteket. Az alapvető szabályokat deduktív módon maguk fedezik föl és fogalmazzák meg.

A szavakat ekkor már tudatosan tanulják és gyakorolják szövegösszefüggéseikben az olvasmányok feldolgozása során. Az egyre bővülő, változatos szókinccsel a gyerekeket arra ösztönözzük, hogy képzeletüket használva alkalmazzák a szavakat. Színes és jellegzetes leírásokat hallanak és olvasnak, ösztönözzük az olvasás szeretetét.

Ötödik osztálytól javasoljuk a csoportmunkát, a rendszeres pármunkát, nagyobb létszámú osztályok esetén a csoportbontást. Ebben az életkorban könnyen, jól motiválhatók a gyerekek, és a megtanulandó tananyagot eredményesebben tudják gyakorolni és alkalmazni kisebb létszámú csoportokban.

Órakeret: 72 óra,

Előzetes tudás

A negyedik osztályban tanult szókinccs, nyelvtani szerkezetek.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az olvasás-írás gyakorlásán, megerősítésén, a szókinccs bővítésén van a

legnagyobb hangsúly ebben az évben. Továbbra is fontos a memoriterekkel való munka, az egyéni szereplések bátorítása meghatározó a jövőbeni nyelvtanuláshoz való pozitív hozzáállás elősegítéséért. Folytatódik a helyes kiejtéssel, intonációval kapcsolatos gyakorlás. Az idegen nyelv nyelvtani szerkezeteivel ismerkednek a diákok.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Kis segítséggel megértik az olvasott történeteket, válaszolni tudnak az olvasmányra vonatkozóan feltett kérdésekre. A csoportos szereplés helyett egyre inkább az egyéni megszólalás a jellemző. Képesek nyelvtani szabályokat felfedezni és használni.

Kapcsolódási pontok

Egyes epochákhoz köthetőek egyes olvasmányok, versek, dalok. A nyelvtan epochához jól kapcsolhatóak egyes tanult nyelvtani elemek, szerkezetek.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Az olvasott történetekhez, a tanult párbeszédhez kapcsolódó szókincs.

Nyelvtan:

- szófajok (főnevek, melléknevek, igék),
- szórendek,
- újabb kérdőszavak,
- egyszerű jelen idő, kijelentő mondatok,
- egyszerű és folyamatos jelen idő felismerése kérdésben, tagadásban,
- birtoklás kifejezése,
- melléknévfokozás,
- elöljárószók körének bővítése,
- óra, idő kifejezése, dátum.

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók:

- emlékezetből önállóan is el tudnak mondani verseket, párbeszédet,
- a tanult nyelvtani formákat felismerik,
- egyszerű, rövid szövegeket megértenek,
- az ismert szavakat, mondatokat tollbamondás után le tudják írni,
- önállóan tudnak a tanult szavakkal és nyelvtani szerkezetekkel mondatokat alkotni,

- kiegészítendő kérdésekre tudnak válaszolni,
- a tanult szókinccset fel tudják idézni.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hatodik osztályban a prepubertás-kor jellegzetes vonásaival találkozhatunk. A rend és rendszer, az áttekinthető tervezés nagyon fontos ebben az életkorban. Hatodik osztálytól a földrajz, a kulturális sajátosságok, legendák, balladák, történelmi és mitikus személyiségek alkotják a fő témaköröket. A diákok idegen nyelven is érdeklődve fogadják ezeket a témákat. Egyre több idiómát, kifejezést és mindennapi társalgási szókinccset építünk be a szóbeli munkába. Továbbra is folytatódik az olvasás-, és íráskészség fejlesztése. Ebben az évben ezeket a készségeket meg kell erősíteni. Elkezdődik a kreatív fogalmazások írása, először közösen, majd önállóan is. A diákok rendszeresen kapnak írásbeli és szóbeli házi feladatokat.

A nyelvtani szabályok és szerkezetek 6–8. osztályban gyakran átfedik egymást, és bármilyen praktikus sorrendben vehetők. Az eddig tanult nyelvtan és szókinccs alapján a diákokat egyre inkább bátoríthatjuk arra, hogy szabadabban fejezzék ki magukat.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az ötödik osztályban tanult szókinccs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A szókinccs további bővítése, az írás-, olvasáskészség megerősítése, újabb nyelvtani fogalmak és formák megismerése, az önálló szótárhasználat elősegítése jellemzi ezt az évet. A diákokat egyre inkább arra ösztönözzük, hogy bátran fejezzék ki magukat idegen nyelven, szólaljanak meg egyedül.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A diákok egyre többet tudnak magukról, környezetükről elmondani, egyre több mindenre tudnak válaszolni. A tanulók a koruknak megfelelő idegen nyelvű szövegek környezetben el tudnak igazodni, egyszerű önálló mondatokat tudnak alkotni. Képesek önállóan olvasni egyszerűbb szövegeket, nem riadnak meg ismeretlen szavaktól. Ismert szövegre, ismert szövegek környezetben kérdéseket tudnak alkalmazni. A rendszeres házi feladatok (szótanulás, írásbeli feladatok, olvasásgyakorlás) az önálló tanulás terén is fejlesztik a diákokat.

Kapcsolódási pontok

Elsősorban a földrajz epochához és a történelem epochához kapcsolhatóak könnyen egyes szövegek, történetek, legendák. A nyelvtan epocha és az idegen nyelv nyelvtanának tanulása közötti egyezések és különbségek erősítik a tanulók grammatikai kompetenciáit.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Szókincs bővítés az olvasmányokra, párbeszédre alapozva. A gyakoribb igék három alakja.

Nyelvtan:

- egyszerű és folyamatos jelen idő gyakorlása,
- birtokos névmások,
- egyszerű, összetett mondatok,
- egyszerű múlt idő

A fejlesztés várt eredményei

A diákok:

- szabadabban beszélnek önmagukról, családjukról, környezetükről,
- felismerik a tanult nyelvtani szabályokat és példákat találnak rájuk egy adott szövegben,
- bizonyos helyzetekben meg tudják értetni magukat pl. útbaigazítás, vásárlás,
- röviden tudnak beszélni Magyarországról, esetleg néhány más országról,
- ismernek brit vonatkozású kulturális értékeket,
- használják a kibővült szókincset: iskola, tantárgyak, órarend, napirend, utazás, közlekedési eszközök, étkezés, vásárlás, tájékozódás.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hetedik osztályban alkalmazott módszer szorosan követi a hatodik osztályban leírtakat. Több a tanulnivaló, rendszeresek a tudáspróbák, szódolgozatok. A helyesírás fejlődését továbbra is segítik a diktálások. Gyakoribb a csoportos, a páros és az önálló munka. Az ügyesebb gyerekek már mernek saját tudásukra támaszkodva az adott idegen nyelven gondolkodva szöveget alkotni (és nem fejből fordítani). Segíteni kell őket abban, hogy el tudják fogadni, hogy gondolataikat még nem mindig tudják idegen nyelven megfogalmazni, és abban is, hogy törekedjenek a meglévő nyelvi eszközeik alkalmazására.

Az olvasáskészségüket, a szövegértést tovább fejlesztjük. Az irodalmi szövegek mellett továbbra is hangsúlyt kapnak a kulturális, földrajzi, történelmi

és a mindennapos társalgási témák. Füzetüket a nyelvtani szabályokkal – a tanár segítségével – következetesen, szépen vezetik. Rövid írásos munkák készülhetnek, önálló fogalmazások: naplóírás, egy tárgy, város, táj leírása, elfogadható pontossággal. Szituációs helyzetekkel továbbra is bővítjük a beszédértés és beszédképesség fejlesztését. Egyre több ismerettel rendelkeznek az idegen nyelv hazájáról.

Órakeret: 108 óra

Előzetes tudás

Az előző hat osztályban tanult szókincs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A szókincs további bővítése, újabb nyelvtani fogalmak és formák megismerése jellemzi ezt az évet. Az értő, önálló olvasás fejlesztése fontos feltétele a továbblépésnek. A diákok egyre bátrabban szólnak meg, fejezik ki magukat idegen nyelven, megbízhatóan tudják használni a szótárat. A diákokat különböző módszerekkel, kreatív írásokkal hozzásegítjük az önálló gondolatok megfogalmazásához, a megszólalásoknál az egyéni ötleteik alkalmazásához, hogy egyre bátrabban és jobban merjenek elrugaszkodni a betanult szövegektől, sémáktól. Megtanulnak szövegeket értelmezni fordítás nélkül, szöveggel kapcsolatos kérdésekre önállóan válaszolni.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Önállóan tudnak korosztályuknak megfelelő szövegeket szóban elmondani, olvasni, írásban megfogalmazni. A motivált tanulók mind az írott, mind az olvasott szövegek értésében egyre határozottabbak. Szókincsük, nyelvtani tudásuk tovább szélesedik. A rendszeres tanulás már megszokássá válik.

Kapcsolódási pontok

A legkönnyebben továbbra is a nyelvtan, a történelem és a földrajz epochához lehet kapcsolódni a témákkal, történetekkel, olvasmányokkal.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Az olvasott, tanult szövegek fontos szavai.

Nyelvtan:

- folyamatos múlt idő,
- jelen idők további használatai,
- egyszerű jövő idő
- rendhagyó többes számok,
- rendhagyó igék rendszerezése,

- melléknevek fokozása,
- megszámlálható és megszámlálhatatlan főnevek,
- jelzős szerkezetek
- időhatározók.

A fejlesztés várt eredményei:

A diákok:

- felismerik és alkalmazzák a tanult nyelvtani formákat,
- jártasak a koruknak megfelelő szövegek önálló olvasásában, megértésében,
- képesek világos, egyszerű mondatokban kifejezni magukat pl. meghívás, segítség kérése,
- egyre aktívabban és kreatívabban használják a gyakorolt szókinccset.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nyolcadik osztályban is fontosak a mindennapos társalgási témák mellett a kulturális, földrajzi, történelmi érdekességek és életrajzok. A brit kultúra mellett az amerikai, ausztrál és egyéb angol nyelvű kultúrák is szóba kerülhetnek. Az órákon rendszeresen a párban, csoportban folytatott beszélgetések idegen nyelven. Az íráskészség fejlesztését rövid levelek, egyszerű leírások, egy-egy történet összefoglalása biztosítja.

A nyolcadik osztályra a diákok tisztában vannak a nyelvtani alapokkal, áttekintik és bővítik a már korábban megtanult nyelvtani formákat, szabályokat.

Órakeret: 108 óra

Előzetes tudás

Az előző hét osztályban tanult szókinccs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A nyolcadik osztályban az eddig tanult nyelvtani szerkezetek ismétlése, áttekintése időszerű. Újra gyakorolják az igeidőket, hogy biztosan el tudjanak igazodni a nyelvtani szerkezetek között. Beszédben, írásban és szövegértésben egyaránt kreatívak, önállóak. Alapszinten jól kommunikálnak.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Rövidebb-hosszabb szövegek olvasása, önálló feldolgozása már nem jelent gondot. Életszerű párbeszédet hallgatnak meg és gyakorolnak. A tanult

szerkezeteket bátran variálják írásban és szóban egyaránt.

Kapcsolódási pontok

A földrajz és a nyelvtan epochához kapcsolódva lehet könnyen témát, szöveget találni.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A szövegekhez, olvasmányokhoz, párbeszédetekhez kapcsolódó szókincs.

Nyelvtan:

- idiómák,
- segédigék,
- határozók és határozószók,
- Perfect igeidők,
- kijelentő-kérdő-tagadó mondatok a tanult igeidőkben.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok:

- elsajátítják a nyelvtan és a helyesírás alapjait,
- képesek önállóan egyszerű szövegeket feldolgozni,
- képesek önállóan rövid szöveget alkotni,
- képesek önállóan bemutatkozni, kérdésekre válaszolni,
- nyelvtudásuk A1 szintnek megfelelő.

Német

1. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az alsó tagozaton az idegen nyelvek tanításánál kezdetben az anyanyelv elsajátításának mintáját tűzi maga elé a Waldorf-pedagógia. A nyelv természetével folytatott munka azt eredményezi, hogy a gyermek teljes lényével belemerül a nyelvbe, ezért a nyelvórák elsősorban az adott idegen nyelven folynak. A gyerek utánczó- és befogadó-készségével odaadja magát a tanár szándékának, érzéseivel – és nem intellektuálisan – kapcsolódik a tanári tevékenységhez. Ezek az érzések, melyek a beszédszándék megragadására, felfogására irányulnak, inkább érzékelő, megismerő jellegűek. A gyermek a jelentést szituatív tapasztalás útján ragadja meg, ami lehetővé teszi a sokoldalú alkalmazást.

A tanár idegen nyelven köszön, búcsúzik, idegen nyelvű utasításokat ad. Rendszerint egy kis verssel, fohással kezdődik az óra és egy másik fohással fejeződik be. Mondókákat, dalokat és játékokat játszanak újra és újra, az óra kisebb részében foglalkoznak az új anyaggal.

A mozgással, gesztusokkal kísért dalok, mondókák, játékok segítik a ritmus, dallam-, és hangzásvilág érzéki tapasztalását, a helyes kiejtés formálását, valamint a tanultak hosszú távú memóriába való bevésoédését.

A Waldorf-iskola korai nyelvtanítása (1–3. osztály) módszertan és tematika szempontjából egységet alkot, a feldolgozott témakörök és a szókinccs spirálisan bővülve épülnek egymásra. A szavakat dalokban, versekben, történeteken keresztül élő szövegkörnyezetben tanulják a gyerekek, de néhány tematikus csoportot érintve is találkoznak már az alapszókinccskészlettel. Az első három iskolaévben tehát a gyermek utánzás útján tanul idegen nyelven beszélni, az írásbeliség még nem, vagy csak a harmadik év végén jelenik meg.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Nincs szükség előzetes tudásra.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az első osztályban a nyelvtanulás elsődleges célja ismerkedés az idegen nyelvvel, annak kiejtésével, ritmusával, dallamával, valamint az egyszerű utasítások megértése, reagálás rájuk.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az első osztályos gyermekek a szóban tanult mondókákat, dalokat, rövid meséket együtt mondják, éneklük az osztállyal. Egyéni megszólalások lehetségesek, megtanulnak köszönni, bemutatkozni, de a közös, csoportos versmondás, éneklés, játék kerül előtérbe. Használhatnak füzetet: a hallott-tanult mesékhez, történetekhez, játékokhoz, dalokhoz kapcsolódóan képeket rajzolhatnak segítve a memorizálást.

Kapcsolódási pontok

Elsősorban a főoktatáshoz kapcsolhatóak egyes történetbeli témák, valamint a számoláshoz az idegen nyelvű számok tanulásával.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A gyermek közvetlen környezetéből erednek: köszönések, számok 1–20, osztályterem tárgyai, színek, család, főbb irányok, testrészek, egyszerű cselekvések, szokások és utasítások az osztályban. A versek, mondókák, dalok, játékok szavai, kifejezései is beépülnek emlékezetükbe.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- tudnak reagálni egyszerű utasításokra, köszönésekre,
- segítséggel követni tudnak egy egyszerű mesét,
- az osztállyal együtt tudnak emlékezetből felidézni, elmondani verseket, mondókákat, énekelni dalokat,
- nem idegenkednek a német nyelv kiejtésbeli sajátosságaitól.

2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az első osztályban szerzett nyitottságot az idegen nyelv iránt tovább erősítjük. A második osztályban folytatódnak az első osztályban megkezdett tevékenységek, az órák továbbra is a szóbeli munkára épülnek. A gyermekekben erősebb az igény az egyéni megszólalásra, ebben bátorítjuk őket. A tanításban még mindig dominál a ritmikus elem mind az óra felépítésében, mind a tevékenységek jellegében. Tapsolós mondókák és pergőbb ritmusú versek is előtérbe kerülnek, ezeket nagy, lendületes mozdulatokkal kísérik. A gyerekek hosszabb meséket mondanak és játszanak el a tanár segítségével (pl. láncmesék, verses mesék).

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az első osztályban való ismerkedés a nyelvvel.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diákok egyre otthonosabban érzik magukat az órán a nyelvi környezetben. Az órai történések fő célja az idegen nyelv iránti érdeklődés, a kíváncsiság fenntartása. Közben hangsúlyt kap a szókincs bővítése, a beszédértés erősítése, a közös megszólalásokban való bátor részvétel és egy-egy egyéni megszólalás.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az alapvető idegen nyelvű utasítások megértése, reagálás rájuk. A tanulók képesek egyszerű, de már hosszabb történeteket, meséket megérteni, kórusban mondani, eljátszani.

Kapcsolódási pontok

Továbbra is elsősorban a főoktatáshoz kapcsolhatók egyes témák. A számok ismétlése, bővítése a számolás epochával egy időben történhet.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A szókincs elsősorban a természethez (állatok, növények, időjárás, stb.) kötődik, valamint a hét napjai, a számok 1–100 (20 fölött tízesével), bemutatkozás, egyszerű kifejezések, köszönések és arra reagálás alkotják a szókincsbővítés alapjait.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- az ismert történeteket, verseket, meséket fejből tudják, értik, együtt mondják,
- a nyelvi játékokban szívesen, örömmel, aktívan vesznek részt,
- az órákon használt német nyelvű utasításokat könnyedén megértik,
- egyszerű, begyakorolt kérdésekre tudnak reagálni, válaszolni.

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A harmadik évfolyamon még mindig a célnyelven, az anyanyelv kizárásával dolgozunk együtt a gyerekekkel. Továbbra is alapvetően szóban folyik a tanítás. A tanárnak tudatosan kell arra törekednie, hogy olyan verseket tanítson, gyakoroljon ebben az évben, amelyekkel szeretné bevezetni az német írást. Nagyban segíti a későbbi tanulmányokat, ha nyelvtani szerkezetek is előkerülnek ezekben a versekben. Ebben az életkorban a gyerekeknek már sokkal nagyobb érzékük van a nyelvhez, az árnyalatokhoz, mind a kiejtés, mind a jelentés terén. Hosszabb, változatosabb szövegekkel is boldogulnak. Párbeszéd, nyelvtörők, versek jelennek meg az órákon.

Füzetükbe a tanulók lerajzolhatják a hallott, olvasott történeteket, dalokat. Az év vége felé leírhatják az ABC-t, esetleg néhány szót, vagy egyszerű mondatokat.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az első két évben tanultak, azaz ismerkedés a nyelvvel versek, dalok, játékok és rövidebb-hosszabb történetek formájában.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az idegen nyelven hallott történeteken keresztül a gyerekek bepillantást nyernek egy másik kultúrába. Elfogadják az idegen nyelv sajátosságait, egyre pontosabbak a helyes kiejtés, intonáció terén. A szókincs bővítése, az egyéni szereplések bátorítása fontos szerepet kap.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Képesek egyszerű mondatokat alkotni. Megértik a történeteket, válaszolnak a begyakorolt kérdésekre. Önállóan is meg mernek szólalni.

Kapcsolódási pontok

Egyes epochákhoz, például számtan, mesterségek, földművelés, házépítés.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Szókincs: abc, családtagok, testrészek, tőszámok (1–100), gyümölcsök, állatok, évszakok, hónapok, napszakok, ételek, ruhák, tárgyak, esetleg foglalkozások nevei. Nyelvtani fogalmak tudatosítva még nem kerülnek bevezetésre.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek

- válaszolni tud önmagára vonatkozó egyszerű kérdésekre (pl.: Wo wohnst du? Wie alt bist du? Hast du einen Bruder? Wie heisst deine Mutter?),
- az órákon használt német nyelvű utasításokat könnyedén megérti,
- követni tud egy egyszerű történetet, amelyet egyszerű mozdulatokkal kísérve mesélünk el,
- kívülről tud már egyedül is dalokat, verseket, mondókákat,
- ismeri az abc-t (szóban, „versszerűen”).

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési célok

A 10. életévben a gyermekek az „Én”-tudatosság egy új szintjére lépnek. Individualizálniuk kell mindazt, amit együtt tanultak meg. Az egyéni odafigyelés rendkívül fontos ebben a korban, mert az írás elsajátítása és a gyakori egyéni feladatok előtérbe emelik az esetleges nehézségeket, amelyek eddig ezen a téren nem voltak szembetűnőek. Néhány gyermek külön segítséget igényelhet.

Az első három év alatt kívülről megtanult szövegeket használva kezdenek a diákok németül írni. Mind az írás, mind az olvasás sok gyakorlást igényel, ez segíti elő a szókép és a kiejtés összekapcsolását. Mielőtt nyomtatott szövegekkel ismerkednének meg, először azt olvassák, amit saját maguk írtak. A tollbamondások is elkezdődnek jól ismert szövegek alapján. Fontos figyelni a tollbamondás lépéseire. A látó-halló tollbamondást követi a hallás utáni írás. A házi feladatok bevezetésénél fontos a következetesség. Rövid szövegek, mondatok memorizálása, írásgyakorlás, rendszeres otthoni olvasás segítheti a későbbi sikeres nyelvtanulást.

Ahol csak lehetséges, a szavakat mondatokban, szövegösszefüggésekben tanulják meg. Elkezdődik az egyszerűbb nyelvtani szabályok tudatosítása és gyakorlása. Még mindig a ritmikus szövegek állnak előtérben, de történeteket is dolgozhatnak fel. A gyakorlás egyik leghatékonyabb módja ebben az életkorban a dramatizálás, a szerepjáték. A szóbeli munkát nyelvtörők, versek, mondókák, dalok, valamint kérdés-feleletek követik. Az elhangzott történetek tartalmát kérdések és válaszok segítségével idegen nyelven összefoglaljuk, esetleg elmesélhetjük anyanyelven is, ezzel támogatva a nehézségekkel küzdő gyerekeket.

A csoportos szereplés háttérbe kerül az egyéni megszólalással szemben. Az írás-olvasás tanulás mellett a szituációs játékok, rövid darabok, találós kérdések, az éneklés, egyszerű párbeszédok és szójátékok az órák fontos részét képezik.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az első három év tananyaga: versek, dalok, mesék ismerete, szókincs, egyszerű mondatok.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az olvasás-írás elsajátítása, gyakorlása a cél ebben az évben. A memóriaterekkel való munka folytatódik, az egyéni szerepléseket bátorítja a tanár. Folytatódik a helyes kiejtéssel, intonációval kapcsolatos gyakorlás. A szókincs tovább bővül. Az anyanyelv és az idegen nyelv szerkezete, felépítése közötti különbség kezd tudatosulni.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Megértik az elhangzott történeteket, válaszolni tudnak a feltett kérdésekre. Gyakorolják az ismert szövegeken keresztül az írást, olvasást. Képesek egyszerű nyelvtani szabályokat felfedezni és használni. Vállalják az önálló szereplést.

Kapcsolódási pontok

Anyanyelv, állattan, földrajz-környezetismeret.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Rövid párbeszédok, rövid történetek, hozzájuk kapcsolódó szókincs.

Nyelvtan:

- főnevek neme, többesszáma,
- tőszámnevek,
- sein és haben igék ragozása,

- alany- és tárgyeset,
- kijelentő, kérdő, tagadó mondatok,
- egyszerű kérdőszavak használata,
- jelen idejű igeragozás.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek:

- helyesen betűzik a nevüket és néhány gyakori szót,
- pontosan olvasnak begyakorolt szavakat és mondatokat, írásban felismerik azokat,
- önállóan alkotnak egyszerű mondatokat,
- otthonosan mozognak az egyszerű, begyakorolt kommunikációs helyzetekben, pl. bemutatkozás,
- eldöntendő kérdésekre tudnak válaszolni,
- alapvető szókinccsel rendelkeznek a feldolgozott témakörökben,
- képesek egyszerű nyelvtani szabályok felismerésére és alkalmazására.

BEVEZETÉS – 5–8. ÉVFOLYAM

Kisiskolás korban a nyelvelsajátítás, a nyelvtanulás még főként személyekhez, szituációkhoz kötött, és csak a kilenc-tizenharmadik évben kezdődik el egy önállóbb, tudatosabb tanulás.

A szóbeli munka a középtagozaton is a tanítás középpontjában marad. Bevezetjük a különféle szociális, csoportos munkaformákat. A kórusbeszédet egyre inkább felváltja a gyermekek egyéni megnyilatkozása. A beszédgyakorlatok során a diákok megtanulnak egyszerűen társalogni az iskolai és otthoni életről, önmagukról, családjukról, az időjárásról, az időről, az évszakokról, napszakokról, az olvasott szövegek tartalmáról. A tevékenységek között szerepel versek és beszédgyakorlatok együttes és egyéni előadása, közös éneklés, nyelvtani kérdések megtárgyalása, gyakorlása, az adott nyelv hazájának történelmi, kulturális, földrajzi jellegzetességeivel való ismerkedés. Sor kerülhet egy-egy rövid színdarab vagy jelenet előadására is.

Az epochafüzetek mintájára vagy a tanár saját elképzelése szerint saját kis tankönyvet szerkeszthetnek a gyermekek, amibe a tanult verseket, dalokat, mondókákat és gyakorlatokat feljegyezhetik, nyelvtani szabályokat, ragozási táblázatokat írhatnak. Megjelennek az olvasmányok, a szövegeket már alaposabban feldolgozzák. A folyamat, ahogy a diákok a nyelvtani szabályokat már ismert, feldolgozott szövegekből levezetik, illetve a lehető legegyszerűbben önmaguk megfogalmazzák, nagyban segíti az emlékezést, a felidézést. Gyakorlófüzetükben gyakorolhatják az írásbeli munkát akár az órán, akár házi feladatként.

A gyermek a tizenkettedik életév táján már képes ok-okozati összefüggéseket meglátni, az előzőleg tanultakra összefoglalóan rátekinteni. A hetedik-nyolcadik osztályban felébrednek az intellektuális, gondolkodási erők, lehetővé téve a nyelvtani szabályok gondolati úton történő megértését és tudatosabb alkalmazását is.

A nyolcadik osztály végére egy átlagos képességű, az órákon figyelemmel részt vevő diák képes az ismert és feldolgozott témakörökben az alapszintű kommunikációra, azaz:

- képes egyszerű nyelvezetű, hosszabb, írott szöveg megértésére, önálló feldolgozására (kérdések megválaszolására, kulcsinformációk megtalálására),
- képes rövidebb, egyszerű, összefüggő fogalmazás megalkotására,
- képes alapfokú szinten történetek lényegének megértésére,
- képes alapszintű kommunikációra életszerű helyzetekben az ismert témakörökben (pl. bemutatkozás, vásárlás, időpont-egyeztetés, telefonbeszélgetés),
- képes alapszinten beszélgetni egy-egy ismert témáról.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben a korban (11. életév) erősödik és a környezettől függetlenedik a gyermekek memóriája, így sokat képesek tanulni. Ekkor már használhatnak nyomtatott olvasókönyvet, melyet az órán közösen dolgoznak föl. Ez az a kor, amikor a nyelv szépségét képesek felismerni, ami nagyon fontos ahhoz, hogy a gyerekek élvezzék a nyelvet és a nyelvtanulást. A szóbeli munka nyelvtörőket, párbeszédet, és verseket, életkoruknak megfelelő éneket tartalmaz, amelyek jó része memoriter. A valódi értékén túl a versmondás a tiszta kiejtés és mondatdallam begyakorlásának kiváló eszköze, és erősíti az idióma jellegű szókinccset is.

A negyedik osztályban tanult egyszerű szerkezetekre építve erősödik a nyelvtan iránti érzékük. Nagy gondot kell fordítani arra, hogy a gyerekek megértsék és alaposan elsajátítsák a szóban forgó nyelvtani szerkezeteket. Az alapvető szabályokat deduktív módon maguk fedezik föl és fogalmazzák meg.

A szavakat ekkor már tudatosan tanulják és gyakorolják szövegösszefüggéseikben az olvasmányok feldolgozása során. Az egyre bővülő, változatos szókinccsel a gyerekeket arra ösztönözzük, hogy képzeletüket használva alkalmazzák a szavakat. Színes és jellegzetes leírásokat hallanak és olvasnak, ösztönözzük az olvasás szeretetét.

Ötödik osztálytól javasoljuk a csoportmunkát, a rendszeres pármunkát, nagyobb létszámú osztályok esetén a csoportbontást. Ebben az életkorban könnyen, jól motiválhatók a gyerekek, és a megtanulandó tananyagot eredményesebben tudják gyakorolni és alkalmazni kisebb létszámú csoportokban.

Órakeret: 72 óra,

Előzetes tudás

A negyedik osztályban tanult szókincs, nyelvtani szerkezetek.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az olvasás-írás gyakorlásán, megerősítésén, a szókincs bővítésén van a legnagyobb hangsúly ebben az évben. Továbbra is fontos a memoriterekkel való munka, az egyéni szereplések bátorítása meghatározó a jövőbeni nyelvtanuláshoz való pozitív hozzáállás elősegítéséért. Folytatódik a helyes kiejtéssel, intonációval kapcsolatos gyakorlás. Az idegen nyelv nyelvtani szerkezeteivel ismerkednek a diákok, erősödik a komparatív nyelvtani vizsgálódás, tovább tudatosodik a különbség az anyanyelv és az idegen nyelv szerkezete, felépítése között.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Kis segítséggel megértik az olvasott történeteket, válaszolni tudnak az olvasmányra vonatkozóan feltett kérdésekre. A csoportos szereplés helyett egyre inkább az egyéni megszólalás a jellemző. Képesek nyelvtani szabályokat felfedezni és használni.

Kapcsolódási pontok

Egyes epochákhoz köthetőek egyes olvasmányok, versek, dalok. A nyelvtan epochához jól kapcsolhatóak egyes tanult nyelvtani elemek, szerkezetek.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Az olvasott történetekhez, a tanult párbeszédhez kapcsolódó szókincs.

Nyelvtan:

- szófajok (főnevek, melléknevek, igék),
- újabb kérdőszavak,
- személyes névmások alany- és tárgyesete,
- mein, dein,
- birtoklás kifejezése,
- melléknévfokozás,
- egyenes szórend

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók:

- kívülről önállóan is el tudnak mondani verseket, párbeszédet,

- a tanult nyelvtani formákat felismerik,
- egyszerű, rövid szövegeket meg tudnak érteni,
- az ismert szavakat, mondatokat tollbamondás után le tudják írni,
- önállóan tudnak a tanult szavakkal és nyelvtani szerkezetekkel mondatokat alkotni,
- kiegészítendő kérdésekre tudnak válaszolni,
- a tanult szókincset fel tudják idézni.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hatodik osztályban a prepubertás-kor jellegzetes vonásaival találkozhatunk. A rend és rendszer, az áttekinthető tervezés nagyon fontos ebben az életkorban. Hatodik osztálytól a földrajz, a kulturális sajátosságok, legendák, balladák, történelmi és mitikus személyiségek alkotják a fő témaköröket. A diákok idegen nyelven is érdeklődve fogadják ezeket a témákat. Egyre több idiómát, kifejezést és mindennapi társalgási szókincset építünk be a szóbeli munkába. Továbbra is folytatódik az olvasás-, és íráskészség fejlesztése. Ebben az évben ezeket a készségeket meg kell erősíteni. Elkezdődik a kreatív fogalmazások írása, először közösen, majd önállóan is. A diákok rendszeresen kapnak írásbeli és szóbeli házi feladatokat.

A nyelvtani szabályok és szerkezetek 6–8. osztályban gyakran átfedik egymást, és bármilyen praktikus sorrendben vehetők. Az eddig tanult nyelvtan és szókincs alapján a diákokat egyre inkább bátoríthatjuk arra, hogy szabadabban fejezzék ki magukat.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az ötödik osztályban tanult szókincs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A szókincs további bővítése, az írás-, olvasáskészség megerősítése, újabb nyelvtani fogalmak és formák megismerése, az önálló szótárhasználat elősegítése jellemzi ezt az évet. A diákokat egyre inkább arra ösztönözzük, hogy bátran fejezzék ki magukat idegen nyelven, szólaljanak meg egyedül.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A diákok egyre többet tudnak magukról, környezetükről elmondani, egyre több mindenre tudnak válaszolni. A tanulók a koruknak megfelelő idegen nyelvű szövegek környezetben el tudnak igazodni, egyszerű önálló mondatokat tudnak

alkotni. Képesek önállóan olvasni egyszerűbb szövegeket, nem riadnak meg ismeretlen szavaktól. Ismert szövegre, ismert szövegkörnyezetben kérdéseket tudnak alkalmazni. A rendszeres házi feladatok (szótanulás, írásbeli feladatok, olvasásgyakorlás) az önálló tanulás terén is fejlesztik a diákokat.

Kapcsolódási pontok

Elsősorban a földrajz epochához és a történelem epochához kapcsolhatóak könnyen egyes szövegek, történetek, legendák. A nyelvtan epocha és az idegen nyelv nyelvtanának tanulása közötti egyezések és különbségek erősítik a tanulók grammatikai kompetenciáit.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Szókincsbővítés az olvasmányokra, párbeszédre alapozva. A gyakoribb igék három alakja.

Nyelvtan:

- névelőragozás (határozott, határozatlan) alany- és tárgyesetben,
- birtokos névmások,
- egyszerű összetett mondatok (und, oder, aber, denn),
- melléknévfokozás,
- múlt idő felismerése (Imperfekt),
- gyakori előjárószavak,
- módbeli segédigék (können, mögen),
- időhatározók.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok:

- szabadabban beszélnek önmagukról, családjukról, környezetükről,
- felismerik a tanult nyelvtani szabályokat és példákat találnak rájuk egy adott szövegben,
- bizonyos helyzetekben meg tudják értetni magukat pl. útbaigazítás, vásárlás,
- ismernek német vonatkozású kulturális értékeket,
- használják a kibővült szókincsset: iskola, tantárgyak, órarend, napirend, utazás, közlekedési eszközök, étkezés, vásárlás, tájékozódás.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hetedik osztályban alkalmazott módszer szorosán követi a hatodik osztály-

ban leírtakat. Több a tanulnivaló, rendszeresek a tudáspróbák, szódolgozatok. A helyesírás fejlődését továbbra is segítik a diktálások. Gyakoribb a csoportos, a páros és az önálló munka. Az ügyesebb gyerekek már mernek saját tudásukra támaszkodva az adott idegen nyelven gondolkodva szöveget alkotni (és nem fejben fordítani). Segíteni kell őket abban, hogy el tudják fogadni, hogy gondolataikat még nem mindig tudják idegen nyelven megfogalmazni, és abban is, hogy törekedjenek a meglévő nyelvi eszközeik alkalmazására.

Az olvasáskészségüket, a szövegértést tovább fejlesztjük. Az irodalmi szövegek mellett továbbra is hangsúlyt kapnak a kulturális, földrajzi, történelmi és a mindennapos társalgási témák. Füzetüket a nyelvtani szabályokkal – a tanár segítségével – következetesen, szépen vezetik. Rövid írásos munkák készülhetnek, önálló fogalmazások: naplóírás, egy tárgy, város, táj leírása, elfogadható pontossággal. Szituációs helyzetekkel továbbra is bővítjük a beszédértés és beszédkészség fejlesztését. Egyre több ismerettel rendelkeznek az idegen nyelv hazájáról.

Órakeret: 108 óra

Előzetes tudás

Az előző hat osztályban tanult szókincs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A szókincs további bővítése, újabb nyelvtani fogalmak és formák megismerése jellemzi ezt az évet. Az értő, önálló olvasás fejlesztése fontos feltevéle a továbblépésnek. A diákok egyre bátrabban szólalnak meg, fejezik ki magukat idegen nyelven, megbízhatóan tudják használni a szótárat. A diákokat különböző módszerekkel, kreatív írásokkal hozzásegítjük az önálló gondolatok megfogalmazásához, a megszólalásoknál az egyéni ötleteik alkalmazásához, hogy egyre bátrabban és jobban merjenek elrugaszkodni a betanult szövegektől, sémáktól. Megtanulnak szövegeket értelmezni fordítás nélkül, szöveggel kapcsolatos kérdésekre önállóan válaszolni.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Önállóan tudnak korosztályuknak megfelelő szövegeket szóban elmondani, olvasni, írásban megfogalmazni. A motivált tanulók mind az írott, mind az olvasott szövegek értésében egyre határozottabbak. Szókincsük, nyelvtani tudásuk tovább szélesedik. A rendszeres tanulás már megszokássá válik.

Kapcsolódási pontok

A legkönnyebben továbbra is a nyelvtan, a történelem és a földrajz epochához lehet kapcsolódni a témákkal, történetekkel, olvasmányokkal.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Az olvasott, tanult szövegek, párbeszéd fontos szavai.

Nyelvtan:

- Perfekt,
- felszólító mód,
- módbeli segédigék (dürfen, können, müssen),
- fordított szórend (dann),
- részes eset,
- személyes névmások részes esete,
- előljárószók (tárgy- és részes esettel).

A fejlesztés várt eredményei:

A diákok:

- felismerik és alkalmazzák a tanult nyelvtani formákat,
- jártasak a koruknak megfelelő szövegek önálló olvasásában, megértésében,
- képesek világos, egyszerű mondatokban kifejezni magukat pl. meghívás, segítség kérése,
- egyre aktívabban és kreatívabban használják a gyakorolt szókinccset.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nyolcadik osztályban is fontosak a mindennapos társalgási témák mellett a kulturális, földrajzi, történelmi érdekességek és életrajzok. Az órákon rendszeresek a párban, csoportban folytatott beszélgetések idegen nyelven. Az íráskészség fejlesztését rövid levelek, egyszerű leírások, egy-egy történet összefoglalása biztosítja. A nyolcadik osztályra a diákok tisztában vannak a nyelvtani alapokkal, áttekintik és bővítik a már korábban megtanult nyelvtani formákat, szabályokat.

Órakeret: 108 óra

Előzetes tudás

Az előző hét osztályban tanult szókinccs, nyelvtan.

Tantárgyi fejlesztési célok

A nyolcadik osztályban az eddig tanult nyelvtani szerkezetek ismétlése, áttekintése időszerű. Újra gyakorolják az igeidőket, hogy biztosan el tudjanak igazodni a nyelvtani szerkezetek között. Beszédben, írásban és szövegértésben egyaránt kreatívak, önállóak. Alapszinten jól kommunikálnak.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Rövidebb-hosszabb szövegek olvasása, önálló feldolgozása már nem jelent gondot. Életszerű párbeszédet hallgatnak meg és gyakorolnak. A tanult szerkezeteket bátran variálják írásban és szóban egyaránt.

Kapcsolódási pontok

A földrajz és a nyelvtan epochához kapcsolódva lehet könnyen témát, szöveget találni.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A szövegekhez, olvasmányokhoz, párbeszédkezekhez kapcsolódó szókincs.

Nyelvtan:

- helyhatározók (tárgy- és részes esettel),
- általános alany (es, man),
- módbeli segédige (sollen)
- mellékmondati szórend bevezetése (weil, dass),
- jövő idő bevezetése.időkben.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok:

- elsajátítják a nyelvtan és a helyesírás alapjait,
- képesek önállóan egyszerű szövegeket feldolgozni,
- képesek önállóan rövid szöveget alkotni,
- képesek önállóan bemutatkozni, kérdésekre válaszolni,
- nyelvtudásuk A1 szintnek megfelelő.

Mozgás és testnevelés

BEVEZETÉS

A mozgástanterv általános célkitűzése annak az alapvető folyamatnak a támogatása, melynek során a gyermek lelki-szellemi lényé a mozgáson keresztül összekapcsolódik testi organizmusával.

Így a tanmenet hozzájárul a mozgásérzék, a térbeli tudatosság, az egyensúlyérzék, a belső kiegyensúlyozottság, valamint a testi jólét érzésének fejlődéséhez a finom- és nagymotoros mozgások által.

A mozgástanterv célja, hogy segítse a gyermeket mozgásrendszere fölötti kontrolljának és tudatosságának formálásában és differenciálásában, hogy

energiáit a megfelelő helyen és időben mozgósíthassa, és értelmesen irányíthassa.

A tanterv igyekszik a gyermek segítségére lenni mozgásrendszere átalakításában, hogy belső mozgékonyt hozhasson gondolkodásába, érzésébe és akaratába, ezáltal is lehetővé téve az egyéni szándék teljesebb kifejeződését.

A tanterv a gyermek fejlődési útját korának megfelelő módon támogatja.

A gyermek fejlődő mozgásrendszerének támogatása során kialakul a közösségi élet alapja, és azon keresztül, hogy a gyermek ráébred az önmaga és az őt körülvevők között fennálló kapcsolatra, valós szociális rátermettség fejlődhet ki.

A mozgás tanterve igyekszik támogatni és kiegészíteni az átfogó tanterv egészét.

A mozgás tanterve azzal a középpontban álló fejlődési folyamattal foglalkozik, melynek minden ember részese: a fizikai testbe való megérkezés, a test irányítása és a test által történő önkifejezés. A mozgáson keresztül az individuuum fizikailag lép a világba, ennek pedig elsődleges eszköze a fizikai test.

A mozgástanterv az ember mozgásrendszerével dolgozik, és segít az ahhoz vezető egyéni út megformálásában. Így az individuuum megtalálhatja azt a biztonságos középpontot, ahonnan el tud indulni a világ felé.

Ezt a folyamatot támogatja a következő három tényező:

a gyermekfejlődés archetipikus természetének bensőséges ismerete,
magának a mozgás természetének bensőséges ismerete,
a külső körülmények, erőforrások és lehetőségek.

A következőkben a tanterv elemei és kulcsfontosságú gyakorlatai körvonalazódnak. A példaként említett gyakorlatok, játékok és azok variációinak részletes leírása megtalálható az ajánlott irodalomban. Ahol külön nem említjük, az általános szempontokat és célokat kifejtő részben az idézőjelek között szereplő szövegrészek, és a tartalomra vonatkozó részben szereplő játékok Kim Payne: *Gyermekeink játéka* c. könyvében található meg. A Bothmer-gimnasztikai gyakorlatok Gróf Fritz von Bothmer, az első Waldorf-iskola testnevelője által kidolgozott gyakorlatokra utalnak. Ezeket Bothmer *Gymnastische Erziehung* című könyvében írja le.

1. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A legfontosabb célkitűzés, hogy a gyermekek lelkesen vegyenek részt az órai tevékenységekben, szívesen mozogjanak. Figyelmese legyenek a tanár utasításai felé. Az osztályteremnél nagyobb térben képesek legyenek a tanár köré gyűlni, őt figyelmesen meghallgatni, a játék hevéből lecsendesedni. Elfogadják egymás különbözőségeit, a megbeszélte szabályokat

betartsák. A számukra kínált képekbe, történetekbe bele tudjanak helyezkedni, ez által megértsék a feladatokat, szabályokat, utasításokat.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Dalok, mondókák ismerete. Az óvodai foglalkozások alkalmával elsajátított tevékenységek.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az együtt játszás öröme, egymás tiszteletben tartása, játékszabályok betartása.

A finommozgások minél szélesebb körű ismerete. A mozgás könnyedségének megőrzése, dalokkal, mondókákkal kísért mozdulatsorok elsajátítása. A koordináció, a mozgékonyág, a térbeli orientáció fejlesztése, a ritmus, az utasítások követésének képessége és a növekvő magabiztosság erősítése. Testkép és a tanulás testi alapjainak (saját mozgás érzék, tapintó és egyensúly érzék) erősítése, megszilárdítása.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények.

Az együtt játszás öröme, egymás tiszteletbentartása, játékszabályok betartása. Ujj- és fonaljátékok, tapsos játékok, szökkenések, hosszú ugrókötel és babzsák használata, tárgyakkal végzett manipuláció. Dalokkal, mondókákkal kísért körjátékok, népi játékok. A tevékenységek kapcsolódnak a Főoktatás tevékenységeihez.

Kapcsolódási pontok

Az finommotorikus tevékenységek, a szem-kéz koordinációt segítő gyakorlatok az írás előkészítését segítik, valamint kapcsolódnak a kézimunka órák tevékenységeihez. A nagymotoros tevékenységek a tanítás-tanulási folyamat egészét támogatják. A játékok, tevékenységek bevezetéséhez használt képek, történetek a korosztályra jellemző mesevilág hangulatához, a dalokkal kísért körjátékok az ének-zene órákhoz kapcsolódnak. Öltözködési és higiéniai szokások kialakítása az egészséges életmódra való nevelés részeként.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Biztonságérzet, elfogadás, tapintat, örömteli játék, szökkenések, ujj-, kézkoordináció, sok mozgást, futást kívánó körjátékok, dalok, mondókák. Szokások, szabályok kialakítása.

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek örömmel vesznek részt a játékokban, tevékenységekben.

Kialakulnak a közösség szabályai, melyek lehetővé teszik, a sok mozgásos

játékok, feladatok biztonságos végre hajtását.

Képesek a képi megközelítésben való tájékozódásra, értik a képekbe, történetekbe ágyazott feladatokat, játékokat, fejlődik képzelőerejük.

Javulnak a nagy- és finom – motorikus képességek, a mozgás-koordináció, az egyensúly és ritmusérzék.

Ujj-, tapsos-, és fonaljátékokat ismernek meg.

Képességeik szerint futnak, szökdelnek az ugrálókötél alatt, felett.

Ismerik a dalokkal, mondókákkal kísért mozgássorokat, körjátékokat.

2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Célkitűzésünk az első évek során a játékokban lehetőséget nyújtani a gyermeknek, hogy a csoport biztonságát fokozatosan elhagyhassa, hogy kergethessék, és elválaszthassa magát a többiektől. Az izgalom és a megnyugvás megfelelő aránya. A játékszabályok elegendő segítséget nyújtsanak ahhoz, hogy kereteiken belül a gyermekek annyit kockáztassanak, amennyire készen állnak és vállalkoznak. Mindezek a tevékenységek szoros kapcsolatot alkotnak mindazzal, ami a Főoktatások alatt történik.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az előző év tevékenységeinek ismerete. A játékokban való lelkes részvétel, szabályaik ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermekek veleszületett mozgásszeretetének megőrzése a számukra kínált csoportos játékok, feladatok (pl.dzsungeljátékok, állatok mozgásait utánozó játékok) által. Korábbi képességek (kis-és nagymotoros mozgások, mozgás-koordináció, téri orientáció, testséma, egyensúly, ritmusérzék) további fejlesztése.

Önállóságuk növekedjen. Utasításokat képesek legyenek követni, tartsák be a játékszabályokat.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Fokozódjon a gyermek biztonságérzete a csoportban. Önállósága növekedjen. Utasításokat képes legyen követni, tartsa be a játékszabályokat. Fejlődjön a gyermekek koordinációja, mozgékonyága, térbeli orientációja, ritmusérzéke. További ujj- és fonaljátékok és szökdeléses játékok (ugrókötelezés). Korának megfelelő fogók, állatokat utánzó mozgássorok. Dalokkal,

versekkel kísért játékok, mozgások.

Kapcsolódási pontok

A mozgás a tanítás-tanulás minden elemét áthatja a kisisikolás korban. A játékok során megélt minőségek (pl.: kitartás, igazságosság, tappintat, együttműködés) közvetve hatással vannak más órákon folytatott tevékenységekre is. Az állatok mozgásait utánzó mozdulatok a Főoktatás történetéhez is kapcsolódnak.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Biztonság, önállóság, szabálykövetés, ritmus, koordináció, mozgékonyág, térbeli orientáció.

A fejlesztés várt eredményei

A mozgások által fejleszthető képességek további javulása, az első osztályhoz képest tovább fejlődik a gyermekek koordinációja, mozgékonyága, térbeli orientációja, ritmusérzéke.

A csoport nyújtotta biztonság által az önbizalma erősödik, önállósága növekszik, szociális érzékenysége fejlődik. Képesé válik utasításokat követni, szabályokat betartani.

Újabb fonaljátékokat, fogókat, dalokkal, versekkel kísért mozgássorokat tanulnak meg.

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A mozgás tanítása kötöttebb formát kap, fokozatosan elválik a beszéd-től és az énekléstől. A tornaterem új eszközöket biztosít a gyerekek számára, ismerkednek a speciális eszközökkel, a biztonsági szempontokkal, a viselkedés közösségi szabályaival, valamint a megfelelő öltözéssel és higiéniával. A foglalkoztatási módok kialakítása, a szabályok elmélyítése, betartása, változtatásuk lehetősége. A játékok és különböző mozgásformák bevezetésében továbbra is támaszkodunk a gyermek képzelő erejére, ezeket képekben közvetítjük feléjük. Fontos a szabályok pontos ismerete és betartatása, ezek alakítása a csoport és a tárgyi feltételek figyelembe vételével. A kritikai érzék, a rálátó képesség megjelenésével elengedhetetlen az egymás iránti türelem és elfogadás fejlesztése.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az előző években tanult körjátékok, ritmusok, mondókák.

Tantárgyi fejlesztési célok

Tornatermi, öltözői rend kialakítása. Öltözék tisztázása, tanórai fegyelem kialakítása. Tornatermi felszerelések gyermek közeli bevezetése (torna zsámoly, szőnyeg, ugródeszka, svédsekreány...) Alapelv, hogy minden mozgást a hó hasson át, minden mozgásformát történet, kép készítsen elő. Ünnepek, időszeknak, évszeknak megfelelő játékok választása.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Bothmer első körjátéka. A gyerekek körben futnak, és a mondóka szerint galoppoznak, dobognak, ritmusra lépnek és egyhelyben állnak. Különbözö tevékenységeket utánzó, imitáló mozdulatokat végeznek.

A tanár köré gyűlni a feladat meghallgatására, bemutatására, majd annak elvégzése után újra egybegyűlni.

Fogók, ahol egy gyermek áll szemben a csoporttal, pl.: *Sárkányfogócska, Elefántfogó, Bolhás fogó, Madárijesztők.*

„Dzsungel”-jellegű játékok, tornaeszközökből és a torna mozgáselemeiből épített akadálypályák.

Ugrókötel használata: átfutások, ugrások, egyéni és páros gyakorlatok.

Állatok mozgását utánzó járások, szökdélések, mászások.

Fonaljátékok.

Egyszerű, végtelenített fogójátékok. Egyensúlyozós játékok. Torna: guruló-átfordulás előre – hátra. Korcsolyázás.

Kapcsolódási pontok

A megfelelő autoritás felismerése, az együttműködés fontos eleme a harmadik osztály sok epochájának. A különböző mesterségekhez kapcsolódva utánzó mozdulatokkal, versekkel mélyítjük el ezeket az élményeket.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Állóképesség; fegyelem; egyensúly; koordináció; képi gondolkodás. Összintesség, tapintat, elkötelezettség, autoritás. Bátorítás, nagyvonalúság, szimpátia.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek egyre inkább képesek csak a mozgásra koncentrálni.

Elsajátítják a tornatermi viselkedés szabályait.

Megtanulnak csoportként dolgozni, összegyűlni a tanár köré a feladatok meghallgatására, majd azok elvégzése után újra visszatérni oda.

A mozgásformák által nyújtott kihívások révén javulnak képességeik, növekszik önbizalmuk.

A tornaeszközökön biztonsággal mozognak.
Képesek szabályok szerint együtt játszani.
A játékokban örömmel vesznek részt.

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A „mi”-ről az „én”-re helyeződik át a hangsúly: *Itt vagyok én, ott vagytok ti.* Ezen belül a gyerekek olyan polarításokat tapasztalnak meg, mint álom és ébrenlét, gyengeség és erő, biztonság és veszély, vagy alkotás és rombolás. Megerősödik a különválás elve az olyan játékokban, ahol egy ember áll az egész csoporttal szemben. Egyre több feszültség és izgalom és kihívás jelenik meg azokban a játékokban, ahol a gyerekeknek fel kell ébredniük a képekből, melyekbe a tanár a játékot ágyazta, és azokat, akik még mindig álmodoznak, elkapják. „Levegő”, ritmus hatja át a mozgásokat, tevékenységeket.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

A gyerekek már megszokták a tanórai rendet, az eszközöket biztonságosan, képességeik szerint használják, a játékszabályokat betartják, tisztelettel, tapintattal fordulnak egymás és a tanár felé.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az eddig tanultak elmélyítése. Egyre összetettebb játékok elsajátítása, egyének szembenállása egy csoporttal. Gyors szerepcserén, váltáson alapuló fogójátékok segítségével az éberség, a jelenlét iskolázása. A tornatermi eszközök egyre biztonságosabb használata.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Bothmer második körjátéka (*Állok, sétálok, futok...*)

A gimnasztikában, a tornában a gyermekek nehezebb, formáltabb elemekkel találkoznak. A tanár bemutatja a gyakorlatot, például a guruló átfordulást előre és hátra, melyet (le)utánoznak, de részelemeit a gyakorlás során továbbra is képeken keresztül írja le.

Fogók, amelyekben a szerepek gyorsan cserélődnek. Átfutós fogójátékok, a fogójátékokban tudatosan megjelenik az egyenes és görbe minőség.

Olyan játékok, amelyekben valamilyen negatív erővel kell szembeszállni, például *Folyami banditák* és *Cápaszáj*.

Figyelemre és figyelmes hallgatásra épülő játékok, mint például az *Iromba*,

mely egyéni bátorságot, kiállást, csoport előtti végrehajtást igényel.

Egyszerű, elkapásra és dobásra épülő játékok egyre bonyolultabb helyzetekben, pl. padon egyensúlyozva.

Tevékenységek, melyek az ütős (Méta-jellegű) labdajátékokra és alapelvei-re felkészítő játékok felé vezetnek, pl. *Óra; Vasútvonal; Kisiklatós*.

Játszótéri játékokkal is megismertethetjük a gyermekeket, ha nem ismernek azokat, például a faltenisszel, tengóval, ugróiskolával, a golyózással és különféle reflex játékokkal, például *Öklözős; Krokodilszáj; Jancsika; Amőba; Bakugrás*.

Bonyolultabb dzsungel játékok (akadálypályák).

Talajon és tornapadon végrehajtott támaszgyakorlatok a későbbi tornaelemek megalapozására. Új talajgyakorlati elem: Fejállás

Sor – és váltóversenyek, kötélhajtás: egyéni és páros gyakorlatok.

Kapcsolódási pontok

A gyermekek fizikai testének ügyesebbé válása lelki, szociális, gondolkodási képességeik finomodását is magával hozza. Éberségük, felelősség vállalásuk, összedolgozásuk az iskolai tevékenységeiket általánosságban támogatja. A játékokat bevezető történetek, a tevékenységeket kísérő képek mind a korosztály kultúrtörténeti tartalmaihoz kapcsolódnak.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Rálátás, éberség-álmódosítás, egyéni felelősség vállalás, összedolgozás.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek képesek egyéni feladatokat végrehajtani, akár a csoporttal szemben állva is.

Egyaránt megtanulják elfogadni a vesztes és a győztes szerepét.

Egyre inkább képesek végtagjaikat egymástól függetlenül használni.

Egyre nagyobb biztonsággal mozognak a tornaszereken.

A gyors szerepcseréket követelő játékokban szívesen vesznek részt.

Egyre több játszótéri játékkal ismerkednek meg.

A tanult játékokban és tornamozgásokban aktívan vesznek részt.

BEVEZETÉS

Az 5–8. osztályokban folytatódik az a munka, amelyet az alsó négy osztályban megkezdtünk. Jól elkülöníthetően két részre bontható az elkövetkező négy iskolai év.

Az 5. és 6. osztályokba az órai tevékenységek azt az átmeneti időszakot

támogatják, amely a gyermekkor a serdülőkor felé vezet. A játékoság, könnyedség mellett az egyéni erejüket, felelősségüket, lehetőségeiket élik át a gyerekek egyre inkább. A 7. és 8. osztályokban egyre szembetűnőbbek lesznek az egyéni különbségek testi, lelki, gondolkodásbeli területeken egyaránt. A másik fejlődésének segítése, másságának elfogadása egyenlő súllyal esik latba a gyerekek egyéni képességeinek fejlesztése közben. Önmaguk határainak folyamatos szélesítéséhez, képességeik folyamatos ki-munkálásához próbálunk segítséget adni.

Az a célunk, hogy az órákon megjelenő feladatokkal, gimnasztikai és más mozgásformákkal, játékokkal, sportokkal is segítsük a felnövekvő gyermek világ- és önmegismerő képességét.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ez a fizikai serdülést megelőző utolsó év; a gyermekkor szíve. A gyermek erőteljesen él a vér folyamataiban, a szívdobogás és a lélegzés üteme közti dinamikában. Szeretnek zabolátlanul szaladgálni, ám ugyanakkor keresik a ritmikus mozgás kimért fegyelmét is. Vágynak a kihívásra. Ebben az életkorban nagyra értékelik a bátorságot és az óvatosságot is, a kockázatot és a körütekintést. Ilyenkor különösen fontos a mozgásban a ritmus. Legyen egyensúly a könnyűség és a nehézkedés, a képzelet és az intellektus, valamint az egyéni és csapat kihívások között. A gyermek öntevékenysége erősödik azzal, hogy a ritmusok gyors váltakozása közepette is képes a középpontot megtartani. Ez egy fontos átmeneti lépcsőfok a csapatjátékok bevezetése előtt.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

A foglalkoztatási formák alapos ismerete. Az alsóbb osztályok játékaiknak, tevékenységeinek

biztos ismerete, jártasság elsajátítása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A Bothmer-gimnasztika gyakorlatain keresztül a harmonikus mozgásra törekvés. A torna mozgásanyagán keresztül az önálló, szép, erőteljes feladat végzés. A játékokon keresztül az éberség, a körültekintő, becsületes játék megteremtése. Az állóképesség továbbfejlesztése, az igazság-szépség-erő ideáljának megélése a mozdulatokban, mozgássorokban.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Bothmer-gimnasztika: a Könnyű ütem – Nehéz ütem gyakorlatok, melyekben a könnyűség és nehézség ritmikusan váltakoznak egymással.

Torna: haladás az egyéni gyakorlatok felé; egyszerűbb szekrényugrások: guggoló felugrás különböző leugrási fajtákkal; repülő gurulóátfordulás (tigrisbukfenc); cigánykerék; egyensúlyozás, lengés és ugrás egyre nagyobb kihívásokkal (pl. csukott szemmel). Az öt klasszikus görög gyakorlat.

Részvétel a korosztályuknak megfelelő sportprogramban. Például: magyarországi Waldorf-iskolák „ókori görög olimpiáján”.

Játékok: Ez az életkor átmenet a játék és a sportok között. *Macska-egér ház; Hajók, cápák, part, Színek háborúja, Várostrom. Stratégiai fogójátékok. Üstökös. Kéztenisz.*

Atlétika: Tartós futás, sprint futás, váltó futás, magas – távol ugrás, diszkoszvetés, gerelyhajítás.

„Görög” birkózás; Ugrós fogójátékok; Kötélhajtás: egyéni és páros gyakorlatok; Dobások-elkapások; Korcsolyázás; Úszás; Lazító-nyújtó gyakorlatok.

Gúlatorna alapjai.

Kapcsolódási pontok

A görög kultúrkorszakhoz kapcsolódunk a görög gyakorlatokkal, az ókori ideált idéző Olimpiai játékokkal.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Könnyűség-nehézség közti váltakozás, harmónia, vérkeringés, görög gyakorlatok, állóképesség, kitartás, igazság-szépség-erő ideálja.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek a ritmusok gyors váltakozása közepette is képesek a középpontot megtartani.

Arra törekszenek, hogy mozgásuk tükrözze az ókori görög olimpia igazság-szépség-erő ideálját.

Ismerik az öt klasszikus görög gyakorlatot, és részt vesznek az Olimpián.

A korosztályuknak megfelelő Bothmer-gimnasztika gyakorlatokban alapvető jártasságot szereznek.

Képesek a tanult tornamozgások végrehajtására.

Aktívan bekapcsolódnak a tanult játékokba.

Különbéle labdákat képesek biztosan és pontosan dobni és elkapni

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Míg az előző év az ógörög kultúrához, a 6. osztály kultúrtörténetileg a ró-

mai korhoz és annak értékeihez kapcsolódik. Jellemző fogalmai: a rend, a forma, a pontosság. A gyermekek ebben az életkorban lelkükben azt az egyensúlyt tapasztalják meg, amelynek fizikai képe a folyékony és a szilárd közti egyensúlyt megtartó izomrendszer.

Az egyenesség fontos minőség ilyenkor, és ez megkívánja a belső erők egyensúlyát.

A gyakorlatok végzésekor a játékosság mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap a pontosság és a formák tisztasága, a rendre való törekvés.

Méréseken és a játékok pontozásán keresztül, valamint a tanár bíróként, vezetőként való elfogadásával a tárgyilagosság alapelve kerül előtérbe.

A gyakorlatok végzésekor a tanulók magasság szerint állnak sorba, a legmagasabb leghátul.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az előző évek mozgás anyagában való jártasság, a tanult játékok alapos ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A rend, a következetesség, a pontosság kialakítása az órai tevékenységekben. Az állóképesség, az izomzat fejlesztése. Csoportmunka. Mérések (alapképességek, ügyesség). Kevés bevezetés a feladatok előtt és nagyon sok munka. Eltűnnek a történetek, helyettük szabályok lesznek. Edzés jellegű órák megalapozása, kialakítása. Szigorú szabályokhoz való alkalmazkodás képességének kialakítása.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Bothmer-gimnasztika: *Könnyű, Nehéz, Nagyon nehéz háromszög*; Fő elemük a függőlegesből való kizuhanás a vízszintesen keresztül és az éber egyenességbe való átváltozás. A botgyakorlatok: a gördülő bot, a négyszög, a háromszög gyakorlat bottal, a rendgyakorlatok, vívások, egyensúlygyakorlatok, mind az egyenesség élményét és a határok megélését erősítik. Felfelé nyújtózás közben is biztosan meg kell állniuk a földön.

Testnevelés: Jól meghatározható fokozatok a gyakorlatok felépítésében: kézállás, kézállásból átfordulás, fejállás, egyszerűbb elemek (statikus és dinamikus) a korlátokon a gyűrűn és a gerendán, az egészségre és a biztonságra mind több figyelmet fordítva. Kötél- és rúdmászás. Ugrókötel gyakorlatok nagyobb ismétlésszámmal. Szekrényugrás: kismacska, guruló átfordulás ugrószekrényen, terpeszfelugrás, zsugorkanyar, huszárugrás. Nyújtógyakorlatok (stretching).

Atlétika: rövid és hosszú távú futások (60 m, 600 m, 12 perces futás), magasugrás, távolugrás, kislabdahajítás, sprint- és rajtgyakorlatok, váltófutás,

hosszútávfutás akadályokkal. Év végén felmérés keretében az elért eredményeket rögzítjük.

Cirkuszművészetek: Akrobatikus elemek, gúlaépítés. Zsonglőrködés: diaboló, zsonglőrlabda, buzogány stb.

Játékok: Átmenet a sportjátékok felé. Ez a következők előkészítését igényli: pontozás, vannak győztesek és vesztesek, az ellenfelet ki lehet cselezni, előfordulhat fizikai kontaktus. A kidobós játékok jó felkészülést jelentenek. Jellemző játékok: *Fal labda, Ütős (méta jellegű) labdajátékok, Röplabdára előkészítő labdajátékok Kidobósok*. Tollaslabda. Saját súllyal dolgozó fogólyajátékok. (pl.: *Elsősegély, Testvér segíts!*) Légiós játékok. Labdás ügyességfejlesztés – sportjáték előkészítő játékok.

Menet-, rend- és formagyakorlatok.

Életkoruknak megfelelő csapatversenyeken való részvétel. Például: Waldorf Partizán Bajnokság.

Általános erő, állóképesség és koordinációt fejlesztő gyakorlatok saját test-, vagy minimális (Edzetségi állapottól függően 1–5 kg.) túlsúllyal.

Kapcsolódási pontok

Kultúrtörténetileg a római korhoz kapcsolódunk. Ezen kívül a geometriához a pontossággal, a történelemhez az ok-okozat megtapasztalásával.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Rend, forma, pontosság, következetesség, mérés, pontozás, tárgyilagosság, erő, izommunka, állóképesség, labdás ügyesség, stratégia.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek az órai munka során a pontosságra, a formák tisztaságára és a rendre törekszenek.

Ismerik a korosztályuknak megfelelő Bothmer-gimnasztika gyakorlatokat, és azok pontos végrehajtására törekszenek.

A tanult akrobatikai, atlétikai és tornagyakorlatokat biztonságosan, összerendezetten végzik.

A tanult csapatjátékok technikai alapelemeit ismerik, szabályukat alkalmazzák. Életkoruknak megfelelő csapatversenyeken vesznek részt.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A diákokban most már megvan az a fajta erő és finom mozgékonyosság, amely képessé teszi őket az egyik tevékenységből a másikba való gyors áttérésre.

Ez a mobilitás annak kifejeződése, hogy a gyermekek izomrendszere szépen fejlődik, ám a csontváz statikus tulajdonságai még nem kötik meg őket. A gyermekek mozgásfejlődésüket ebben az életkorban az ínszalagokon és az inakon keresztül fejezik ki.

Képesek önmagukat a csoporttól elválasztani, és egyenként is elég erősek ahhoz, hogy megállják helyüket a versenysportok kihívásaival szemben. Egyéni álláspontot tudnak formálni, amely nemcsak azt teszi lehetővé, hogy képesek legyenek helyezkedni, és helyüket megtartani a játék ideje alatt, hanem lassan az egész játszma és taktikájának átlátása is lehetővé válik.

Ahhoz, hogy a csapat sportokban valóban részt tudjanak venni, a tanulóknak világos képet kell alkotniuk saját helyükről a környezetükkel szemben, és tisztában kell lenniük a pálya dimenzióival és határaival. Ez az érzékszervek jó összehangoltságát igényli.

Órakeret: 108 óra

Előzetes tudás

Az előző évek mozgás anyagában való jártasság, a tanult játékok alapos ismerete. A megismert foglalkoztatási formák alkalmazása, a kidolgozott képességek használata.

Tantárgyi fejlesztési célok

Vidám, jó hangulat kialakítása kemény munka közben. Egyéni kihívást jelentő feladatok.

A különböző lendülő mozdulatokkal a középpont és a periféria megtapasztalásához vezetni a tanulókat. A lendülő és inga gyakorlatokon keresztül megtanulják, hogyan lehet a súlyt, a súlyosságot élvezni, pl. a korlátról lógva a lendület segítségével tapasztalják meg a gravitáció új középpontját (új, a serdüléssel járó nyúlás, növekedés miatt). A játékokat a sportok bemelegítőiként használjuk. Az óra fele edzéssel telik, az új technika megtanulásával és begyakorlásával. A különböző képességekre egyenként is figyelmet fordítunk.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Bothmer-gimnasztika: A *Ritmus* gyakorlat kiegészíti a *Zuhanás* gyakorlatát, amely kimondottan arra hivatott, hogy megragadja a serdülőkor térbeli térelményét. Bothmer eredetileg azt javasolta, hogy az *Ugrás a középpontba* előzze meg a *Zuhanás* gyakorlatot. Ennek mérlegelése és a döntés az érintett tanárok feladata. *Oldalsó körzés, Egyensúly, Galopp, Álló és Mozgó ritmus*. Megtalálják saját ritmusukat és felfedezik a mozdulásra készítő impulzus pillanatát.

Testnevelés: Kézállás, fejállás, tarkóbillenés, kézenátfordulás, fejenátfordulás, kézenátfordulás oldalra és 180 fokos fordulattal. Szaltó, zuhanások, dőlések szekrényről matracokra. Szekrényugrások: guggoló átugrás, átter-

pesztés, repülő guruló átfordulás. Trambulin és ugródeszka használata. A birkózások és reflexjátékok különböző fajtái: *Görög, Római, Indián, Pingvinharc, Csoportos, Öklözös, Krorkodilszáj*. Egyensúlyozás, botgyakorlatok. Ugrókötel gyakorlatok az állóképesség fejlesztésére. Kötélmászás, rúdmászás.

Atlétika: Az eddig tanultak gyakorlása, felmérése. Új elem: Állórajt, mezei futás, sokszor a tájékozódási futáshoz kapcsolódva, térképhasználattal és előre jelölt utakkal. Gyakorlás után év eleji és év végi felméréseken vetjük össze a tanulók fejlődésének eredményeit.

Játékok és sportok: Sportjátékokat előkészítő játékok. A főbb sportágak között található: kosárlabda: tempó dobás, fektetett dobás, sarkazás, „létrázás”, ismerkedés a szabályokkal, játék egy palánkra; röplabda: alkarérintés, kosárárintés, röplabdára előkészítő játékok (rabröpi, dupla labda, vakröpi, stb.); kézilabda: egykezes felső átadás, kitámasztásos, beugrásos és felugrásos lövés, indítások, ismerkedés a szabályokkal, játék; softball (Méta jellegű ütős játékok): egyre bonyolultabb szabályokkal; tollaslabda: alsó és felső ütés, szerva; floorball: ütéstechnikák és szabályok, játék; tenisz; asztalitenisz, Ultimate (Freesbee); úszás; teke; korcsolyázás.

Akrobatikus és zsonglőr elemek továbbfejlesztése.

Sportágválasztás elősegítése.

Versenyzés életkoruknak megfelelő bajnokságokon.

Kapcsolódási pontok

Felfedezések kora, tájékozódás, térképismeret. A reneszánsz ember sokszínűsége, polihisztor-jellege.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Inszalagok, inak, versenysportok, egyéni álláspont, taktika, tájékozódás, technikai elemek, labdás ügyesség, sokszínűség.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek képesek a tevékenységek közötti gyors váltásokra.

Újabb, életkoruknak megfelelő Bothmer-gimnasztika gyakorlatokat sajátítanak el.

Képesek a tanult atlétikai és tornamozgások megközelítően helyes technikai végrehajtására.

Megismerik néhány sportág alapvető mozgásanyagát és szabályait.

A játékokban, sportokban képesek helyezkedni, és pozíciójukat megtartani; képesek az egyszerű taktikai elemek alkalmazására.

Életkoruknak megfelelő bajnokságon vesznek részt.

Délutáni elfoglaltságként sportolnak.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az életkorban a tanulók szembetalálják magukat fizikai testük teljes súlyával. Mozgásérzékük a csontváz szerkezetéig hatol. Testük új súlya lefelé húzza őket, ám fel is töltődnek ettől az új fizikai erőtől. Sok olyan lehetőségre van szükségük, ahol kipróbálhatják, és tapasztalatot szerezhetnek a súly és az erő ezen új kombinációjáról, vagyis több hangsúlyt kell, hogy fektessünk a nagy motoros tevékenységekre, mint a finom technikai fogásokra.

Sokfajta szabadtéri tevékenységet vezethetünk be ilyenkor, többek között a sziklamászást, kenuzást és kajakozást, túrázást, hegymászást, sielést stb. Az itt példaként említett tevékenységek mindegyikének megvan a saját nehézsége, alkalmazásuk az iskola helyi lehetőségeitől függ.

A nemek közti különbséget különösen tisztelnünk kell. A fizikai erőben és méretekben megjelenő különbségeket tudomásul kell venni a kontaktust igénylő sportokban, mint ahogyan a két nem egészen különböző energiaforrásait is. Legyenek az együttes és a külön választott tevékenységek egyensúlyban.

Órakeret: 108 óra

Előzetes tudás

Az előző évek mozgás anyagában való jártasság, a tanult játékok, sportjátékok alapos ismerete. A megismert foglalkoztatási formák alkalmazása, a kidolgozott képességek használata.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az erőnlét és állóképesség folyamatos fejlesztése a gyermekek egyéni képességeihez mérten. Erejüket tudatosan a feladatok elvégzésére fordítsák. A szabadtéri tevékenységeken keresztül felismertetni velük, hogy a sport sohasem vezethet a környezet rongálásához, beszennyezéséhez. Újabb Bothmer-gimnasztika gyakorlatok elsajátítása, a már ismertek gyakorlása. Az eddig tanult atlétikai, torna és sportági mozgásanyag elmélyítése, továbbfejlesztése. A tanult sportágak technikai alapelemeinek pontosítása, a különböző játékhelyzetekhez való alkalmazkodás. Életkoruknak megfelelő bajnokságokon való részvétel. A versenyzést mértéktartóan fokozzuk, és ezt fontos pedagógiai eszközként kezeljük. A versenyzés olyan, a tanár által használt és felügyelt elem, amellyel nevelheti a csapatmunkát, ösztönözheti a részvételt, egyes embereket teljesítményük újabb fokaira segíthet és előhívhatja legjobb tulajdonságaikat a bennük rejlő lehetőségekhez intézett kihívással. A pontozás egészséges marad mindaddig, míg alapvetően biztonságos, megbízható légkörben zajlik.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Bothmer-gimnasztika: Az *Ugrás a középpontba* gyakorlat.

Testnevelés: A hetedik osztály folytatása, bár a gyakorlatok más minőséget kapnak a tanulók fejlődéséből adódóan. Folytatódnak a szekrényugrások, a kézenátfordulás, a szaltó. A legfőbb különbség a nyolcadik osztályban az, hogy a diákok sokszor húzódozóbbak, és tudatosabban kell, hogy összegyűjtsék erőiket a szekrényhez futás előtt. Kerülő utakon helyes és életkoruknak megfelelő módszereket taníthatunk nekik. Hangsúlyossá válik az állóképesség és az erőnlét fejlesztése (erősítő gyakorlatok, köredzés).

Torna: repülő guruló átfordulás 4-5 részes szekrény fölött, trambulín használata, szaltó, páros akrobatikus elemek, egyensúlyelemek és lépések a gerendán, gyűrűgyakorlatok.

Atlétika: az eddig tanultak gyakorlása, felmérése. Új elem a súlylökés és a térdelőrajt.

Játékok és sportok: A hetedikben játszott játékok folytatódnak: kosárlabda (büntető dobás, dobások gyakorlása, támadási és védekezési taktikák, játék.), röplabda (alsó és felső nyitások, nyitás fogadás, feladás, játék könnyített szabályokkal), kézilabda (kapura lövések gyakorlása, büntető dobás, gyors indítások, támadás és védekezés, támadó szerepekkel való ismerkedés, szabályok alkalmazása játékban), floorball (ütéstechnikák és szabályok, játék), softball (Méta jellegű ütős játékok), tollaslabda, tenisz, asztalitenisz, úszás, ha lehet bevezetjük a rögbit (dobások-kapások, biztonsági és egyéb szabályok, játék). Egyre többet használjuk a medicinlabdát.

Kapcsolódási pontok

A környezet megóvása, kitartó, tudatos munkavégzés, tervezés, elmélyülés, csont-tan.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Folyamatos fejlődés, tudatos összpontosítás, környezetvédelem, tervezés, csont, középpont, periféria, általános taktikai rendszerek, állóképesség, erőnlét, elmélyült munka, nagy motoros tevékenységek.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek képesek erőnlétük és állóképességük önmagukhoz mért folyamatos fejlesztésére.

Képesek erejüket tudatosan a feladatok elvégzésére fordítani.

A szabadtéri tevékenységeken keresztül felismerik, hogy a sport sohasem vezethet a környezet rongálásához, beszennyezéséhez.

Újabb Bothmer-gimnasztika gyakorlatokat tanulnak, a már ismerteket gyakorolják.

Az eddig tanult atlétikai, torna és sportági mozgásanyagot képesek használni, és ezekben továbbfejlődni.

Pontosítják a tanult sportágak technikai alapelemeit, alkalmazkodnak a különböző játékhelyzetekhez.

Életkoruknak megfelelő bajnokságon vesznek részt.

Délutáni elfoglaltságként sportolnak.

Kertművelés

BEVEZETÉS

A Waldorf-pedagógia elsődleges feladata, hogy minden gyermek egészséges fejlődéséhez megteremtse a szükséges feltételeket. Az iskolakert, mint szabad tér az iskola szerves része. A heti rendszerességgel végzett tevékenységek során az évjárás nagy ritmusait élhetjük át. Ez kihívást és örömet jelent a gyermekek számára.

Ahhoz, hogy a gyermekek képessé váljanak saját lehetőségeik felismerésére, a kertművelés tantárgy bevezetésére és művelésére van szükség. Az élővel (az élő környezettel) való találkozás és tapasztalatszerzés elengedhetetlenül fontos a felelősségre nevelés szempontjából.

A kertművelés során a gyermekek elsajátítják az alapvető kerti munkákat, megtanulnak balesetmentesen bánni a szerszámokkal. Megtanulják és tapasztalják, hogy a komposztálással hogyan növelhető a talaj termékenysége – ez a környezetvédelem alapja. Megismerik a kert élővilágát, miközben saját maguk termelnek zöldséget, gyümölcsöt, virágot.

Mindezek olyan képességek kibontakozását segítik elő, amelyek az ember által kialakított természeti világhoz való kapcsolódásukban szükségesek.

Természetesen fontosak az előzmények, amikre építhetünk. Mire a 6. osztályban a kertművelés tantárgy bevezetésre kerül, a gyerekek túl vannak a földművelés-gabona epochán és lehetőségük volt valamely közeli állatot tartó gazdához, vagy akár egy lovardába ellátogatni, ahol az állatokkal (ló, szarvasmarha, juh, kecske, szamár...) való találkozás, az állatápolás személyes élményét megtapasztalhatták. Erre az óvodáskor és az 5. osztály között kellett sort keríteni.

A kertészet nem csupán egy különálló tantárgy a többi között, hanem sok szállal kapcsolódik a történelemből, földrajzból, irodalomból tanultakhoz. Az igényes kerttervezésnél felhasználhatók a geometriában tanultak. Az ásványtani ismeretek jó alapot szolgáltatnak a talajvizsgálathoz, biológiából a szaporodás, növekedés, fejlődés fázisai, valamint az elfogyasztható növények táplálkozás-élettani szerepe játszik fontos szerepet.

Ez a fajta „egybeszöttség” segít a gyerekeknek kapcsolódási pontokat talá-

ni, illetve egyre nagyobb tájékoztatást nyújt a kertben végzett tevékenység sokrétű összefüggéseivel.

A kertművelés oktatásának súlypontja elsősorban a gyakorlati munka, ezen keresztül válik érthetővé a gyerekek számára, hogy mit is kell és lehet tennünk a növények jó és kiegyensúlyozott fejlődéséért.

- A növények egészséges fejlődésének feltételei.
- Mi a különbség az élettelen kőzet és a termőtalaj között, a termőtalaj kialakulása.
- A humusz, mint a talajtermékenység hordozója.
- A komposztálás jelentősége.
- A komposzt hatékonyságának fokozása a biodinamikus preparátumok segítségével.
- Az egyes növények talaj- és tápanyagigénye.
- A talajmegtáplálás eszközei.
- Mi a különbség a természetes táj és a kultúrtáj között.
- A kultúrtáj életének támogatása a biodinamikus preparátumokkal.
- Hogyan alkothat életközösséget a növény, az állat és az ember?
- Az egészséges táplálkozás kérdése.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az életkorban jelentős fizikai, lelki és értelmi változásokon megy keresztül a gyermek. A külvilág iránti érdeklődésük jelentősen megnövekszik. A meghosszabbodott végtagok és a megnövekedett fizikai erőnlétük képessé teszi őket arra, hogy megtanuljanak helyesen bánni a kerti szerszámokkal, ami mozgáskoordinációjuk fejlődését is segíti. A tudati változások eredményeképp képessé válnak a törvényszerűségek megértésére. Az oksági összefüggéseket működés közben értik meg, így a talaj- táj- klíma kapcsolatot a heti rendszeres munka során élhetik meg. Növekvő érdeklődésük a szociális kapcsolatok iránt jó alapot adhat a felelősségérzet kialakulásához, amit az élő környezettel való munka erősít. A gyerekek megismerik a kert talaját, rovar- és madárvilágát.

Ekkor a fokozatosság elvét követve, az első epocha az őszi szünetig tart, míg a második március első hetől kezdődik.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

Első osztálytól kezdődően az őszi időszakban a gyerekek az osztálytanítóval

tavaszi hagymás növényeket ültetnek az iskolakertbe.

A 3. osztályban a földművelés epochán megélt kétkezi élmények a gabona vetésétől a betakarításon át a kenyérsütésig.

Tantárgyi fejlesztési célok

A 11–12. életévben a kitartást igénylő munka a nevelési cél, amelyre a földdel való munka a legalkalmasabb (ásás, földhordás, ültetés). A földdel, a talajjal való munka hangsúlyos az egész év során. Ehhez javasolt egyes munkákhoz (pl. gyomlálás) a rövid nyelű szerszámok használata. Elvárás a pontos és folyamatos munkavégzés.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- a kéziszerszámok szakszerű használatának bevezetése
- a talajművelés alapjai
- az ágyások megtervezése és kialakítása
- vetés, növényápolás (öntözés, gyomlálás, kártevők elleni védekezés) bio módszerekkel
- egyéves zöldségfélék és dísznövények termesztése

Téli hónapokra:

- szerszámok, kerti eszközök karbantartása
- az év során gyűjtött vetőmagok tisztítása, válogatása és előkészítése a tavaszi vetésekhez
- talajminták vizsgálata
- a téli természet megfigyelése: Magyarország főbb erdőalkotó fái (tölgy, gyertyán, bükk), a fák felismerése, habitusuk, kérgük és rügyeik alapján
- a kert élőlények megismerése, helyük, szerepük a kertben,
- az adventi időszakra: a kertészethez kapcsolódó kézműves foglalkozások természetes anyagok felhasználásával.
- megtermelt növények feldolgozása

Kapcsolódási pontok

Történelem: az ősi folyó menti kultúrák felidézése, különös tekintettel gazdálkodásukra, az ehhez kapcsolódó hiedelemvilágukra, matematikai, csillagászati tudásukra, naptárjaikra, valamint az ókori görög és római kor birodalmat megalapozó gazdálkodására.

Szent Columbán élete kapcsán tanultak a gyerekek a közösségek önálló mezőgazdálkodásának kialakulásáról.

Növénytan: a növény részei (gyökér, szár, levél, virág, termés), a növények életsiklusai.

Ásványtani ismeretek: jó alapot szolgáltatnak a talajvizsgálathoz, alapközetek típusai.

Fafaragás: a felhasznált fafajták tulajdonságainak felismerése.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Alapközetek, talaj, talajművelés, trágyázás, komposzt, humusz, egyszikű, kétszikű, egyéves, kétéves, évelő növény, kultúrnövények, gyomok, vetőmag, vetés, ültetés, palántázás, környezetvédelem, madárvédelem.

A fejlesztés várt eredményei

A tanulók a kert talajának főbb tulajdonságait ismerik.

Tudnak helyes testtartásban ásni, kapálni és gereblyézni, a szerszámokkal balesetmentesen dolgoznak.

Ismerik a vetés, palántázás alapvető szabályait.

Ismerik a kert rovar- és madárvilágát.

Megismerkednek a környezetvédelem alapjaival.

Tudnak komposztot készíteni.

Összefüggéseket találnak a kertben végzett tevékenység és az élővilág összefüggései között.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ennek az életkornak a jellemzője a külső aktivitás és a dinamikus belső állapot. A fizikai változások általában megelőzik a lelki fejlődést. Figyelmüket a világ felé kell terelni és arra ösztönözni őket, hogy merjenek kezdeményezni, ugyanakkor az egyéni szociális felelősségnek is fontos szerep jut. Ennek kapcsán hangsúlyossá válik a környezetvédelmi oktatás. Az ökológiai gazdálkodásban nagy szerepe van a sokszínűségnek. A gazdálkodás során úgy kell kialakítani a gazdaságot, iskolakertet, hogy az adott tájba beleillesszék.

Az egészséges táplálkozás előfeltétele az egészséges talaj- növény- állat kapcsolata. Az egyes növények táplálkozásban betöltött szerepe megbeszélésre kerül. Hangsúlyosabb szerepet kap a gyógynövények ápolása és felhasználása. A komposzt készítés, trágyakezelés a talaj tápanyag utánpótlása szempontjából elengedhetetlen. A téli órákon a gyerekek megtervezik a zöldséges kertet a vetésforgó és a növénytársítás fogalmát figyelembe véve.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

A 6. osztályban a talajművelésről, a komposztálásról, a vetésről, az ültetésről. és a környezetvédelem alapjairól tanultak.

Tantárgyi fejlesztési célok

A pubertás elérkeztevel a gyerekek érdeklődővé válnak önmaguk változásaival szemben és nyitottá a külvilág iránt. Ebben az életkorban motiválja őket, ha a kapott feladatok „erőpróba-jellegűek” és végrehajtásuk kitartást igényel.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Minden alapvető fogás átisméltésre kerül, és innen léphetünk tovább:

- kétéves zöldségnövények termesztése
- málna, ribizli, szőlő művelésének megismerése
- szaporítás dugványozással
- növénytársítások
- talajvédelmi eljárások (teraszozás, mulcsozás stb.)
- komposztálás, komposzt oltása biodinamikus preparátumokkal és a komposzt felhasználása
- trágyázás szerves trágyával: fontos, hogy egy, az iskola körzetében található állattartó telepre a tanulók ellátogassanak és lehetőség szerint dolgozhassanak is
- a szüretelt termények tárolása
- új eszközök szakszerű és balesetmentes használata (metszőolló, vasvilla, ásóvilla, talicska, aprítógép)

Téli hónapokra:

- szárított gyógynövények csomagolása és felcímkézése
- a megtermelt növények feldolgozása
- az eszközök karbantartása
- erdészeti alapfogalmak, honos növények, adventív fajok. A különböző társulások (erdők, rétek stb., szerepe a tájban)
- az adventi időszakra: a kertészethez kapcsolódó kézműves foglalkozások, természetes anyagok felhasználásával.
- az év során gyűjtött vetőmagok tisztítása, válogatása és előkészítése a tavaszi vetésekhez
- kertterv készítése a növénytársítások figyelembe vételével és a vetésforgó alkalmazásával

Kapcsolódási pontok

Történelem: a középkori Európa jellegzetes gazdálkodási formái.

Földrajz: a nagy földrajzi felfedezések miként változtatták meg a kontinensünkön és hazánkban természetett növénykultúrákat, ennek milyen társadalmi következményei lettek.

Csillagászat: ennek kapcsán a vetési naptár bemutatása.

Biológia: a növekedés, fejlődés szakaszai. Táplálkozástan.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Talajvédelem, komposztoltás, honos növények, fotoszintézis, egészséges táplálkozás, talaj tápanyag-utánpótlás, dugványozás.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek balesetmentesen és szakszerűen használják a metszőollót, a vasvillát, az ásóvillát. Ismerik a komposztálás folyamatát, jártasak a trágya és növényi komposzt készítésében. Alapszintűen elsajátítják a fásszárú növények gondozását, ápolását.

Ökológiai tanulmányaik új fogalmakkal bővülnek. Ismerik egyes növények táplálkozásban betöltött szerepét.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyerekek egyre szorosabb kapcsolatba kerülnek a világgal, érzelmekkel telített kritikai hajlamuk mellett nagyobb szerepet kap a racionalitás. A végtagok nagyon megnyúlnak, mozgásukban robosztusabbak lesznek, ezért nagyobb hangsúlyt kell fektetni a nagyobb erőbedobást igénylő munkákra, amivel erőnlétüket és állóképességüket is folyamatosan fejleszthetik. Megjelennek az ún. projektmunkák, amelyek során utak, kerítések, sziklakertek, szőlőültetvény stb. létesülnek.

Folytatódik az ökológiai tanulmányok elmélyítése a helytelen gazdálkodás környezetterhelő szerepéről.

A metszés szerepe, fontossága. Az egyes koronaformák szerkezete.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

A komposzt és a szerves trágya oltása, kezelése, növénytársítások, dugványozás, kétéves növények, gyümölcsstermő bokrok, az egészséges táplálkozás.

Tantárgyi fejlesztési célok

A 8. osztályban fontossá válik, hogy kinek milyen egyéni képességei vannak, de ugyanilyen hangsúlyos az is, hogy csoportmunkában ki mit tud elérni. A kertészetben mindkét aspektust tisztán elkülönülve ki tudják próbálni a diákok, mert sok egyéni feladatot ad a kert, ugyanakkor a munkamegosztással hatékonyabban elvégezhető feladatok száma is nagy.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- gyógy- és fűszernövények ismerete, gondozása
- gyümölcsfák ápolása, metszése
- új eszközök: fűrész, balta, fejsze használatának bevezetése
- növényvédő biolevek készítése, permetezőpreparátumok használata
- dombágyás készítése (csoportnak)
- terménytárolás, feldolgozás (pl. aszalás), gyógyteák készítése

Téli hónapokra:

- a növénynemesítés alapelvei, a géntechnológia veszélyei
- a közép-kelet európai kultúrtáj kialakulása
- a mezőgazdálkodás szerepe a környezetkialakítás szempontjából
- a biodinamikus kertgazdálkodás szemlélete, eszközei, jelentősége
- az adventi időszakra: a kertészethez kapcsolódó kézműves foglalkozások, természetes anyagok felhasználásával
- megtermelt növények feldolgozása
- az év során gyűjtött vetőmagok tisztítása, válogatása és előkészítése a tavaszi vetésekhez
- kertterv készítése a növénytársítások figyelembe vételével és a vetésforgó alkalmazásával
- favágás, gallyak aprítása
- gyűjtött és szárított gyógynövények feldolgozása

Kapcsolódási pontok

Történelem: az ipari mezőgazdaság hatása a talaj termékenységre és az élelmiszer minőségére, az ökológiai problémák összetevői.

Földrajz: az időjárás változásának törvényszerűségei, meteorológiai alapismeretek, felhőképződés.

Kémia: különböző gabonafajták, kísérletek.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Talajszelvény, talajbiológia, növénynevelés, biolevek, allelopátia, közép-európai kultúrtáj, a GMO és veszélyei, génbank, koronaszerkezet.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek felismerik a legfontosabb gyógy- és fűszernövényeket, megtanulják gondozásuk főbb tudnivalóit. A metszést elsajátítják. Ismerik a terménytárolás módszereit és eszközeit.

Megtanulják a fák metszését, a metszés során megismerik a különböző koronaformák szerkezetét. Jól bánnak a fűrészszel, baltával, fejszével. Megtanulnak zöldséges- és virágoskertet tervezni.

Szabad vallás

BEVEZETÉS

A Waldorf-iskolákban is dönthet a szülő arról, hogy kívánja-e gyermekét vallásoktatásban részesíteni. Amennyiben igen, a tanulók abban a vallásoktatásban vesznek részt, amelyet szülei választanak. Ha az iskola helyet tud adni és időt biztosítani saját épületében és órarendjében, akkor a tanítás az iskola épületében történik. Ha erre nincs mód, akkor a tanulók a különböző felekezetek által felajánlott helyen és időpontokban részesülnek vallás oktatásban.

A Waldorf-iskola elsősorban a felekezeti vallásoktatásban nem részesülő gyermekek számára szabadvallás-oktatást tart. A részvétel fakultatív. E tantárgy megjelenésének oka, hogy a Waldorf-iskola fontosnak tartja, hogy a tanuló valamilyen vallás oktatásban részesüljön. A tanítás a Waldorf-pedagógia módszerei és embertani megfontolásai alapján történik, az életkori sajátosságokhoz alkalmazkodva, a tanterv részeként. Ugyanúgy, ahogy az emberiség fejlődésének kezdetekor a tudomány, a művészet és a vallás együtt, egymással összefonódva jelent meg, ma sem jut érvényre az ember továbbhaladásának lehetősége vallásos érzések és az ehhez fűződő akarat nélkül.

A szabadvallás-oktatás a gyermek természetéből adódó spontán vallásosság lépésenkénti tudatosulásához nyújt támaszt.

1–2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A természet és a környezet jelenségei, melyek a teremtett világ értelmét megérező tiszteletet és érdeklődést váltanak ki a gyermekből – a vallásórák és a szülői ház bizalmat sugárzó légköre biztosságot ad a tanulók érzésvilágának és akaratának: ezáltal elkerülhetővé válik Istenre vagy a Gondviselésre vonatkozó bizonyítás szükségessége.

Az évkört követő hagyományokat, szokásokat az évkör nagy ünnepeihez kapcsolva ápoljuk.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

A vallásos érzület, az áhítat és a csodálkozás, a tisztelet és az odaadás, az iskoláskor előtti időszakban már erőteljesen kifejlődhetnek egy egészséges lelkületű családi és óvodai környezetben, amely pedagógiai tudatossággal teremt léghőrt a gyermek számára. Ezekre a magukkal hozott „erényekre” építjük fel a vallásoktatás kezdeteit, felekezeti színezet nélkül, egyformán, minden résztvevőre vonatkozóan.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az isteni, emberi és természeti világ szentsége iránti érzékenység, és a világ jelenségei iránti tisztelet továbbápolása, illetve felébresztése meséken és a keresztény hitvilág legendáin át történik.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Mindegyik olyan mese, történet, amelyben közvetlenül szólal meg egy természeti jelenség: a felhő, a patak, az erdő, magában rejti a teremtett világ szépsége és nagyszerűsége iránti hálaérzet elmélyítését. A szentek életéről szóló legendák a lélek megnevelésének, megtisztításának lehetőségére mutatnak példát. Az elhangzott mesék, történetek, legendák átélése és az ehhez kapcsolódva szabadon történő megnyilatkozás szóban és rajzban

Kapcsolódási pontok

A szabad vallás tantárgy az életkori sajátosságoknak megfelelő mesék, történetek és az ezekhez kapcsolódó beszélgetés, éneklés, megjelenítés, rajzolás és más képzőművészeti tevékenység által közvetlenül kapcsolódik az alsó tagozatos műveltségterületekhez.

Kulcsfogalmak / fogalmak

természetről szóló mesék

legendák, történetek: Szent Mihály, Szent Márton, Szent Erzsébet, Szent Ferenc, Szent György és más szentek ünnepéhez kapcsolódva

Jeles napok

A fejlesztés várt eredményei a két évfolyamos ciklus végén

A természetben működő élet, a teremtett világ szépsége, és annak teremtője iránti hálaérzet és tisztelet ápolása, illetve felébresztése az elhangzott mesék, legendák és azok megbeszélése során.

3–4. ÉVFOLYAM

TEMATIKAI EGYSÉG / FEJLESZTÉSI CÉL

Az embert Isten képmásaként állítjuk a gyermekek elé. A világra és önmagukra vonatkozó, a korosztályra jellemző kérdésekre, kételyekre az Ószövetségből merített történetekkel növeljük biztonságérzetüket és hitüket. A történetek által mutatunk rá a **test** és a **lélek** mindig továbbfejlődő kapcsolataira a világgal és az embertársakkal.

A régi korok mítoszaiban, a legendákban átélhetjük a népek sorsát, kapcsolatukat égi és földi vezetőikkel, örömeiket, vesződéseiket, ünnepeiket, mindennapi életüket, szokásaikat és a közösségüket összetartó törvényeiket.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Szettek életéről szóló legendák és az évkör ünnepeihez kapcsolódó korábbi történetek

Tantárgyi fejlesztési célok

Átélik a fájdalom és az öröm megjelenését, és annak fontosságát az emberi kapcsolatokban. A cél, hogy tudatosuljon bennük, hogy milyen módon okozhatjuk az egyiket és a másikat. Ezzel a szociális élet természetes gyökereit erősítjük. Az engedelmesség szerepe a világfejlődésben és az ember életében az Ószövetség példáin kerül a látószögükbe. Ezeknek a történeteknek gondolat- és érzésköréből kiindulva alapozzuk meg a keresztény értékrendet: A tízparancsolat, Dávidban élő kegyelem Saul iránt, Dániel próféta hűsége Istenéhez, az irgalmas samaritánus, a hit általi gyógyulások és más példák, melyek az említett reális folyamat részei a Bibliában.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az Ótestamentum történetei, a kereszténység történetének előkészítése a héber nép sorsában megerősítik bennünk, hogy az ember az isteni világból a földre helyeztetett, a léleknek helyet adó, testet öltött isteni teremtmény. Ezt közvetítik az elhangzó történetek.

A történetek elmondása és a beszélgetések során példák adódnak az isteni világ bölcs vezetése és az egyes emberi sorsok közti kapcsolatra (magyar mitológia, a magyarok őstörténetének részletei, a kereszténység felvétele, más népek mitológiájának ismertetése: például az északi-germán mitológiáé).

A Messiásról szóló jövendölés és a Máté evangéliumának néhány részletének feldolgozásával zárul az alsó tagozatos szabad vallás órák témája.

Az évkört követő hagyományokat, szokásokat, Szent Mihály, Szent Márton,

Szent Lucia, Szent Erzsébet, Szent Ferenc, Szent György és más szentek ünnepéhez, az évkör nagy ünnepeihez és a jeles napokhoz kapcsolhatjuk. (Betlehemes játék, Pütkösdi királyválasztás...)

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelv és rajz-festés órákon mitológiai történetek képeinek megjelenítése.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Ószövetségi történetek

A tízparancsolat

Mitológiai történetek

A fejlesztés várt eredményei a két évfolyamos ciklus végén

Olyan értékrend felé vezető ösvények közös felfedezése a cél, mely majd az 5–8. osztályban hivatkozási alapként szolgálhat az Újszövetség tanításakor, mint minden emberre vonatkozó értékrend.

BEVEZETÉS

Az alsó tagozatban megalapozott területek az életkori sajátosságok változásával újabb nézőpontból kerülnek megvilágításba, az emberi értelem fejlődésére, az érzelmi élet és az akarat megnevelésére szolgáló világirodalmi, történelmi és újtestamentumi példákon keresztül.

5–6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az emberi **sors** iránti érzékenységet ápoljuk a **család, a barátság, az emberi kapcsolatokkal** foglalkozó történetekben, és az ehhez kapcsolódó beszélgetésekben. Az **erkölcsösség** alapját képező **hálaérzés** ápolásával fejlődik ki az emberek iránti szeretet és a **kötelességtudat**, mely a későbbiekben nem erkölcsi előírásoknak, hanem belső meggyőződésnek **engedelmeskedik**. A tanulók számára kiderül (ha magukba néznek), hogy él bennük a **szeretet** érzése. Ezt az érzést az újtestamentumi példák alapján tágítani kezdjük, olyan emberek, természeti lények irányába, akik felé esetleg eddig nem fordultak szeretettel.

Az órák meghitt légkörében a tanulókkal őszinte, mély beszélgetésekre nyílik lehetőség.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az alsó tagozatban a mesék, a történetek és a hozzáfűződő beszélgetések, tevékenységek által megalapozott vallásos érzület, mely a 4. osztályban a mitológiai történetek és a Messiásról szóló jövendölésekkel zárul. Jártasság az ünnepekhez kapcsolódó ismeretekben és szokásokban.

Tantárgyi fejlesztési célok

A jó és rossz, a bűn és erény megjelenésére a mitológiai történetek, életrajzok bőséges példát adnak. A lovagkor nemes érzelmeihez, az akarat jó irányba történő edzéséhez a lovagkori erények megismerésével juthatunk közelebb. Az ösztönök néha életet mentenek, néha tönkreteszik azt. Történetek kapcsán megbeszéljük, hogyan tanuljunk meg bánni velük.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az Arthur királyról és Parzivalról szóló történetekben a betegség, a gyógyulás és a megbocsátás kérdéseivel találkozunk. Jézus Krisztus élete, a példázatok, Jézus gyógyításai, a gyógyulások, melyek elsősorban a lélek gyógyulására vonatkoztak, minden évfolyamnál egyre magasabb szinten részei az órának. Szent Pálról, Tarsiciusról vagy Milonról, a kereszténnyé vált árva rabszolga fiúról szóló történeteken keresztül a kereszténység korai időszakára világítunk rá.

Milon sorsának követése során a **családról**, a **barátságról** a **sors** kérdéseiről, a **Gondviselésről** szóló beszélgetésekre adódik jó lehetőség.

Kapcsolódási pontok

A történelem tantárgyhoz kapcsolódva az ősi kultúrákkal és vallásokkal ismerkednek meg. Zarathusztra tanításaiban a jó és rossz, Buddha tanításában az **együttérzés** és a **lélek megnemesítése**, megtisztulása, melyek a szabadvallás-órákon közvetlenül kapcsolódnak a történelmi ismereteikhez.

Az ókorról és a korai középkorról tanultak a szabadvallás-órákon elmélyítésre kerülnek.

Az évkör ünnepeinek, és az ezekhez fűződő szokásoknak, hagyományoknak ápolása a tanévben.

Kulcsfogalmak / fogalmak

sors, család, barátság, emberi kapcsolatok, életút, együttérzés, megbocsátás, gyógyulás

ókori kultúrák, vallások, Jézus tanításai, Szent Pál, korai kereszténység, lovagi erények

A fejlesztés várt eredményei

Az elhangzottakhoz kapcsolódva szabadon nyilatkoznak meg az órán folyó beszélgetésekben.

A tárgyalt témakörökben a sors, a Gondviselés, az emberi kapcsolatok, a szeretet megnyilatkozásainak átélése.

7–8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nagy földrajzi felfedezések, feltalálások hátterére, nagyjaink az emberiség továbbhaladása érdekében vívott küzdelmeire világítunk rá életrajzok segítségével. A **meggyőződés, kitartás, a közösségért hozott áldozatok** átélése a történelmi hősök életútjának követésében domborodik ki.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az 5–6. osztályban megalapozott ismeretek, a sors, az emberi kapcsolatok, az együttérzés megbocsátás, az eddig tárgyalt kereszténységgel kapcsolatos és más vallásokról szóló tanítások, az évkör ünnepei és az ezekhez kapcsolódó szokások ismerete

Tantárgyi fejlesztési célok

A tárgyalt életrajzokban finom összefüggéseket fedezhetünk fel a **gyermekkorban átéltek**, az **ifjúkori évek** és a **felnőttkor** kapcsán. A **szerelemről, párkapcsolatokról, a házasságról, a gyermekáldásról, az anyaságról** emberi sorsok bemutatásával és ezekhez kapcsolódó beszélgetésekkel alapozzuk meg a 9–12. évfolyamokban a családi életről szóló témaköröket. Példaképpé akkor válik igazán az életrajzokban tárgyalt kiváló személy, ha egész emberi lényé ragadja meg a gyermekeket, s az erényei, nagyszerűsége mellett a hibáit sem kendőzzük el. Ez a lelki folyamat csendesen, a lelkük mélyén játszódik le, nem feltétlenül szükséges szavakba önteni.

A szegények világának javításán segítők munkásságának megismerése által a harmadik világ életmódja, szegénysége, egészségi helyzete **együttérzést** vált ki a gyerekekből.

Az **egyén** és a **közösség**, a **szabadság** és **korlátozottság**, a **felelősség** és **áldozatvállalás** kérdéseinek átélése életrajzokon keresztül.

Az Apostolok cselekedeteihez, vagy egy-egy evangéliumi részlet ismertetéséhez a jelenkor etikai kérdései is kapcsolódnak. Gandhi, Albert Schweitzer vagy Teréz anya munkásságának megismerése által a harmadik világ életmódja, szegénysége, egészségi helyzete iránti együttérzés erősödik a tanulóknál. A szegénység, az elhanyagoltság, a felemelkedésre vágyó emberekről szerzett közeli tapasztalatok, olvasmányok, hírek közvetlenül kapcsolódnak a témához.

A fogyatékkal élők elfogadására és megértésére szép példa Helen Keller „Csöndes, sötét világom” című naplója. A naplóból részleteket dolgozunk fel önállóan és csoportosan.

A székelyek középkori szervezete, az ősi indián társadalmak berendezkedése, a szerzetesrendek közössége, a szabad királyi városok élete és más történelmi példák alkalmasak arra, hogy a szabadság és a korlátozottság, a felelősségvállalás, az egyén és a közösség életének változásait nyomon kövessék és beszélgessenek róla.

A keresztény és nem keresztény vallások megértése, az ókori vallások, a zsidó vallás, a pogány magyarok hitvilága, az iszlám vallás, a buddhizmus és ezek gyakorlásáról szóló ismeretekben való elmélyülés lehetőséget ad arra, hogy nyitottá váljanak a tanulók más vallások előítélet nélküli elfogadására.

Kapcsolódási pontok

a 7–8. osztályban a szabadvallás-órák témáiban való eligazodáshoz a történelem- és földrajzóra ismeretei hozzásegítik a tanulókat a térben és időben való jobb tájékozódáshoz.

Kulcsfogalmak / fogalmak

emberi kapcsolatok, szerelem, család, párkapcsolatok, anyaság, egyén, közösség, felelősségvállalás, hazaszeretet, szabadság és korlátok, együttérzés, Apostolok cselekedetei,

Szent Johanna, Albert Schweitzer, Teréz anya, Gandhi

Aktuális etikai kérdések

A fejlesztés várt eredményei

A példaképek, a közösségért tevékenykedő személyek életén keresztül a családi élet, az ifjúkori elhatározások, áldozatok vállalása, a kitartás, a hazaszeretet, az együttérzés, a segíteni akarás, a nemes célokért való munkálkodás, az egyén felelőssége a közösségért, a közösségek élete, a másokkal való együttélés, együttérzés és elfogadás példáinak átélése, a jelenkori etikai kérdéseinek összekapcsolása a megbeszélésre kerülő témákkal, más vallások ismerete, és ezek iránti nyitottság és elfogadás.

Gazdasági ismeretek

BEVEZETÉS

A Waldorf-iskola egyik célja, hogy a gyermeket bevezesse az őt körülve-

vő társadalomba, hogy annak építő, formáló tagja tudjon lenni. Ehhez elengedhetetlenül szükséges, hogy megismerje, értse, átgondolja kora és a régebbi korok társadalmi, gazdasági folyamatait. A társadalmi szociális organizmus megismerésének alapjául a társadalom egymással életösszefüggésben lévő három egységének, a gazdasági, a jogi és a szellemi életnek a szabályszerűségeit kell a gyerekek elé tárunk a 10–18. életév között, a mindenkori életkori sajátosságoknak megfelelően. Meg kell mutatnunk, hogyan áll benne az ember, mint egyén a társadalom három rétegében. A tantárgy tanítása során fokozottan támaszkodik a földrajzi, történelmi, matematikai ismeretekre.

Rudolf Steiner az első Waldorf-iskola megalapításával a jövő nemzedékek számára vázolt fel egy utat. A modern kori ember legégetőbb kérdése, a szociális kérdés megválaszolására, egy új szociális impulzus megjelenítésére tett kísérletet. A szociális és gazdasági ismereteket az életismeret, a szabadvallás és az euritmia, mint szociális művészet mellé állította alapnak.

CÉLOK ÉS FELADATOK AZ 5–8. ÉVFOLYAMIG:

Az általános iskolai szakaszban a szociális és gazdasági ismeretek tanulása során arra törekszünk, hogy a gyerekekben kialakuljon egy kép arról, hogy a gazdasági folyamatokban a testvériség, a jogi viszonylatokban az egyenlőség, a szellemi-kulturális szférában a szabadság kell legyenek a meghatározók erők, ahhoz, hogy megfelelő környezetet biztosítson a társadalom a szociálisan érzékeny, de kiteljesedő emberi személyiség kifejlődéséhez. Ezen az új nézőpontra keresztül mutatjuk meg a gyerekeknek az ember kapcsolatát az őt körülvevő természeti és társadalmi környezettel, és alakító szerepét a világban.

Mára már a gazdasági életben a javak előállításában kialakult a világméretű testvériség, hiszen mire szellemi tervből és ásványi nyersanyagból elkészülnek és a kereskedelem segítségével a használatunkba kerülnek a miniket szolgáló használati eszközeink, addigra az egész Földet bejárják. A jog előtti valódi egyenlőségre is egyre komolyabb törekvések láthatók az elmúlt évszázadokban. A szellemi életnek a jog által biztosított szabadsága és a gazdaság általi nem piaci alapú finanszírozása terén is naponta élünk tárnunk a jelen feladatai és eredményei is. Ezekre az emberiség élete során kibontakozó folyamatokra kívánunk e tantárgy keretein belül rátekintést nyújtani a felnövekvő nemzedékeknek, hogy ezáltal is képesek legyenek alkotó állampolgárokká válni.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A Waldorf-tanterv egyik gazdasági ismeret epochája által a 11 éves gyermek úgy pillanthat rá az ember születésére, mint ahogy azt a görögség tette: az isteni világ felé forduló ember tekintete egyre inkább a többi ember

felé fordul. Felfedezik, hogyan kíséri egyik ember a másikat, hogyan állnak egymással harmóniában az együtt élő emberek, akik más-más képességek birtokában vannak. Hogyan szerveződik az egymásra utaltságban társadalommá az emberiség. Az ember ember közti testvériség legkifejezőbbben a gazdasági életben jelenik meg. Ennek a szépségét, sokrétűségét kell, hogy felfedezzék a képzeletbeli és a valós utazások során.

Javasolt témakörök

Az ötödik osztályban a napi élet ismeretéből indulunk ki. Kiválasztunk egy tárgyat a környezetünkéből: végigkövetjük azt utat, ahogy hozzánk került ez a tárgy. Lehet ez például egy füzet, egy csomag tea, vagy vaj a konyhaasztalról, vagy bármi más.

A füzet útját visszavezethetjük: az azt elvárásként megjelenítő tanároktól, az iskolai igényeket összesítő gazdaságvezetőn át a szállítóig, a kereskedőig a füzetgyáron át a papírgyárig és onnan egészen az alapanyagul szolgáló megfelelő cellulóztartalmú facsemetéket elültető gazdáig.

Felfedezhetjük, hány ember munkája kellett hozzá közvetlenül: tisztelettel tekinthetünk a papírgyári munkásokra, akik a hőségben dolgoznak; a kamionsofőrökre, akik hetekig az úton vezetik az óriás teherautóikat; a darusra a kikötőben, aki nagy magasságba felemelkedve rendezi a fülkéből a hatalmas konténereket; a büfésre aki a szolgáltatói oldalról enni ad mindkettőjüknek...

Az igazi meglepetést az okozza, amikor áttérünk a közvetve segítőkre: az útépítő munkásokra, a mérnökökre, akik a gépeket tervezték; a tanítókra, akik mindnyájuknak megadták az alapot ahhoz, hogy azzá váljanak, amivel épp a közösséget szolgálják...

Érdemes felkeresni egy-egy üzemet, meghívni a választott témánkban megjelenő szakembereket, meséljenek az életükről, munkájukról.

Kísérletet tehetünk arra is, hogy az időben rátekintsünk arra is, mikor, hol, hogyan született meg a történelem során az első abból a vizsgált eszközből, aminek a kialakulását végigkövettük a jelenben; és arra is, hogy milyen valós emberi igényből születik meg egy tárgy. Megpróbálhatjuk magunk is előállítani a választott terméket.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

A gyermekek a harmadik osztályos „mesterségek-korszakban” megismerkednek a földre teremtett embernek azzal a képességével, hogy a természetben talált, természetből anyagokból hogyan képes önmagát ellátni az életszükségleteihez elengedhetetlen tárgyakkal. Negyedik osztályban pedig egyszerű módon ismereteket szereznek a „honismeret korszakban” az ember és a táj viszonyával, kölcsönhatásával. Ezenkívül rendelkeznek azokkal az alapvető számolási és önálló ismeretszerzési képességekkel, melyekre a

gazdasági és szociális ismertek tanulása során építünk.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyerekek szerezzenek egy eleven, átélhető képet arról, hogyan kapcsolódik egyik ember munkája a másikéhoz az embertársainkban felmerülő igények kielégítése során. Kezdjen el ébredni a gyerekekben egy szociális érzékenység az őket körülvevő tárgyak kapcsán.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Legyen képes a gyermek a választott tárgy útját a kész terméktől az alapanyagig néhány mondatban elmesélni. Fedezze fel, hogy az egyes emberi munkatevékenységek miféle képességek által válnak hasznossá a társadalom számára!

Kapcsolódási pontok

A tantárgy tanulása során jól használhatók a Kárpát-medence földrajza kapcsán tanult ötödik osztályos ismeretek: hiszen mai világban egy nemzetgazdaság teljes mértékben beleágyazott világgazdaságba. A tantárgy sokrétű lehetőséget biztosít a matematikából szerzett ismeretek gyakorlására, valamint a mértékegység-váltások gyakorlati hasznosítására.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Munka, közvetett és közvetlen, alapanyag, árú, szállítás, szociabilitás, kölcsönösség, termék, késztermék.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje fel az őt körülvevő tárgyi környezetben azt a rengeteg emberi erőfeszítést, ami által ő használhatja azokat. Legyen képes néhány szóban elmondani a választott termék születését. Megpróbálhatja önállóan kikutatni egy általa választott másik tárgy születését. Megjelenhetnek a környezettudatosságnak az alapjai is a tanulmányok következtében. Felébredhetnek a másokért érzett felelősség és hála érzései is az epocha során.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermekben a 12 évében egyre inkább el kezd ébredezni a világ megértése iránti vágy. Még egy inkább gyermeki nézőpontból, de a gyerekek megnyílnak a felnőttvilág kérdései felé. Nagyon szeretnének, nagy, komoly a családban, a környezetben hallott problémákhoz, gondolatokhoz kapcsolódni. Rendkívül nyitottak az emberek közötti viszonyok észlelésére és megértésére: ezekben a kérdéseknél a fókuszban testvériség eszméje helyett sokkal inkább a kölcsönösség elve áll. Ahogy Római történelemben az em-

ber és ember közötti törvényekben, úgy közöttük is megjelennek az első kérdések a jogi étellel kapcsolatban.

Megjelenik a pénz természetének, a pénz ismeretének megértésére való igény is. A hatodik osztályban a gazdasági ismeretek tanítása során a középpontban pénz metamorfózisa áll. Fő kérdésünk, hogyan juthatunk el a pénz születésétől annak felismeréséig, hogy a pénz a legszellemibb jelenség a világban: mi módon szolgálja a pénz az szellemi életünk működését – feladatunk, hogy a gyermek ismerje meg az alapvető gazdasági folyamatok egészséges kialakulását, hogy majd ráismerhessen azokra a környezetében is.

Javasolt témakörök

- A gazdaság fő részeinek, a termelésnek, a kereskedelemnek és a fogyasztásnak az össze-kapcsolódását bemutatni az epocha során.
- Megmutatni a pénz nélküli kereskedelmet Herodotosz és XIX. századi utazók leírásai alapján. – Bemutatni a cserekereskedelmet.
- Tárgyaljuk a pénz keletkezését: Miért épp a görög gondolkodás megjelenésével egy időben születik? A pénz keletkezésének helye az a Lüdia, ahová a görög hagyomány Tantalosz legendáját teszi. Hogyan lett az arany-ezüst ötvözetből a mai papírpénz. Kik voltak, vannak a pénzeinken?
- A munkamegosztás megjelenése a társadalomban. A pénz összehozza a termelőt a fogyasztóval. Milyen, amikor a pénz kommunikációs eszköz, és milyen, amikor csere-eszköz? Hogyan biztosítja a kölcsönösséget a termelők és fogyasztók között?
- Piac. Ahol individuális teljesítmények találkoznak szükségletekkel a pénz segítségével. Tegyük látogatást egy nagybani zöldségpiacon. Hozzunk létre az osztályban is egy cserepiacot kisebb használati tárgyakkól. Figyeljük meg az itt lezajlott folyamatokat.
- A középkori városok piaccal kapcsolatos szabályait is tekintsük át. Hogyan védték a vevőt? Hogyan jön létre az árú?
- A pénz, mint jogi kategória. Az árú-pénz egyensúlyának szükségességét megmutatni. Mutassuk be az infláció és a defláció kialakulását.
- A tőkepénz kialakulása. A munka képességek szerinti differenciálódásával megjelenik a tőke keletkezésének a lehetősége. A tőke megszületésével lehetővé válik a hitel-pénz megszületése. Ahhoz, hogy az ég /a szellemi/ a földdel /fizikai/ összekapcsolódjon, kell a „bizalom” jelentésű szavunk „hitel” (a „hit” szóból ered a kifejezés; mint ahogy a „credit” szó is a „credó”-ból). A hitel segítségével tud a találmány megvalósulni és a gazdaságban más emberek szükségleteit kielégíteni.
- Végül manapság megjelent a számlapénz is, ami már fizikálisan nincs is megjelenítve.

Ezen epocha során fel lehet keresni egy piacot, egy bankot és a Nemzeti Bank oktatóköz-pontját is.

Órakeret: 20 óra

Előzetes tudás

Az ötödik osztályban megszerzett gazdasági alapfogalmak, mint szükséglet, árú, fizikai és szellemi munka, termelés, alapanyag. Görög mitológia.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermek ismerje meg a pénz természetét, a pénz mögött álló gazdasági folyamatokat.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A gyerekek szerezzenek ismereteket a valós gazdasági folyamatokról. Ismerjék fel az egyes ember szerepét és felelősségét a társadalom gazdasági szereplőjeként. Ismerkedjenek meg olyan alapfolyamatokkal, melyekkel az egyén kapcsolódik a társadalom többi szereplőjéhez.

Kapcsolódási pontok

A korszak során építünk a földrajzból szerzett ismeretekre Európa földrajzával kapcsolatban. Kapcsolódunk a középkor történelme során tanult városok kialakulásához, valamint a társadalomban megjelenő új szerepek ismeretéhez. Matematikában pedig a százalékszámítás gyakorlati felhasználására is jó lehetőséget nyújt ez a tárgy.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Valós emberi szükségletek, cserekereskedelem, vásárló pénz, hitel, hitel pénz, árú pénz, tőke pénz, munkamegosztás, gazdaság, termelő, fogyasztó.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje fel, hogy a kezébe kerülő pénznek nincs saját értéke, és értékteremtő képessége. Tudjon különbséget tenni a pénz egyes szerepei között. Ismerje fel azt a morális felelősséget, ami az árúk előállításához és a pénzzel való vásárláshoz kötődnek. Legyen képes saját szavaival leírni gazdasági fogalmakat. Tudjon önállóan példát hozni tőkeképzési helyzetekre egy kisvállalkozásban. Nyerjen rátekintést az egészséges gazdasági folyamatokra, hiszen hatodik osztályban még az alkotó ember megismerésén van a hangsúly.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hetedik osztályban az adó, mint adomány megismerése a fő cél a gazdasági ismeretek elmélyítése során. A gyerekek a saját iskolájuk, mint a szabad

szellemi élet egy intézménye felől közelítve ismerhetik meg annak a jog által biztosított gazdasági környezetnek a kialakulását, amiben élnek. A gyermekek megismerésében egyre nagyobb szerep jut a vitának, mint megismerési útnak. A tantárgy feldolgozása során egyre nagyobb teret biztosítunk eme képesség kialakulásának. Rövid rátekintést kaphatnak arra a folyamatra, ami során a felismert érdekekből a jogi élet segítségével társadalmi megegyezés alakulhatott ki az emberek között a teokratikus társadalmi formáktól a demokráciához vezető úton. Eljuthatnak az alapvető állampolgári ismeretek kialakulásától a valós állampolgári kompetenciák felé. Felismerhetik az emberi együttélés szabályainak születését a belátástól az alkotmányig; a tizedtől egy lehetséges igazságos adózáshoz, közteherviseléshez.

Javasolt témakörök

Mint mindig a Waldorf-pedagógiában itt is a jelenből, az egészből haladunk a részek, részletek megismerése felé. Az iskolánk működéséből a múltba, és onnan egy lehetséges jövő felé.

- Mi kell ahhoz, hogy az iskolánk működni tudjon: – dologi feltételek, szolgáltatások, személyi feltételek... Ezek költségek, amik fedezéséhez tervezésre, költségvetésre van szükség. Honnan van ehhez a pénz? Hogyan kerül a pénz a gazdaságból, ahol megtermelődik az oktatásba? Ki garancia, hogy ez megtörténjen? Kik, milyen arányban járuljanak hozzá? Mit jelent az, „az egyenlők egyformán, a nem egyenlők pedig különbözően járuljanak hozzá...” elv? Hogyan lehet eljutni az ehhez szükséges társadalmi megegyezésig?
- Az oktatás, a „szellemi élet” költségeinek fedezése a gazdaságban megtermelt értékekből lehetséges. Az államnak szerepe, hogy a társadalmi megegyezést törvénybe foglalja, és gondoskodik a betartásáról.
- Az állam szerepe: törvényekkel biztosítani a szabad iskolaválasztás jogát.
- Megvizsgálni egy régi falu működését. Miben voltak az emberek önállóak? Mit tudtak közmunkával, összefogással tenni a közösségért? Miből lehetett fenntartani a jegyzőt, mint a jog, a tanítót, mint a szellemi élet és a papot, mint a lelki élet gondozóját? Miért nem lehetett helyi szinten gondoskodni a külső és a belső biztonságról? Miért kellett ehhez országos összefogás? Mik azok a közös terhek, amiket együtt kellett vállalni?
- Megvizsgálni az István király által kialakított államszerkezetet. Kik milyen szolgálatot láttak el? És kik felé irányult a szolgálat? Ki gondoskodott az ország külső biztonságáról, ki a belső jogi bírászkodásról, ki a lelki egészségről, ki a gyógyításról? Kik adóztak terményben, kik szolgálatban, kik katonai szolgálatban, kik pénzben? Hogyan valósult meg a végrehajtás, elszámoltatás?
- Milyen adózási lehetőségek, ötletek élnek, jelennek meg ma a világban? Milyen lenne, ha minden adó megszűnne, és csak fogyasztási adókkal járulnánk hozzá a közösség életéhez? Ebben az esetben mindenki a fogyasztása mértékében adózna. Képesek lennének-e a közigazdászok,

képviselők egy ilyen rendre átalakítani a jelenlegi rendszerünket?

- Lehet kitölteni egy szja bevallást a gyerekekkel.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

A gyermekek rendelkeznek az alapvető gazdasági fogalmak terén ismeretekkel. Ismeretek a középkori társadalmak társadalmi berendezkedéséről.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermekek kapjanak egy életkoruknak megfelelő rálátást a társadalom szerkezetére. Legyenek tudatos állampolgárok, akik belátásból járulnak hozzá munkájukkal, akaratukkal a társadalomhoz.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Jussanak a gyerekek belátásra a kulturális, a gazdasági és a jogi szféra feladatairól és kapcsolódási pontjairól a társadalomban. Fedezzék fel, milyen felelősséggel jár az ember részvétele a társadalomban.

Kapcsolódási pontok

Történelemből az európai városok, társadalmak, társadalmi rendek kialakulása. Matematikából az arány és százalékszámítás már képletek szerinti számítása. Anyanyelvből az üzleti levélírás felhasználására mutatkoznak lehetőségek.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Adó, állami szféra, gazdasági szféra, kulturális szféra, közteher, közfeladat, közbiztonság, állampolgári szabadság és kötelesség.

A fejlesztés várt eredményei

Ezen nagy képek megvitatásán, vezetett beszélgetésein keresztül felébredhet a gyerekek érdeklődése a felnőtt világ eme sokat emlegetett társadalmi kérdései iránt. Képesek lehetnek felismerni és elmondani a modern társadalom működésében az adók, az adózás szerepét. Röviden legyen képes a saját szavaival elmondani, mi az állami-jogi élet, a gazdasági élet és a szellemi élet feladata a társadalomban. A tanulók értsék az alapvető állampolgári kompetenciákat.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A 14 éves gyerekek figyelme befelé, az ember belső kérdései felé fordul.

Az individuum szerepe, feladata a világban a fő kérdés, melyhez csatlakozik a személyes jövővel kapcsolatos kérdések ébredése is. Ekkor mintegy összegzi, az addig megszerzett tudását és kíváncsi arra, miként tudja a szintetizált ismereteit alkalmazni. Ebben az életszakaszban a figyelem az egyéni biográfiák felé fordul.

Javasolt témakörök

A tanulók ismerjék meg részletesen egy nagy gazdasági világszereplő életútját. Jó lehetőséget nyújt erre Henry Ford, vagy a Rothschild család felemelkedésének bemutatása. Megjelenhet esetleg a kortárs Steve Jobs is a feldolgozható életrajzok között. Ehhez a következő szempontokat alkalmazzuk:

- Melyik életszakaszában találkozott a későbbi életfeladatával?
- Milyen volt a világ, a gazdasági társadalmi környezet, amikor megkezdte tevékenységét?
- Milyen társadalmi igényt fedezett fel?
- Hogyan építette fel a vállalkozásait?
- Milyen emberi képességei segítették az életműve megalkotásában?
- Milyen hatást gyakorolt kora közvetlen gazdaságára és tágabb környezetére?
- Milyen hatással volt a történelem alakulására?
- Hogyan van jelen a kiválasztott személy munkásságának eredménye a mai világgazdaságban, és a ma élő hétköznapi emberek életében?

Órakeret: 20 óra

Előzetes tudás

A gyermekek rendelkeznek az alapvető gazdasági ismeretekkel. Az előző tanév során megismerkedtek sok ember biográfiájával. Földrajzból sokféle módon megismerkedtek az ember és táj viszonyával, az ember környezetformáló tevékenységével. Matematikából az arány és a százalék számítással.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyerekek jussanak el oda, hogy teljes mértékben megközelítsék, hogy egy-egy „kiválasztott” ember milyen módon képes megváltoztatni kora gazdasági, társadalmi életét, és ennek milyen kihatásai lehetnek akár az egész emberiség történelmére is.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Legyen képes a gyermek megtalálni olyan helyzeteket egy külső ember életében, amikor az ráismer egy-egy élethelyzetben a feladatára! Legyenek képesek alapvető szinten összefüggéseket találni az egyén és a társadalom kapcsolatában, és jussanak belátásra az egyéni döntések felelősségéről.

Kapcsolódási pontok

Történelemből az ipari forradalom, ipari felfedezések. Földrajzból a világ-gazdaság kialakulásának következményei.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Egyéni adottságok, társadalmi környezet, egyéni felelősség, az egyes élet-szakaszokban rejlő feladatvállalási lehetőségek.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek ismerje meg az egyén, mint önálló individualitás világformáló szerepét. Keresse a saját magában esetleg megjelenő képességeket. Legyen képes tanári segítséggel kapcsolatot találni az egyes ember gazdasági tettei és annak politikai következményei között. Ébredjen benne egy elemző kíváncsiság az őt körülvevő technikai eszközök kialakulása és világban betöltött szerepe iránt. Legyenek képesek tanári segítséggel mérlegelni az emberi döntések közvetlen és közvetett következményeit és kockázatát.

Erdőjárás

BEVEZETÉS

„Nincs rossz idő, csak rossz ruházat.”

Az általános iskolai évek első felében kiemelt fontosságú a rendszeres kapcsolat az erdővel. Ahogy az alcím is mutatja, az iskolai élet szerves egészébe kívánjuk beemelni az erdőt, a gyerekek jelenlétét az erdőben, ahol ezt az iskola helyi adottságai megengedik. Nem az időjárás határozza meg, hogy alkalom nyílik-e az erdő felkeresésére, hanem a gyerekek alkalmazkodnak megfelelő ruházatukkal a váltakozó időjáráshoz: a tűző napsütéstől a szakadó esőig. Ennek köszönhetően lehetőség nyílik megismerni az erdő összes arcát.

Az érzékszervi tapasztalatok teszik lehetővé a gyermekek számára a világ megismerését. Ezek hiányában egyre inkább sorvad az emberi megismerési képességünk is. Minél több természetes tárggyal és élőlényel találkozik élő közegében a kisgyermek, annál jobb alap képződik a későbbi tantárgyak megértésére. Érzékszerveink mind gyakrabban találkoznak manapság egy művi világgal, több és több időt töltünk az elektromos készülékek garmadája előtt és között. Ha a gyermek első 8-9 éves korában nem kap megfelelő ellensúlyt mindezekhez, nem lesz mire alapoznia a későbbi években és eleve kevesebb eséllyel vág neki az intellektuális tartalmak felvételéhez! Az agy kutatás kimutatta, hogy az érzékek által közvetített tapasztalatokon keresztül jönnek létre a kognitív struktúrák az agyban, melyek minden ta-

nulás alapját képezik. A gyermekek érzékelése egységben zajlik, egyszerre vesz részt benne minden érzékszerv.

1–2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Képek segítségével, mesékbe szőve jelöli ki az osztálytanító a „határfákat”, melyek körbehatárolják a játék színterét. Fontos, hogy legyen egy törzshely, ahova újra és újra megérkeznek. Egy hely, ami burokként szolgál a kialakulandó osztályközösség számára. Egy állandó, kiválasztott központi hely, amely megadja a kiindulási és gyülekezési pontot. Mindezek segítik a gyerekek tájékozódását, biztonságos keretet adnak a játékhoz. Az erdőjárás alapvetően az életfolyamatok egészségét szolgálja, s egyben terápiás feladatot is ellát az elakadt áramlások újra indulásában, a legyengült életerők felerősítésében. A játékok során megfelelő mesékkel fel kell hívni a gyerekek figyelmét a növények, állatok szeretetére, de módot kell adni elfojtott agressziót felszínre hozó játékaikban azok kiélésére is. A gyerekek ösztönösen megtalálják a nekik legmegfelelőbb tevékenységeket.

Második osztályban központi szerepet kap a „víz” és a „víz körforgása” témakör. A víz körforgása, a forrástól a torkolatig szépen nyomon követhető például egy pataknál. Jó olyan helyekre elvinni a gyerekeket, ahol két mérőben más, akár ellentétes minőség találkozása van a természetben.

A gyerekek ebben az életkorban is igénylik még, hogy egy helyen megállva hosszabb időt játszhassanak, de képesek nagyobb távok megtételére is.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az első iskolás években a gyerekek képesek sok mindent pótolni a korábban esetleg elmaradt tapasztalatokból. Vannak folyamatok, amelyek bepótolhatatlanok, mások viszont különleges módon mégis teljesülhetnek.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyerekek többsége ösztönösen ráérez saját lényének legmegfelelőbb terápiájára. Nem véletlen, ha egy gyermek több erdőjárás órán keresztül újra és újra gurul lefele a hegyoldalon teljesen magától, vagy egy másik gyermek állandóan a felvizezett sarat dagasztja, harmadik társuk pedig fák törzsének közelében tartózkodik túlnyomórészt. Találkoznak önmagukkal, s egyben az erdő lényeivel is. Ebből a találkozásból gyümölcsöző kapcsolat születik, ami mindkét fél számára gazdagító. A lemaradt képességű gyerekeket ugyanúgy tudjuk foglalkoztatni ebben, mint a mozgásukban jól fejletteket. Az erdőjárás azon kevés közegehez tartozik az iskolai életben, ahol az egészséges csoportdinamika és a természetes közösségformálás teret

kaphat. Például a fizikailag gyengébbet segíti az erősebb fára mászni, míg az intellektuálisan fejlettebb az állatokról fog tanítani a többieknek.

A Waldorf-pedagógia alapját képező antropozófia az erdőt egységes organizmusnak tekinti. Nemcsak gazdaságilag pénzzé tehető értékeket lát az erdőben, hanem egy élő szervezetet, melynek megnyilvánulási formái mögött mindenhol egy magasabb tudat áll. Az erdő az a világ, ahol megelevenednek az otthonról hozott és az iskolában elmesélt történetek: bebocsátást nyernek a gyerekek a különleges lények birodalmába, a faunok, törpék, manók, sellők és tündérek életterébe; saját élőhelyükön találkozhatnak békákkal, mókussal, fácánnal, rákkal, vaddisznókkal, madarakkal. Nem csupán a négy fal között tanulnak róla, hanem átéli az évszakok váltakozását, hétről hétre megtapasztalják, hogyan sárgulnak, barnulnak meg a levelek, hullatják le lombjukat a fák, száll alá a köd, jelenik meg a dér, hogyan fagynak be a patakok, változik meg a táj a hótakarótól. Látják: milyen, amikor megjelennek az első virágok, kipattannak az első rügyek; hogy a tölgyfa jócskán várat magára, ahogyan zöldbe borul az egész táj. Ellepik a réteket a virágok, s megjelennek a rég nem látott madarak. Hétről hétre saját bőrükkel érzékelik az év körforgását.

Másodikban az erőben mesélt mesék egyre hosszabbakká és bonyolultabbakká válnak. Megjelenik a természet és annak látható alkotói: a kövek, növények, állatok. Egy-egy megfigyelt állat megjelenik másnap egy történetben, ahol további érdekes dolgokat tudnak meg róluk a gyerekek. Állatok találkoznak egymással, különböző tulajdonságaik kidomborodnak, és kapcsolódnak a gyerekek tapasztalataihoz. Ezek nem a klasszikus, valamilyen tanúságot tartalmazó állatmesék – amik szintén fontosak ebben az életkorban -, hanem főként a tanár által megfigyelt természeti jelenségek és saját lényén átgyúrt történetek. Ezt képesek a gyermekek érzés szinten is megélni, s ezzel a későbbi tudatos megélést előkészíteni.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az erdőjárás során az érzékszervi tapasztalatok gazdagítása által természetes környezetben fejleszthetők a különböző érzékelések: egyensúly, tapintás, mozgás, hallás, szaglás, látás, hőérzékelés, testtudat érzékelés. Kialakul és mélyül a gyermek önképe és önismerete, valamint a világban való eligazodás és biztonság érzés az öntudatra ébredést, helyes önértékelést, önbecsülést és önbizalmat segíti elő.

Kapcsolódási pontok

Formarajz, ritmikus rész és mesék a főoktatásban, természetmesék

Kulcsfogalmak / fogalmak

Érzékszervi tapasztalatok: természetes kontra mesterséges közeg.

Egészséges fejlődés: erdő mint lehetőség – az érzékelés egysége; védett és változatos természetes tér és idő.

Hiánypótlás, önterápia.

Erdő, mint élő organizmus, mögötte magasabb tudat.

Az erdő birodalma: ritmus, körforgás; ahol ég és föld találkozik.

A fejlesztés várt eredményei

Az erdőjárások alatt szerzett tapasztalás a gyerekek életének egészére kihat és alapvető érzést ad a természet szeretetéről. Ezáltal olyan emberek válnak így belőlük, akik az erdőt és lényeit nem ellenségnek, nem kizsákmányolandó terepnek, hanem társnak tekintik, olyan helynek látják majd, ahol az ég és föld találkozik, s amelynek egészséges léte záloga az emberiség fennmaradásának.

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az évfolyamban fontos sokat gyalogolni a gyerekekkel, életkorukból kifolyólag gyógyító hatással van rájuk ebben az időszakában. Persze szívesen játszanak egy-egy helyen hosszabb ideig, mégis az újabb és újabb helyek felfedezése kerül előtérbe, ami a tanártól is komoly bátorságot igényel, a járt és ismert út elhagyásakor. Elkezdjük felfedezni a távolabbi helyeket is az iskola körül. Ez már előkészítése a negyedik honismeret korszaknak, annak, hogy lábukkal bejárják és tudat alatt magukba szippantsák néhány kilométeres körben az iskola közvetlen környezetét. Az első két év alatt megerősödött gyerekek hallatlan kitartással és jókedvvel sétálnak az erdőben.

A mesterségek kapcsán fel lehet keresni a környéken fellelhető helyeket, melyek emlékeztetnek hajdanvolt mesteremberek hétköznapijaira.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

Az első két osztályban megismert alapvető szabályok és szokások, amikre figyelni kell az erdőben. Jó fizikai kondíció, ami a korábbi gyakori erdőjárások hozadéka.

Tantárgyi fejlesztési célok:

Bensőséges viszony alakuljon ki a gyermek és környezete között. A fizikai erőnléte tovább fejlődjön, ne riadjon vissza ez erdőben őt ért kihívásoktól. Biztosan közlekedjen a járatlan úton is, keresztül kasul mindenben úgy, hogy közben figyelemmel legyen a természetes élettérre.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az iskola környezetének bejárása minden irányban legalább 2 km-es távolságban.

A jelzett ösvények, földes utak elhagyása.

Kihívások keresése az erdőben. Lehetőség teremtése bátorságuk kipróbálására, s eddigi tapasztalataik kamatoztatására.

Kapcsolódási pontok

Mesterségek korszak, házépítés korszak

Kulcsfogalmak / fogalmak

Fizikai erőnlét, magabiztos közlekedés az erdőben, erdő lényeinek tisztelete és szeretete

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek megismerik közvetlen környezetüket, képesek kitartóan vándorolni folyamatosan az erdőben több mint egy órán át. Erős érzelmi kötődés alakul ki az erdő élőlényei iránt.

Tanulásmódszertan

BEVEZETÉS

A tanulás tanítása bizonyos készségek, képességek fejlesztését jelenti. Akkor tud hatékonyan működni, ha az osztálytanító a tanulásmódszertant nem csak tanítja, hanem használja is, azaz épít rá az egyes epochák közben. Ha a diákok nem csak elméletben tanulnak a helyes szokásokról, módszerekről, hanem a gyakorlatban is van lehetőségük kipróbálni a tanultakat, hallottakat.

A koncentrációképesség minden szellemi munka alapja, ezt a diákok az epochákon már elsős koruk óta fejlesztik, de középtagozaton és később a felsőtagozaton kiemelt szerepet kap. Az emlékezőképesség fejlesztése minden életkorban létfontosságú, ehhez a rendszeres memoriterek is hozzájárulnak. Az önismeret, az önbizalom fejlesztése elengedhetetlen ahhoz, hogy valaki sikeres legyen az iskolai megmérettetésekben. A szókincs bővítése, fejlesztése magától értetődően történik meg a legtöbb tantárgyból. Az írott szövegek értése az eredményes tanulás egyik elengedhetetlen feltétele egy bizonyos életkor után. Kiemelten fontos terület a vázlatkészítés, jegyzetelés elsajátítása, amit nap mint nap használhatnak az egyes órákon. A problémamegoldó képesség és a gondolkodóképeség két olyan terület, mellyel a Waldorf pedagógus nap mint nap dolgozik. A 8.osztály végi kiselőadás összeállítás, megtartása önálló munkát igényel, amire felkészítjük a diákokat.

A tanulásmódszertan tantárgyszerű bevezetése helyett a Waldorf iskolák-

ban arra van szükség, hogy az osztálytanító és a szaktanárok a megfelelő életkorban a megfelelő feladatokat, feladattípusokat gyakoroltassák saját tantárgyaik tanításakor. Mégis, legalább havi egy alkalommal, a gyakorlóóra keretében vagy félévente egy-egy héten át az epochába építve javasolt időt szánni bizonyos jó tanácsok összegyűjtésére, megbeszélésre és gyakorlására. Ez a kevésnek tűnő idő akkor ér valamit, ha a szakórákon és az epochákon rendszeresen történik visszautalás és van lehetőség a további fejlesztésre.

Az osztálytanítóknak javasolt Oroszlány Péter: Könyv a tanulásról vagy Tanulásmódszertan című tankönyvének használata.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A diákok emlékezőképességét memoriterekkel, koncentrációképességét óra eleji játékokkal fejlesztjük. Ugyanakkor ebben az életkorban fontos annak a tudatosítása, mit jelent a tanulás, az órai figyelem. Ehhez némi önismeretre is szükség van. Hangsúlyt kap a tanuláshoz való szándék, a cél tudatosítása, a kíváncsiság, az érdeklődés felébresztésének fontossága.

Órakeret: 10 óra

Előzetes tudás

Eddig megszerzett tanulási tapasztalatok, ismeretek.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diákokkal tanulási szokásaikról beszélgetünk, segítve őket abban, hogy kifejlesszék saját technikáikat. Jó tanácsokat gyűjtünk és adunk. Arról is beszélgetünk, ki miért tanul, mire jó a tanulás. Megbeszéljük, hogyan lehet azt is megtanulni, ami kevésbé érdekel, hogyan lehet magunkban a kíváncsiságot felébreszteni, a figyelmet, érdeklődést magunkban szándékosan fenntartani.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A diákok megtanulnak tudatosan, hatékonyan tanulni, figyelmüket tudatosan irányítani, érdeklődésüket fenntartani. Koncentrációs gyakorlatokkal (szókeresés, hibakeresés) fejlesztjük éberségüket.

Kapcsolódási pontok

A diákok minden tantárgyban használni tudják az itt tanultakat.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Mire való az iskola? A tanuláshoz szükséges belső állapot, a tanulást se-

gító külső körülmények. Tanácsok a tanuláshoz. Jó szokások. Önismeret, önbizalom. Tanulást segítő módszerek. A figyelem. Az otthoni és az iskolai munka összefüggése. Az ismétlések jelentősége. Kíváncsiság, érdeklődés, tudásvágy. A cél, mint motiváció.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok sikeresek a tanulásban, tudják, mire jó a tanulás. Szívesen végzik házi feladataikat, tudják, milyen külső-belső körülményeket kell megteremteniük ahhoz, hogy rövid idő alatt elsajátíthassák a megtanulnivalót. Az órákon tudatos figyelemmel dolgoznak. Képesek hosszabb ideig koncentrálni egy adott feladatra.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az olvasott szövegek értését ebben az életkorban tudatosan gyakoroltatjuk. Megfelelő módszereket tanítunk az olvasási készség fejlesztéséhez, a helyes olvasási szokások kialakításához. A másik fontos terület a jegyzetelés, vázlatírás technikájának megtanulása. Először írott szövegből készítünk vázlatot, jegyzetet, majd a diákok a szóban elhangzottakat is megtanulják írásban rögzíteni.

Órakeret: 10 óra

Előzetes tudás

Az eddig megismert hatékony tanulási technikák alkalmazása, a megszerzett ismeretek felhasználása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulók olvasási szokásait nagyító alá vesszük és segítünk javítani rajta. Önálló olvasási gyakorlatokkal fejlesztjük szövegértési képességeiket. Megtanulják a feladatokhoz tartozó utasításokat egyedül értelmezni.

Megtanítjuk a diákokat olvasott és hallott szövegekből vázlatot írni, jegyzetet készíteni.

Mindkét területet rendszeresen beépítjük az epochákba és a szakórai tevékenységekbe.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A tanulóknak a szintjüknek megfelelő olvasott szövegeket jól kell érteniük. Megtanulják, hogyan kell felébreszteniük magukban és fenntartani a kíváncsiságot, az érdeklődést egy szöveg iránt. A szövegekkel kapcsolatban feltett kérdésekre tudnak válaszolni. Értelmezni tudják az egyes feladatokra vonatkozó utasítást. Az önálló vázlatírás, jegyzetelés már nem okoz nehézséget.

séget számukra.

Kapcsolódási pontok

A diákok a legtöbb tantárgyban, a legtöbb órán használni tudják az itt tanultakat.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Címmeditáció. A lényeg megragadása. Kulcsszavak. (Skimming, skipping) Vázlat. Jegyzet. Utasítások követése.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok olvasási szokásai jelentősen javulnak, az olvasott szövegek értése nem okoz különösebb gondot számukra. A szöveggel kapcsolatos kérdésekre olvasás után akkor is tudnak válaszolni, ha nem látják a szöveget. Önállóan tudják értelmezni a feladatokra vonatkozó utasításokat. Tudnak kulcsszavakat gyűjteni, azokból önállóan vázlatot írni. Az olvasott és hallott szövegekből jegyzetet is tudnak készíteni.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A tiszta beszéd technikáját ebben az életkorban már fontos tudatosítani. Ehhez remekül használhatók a memoriterek közös és egyéni felmondása, a légzőgyakorlatok, különböző artikulációs gyakorlatok, a hangos olvasás. Az évvégi színdarab előadásához rendkívül hasznos, hogy a diákok a színpadon érthetően, hangosan tudjanak beszélni.

A 8. osztályban az éves munka során kiemelten fontos szerepet kap a kiselőadás. Ehhez ismerniük kell a megfelelő technikákat.

Órakeret: 10 óra

Előzetes tudás

Különböző tanulási technikák alkalmazása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diákok tudnak közönség előtt érthetően, tisztán, jól artikulálva hangosan olvasni és beszélni.

Az év végére kis segítséggel önállóan fel tudnak készülni egy szabadon választott témából tartott kiselőadásra, amit leírnak és élvezhetően, szemléletesen elő is adnak.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A tanulók közönség előtt tudnak hangosan, jól érthetően, tisztán beszélni. Gyakorolják a hangos olvasást. A diákok megtanulják, mitől jó egy kiselőadás, amit önállóan állítanak össze. Tudják, hogyan kell a hallgatókban felébreszteni az érdeklődést, a kíváncsiságot a téma iránt, és hogyan lehet azt ébren tartani. Megismerkednek a szemléltető eszközök lehetőségeivel.

Kapcsolódási pontok

Bármely tantárgyból tartott kiselőadás, valamint évvégi színdarab, éves munka előadás.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Légzőgyakorlatok. Artikuláció. Hangos olvasás. Blattoló olvasás. Szereplés. Anyaggyűjtés egy témához, annak írásbeli kidolgozása. Szemléltetés.

A fejlesztés várt eredményei

A diákok képesek közönség előtt színpadon jól érthetően, megfelelő tempóban, megfelelő hangsúllyal megszólalni. Az év végi színdarabban mindenki tudásának, képességének és kíváncságának megfelelő szerepben kap lehetőséget a szereplésre. Az éves munka előadására a legtöbb diák alaposan fel tud készülni, le tudja írni és azt élvezhetően elő tudja adni.

A főoktatás egyéb részei

1–8. ÉVFOLYAM

A főoktatás egyéb részeit – amely a mindennapos testmozgás tantervi követelményeit teljesíti – az adott korszak témájához kapcsolódó mozgásos, verseket, énekeket, körjátékokat tartalmazó tevékenység alkotja.

Ebben a tanítási részben követjük az év ritmusát, tartalmával kapcsolódik az évszakokhoz és az ünnepekhez is. A főoktatás ezen időszaka lehetőséget teremt a különböző szituációs- és drámajátékok gyakorlására.

Órakeret: 45 óra

Művészeti nevelés az 1–8. évfolyamokon

A Waldorf-iskolákban a tanulók felkészítése az alábbi művészeti ágakban történik (a 27/1998. (VI.10.) MKM rendeletben foglalt szakági besorolás szerint):

Zeneművészeti ág – klasszikus zene – furulya tanszak: a Waldorf-kerettantervben Zene tantárgyként jelölve, valamint a tanulók által szabadon választható egyéb hangszer szakon

Táncművészeti ág – kortárs tánc tanszak: a Waldorf-kerettantervben Euritmia tantárgyként jelölve (modern mozgásművészet)

Képző- és iparművészeti ág – grafika, festészet, szobrászat tanszak – fatárgykészítő (vagy fémműves/bőrműves/bábkészítő) és textilműves tanszak: a Waldorf-kerettantervben Képzőművészetek és Mesterségek tantárgyként jelölve

Színművészeti-bábművészeti ág – színjáték tanszak vagy bábjáték tanszak: a Waldorf-kerettantervben Dráma tantárgyként jelölve (valamint a Magyar nyelv és irodalom tantárgyban, a Gyakorlatok „Színház” részében), illetve Bábkészítés tantárgyként jelölve

Elméleti tárgy: a Waldorf-kerettantervben Művészeti tanulmányok/Esztétika tárgyként jelölve.

A fenti tanszakok **mindegyike** szerepel a Waldorf-iskolák művészeti nevelésének 12 éves programjában, **minden tanuló számára kötelező tantárgyként** (a keret- és a helyi tanterv felkínálta kötelező választási lehetőségekkel) a kerettantervben megjelölt évfolyamokon és kidolgozott tartalmakkal.

Az alapfokú művészetoktatás sajátosságai

A Waldorf-iskola választásával a tanuló (szülő) egyben azt is választja és elfogadja, hogy a Waldorf-iskolában kötelezően részesül alapfokú művészetoktatásban. Erre figyelemmel a Waldorf-iskola tanulója további alapfokú művészeti képzésbe a mindenkorai jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően kapcsolódhat be.

A sajátosságokból fakadóan a művészeti csoportok megegyeznek az osztályokkal, a közismereti órák és a művészeti órák egymástól nem különülnek el, együttesen és egységesen alkotják a Waldorf-nevelést. Ez megjelenik az adminisztrációban is: az iskola a két köznevelési alapfeladat együttes nyilvántartására egységes tanügyi dokumentációt vezet.

A WALDORF-ISKOLÁK MŰVÉSZETI NEVELÉSÉNEK SZAKASZAI ÉS VIZSGÁI:

Alapfokú képzés és művészeti alapvizsga:

A művészeti képzés alapfokú szakasza az 1–8. évfolyamokat foglalja magában, ezt a szakaszt zárja a művészeti alapvizsga. A nyolcadik tanév során a tanulók „éves munkát” végeznek, mely egy szabadon választott témának elméleti, művészeti és gyakorlati összetevőket tartalmazó feldolgozása. Része egy „mestermunka”, mely egy tárgy művészi kivitelezésű megvalósítása, illetve előadóművészeti tárgy választása esetén élőben bemutatott

zenei vagy színi alkotás.

A vizsga menete és értékelése:

Az alapfokú művészeti vizsga a gyerekek 8. osztályos éves munkájának része. Az alapfokú művészeti vizsga, az éves munka szóbeli előadása elsősorban az osztály és a szülők (esetleg más meghívott tanárok és diákok) előtt viszonylag szűk, zárt körben zajlik. A szóbeli előadás keretében a gyerekek szabadon mesélnek az általuk végzett munkáról, a személyes élményeikről és benyomásaikról. Fontos szempont, hogy a gyakorlati-művészeti munkájuk álljon az előadásuk középpontjában is, és lehetőleg kerüljék az általuk át nem élt vagy nem tapasztalt „tudományos” magyarázatokat. Az előadást követően a hallgatóság kérdéseket tehet fel az előadónak, aki ezáltal is bizonyíthatja az adott témában való jártasságát.

A korábban leadott írásbeli munkát, a gyerekek által maguk készített gyakorlati-művészeti munkát és a szóbeli előadást egyaránt az osztálytanító értékeli. Az osztálytanító írásos értékelése az év végi szöveges értékelés, az év végi bizonyítvány része.

Továbbképző szakasz és művészeti záróvizsga:

A továbbképző szakasz a 9–12. évfolyamokat foglalja magában, mely a művészeti záróvizsgával fejeződik be. Ez a vizsga a 12. évfolyam éves munkájának művészeti részét képezi, hasonlóan az előbbieken leírt alapvizsgáléhoz.

A vizsga menete és értékelése:

A művészeti záróvizsga a gyerekek 12. osztályos éves munkájának része. Az éves munka elméleti (tudományos) és gyakorlati (művészeti) részből áll, amelyben a gyakorlati-művészeti munkának nagyobb hangsúlyt kell kapnia. A művészeti záróvizsgát, a művészeti alapvizsgát követően a diákok különböző előadóművészeti ágakkal is kiegészíthetik, például: zeneművészet, táncművészet, euritmia, képzőművészet. A művészeti záróvizsgájuk egy szóbeli előadással zárul, amelyben bemutatják a kutatási területüket vagy a választott témájukból egy karakterisztikus példát kiemelve, azon keresztül mutatják be az egész munkájukat. Az előadást követően a hallgatóság kérdéseket tehet fel az előadónak, aki válaszaival és hozzáértésével bizonyíthatja a választott témában való jártasságát.

Mind az írásbeli, mind pedig a gyakorlati-művészeti munkájukat a tanári kollégium egy tagja figyelemmel kíséri, ő az ún. belső témavezető vagy konzulens. A választott témától függően a diákoknak lehetőségük van felkérni egy külső – iskolán kívüli – szakembert is, aki külső konzulensként kíséri a munkát.

A határidőre leadott írásbeli dolgozatot és a szóbeli előadást egyaránt a belső témavezetőn kívül a tanári kollégiumhoz tartozó opponens is véleményezi. Az írásos értékelések hivatalos másolatát az iskola dokumentumként

megőrzi. Az írásbeli munkák másodpéldánya pedig az iskola könyvtárába kerül, amelyek az iskola diákjai, tanárai és más érdeklődők számára szabadon hozzáférhető.

A művészeti nevelés vertikális tanterve az 1–8. évfolyamokon

Képzőművészet – Festés

BEVEZETÉS 1–4. ÉVFOLYAM

Az első nyolc osztályban a festés az osztálytanító birodalmába tartozik, munkáját 5. osztálytól szaktanár is segítheti. Megkülönböztetjük a szemléltetés gyanánt, viasz- vagy zsírkrétákkal, később színes ceruzákkal a füzetekbe végzett festést és rajzolást, valamint a szakórai időszakban zajló festést. Az előbbi végigkíséri az összes tantárgyat, része a rendszeres órai munkának, segíti az órák témájának feldolgozását. Utóbbiban a festészet, mint önálló művészi tevékenység jelenik meg.

A következő általános irányelvek segítségül szolgálhatnak:

1. A festés órát minden szinten áthatja egyfajta művészi hozzáállás. Az elcsendesedésnek, a színekben élésnek a lehetőségét teremtjük meg, gondosan előkészítve az órákat. A vízfestéket a „nedves-nedvesen” technikával használjuk a kezdetekben, teljesen benedvesített papírra festünk vízzel hígított akvarellfestékekkel, vastag ecsettel. Ezzel lehetővé tesszük, hogy a színek fényel összefüggő, áramló természetét megélhessék a gyerekek. A színek sajátos világába élhetik bele magukat a gyakorlatok segítségével, ami a további tanulmányokat alapozza meg.

2. Magával a festékekkel történő művészi munkától kezdetben ne vonja el a figyelmet az az elvárás, hogy a gyermekeknek valamilyen dolog bizonyos „képét” kellene megalkotniuk. Az absztrakt festéshez igen hasonló módon kezdünk el a gyermekekkel festeni. Az effajta „színből kiinduló festésnek” a gyermekek számára lélektanilag egyértelmű, konkrét módon kell történnie.

Az első osztályban a festés órákon szín-történetekre épített színgyakorlatokat végzünk, ezzel bevezetjük a színeket és a festés módszereit. Csak ezután, a második osztálytól kezdhetünk el az óra elbeszélő anyagához (a mesékhez, legendákhoz, fabulákhoz és mítoszokhoz) kapcsolódó képeket festeni. A kitűzött feladat meghatározott lelki minőségekhez kell kapcsolnia a színek érzelmi minőségeit, például leírható hangulatokhoz, mint csendes és visszahúzó, erős és vakmerő, hideg és kemény, meleg és szétterülő. A külső forma belső élményt juttat kifejezésre. Ezeket az élményeket a ta-

nár „szín-történetek”, „színmesék” elmondásával készíti elő, amelyek életre keltik a színeket, mielőtt még használatukra sor kerülne. A szín-történet képeket, az életkornak megfelelő módon, az egész alsó tagozatban használhatjuk fantáziadús, ám mégis tárgyilagos hozzáállással. Kezdetben inkább arról van szó, hogy visszaadjuk egy-egy történet hangulatát, az erdő sűrű sötétjét, a tündér arany hajának, vagy a királyfi palástjának színét, később azonban fokozatosan megjelenhetnek a formák: növények és állatok, majd később az emberi formák is. Mindig arra törekszünk, hogy az alakok magukból a színekből emelkedjenek ki, semmint hogy szemléletes körvonalak legyenek. Nem erőltetjük a perspektíva semmilyen formájának megjelenését egészen ötödik osztályig, kivéve a legelemibb megnyilvánulásokat, ám a gyermekek szabadon kell, hogy megjelenítsék a képeket érzéseik szerint. Ez a folyamat jelen van az első négy osztály mindegyikében.

1. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az első osztályos festés órák az érzékek iskolázásához a gyermek lelkét melengető, éltető módon járulnak hozzá. Színészleléskor egy, az érzékektől független elem is munkálkodik, vagyis a színek észlelése túlmutat az érzékek határain és a tárgyilagos, erkölcsi minőségek világába vezet. Az első osztályban az a cél, hogy megismerjük és jellemezzük a színek által felébresztett „lélek-mozdulatokat.” A gyermekek a festésen keresztül ismerik meg ezeket a lélek-mozdulatokat; jellemezni pedig akkor tanulják meg őket, amikor a festés óra utáni napokon közösen beszélgetnek a képekről. Az úgy nevezett „szín-történetek” bevezetik a feladatokat és megszemélyesítik a színeket, valamint egymásra való hatásaikat.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

A Waldorf-óvodákban is vannak festésfoglalkozások, ahol ugyanezzel a technikával festenek a gyerekek. Az iskolai munka ennek folytatása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermekeket bevezetjük a vizuális művészetekbe a festésen keresztül. Lefektetjük a festészeti technika alapjait a vizes festéssel. Az első osztályban a szín-történeteken keresztül az életkori sajátosságoknak megfelelően mese hangulatban bevezetjük a gyermekeket a színhasználat alapjaiba.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A színelületeket a gyermekek szabadon alakítják ki azután, hogy a tanár elmesélte a szín-történetet. Így érzéseiknek, belső világunknak megfelelően töltik be a színekkel a papír fehér terét. A színek találkozásiban átélhetik a

színek keveredéséből kialakuló új színminőségeket, anélkül, hogy ezt intellektuálisan elmagyaroznánk. A világban létező színek és emberi lélek világának összefüggéseit élhetik át a gyerekek a színmesék megfestésén keresztül.

Megalapozzuk a nedves-nedvesen festés technikáját, a szükséges előkészületekkel együtt (a papír benedvesítése és táblára erősítése). Erre a technikai tudásra épülnek majd a festésórák egyre nehezebb technikái.

Az elsődleges színekkel festünk: sárgával, pirossal, késsel, kezdetben egyszerre egy színnel, hogy a gyermek minél jobban átélhesse az adott szín természetét, Ezen keresztül sajátítja el majd finomítja a festéstechnikát. Ezt követően egy színvilágban tartjuk a színeket (pl. ultramarin kék, kobalt kék, porosz-kék), így egy-egy színvilág gazdagságát élhetik meg a gyerekek. Majd ezután vezetjük be két szín használatát. A sárga/kék polaritással kezdjük és megismerjük azokat a színtónusokat, amelyek nagy/kis feszültséget hordoznak (pl. sárga/zöld). Tágítjuk a palettát a három kevert szín hozzáadásával. Itt építhetünk a két szín használatával kialakuló keveredésekről szerzett tapasztalatokra.

Kapcsolódási pontok

A színek választása összhangban áll az év körforgásával és az ünnepekkel. A színek hangulati erejét szem előtt tartjuk a feladatok megválasztásában, hogy a gyermek összhangot élhessen át a festésórák és az aktuális események között.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Szín-történetekre épülő szín gyakorlatok. Vizes festés technikájának elsajátítása. Egy színnel, egy színvilággal, két színnel festés, három kevert szín bevezetése.

A fejlesztés várt eredményei a két évfolyamos ciklus végén

A gyerekek elsajátítják a festés alapjait, megtanulják a helyes ecsethasználatot és a vizes festés technikáját.

A színmesék segítségével elmerülnek a három alapszín világában.

A három alapszín használatával eljutnak a kevert színekhez.

A festésen keresztül megtapasztalják a különböző színharmóniakat, színhangulatokat.

2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A második osztályban az óvodai és első osztály festésóráinak folyamatait visszük tovább. Továbbra is a szín- történetek jelentik a festés alapját, de egyre nagyobb figyelmet igénylő munkára, finomabb ecsethasználatra

törekszünk. A technika elsajátítását mutatja, ha már nem csak „magától” áramlik a nedves papíron a festék, ahogy a korábbi években, hanem a gyermek az ecsetet a törőlkendőbe is törölheti, s így maga is irányítani kezdi a papíron zajló folyamatokat; szárazabb és nedvesebb felületek és határozottabb formák megalkotására is kezd képessé válni.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

Az első osztály festészeti tanulmányai, különös tekintettel a szín-történeteken keresztül megélt tapasztalatokra

Tantárgyi fejlesztési célok

A második osztály témáinak megfelelően a színharmóniákkal, színek kapcsolataival foglalkozunk. A gyermekek gyakorolhatják a hiány kiegyensúlyozását, a szimmetria és a dualitás megteremtését. A cél az, hogy tevékenyé tegyünk a gyermekek lelkét ebben az irányban, megtapasztalják, hogy a színharmóniák életében részt tudnak venni. Ehhez technikai tudásuk is megfelelőbbé válik.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Második osztályban javasoltak olyan gyakorlatok, amelyek által a gyermekek a következő színharmóniákat tapasztalhatják meg: karakteresek (piros és sárga, sárga és kék, kék és piros, narancssárga és zöld, zöld és lila, lila és narancssárga); karakter nélküliek (sárga és narancssárga, narancssárga és piros, piros és lila, lila és kék, sárga és zöld, kék és zöld).

Végezhetünk „felcserélős gyakorlatokat”: például a középső színt egy másik színre cseréljük, míg körülötte a színek változatlanok maradnak. Aztán a körben lévő színeket cseréljük fel és a középső marad változatlan. Ezt a gyakorlatot a gyermekek megfestett képeivel végezzük, vagyis a saját festmény a gyakorlat tárgya. Ezt egymás után következő gyakorlatokkal tehetjük meg. Ezzel bevezetjük a festésfolyamatokat, egy-egy festmény nem csak egy alkalomhoz köthető.

Kapcsolódási pontok

Dolgozunk a festés órától függetlenül elhangzó mesék, legendák, történetek, fabulák stb. hangulataival.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Elsődleges és másodlagos színek használata, színkapcsolatok bevezetése (karakteres és karakter nélküli színek)

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek a nedves-nedvesen technikában továbbfejlődnek, a színtörténet-képeket egyre nagyobb pontossággal képesek megalkotni. Tudatosabban tevékenykednek a színek közötti kapcsolatok megalkotásában, a színharmóniák és színhangulatok konkrétabb, érthetőbb jelentéssel bírnak számukra.

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Harmadik osztályban a hangsúly a „világteremtés hatalmas tette” (A teremtés könyvére) és a kisebb méretű világ megformálására kerül (gazdasági munkán és házépítésen keresztül). A gyermekek nemcsak a színekből történő képalkotást

vizsgálják, hanem azt is, hogyan születnek maguk a kevert színek.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

A második osztály festészeti tanulmányai, különös tekintettel a történetekhez, legendákhoz kapcsolódó festésgyakorlatokra

Tantárgyi fejlesztési célok

Harmadik osztályban a Teremtéstörténet epochához kapcsolódóan előkerül a színek keletkezése. Tegyük megfigyeléseket a természetben: a gyermek felfedezi, hogy a primér (elsődleges) vörös, sárga és kék színek a fény és a sötétség folyamataiból keletkeznek. A sötétség-világosság témája a kék-sárga polaritásban új módon kerülhet elő. Az ismert és használt színeket sötétséghez és világosságához tartozásuk szerint is bemutatjuk.

A kevert (másodlagos) színek: zöld, narancssárga és lila születése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A teremtés hét napja színefestési gyakorlatként. A fény megteremtéséből kiindulva a fény és a sötétség polaritása, a fent és a lent, a föld és a vizek megteremtése, a növények és az állatok, és végül az emberi forma, amely egységes egészként emelkedhet ki a színekből, majd válhat kettővé.

A színek helyzeti komponálásával a teremtésben lejátszódó elrendezést tehetjük megélhetővé.

A festésfolyamatok megélésében is továbbléphetünk a téma által.

Ezt segítheti a következő gyakorlat is: fessünk színes papírra, vagy először fessünk egy halvány réteget valamelyik színből és miután a papír azt teljesen beszívta, festhetünk egy második színnel, vagy további színekkel (lazúrozást bevezető gyakorlat).

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tanulmányai, különös tekintettel a Teremtéstörténetet feldolgozó tanulmányokra

Kulcsfogalmak / fogalmak

Világosság, sötétség, a kék és sárga polaritás, a színek keletkezése (elsődleges és másodlagos) színek, a barna kikeverése, a színfoltokban festés bevezetése.

A fejlesztés várt eredményei

A színek különböző árnyalatainak a papíron történő megalkotását és használatát gyakorolják a gyerekek. Ennek felhasználásával a fény és a sötétség megjelenítésére képesek a képeiken.

Az ószövetségi történetek nyomán a teremtés hét napját megfestik, kifejezve az adott nap számukra megragadható színhangulatát.

A színes lapokra festés során újabb szempontokhoz jutnak a színharmóniák és színhangulatok megalkotásában.

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A negyedik osztályban bevezetjük a figurális festést, a színfoltokkal való formateremtést a főoktatás történeteire kapcsolódóan.

Ez az új irány nagy figyelmet igényel a gyermekektől. A nedves-nedvesen technika alapjainak alapos elsajátítása után lehet ezen a területen sikert elérni, hiszen a formák kialakításához jól kell tudni az ecsettel színeket felhordani, szárítani, visszatörölni, sűríteni vagy ritkítani a festéket, megérezni, hogy mit bír el a papír, mennyi vízre van szükség a rétegek hígításához. A vastag ecset mellett megjelenhetnek újfajta, finomabb festékmozgatást lehetővé tevő ecsetek. Érdemes ugyanazzal, de kevésbé hígított festékkel dolgozni a formák kialakítása érdekében. A sűrűbb és ritkább anyagfelhordás lehetővé teszi, hogy a képen megjelenjen a színperspektíva, amit a következő években egyre tudatosabban használunk majd.

A formák mellett továbbra is maradjanak színgyakorlatok, amelyek a színek minőségeivel foglalkoznak, és a színekhez kapcsolódó témákat dolgozzák fel.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

A harmadik osztály festészeti tanulmányai, különös tekintettel az ószövetségi történetekhez kapcsolódó, színhangulatokat megragadó festésgyakorlatokra

Tantárgyi fejlesztési célok

A negyedik osztály kezdetéig a gyermekek vízfestékekkel festettek, s így sza-

badon teremtettek színharmóniákat és színtörténeteket. Most, összefüggésben az állattannal vagy a főoktatás témájával (pl. az északi mitológiával), a feladatokat

úgy vezetjük be, hogy a színek a téma lényegét figurális módon megragadó formákat ölthessenek. A nedves-nedvesen technika árnyaltabbá válik, a vastag ecset mellett finomabb ecseteket is használunk.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Kapcsolódunk a főoktatás tárgyaihoz: pl. engedjük, hogy állatformák bújjanak elő a színekből.

Végezhetünk a természetismerethez, fákhoz, egyszerű tájképekhez (dombok, hegyek, ég), a mező mintázataihoz a barna, a zöld és a sárga árnyalataiban, és az egyszerű, általánosított épületformákhoz (mint például: vár, hatalmas templom, tanya, istálló) kapcsolódó festést.

Kapcsolódási pontok

Figurális témák a főoktatás történeteivel kapcsolódva (északi mitológia), pl. Niflheim, Yggdrasil, a Világ Fa, Hel, a sötét birodalma, Ragnarok, Viking hajók vitorlákkal stb.

Kulcsfogalmak / fogalmak

A figurális festés bevezetése. A formák kialakításának technikai ismeretei.

A fejlesztés várt eredményei

A különböző epochák témáihoz kapcsolódva megismerkednek az egyszerűen megragadható formák (fák, házak, állatok) festésével

BEVEZETÉS – 5–8. ÉVFOLYAM

A gyermekek az első három évben a nedves-nedvesen technika segítségével hathatósan és megfelelően hosszú ideig tapasztalhatták meg és fedezhették fel a színeket, majd a negyedik osztályban továbblépünk afelé, hogy formákat találjunk a színekben: ásványok (hegységek, kövek) és az atmoszféra (felhők, naplementék, az égbolt hangulatainak) formáit, a növények és állatok alakjait. Ezáltal a színek elsődleges minőségeit érzékeltetni képes tudat egyre erősödik. A külső formának a színérzékelés belső élményéből kell kiemelkednie. Az ötödik osztályban a formák megalkotása egyre tudatosabbá, határozottabbá válik, és csodálatos összhangban áll a színek lelkünkre ható minőségeivel. A színek és formák harmonikus egységének megélésére van lehetőségünk.

Ahogy más tantárgyak, a festésnek is figyelembe kell vennie a gyermekek tizenkettedik életévét és a velejáró jellemző lélektani változásokat. Ebben az életkorban lehetőséget kell teremteni az árny és fény játékának és

az árnyék tanulmányozásának megközelítésére. Ehhez különböző utakon is eljuthatunk: az egyik lehetőség, hogy elhagyjuk a színeket és kizárólag szénrel vagy krétával dolgozunk. Ez azt jelenti, hogy a 6. osztálytól kezdve a festést felváltja a rajzolás (lásd „Rajzolás a hatodik osztályban” című részt). Egy másik lehetőség, hogy folytatjuk a festést, és a felmerülő kérdéseket festő gyakorlatokkal igyekszünk megválaszolni.

A 7. és 8. osztályban a nedves-nedvesen módszer kiegészül egy egészen más elemmel, a rétegesen felvitt, ún. lazúrtechnikával. (A „veil-painting”, azaz fátyol-festés technikájával).

A főoktatás füzeteibe készített illusztrációk, a természet-megfigyeléshez vagy később a földrajzhoz kapcsolódó képek, és a pontos, esztétikailag is kielégítő, fizikai és kémiai kísérleteket bemutató rajzok mind folyamatos gyakorlást és a rajzolás technikáinak továbbfejlesztését kívánják meg; csak így teljesíthetők a tantárgy által támasztott igények. A festés lazúrtechnikájából a rajzoláson keresztül fokozatosan eljutunk a fedőfestékek (tempera, gouache, olaj, tojástempera) használatáig. Ennek alapjait rakjuk le ezekben az években.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A mindennapi élet eseményeihez, a tantárgyakhoz egyre szorosabban kapcsolódnak a festésgyakorlatok. A figurális ábrázolás egyre határozottabbá és tudatosabbá válhat, a festés olyan vizuális nyelvvé válik, amelynek használatában és értésében a gyermek egyre pontosabb.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

A nedves-nedvesen technika, az első négy osztály festészeti ismeretei, különös tekintettel a színminőségekről, színhangulatokról szerzett ismeretekre, és a figurális festészet alapjaira.

Tantárgyi fejlesztési célok

Ötödik osztályban a festésórák visszatükrözik a főoktatás különböző témáit. Ily módon a festésórák lehetővé teszik a minőségi elmélyülést a főoktatás adta témákban. Ugyanakkor a növénytan témái arra teremtenek lehetőséget, hogy mindazt, amit a tanulók az órán láttak és hallottak, áthozzák festésórára is. Ehhez tartozik, hogy a tanulmányok készítése felé megtegyük az első lépéseket.

Mostantól fogva a gyermekek elkezdhetnek dolgozni a színek finomabb megkülönböztetésével és árnyalataival. Ahelyett, hogy az óra eredményeinek megfigyelésekor és megbeszélésekor egy vízfestékkel készített kép

csodálatos „véletlenjeit” vennénk szemügyre, most inkább azt figyeljük, hogyan akartak a gyermekek tudatosan felfedezni és megalkotni különböző színkülönbségeket. A cél továbbra is, hogy a formák a színekből lépjenek elő, a háttér és az abban megjelenő formavilág egymást éltető módon tartozzon össze.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Növény-hangulatok teremtése zöldből és sárgából.

Állítsuk szembe a „rózsapirosat” és a „liliomfehéret” a vízililiom rózsaszínes fehérjével. Találjuk meg a minőségi különbséget a „mohazöld” és a „nyír-zöld” között. Fantáziából dolgozzuk fel a növényi motívumokat (fa, levél, termés), játszva a ritmussal.

Festhetünk térképeket, megmutatva a minőségi különbségeket partvonal és óceán, a folyó formái valamint a hegységek és a síkságok között.

Mitológiai képekkel is dolgozhatunk, a görög művészethez kapcsolódva.

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a természettudományos tárgyakra és a történelemre.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Formák és színek harmóniája, komplementer színek, színárnyalatok minőségi különbségei, bevezetés a tanulmányfestésbe

A fejlesztés várt eredményei

Egyre tudatosabban ragadják meg a gyerekek a különböző színminőségeket.

A térkép-és növényfestés során egyre árnyaltabb, tagoltabb és finomabb képi világot teremtenek.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A festés mellett új technikák is megjelennek, amelyek egyúttal átmenetet jelentenek a rajzolás és festés között (porpasztell, olajpasztell, színes ceruza, pitt-kréta, szén, tinta stb.). A hangsúly **a sötét és világos minőségeken** vannak, s ezzel a polarítások területére irányítjuk a figyelmet. A konkrét megfigyelések, a tónusok, a határokat kijelölő kontúrok megjelenése a festmények főbb motívumai.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

Az ötödik osztály festészeti ismeretei, különös tekintettel a formák és színek harmonikus használatára.

Tantárgyi fejlesztési célok

A hatodik osztályban a színekre, mint a térteremtés eszközeire tekintünk, és elindulunk a geometrikus formák felé. A polarítások a komplementer színek használatában, valamint egy szín világos és sötét árnyalatainak használatában jelennek meg. A színkeverésben a színes szürkék, barnák árnyalatai is fontosak. A tanulmányokban a tárgyak és tér geometriája mellett felfigyelünk az árnyékokra, mint a látvány vizuális alkotóelemére.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Jussunk el a szürkéhez és a feketéhez a három primér színen és a kevert színeken keresztül. Ez egy hosszú festési folyamat, amelyet fokozatosan építünk fel.

A színek használatával nyert szürkét és feketét kipróbálhatjuk növénytani témákban (fák), vagy a kőzetekben. Tanulmányozzuk az árnyékokat. Ha az árnyék tanulmányozása fák megfigyelésével történt, most átváltoztathatjuk őket színes képekké.

Festhetünk a főoktatások, pl. geológia vagy történelem témáiból is.

Pasztellkrétával is készíthetünk képeket, akár fekete papírra is.

A színekkel kapcsolatos eddigi ismereteket rendszerezhetjük (hatrészes színekör).

Kapcsolódási pontok

Főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a történelem, ásványtan, irodalom ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

szürke, fekete kikeverése és használata, új festészeti technikák bevezetése.

A fejlesztés várt eredményei

A főoktatás epocháihoz kapcsolódva (pl.: ásványtan) a gyerekek elsősorban a fekete, a szürke és a barna színekkel festenek. Egyre nagyobb jelentősége van a tónusoknak, s ezek térteremtő szerepének.

A fák és különféle tárgyak megfigyelését kiegészíti az árnyékok tanulmányozása és ezek képi megformálását gyakorolják.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az új technika, a lazúrozás, amely türelmet és kitartást igényel a tanulóktól. Ez a technika sok új lehetőséget nyújt a színek differenciálására és mélységeik tapasztalására. A rajzolás „perspektíva” témáját így vesszük fel a festésen keresztül. A megvalósítás érdekében érdemes a festésnek a főoktatás egy bizonyos idejére bekerülnie, hogy egymás utáni napokon tudjanak festményeiken továbbdolgozni a gyerekek. A technika lényege, hogy a megszáradt festékrétegre visszük fel a következőt, így a gyerekek megélik az átalakulási folyamatok jelentőségét és szerepét.

Cél a színek tudatosabb használata, a formák és színek egységének megértése, ugyanakkor egy érzékenyebb határfelület alkotásának átélése.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

A 6. osztály festészeti ismeretei, különös tekintettel az új festészeti technikákra

Tantárgyi fejlesztési célok

Egy témán való hosszabb dolgozás, vázlatkészítés, a kivitelezés lépcsőfokainak felismerése.

A természet-megfigyelések egyre határozottabbak, teljes egészében a színekből emelkednek ki, különböző technikák használatával. A különböző technikák egyre pontosabb használata hangsúlyos.

Metamorfózis gyakorlatok a „nedves-nedvesenből” a lazúr technikába és fordítva.

A festést kiszélesíthetjük egy másik módon is, a földrajzzal kapcsolatosan. Ha hetedikben Ázsia a témánk, a tanulók gyakorolhatják a tintával festést. A kínai ecsettechnika olyan komoly összpontosítást igényel, hogy terápiás hatásúnak tekinthető, nemcsak egyes gyermekek esetében, hanem a serdülő évekre jellemző általános lazaságra, hanyagságra nézve is. Az önfejlődést illetően jó utódja lehet a lazúrnak.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Hetedik osztályban a történelem a reneszánsz időkkel foglalkozik. A nagy felfedezésekhez kapcsolódhatunk új eszközök kipróbálásával is pl. gouache, tempera, viaszkréta.

Lazúrozás vízfestékekkel. Kezdetben egyetlen színnel gyakoroljunk.

A perspektíva tudatos megteremtése a színekkel.

Figyeljük meg, mit követel meg egy szín egy festői kompozícióban.

Rajzolás és festés tintával a földrajzórákhoz kapcsolódva.

Dolgozzunk tintával, ecsettel és tollal.

A papír megfelelő előkészítése.

A festő belső felkészülése festés előtt.

Kapcsolódási pontok

Főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a földrajz, történelem, irodalom ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

színperspektíva, lazúrozás (veil-painting), metamorfózis, új technikák

A fejlesztés várt eredményei

Új technikákat (pl.: lazúrozás) próbálnak ki és gyakorolnak a gyerekek.

Megtanulják a perspektivikus ábrázolás alapjait.

A különböző technikák használatával metamorfózis gyakorlatokat végeznek. (Pl.: kísérleteket tesznek az árnyék és fény játékanak színes képekbe való átváltoztatására konkrét művek alapján.)

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A 8. évfolyamban folytatódik a lazúrozás és technikájának tökéletesítése. A gyermekek megpróbálhatják ugyanazt a feladatot a nedves-nedvesen módszerrel, majd lazúrozással elvégezni. Az ilyen gyakorlatoknak az a célja, hogy a tanulók döntésképeségét fejlesszük, valamint hogy elmélyítsük a festésről, mint művészetről alkotott fogalmaikat. Mit jelent a színekkel együtt dolgozni egy bizonyos technikán és témán belül, és mit jelent ellenükben, és így a téma ellenében is dolgozni? Ilyen módon a szükségszerűséget, a szembenállást és a szabadságot művészi eszközökkel gyakorolhatják. Ezeket a gyakorlatokat, melyek kéz a kézben haladnak a tanulók önkeresésével, még tovább erősíthetjük. Az ehhez hasonló gyakorlatok felfedhetik a festésben rejlő lehetőségeket és a munka megfelelő módszereit.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

A 7. osztály festészeti ismeretei, különös tekintettel a lazúrozásra és a színperspektívával kapcsolatos ismeretekre.

Tantárgyi fejlesztési célok

A lazúrozás technikájának további gyakorlása, valamint a fekete-fehér kép színesbe való átírása. A konkrét megfigyelés, másolás és a fantáziából alkotás a színekről alkotott ismeretek alapján egyaránt hangsúlyos. Új technikák tudatosabb használata vizuális játékokra és kísérletekre ad lehetőséget, amely támogathatja a gyermekek önkereső attitűdjét is. Hangsúlyosabbá válik az elkészített alkotások közös megbeszélése, a gyermekek maguk kezdik megfogalmazni tanulságaikat. Az érték a művészetben/műben olyan téma, ami saját ízlésük alakításához alapvető. Ezekkel a beszélgetésekkel támpontokat adhatunk, támogatva őket az értékek felfedezésében.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Tanulmányok készítése egy színvilágban, vagy komplementer színekkel.

Az árny és fény játékának vagy fekete-fehér kompozícióknak színes képekbe való átváltoztatása, pl. Dürer Melancoliója vagy a Szt. Jeromos dolgozószobájában (a 9. osztályban is, ha vannak festés órák). Hasonló feladatokat végezhetünk Franz Marc ceruzarajzait és színes, állat-tanulmányait változtatva. Kapcsolódhatunk az osztály által készített színdarabhoz.

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a természettudományos tantárgyak, az irodalom, a történelem ismereteire, valamint az osztály-színdarab készítésére

Kulcsfogalmak / fogalmak

Lazúrtechnika; fekete-fehér képek színes átírata; értékesség; vizuális játékok pl. monogram, ritmus, motívum

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek a lazúrtechnikát használja; másolásban ügyesebbé válik. Képes fekete-fehér képet megadott szempontok alapján színesben újraalkotni.

Kísérletező, játékos, fantáziáját megmozgató képek alkotásával lelki minőségek megragadására törekszik a vizuális eszközök segítségével.

A különböző technikák használatával a metamorfózis gyakorlatokat végzik. (Pl.: Kísérleteket tesznek az árnyék és fény játékának színes képekbe való átváltoztatására konkrét művek alapján. Évszakok, őselemek témájának feldolgozása)

Törekszik megfogalmazni, hogy milyen értékek vannak egy-egy alkotásban.

Rajz – grafika

BEVEZETÉS – 1–8. ÉVFOLYAM

A rajzórák sok mindenben különböznek a festésóráktól. A rajzórák elsősorban a folyamatra, a képességre és a tevékenység ideje alatt születő érzésekre helyezik a hangsúlyt.

Kezdetben a gyermekektől nem azt várjuk, hogy valamilyen külső tárgyat rajzoljanak le, hanem egy mozgásminőséget kell, hogy megtapasztaljanak. Ezt a fajta rajzolást – amely az 5. osztályban a szabadkézi geometriához vezet – a Waldorf-iskolákban formarajznak hívják.

Az iskola korai éveiben a gyermekek egyszerű formákat rajzolnak, és átalakításokat végeznek, miközben megtapasztalják ezek minőségeit is. Ez segítséget jelent számukra a formák megragadásához szükséges élő, belső képességek kialakításában. A gyermekek egyre erőteljesebben kezdik megérteni a természet- és ember-alkotta környezetben fellelhető formagesztusokat.

Tehát kezdetben a formarajz célja az, hogy felébressze a gyermekek formaérzékét. Ezért írás-előkészítő gyakorlatként is használjuk az írástanításban.

Amikor 5. osztályban elkezdődik a geometria, a formarajz beleolvad a geometrikus ábrázolásba, a rajzolás és grafika önálló területként kezd megjelenni. Hatodik osztályra a gyermekek elérnek az „okozatiság korába,” amely igazi pontosságot követel rajzaiktól. Ezzel egy időben a művészi rajz újabb válfajával kezdenek ismerkedni, nevezetesen a szénnel való rajzolással. Ez kezdetben több hasonlóságot mutat a festéssel, és tartalma főleg a fény és árnyék játékában fellelhető kontrasztokból áll. Ez a fajta rajz elvezet majd a vetület és az árnyékok tanulmányozásához. Mielőtt ezeket a gyermekek felsőbb osztályokban geometriailag megszerkesztenék, az „árnyékok érzékelését” és az „árnyékkeresést” teljességgel művészi eszközökkel közelítjük meg.

1. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A rajzolás kiindulópontja az egyenes és a görbe vonal. A gyermekek tapasztalatot szereznek az egyenes vonalak és a görbék közti jellemző különbségről rajzoláson keresztül is, miután előzőleg már felfedezték jellemzőiket úgy, hogy egész testükkel mozogtak a térben. Az egyenes vonal egyértelmű iránya összpontosítást követel és azt, hogy az akaratnak a gondolkodás mutasson utat. A dinamikus, vándorló görbe vonal, melynek pontos céliránya nincs, helyet ad az egyéni variációknak; az akaratot az érzés irányítja. Miután a gyermekek biztonságra tettek szert a vonalrajzolásban, az első osztály fő elemei a szimmetrikus forma és a formakiegészítés lesznek. A formarajz előkészíti az írás bevezetését.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

A kisgyermekkorban megszerzett forma- és térérzékelése segíti a formák pontos kialakítását. Ugyanakkor a mozgás- és egyensúlyérzék is fontos szerepet játszik ebben a tanulás folyamatban.

Tantárgyi fejlesztési célok

A betű- és írástanulás bevezetését formarajz epocha előzi meg. Felváltva gyakoroljuk az egyenes és görbe vonalakat, ezekből különböző formákat alkotunk. Nagy- és finommotorikus mozgásokon keresztül tapasztalatot szereznek és átélik a gyerekek a nyomtatott nagybetűket alkotó alapvető formákat.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Függőleges, vízszintes és átlós vonalak gyakorlása tompa- és hegyesszögekkel, csillagformával, négyszögekkel és más szabályos oldalú alakzatokkal.

Homorú és domború görbék, hullámok, körök, ellipszisek, spirálok és más dinamikus formák gyakorlása.

Folyamatos minták és sorozatok a folyó írás előkészítéséhez.

Kapcsolódási pontok

A formarajz, mint írás-előkészítő gyakorlat közvetlenül kapcsolódik a betűtanuláshoz, a szabályos írásképp kialakításához.

Kulcsfogalmak / fogalmak

egyenes, görbe, mozgás

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek elsajátítják a viaszkréta használatát.

Biztonságot szereznek az egyenes és a görbe vonalak megrajzolásában.

A megrajzolt formákat meg tudják nevezni.

Eligazodnak a térben, azt követően átlátják a írásbeli munkában számukra adott kereteket.

Az írásbeli munkában formák méreténél és elhelyezésénél képesek a megfelelő arányokkal dolgozni.

2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A formarajznak az a célja, hogy oly módon ösztönözze a belső észlelést,

hogy általa a gondolkodás az intellektuális formákba való visszalépés nélkül fejlődhessen. Ezt a következőképpen lehet még gyakorolni: a gyermekeknek odaadjuk egy szimmetrikus forma egyik felét majd hagyjuk, hogy maguktól találják meg és egészítsék ki a másik felét. Tehát a cél a kiegészítés, hogy tökéletessé tegyenek egy formát a képzeletükben (és természetesen papíron is), ami egyelőre még befejezetlen és nem tökéletes.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

Az első osztályban kialakított formaérzékre támaszkodhatunk. A formáknak mozgáson keresztül történő átélése nagy segítséget jelent a második osztályos szimmetrikus formák kiegészítésében.

Tantárgyi fejlesztési célok

A formarajz ezen az évfolyamon is az írástanulást szolgálja. A vonalvezetési gyakorlatok során a gyermek megtanulja kezének pontos, tudatos irányítását. Gyakoroltatjuk a jobb-bal és a fent-lent irányokat.

A szimmetrikus formák rajzolása – a hiányzó formarészek kiegészítése által – a gondolkodás erőit is iskolázza.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Függőleges és vízszintes tengely mentén gyakorolnak. Egyenes- és görbe vonalak tükrözése.

Készítsenek átalakításokat: egyenes vonalú formákat alakítsanak görbe vonalúvá és visszafelé, valamint változtassanak át olyan formákat is, amelyekben görbe és egyenes vonalak egyaránt találhatóak.

Választható feladatként: átlós tengely körüli gyakorlatok; később két egymást metsző tengelyt is használva (vagy függőleges/vízszintes vagy két átlós tengely).

A tanult elemekből díszítőkeret rajzolása írott munka vagy illusztráció köré, folyamatos vonalvezetésű vagy ritmusosan ismétlődő formákból.

Kapcsolódási pontok

Az írástanulás folyamatához kapcsolódik közvetlenül a formarajz. A szimmetrikus formákhoz a természetben fellelhető formákat (pl. levelek formáit) kapcsolhatjuk.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Síkbeli és térbeli tájékozódás, arányok, szimmetria, hiányzó formák kiegészítése

A fejlesztés várt eredményei

Szimmetrikus nagy mozgásokon keresztül átélük a különböző szimmetrikus formákat.

Év végére képesek a vízszintes és függőleges szimmetrikus formákat kiegészíteni, megalkotni.

Eligazodnak a papírlapon és sorokban, amely a nyomtatott kisbetűk és az írott betűk arányos és pontos írásához szükséges.

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Miután a gyermekek gyakorolták a tengelyes szimmetriákat, most már elkezdhetnek szabad, „aszimmetrikus” formákkal dolgozni. Ez segíti a forma- és stílusérzékük fejlődését, mivel most szabadon kell felfedezniük a megfelelően illeszkedő formákat. Ezek a feladatok alkalmasak egy belső térérzékelés ápolására, valamint minőségileg előkészítik a geometriai ábrázolást. A formaérzék bonyolultabb szimmetriák és kereszteződő minták segítségével fejlesztjük. Ezek az elemek alapvető fontosságúak a tervezésben, és jól szolgálgják az alakzatok kiegyensúlyozására és megértésére, valamint a formák szembeállítására képes érzékeket. A tanult mintákat felhasználhatjuk illusztrációkhoz (pl. címlapokhoz) vagy a kézimunkában (pl. hímzésben.)

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

A gyerekek egyre határozottabban megjelenő tér- és formaérzéke kellő alapot nyújt a harmadik osztályos bonyolultabb formák kialakításához. A korábbi minták pedig megfelelő alapot jelentenek az önálló, esztétikus formák létrehozásához.

Tantárgyi fejlesztési célok

A folyóírás elsajátításához szükséges forma- és mozgásérzék megalapozása történik a betűelemeket is tartalmazó folyamatos formák gyakorlása során. A bonyolultabb szimmetrikus formák megrajzolása az esztétikai élmény mellett kellő intellektuális kihívást is nyújt a gyerekek számára. Az önálló formakeresés és alkotás a fantázia-képességüket iskolázza.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Bonyolultabb folyamatos és ritmikusan ismétlődő minták.

Egymással összefonódó, tekeredő és átfedésben lévő spirálok és más dinamikus formák.

Tükörképek és tükrözött formák függőleges és vízszintes elrendezésben.
Háromszögre, négyszögre, ötszögre stb. épülő formák.

Négyes szimmetriák, vagyis a függőleget, a vízszintest és az átlós szimmetriákat ötvöző formák.

Találjunk megfelelő külső formát a belsőhöz és fordítva, pl.: ha a belső forma szögletes, találj rá „görbe választ”, és fordítva.

Harmonikus formák gyakorlása.

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelvi gyakorlásban még mindig erőteljes szerepet játszik a forma-rajz, hiszen a folyóírás begyakorlásához szükséges betűelemeket itt alapozzuk meg. A harmadik osztály új honismereti korszakaihoz (mesterségek, házépítés) az egyszerűbb népi motívum-formák vagy részek bemutatásával kapcsolódik.

Kulcsfogalmak / fogalmak

folyamatos, dinamikus formák, önálló formaalkotás, esztétikai élmény, vízszintes és függőleges szimmetria, egyszerű geometriai alapformák

A fejlesztés várt eredményei

Képesek a bonyolultabb szimmetrikus formák kiegészítésére, megalkotására. A folyóíráshoz szükséges íráselemek arányosan és pontosan rajzolják. Ismerik az alapvető geometria formákat.

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Folytatódik a térbeli képzelőerő gyakorlása. Több tudatosság szükségeltetik akkor, amikor a vonalak különböző szögekben metszik egymást, valamint fejlődik az összpontosítás képessége is.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

Az előző évek gyakorlásai biztosságot adnak a negyedik osztályos formák megrajzolásához. A szimmetrikus formák rajzolásában és kiegészítésében szerzett jártasság jó alap nyújt a bonyolultabb ornamentális minták megalkotásában.

Tantárgyi fejlesztési célok

A negyedik osztály történeti anyaga (északi mitológia) szolgáltat témát a formarajzhoz, egymásba fonódó díszítő motívumok formájában, pl.: bevésések brossokon és karpereceken, díszítések fegyvereken, sisakokon és hajóorrokon, összefonódó kelta szegély és csomózásos motívumok. Új vonás, hogy a kereszteződéseknél megmutatjuk, hol mennek a szálak egymás alatt és fölött. Ezzel kapcsolatosan gyakorolhatjuk tengerészcsomók kötését majd rajzolását.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Egyszerűbb, jól átlátható fonott, ornamentális formák megrajzolása.

Bonyolultabb motívumok pontos másolása, lerajzolása.

Csomózási technikák, csomóformák megismerése

Az északi mitológia történeteire kapcsolódó illusztrációk elkészítése.

Kapcsolódási pontok

A negyedik osztályos mitológiai és mondakincshez közvetlenül illeszkedik a formarajz az ornamentális formák rajzolásával. A fonott, csomózott formavilággal való ismerkedés már egy kezdeti történelmi-művészettörténeti betekintést is jelent.

Kulcsfogalmak / fogalmak

fonott formák, csomók, ornamentika,

A fejlesztés várt eredményei

Átlátják a gyerekek a fonott formák szabályszerűségeit, az egymás alatt és fölött futó szálak rendszerét.

Képesek követni és önállóan megrajzolni az egyszerűbb és bonyolultabb ornamentális formákat.

Képesek színezéssel esztétikusan kiegészíteni a megrajzolt formákat.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az ötödik osztályban a formarajz szabadkézi geometriai ábrázoláshoz vezet. Itt is lehet kiinduló pont az egyenes és a görbe vonal közti polaritás. Azért, hogy a tanulók intenzív tapasztalatokat szerezhessenek erről, kívánatos lehet szabad kézzel rajzolni, színes ceruzák használatával.

Órakeret: 30 óra

Előzetes tudás

A formarajz és dinamikus rajz ismeretei

Tantárgyi fejlesztési célok

A szabadkézi geometria a formarajz és tanulmányrajz között alkot átmenetet. A gyerekek kör, négyzet, háromszög, egyenlő oldalú és egyenlő szárú háromszög, derékszögű háromszög formáit felhasználva színezéssel és fantáziával különféle mintákat alkothatnak körző és vonalzó használata nélkül. Ezeket a sokszor virágszerű formákat kiszínezve kapcsolatot létesíthetnek a növénytanepochával, s ez átvezeti őket a tanulmányrajzok területére. A növénytanepochához kapcsolódóan részben megfigyelés alapján készítik el rajzaikat.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Szabadkézi rajzolás bevezetése a főoktatás tantárgyaihoz kapcsolódóan, részben megfigyelés után.

Kapcsolódási pontok

Mértan, geometria, növénytan

Kulcsfogalmak / fogalmak

Geometrikus szabadkézi rajzok, a megfigyelés utáni rajzolás bevezetése

A fejlesztés várt eredményei

A rajzolás a látható valóság leképezésének eszközévé kezd válni. A formarajz és a szabadkézi geometrikus rajz a művészi rajz előfeltételeit megteremtette.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Miután a gyermekek elérték 12. életévüket belevethetik magunkat **a fény és sötétség ellentétének konfliktusába, a feloldás és sűrűsítés, a magasság és a mélység, a könnyűség és a nehézség ellentéteibe.** A kontrasztok eme világa egzisztenciálisabb tapasztalat, mint az egyenes formáké. A gyermekek fénnel és sötétséggel kapcsolatos munkája azonban nem elvont, a vetület (projekció) és árnyékok tanulmányozásakor kapcsolódik valamely tudományos tantárgyhoz, például a fizikához. A tanulóknak pontosan meg kell érteniük, hogyan viszonyulnak egy test megvilágított oldalai az árnyékához.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

A formarajz és az 5. osztály ismeretei, különös tekintettel a geometrikus szabadkézi rajzokra.

Tantárgyi fejlesztési célok

A diákok beállításokat tanulmányoznak, *amelyeket lámpával megvilágítva a fény-árnyék szempontjából fokozunk*. A cél a geometrikus formák megragadása, az árnyék és a tárgy viszonyának értelmezése és vizuális megragadása, a tónusozás használatának bevezetése. Ezek a világos-sötét kontraszt grafikai megjelenítésének kezdetei.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Szabad rajzgyakorlatokat végzünk szénnel, ill. különböző rajztechnikák segítségével, így formáljuk a felületet fényből és sötétségből.

Térbeli tömör tárgyként rajzolunk gömböt, hengert, tölcsért és kockát. Különböző fényforrásokkal dolgozunk, figyelembe véve, hogyan változnak hatásukra az árnyékok. Rajzolunk falra, padlóra és szöveget bezáró felületre vetülő árnyékokat. Különböző tömör testek árnyékaikkal (árnyék csendélet), amikor is az árnyékok rávetődhetnek más testekre.

A tónusozást segítő fantáziagyakorlatokat végzünk egy színnel pl. felhőrajzok. A kontrasztokhoz kapcsolódóan fekete papíron fehér krétával dolgozhatnak.

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a geometria, számtan, matematika, fizika, ásványtan, növénytan ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

fekete-fehér kontrasztok, tónusozás, szénvel, pasztellel, egy színnel (grafit, színes ceruza)

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek részben megfigyelés alapján képes geometrikus formákat (pl. gömb) lerajzolni, tónusokkal megjelenítve a térbeliséget, megértve a megvilágítás és az árnyékképződés viszonyát. A geometrikus formákon keresztül a formák vizuálisan megragadható törvényszerűségeire kezd figyelni. Fantáziarajzaiban a látványt szabadon mozgatja ritmusok, kontrasztok, tónusok használatával.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hetedik osztályban folytatódnak a fény- és árnyék-gyakorlatok. A perspektívával megismerkednek a gyerekek, és ez a fény-árnyék gyakorlatokat

pontosabbá, határozottabbá teszi. Lelkiükben a tanulóknak ebben az életkorban olyan gyakorlatokra van szükségük, amelyekben a perspektívával, az iránypontokkal és az enyészponttal dolgozhatnak. A rajzórák bevezetik a grafikai, térbeli rendezés törvényeit is.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

A 6. osztály rajzórái, különös tekintettel a kontrasztok és tónusozás ismereteire.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tanulmányrajzok területén a diákok továbbfejlődnek. Geometrikus testek, vetületi és árnyék megjelenítésével tanulmányokat készítenek: tömör testek egymásba nyomulása (hengeres vagy éllel rendelkező rúd gömbbe szúródik, tölcsér szúródik kockába, kocka nyomódik gömbbe stb.) Külön figyelmet fordítunk a találkozási felületekre és a változó hátterekre vetett árnyékokra (sík, szöget bezáró, konkáv és konvex felületek.) Axonometrikus szerkesztéseket készítünk: testek, vetületi és árnyékábrázolások.

Perspektívával kapcsolatosan rajzgyakorlatok: központi (enyészpontos) perspektíva;

iránypontos perspektíva: „madár”, „lineáris”, „béka” perspektíva. A függőleges testek (pl. toronyház) perspektivikus megjelenítése. Ennek a témának fantáziadús feldolgozása különféle grafikai technikák bevezetésével pl. kollázs, monotípiák stb.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Egymásba fúródó geometrikus formák tanulmányozása, perspektivikus ábrázolással kapcsolatos ismeretek és ezek gyakorlati feldolgozása különféle grafikai eszközökkel. Fantáziagyakorlatok a levegőperspektíva megjelenítésére

Axonometrikus szerkesztések

Reneszánsz epochához kapcsolódóan grafikák másolása, feldolgozása

Vizuális játékok ritmussal, motívummal kapcsolatosan, az ismert technikák felhasználásával

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a történelem, és irodalom ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Perspektivikus ábrázolás, másolás, szerkesztés, perspektívához kötődő fantáziaalkotások, új grafikai technikák, játék ritmusokkal, motívummal

A fejlesztés várt eredményei

A fiatal a perspektíva törvényszerűségeit értő módon alkalmazza, képes a tér megjelenítésére a rajzon, pontos tanulmányokat készíteni geometrikus formákról, tárgyakról, térről, és szerkesztésekkel megjeleníteni ismereteit. Megtanulja a grafikai másolást. Fantáziarajzaiban használni képes a perspektivikus törvényszerűségeket.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nyolcadik osztályban a grafika törvényeit fontos helyesen alkalmazni; nemcsak szabad

kompozíciókban, hanem a régi mesterek, mint Dürer vagy Leonardo tanulmányozásában is. Ezek a témák folytatódnak a felső tagozatban, amikor is a technikák tökéletesítésére törekszünk, pl. karcolatokon keresztül.

Elkezdődhet az arányviszonyok törvényeinek tanulmányozása: az arany-metszés, mint a kompozíció titka.

A természet-megfigyelésben is a perspektivikus látványon van a hangsúly.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

A 7. osztály ismeretei, különös tekintettel a perspektivikus ábrázolásra.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tér- és tárgyábrázoláson, a pontos megfigyelésen van a hangsúly. Tárgyak és terek tanulmányozása és grafikai megragadása a perspektívával kapcsolatos ismeretek felhasználásával, a tónusok és kontúrok harmonikus használatával, pl. egy épület vagy egy belső tér.

Fantáziagyakorlatok a perspektívával kapcsolatban, a reneszánsz kori művészetből vett motívumok felhasználásával. Új grafikai technikák bevezetése: pl. kollázs, tus, olajpasztell, linómetszés

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Dürer Melancholia c. művének másolására előkészítő gyakorlatokat végezhetünk. Dolgozhatunk szabadon a kép részleteivel, mint például a gömbbel, a poliéderrel, a szerszámokkal és eszközökkel. Figyelmet fordítunk a drapériákra, ruházatokra,

tanulmányozhatjuk a természet jelenségeit (nappalt, éjszakát, szárazföldet, tengert, égboltot és földet), valamint az építészetet és az állatokat is. A képzőművészet reneszánsz kori alkotásainak másolását gyakoroljuk.

A természet-megfigyelésekkel összefüggésben a fa témával foglalkozhatunk, felmutatva pl. Rembrandt fa és tájkép karcolatait, Van Gogh fatanulmányait, pácrajzait. Ezek másolására, és a természetben végzett tanulmányokra is sor kerülhet.

Fantáziarajzok a perspektívához kapcsolódóan készülhetnek pl. faszor, városrészlet, ritmusokkal tagolt felület színperspektívával. A festészet és a grafika kapcsolódásának megragadása.

Játék a ritmusokkal: rajzi gesztusok ritmikus használata pl. ferde-vonalazás, pöttyözés

Kapcsolódási pontok

A főoktatás tantárgyai, különös tekintettel a történelem, magyar irodalom, geometria, és a művészeti szaktárgyak ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Perspektivikus tanulmányok, egy reneszánsz kori grafikai mű másolása, feldolgozása; perspektívához kapcsolódó fantáziarajzok; színperspektíva; rajzi gesztusok

A fejlesztés várt eredményei

A diákok a perspektivikus tanulmányok készítésének területén továbblépnek, egyre pontosabb megfigyelésre és kitartóbb munkára képesek. A perspektívára vonatkozó ismereteiket fantáziarajzokban is hasznosítani tudják. A másolásban egyre pontosabb munkára képesek.

Kézimunka

BEVEZETÉS – 1–4. ÉVFOLYAM

A kézimunka órákon a gyerekek nem csak kézügyességre tesznek szert, hanem megtanulnak különböző szerszámokkal dolgozni, az anyagokkal gazdaságosan bánni. A kézimunka tanítójának arra is módja van, hogy a tanulókat fokozatosan tudatosságra ébressze a színek, formák és funkciók összetartozásáról. A szépségen, színeken, formákon keresztül a kézimunka segít a gyermekeknek eljutni a játéktól a munkáig.

Az ősi, egyetemes kézműves technikák (szövés, kötés, hurkolás, fonás, csomózás ...) már az első évfolyamon megjelennek a kézimunka órákon, melyekről a gyermekek ismereteik egy-egy osztályfokon tovább bővülnek. A különböző népek kultúráiból merítünk, miközben tudatosan keressük és mutatjuk meg a diákoknak az egyezéseket és különbözőségeket saját néphagyományunk gyökereivel.

A kézimunka órák többre hivatottak, mint hogy kizárólag a kéz mozgékonyasá-

gát és ügyességét elősegítő eszközökként gondoljunk rájuk. Míg a gyermekek életkoruknak megfelelő feladatokon dolgoznak, a ritmikusan ismétlődő mozgások és gyakorlatok által a kezek, elősegítik mind az akarat, mind a logikus gondolkodásra való képesség megerősödését. Mindennapi életünk nyelve még mindig használ fizikai kifejezéseket mentális tevékenységek leírására, pl.: „megragadni valamit”, „felvenni a fonalat”, „összekuszálni valakinek a gondolatait”. A feladatoknak mindig van gyakorlati célja, és úgy kell alakítanunk a tevékenységeket, hogy az felébressze a gyermekben a munkavégzés örömét, mások munkája iránti szociális érzékenységet. A környezetért érzett egyéni felelősség felé az első lépés az alapanyaganyag tisztelete, valamint az el- és felhasznált tárgyakkal való bánásmód, melyeket – ha tehetjük – saját, természetes környezetünkből, a gyerekekkel együtt gyűjtsük! Minél több alkalmat kell biztosítanunk arra, hogy az órákon, az éppen adott anyagokkal, pl.: fával, növényi rostokkal, fonállal, levelekkel, kéreggel, agyaggal, vízzel, textíliákkal, papírral stb. dolgozhassanak. A sokféle alapanyaggal való ismerkedés során felébresztjük a tanulóknak a tiszteletet a kézzel végzett tevékenységek iránt, mely később egyes szakmák iránti érdeklődésüket felkeltheti.

1. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az év elején fontos, hogy minden órán készüljön egy konkrét munka, amely a következő feladatok megalapozását szolgálja (pl. kötözés, csomózás, fonás, gombolyítás stb.).

Ahhoz, hogy a tanulás belső tapasztalattá váljék, az egész éves tevékenység során fontos a tapintás érzékének állandó fejlesztése különféle anyagminőségek és technikák megismerése nyomán.

Cél, hogy a gyermekek a gyakorlati életben hasznosítható tudás felé induljanak el. Ebben az

időszakban a tevékenységek az érzésekre hatnak, az akarat fejlesztése pedig szociális és érzelmi téren válik meghatározóvá fejlődésükben.

A fő téma a kötés, mely fejleszti mindkét kéz mozgékonyágát és a róluk való tudatosságot, másrészt felébreszti és serkenti a gyermekek mentális erőit a betűtanulás során.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az életkornak megfelelően fejlett test és térérzék, kézkoordináció, irányok ismerete

Tantárgyi fejlesztési célok

- Megismerési és befogadóképesség: közvetlen tapasztalatszerzés, az

- anyagokkal való érintkezés, az érzékelés érzékenységének fokozása,
- Térbeli tájékozódás
  - Kreativitás, fantázia működtetése, fejlesztése
  - Érzelmi gazdagodás, az empátia, intuíció fejlesztése

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A gyapjú – mint alapvető alapanyag – megtapasztalása.

Gyapjúfonállal ujj-játékok (körmön-fonás).

Szövés – furulyatok.

Kötőtű készítése

A szemek felszedése. Kötés sima szemmel: labda.

Egyszerű öltéstechnikákkal.

Kiegészítő munka – évszakokhoz, ünnepekhez kapcsolódóan: selyempapír-tépés, papírlampion, egyszerű papírsárkány, gyapjúbaba, fonás füvekből és puha természetes anyagokból.

Kapcsolódási pontok

Két tűvel való kötés elősegíti és fejleszti a kéz finommotorikus mozgását, melynek az írástanulás során van szerepe.

A kötés alatt megjelennek az irányok, honnan – merre kötünk, ez fejleszti a téri orientációt. A számolás gyakorlati funkciót kap, hiszen számoljuk a szemeket, sorokat.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- szemfelszedés, sima szemek
- irányok,
- öltés,
- tűbefűzés,
- csomó- és masnikötés,

A fejlesztés várt eredményei

Legyen képes a gyermek a kötés elkezdésekor segítséggel a szemek felszedésére két kötőtűvel.

Biztonsággal tudjon sima szemekkel kötni.

Ismerje és alkalmazza önállóan az egyszerűbb fonási technikákat (sodrás, háromágú fonás).

2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A horgolás, mint technika a motorikus idegrendszer fejlesztését célozza meg. A 2. osztályban a hangsúly a domináns kéz fejlesztésére helyeződik. Ennek gyakorlati megvalósítása a tanár személyén keresztül történő szituációs tanulás.

A kötésben való jártasságukat a fordított szem elsajátítása fejleszti tovább. A kétféle technika váltakozása kiegyensúlyozó hatású a gyermekekre.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Tudatos koncentráció, és irányított figyelem képessége a munka során. Az előző évben megtanult sima kötés technikájának biztonságos alkalmazása. A két kéz egyre differenciáltabb mozgása.

Tantárgyi fejlesztési célok

Megismerőképesség fejlesztése: különböző anyagok élményszerű megtapasztalása, az élmények közös megbeszélése.

Eszköz nélküli és kézi szerszámmal: kötőtűvel, horgolótűvel végzett anyagalakítás.

Készségek, rutinok kialakítása az önálló munkavégzés felé.

Kreativitás fejlesztése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Kötés: fordított szem

Horgolás lánc és egy-ráhajtásos pálca

Fonási technikák 2-3 szállal

Alapöltésfajták

Kapcsolódási pontok

A horgolás során az egykezesség dominanciájának erősítése a folyóírást támogatja.

A két kéz egyre differenciáltabb mozgása a kötés által a logikai képességek fejlődését mozdítja elő.

A második éve gyakorolt ritmikus mozdulatok hatnak a gyermek zenei fejlődésére, és hozzájárulnak a memoriterek könnyebb elsajátításához.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- láncszem, egy-ráhajtásos pálca
- fordított szem
- sodrás, hármasonfonás, körmönfonás
- öltésfajták

A fejlesztés várt eredményei

Önállóan tudjon szemeket felszedni két kötőtűre, bővítse a kötésben való jártasságát a

fordított szemek kötésének megtanulásával.

Horgolótűvel tudjon láncsort készíteni, illetve ismerje meg az egy-ráhajtásos pálca

horgolását.

A kézi varrás alapjainak elsajátítása: tűbefűzés, csomókötés, előöltés, elvarrás.

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ez az az időszak, amikor a gyermek fel-felvillanó tudatossággal először különíti el magát a környezetétől. Az elkülönülés és a valahová tartozás igénye egy időben lép fel. A munkák is ezt az érzést tükrözik.

A kötés folytatásaként az eddigi sík után térbeli formák alkotása következik, a szaporítás és fogyasztás technikájával. A sima és fordított szemek váltakozása passzékötésnél, és a fogyasztás nagy figyelmet és pontosságot követel. Ezeket a technikákat kombinálhatjuk is, és egyszerűbb mintákat is beépíthetünk. A fő téma a sapkakötés.

A színek használatában új elem a megjelenő önálló alkotói vágy, amely az egyedi színek komponálásban teljesebben ki.

A varrás továbbfejlesztéseként új technika a láncöltés használata egy-egy tárgy formájának kiemelésére vagy használatának visszatükrözésére.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

A kötés vagy horgolás már megismert alapmozdulataiban otthonosan érzik magukat (sima és fordított szemek, lánchurkolás, egy-ráhajtásos pálca).

A két kéz egyre differenciáltabb mozgása.

Tudatos koncentráció és irányított figyelem a munka során.

Tantárgyi fejlesztési célok

- Megismerési és befogadó képesség: közvetlen tapasztalatszerzés, az anyagokkal való érintkezés, az érzékelés érzékenységének fokozása;
- A kéz intelligenciájának működtetése, a manuális készség fejlesztése
- Érzelmi gazdagodás, empátia, intuíció fejlesztése, önálló ízlés, belső igényesség kialakulása
- Fantázia, kreativitás fejlesztése

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Kötés: sima, fordított szemek, szaporítás, fogyasztás
- Horgolás: lánchurkolás, rövid pálca ismerete, szaporítás, fogyasztás
- Sapka kötés vagy horgolás
- Láncöltés ismerete
- Nemezkep vagy -labda díszítése láncöltéssel

Kapcsolódási pontok

- Új geometriai jelenségek megtapasztalása, a térgeometria tudattalan megismeréséhez vezeti a gyerekeket a gömb, a henger, a kúp, a téglatest síkidomokból való kialakításával.
- A fogyasztás és szaporítás fejleszti számolási képességeiket.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- szaporítás
- fogyasztás
- láncöltés

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek megtanulják a kötésben vagy a horgolásban a „szaporítást” és a „fogyasztást”. Ezt alkalmazzák a sapkakészítésénél, amely fejleszti akaratukat és figyelmüket.

Hímzett nemezlabda vagy nemezkep elkészítése, amely fejleszti fantáziájukat, kitartásukat.

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az egyik fő téma a negyedik osztályos kézimunka órán a keresztzemes hímzés. Ez a hímzés különösen hasznos a gyermek fejlődésének ezen szakaszában. Ebben az életkorban a gyermekek az önállóság és öntudatosság

felé tesznek lépéseket. A világban áttekinthető rendet kívánnak, akarattartásuk, feladattartásuk is kitartóvá válik. A keresztszemes hímzés aprólékos, átgondolni való, precíz munkát igényel. A hímzéssel minden mozzanatában jól követhető, állandó koncentrációt igénylő feladatot kapnak. Az önálló tervezés jelentősége megnő, az előkészületekben már nem csupán a műveletek, anyagok, de az eszközök pontos feltérképezése is fontossá válik. Ebben a korban fedezik fel azt, hogy a minta és a funkció hogyan kerülhet harmóniába az elkészítendő használati tárgyon.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

- A hímzés alaptechnikáinak ismerete.
- Jártasság hímzés és varrás eszközeinek használatában.
- Koncentráció, figyelem és egyre nagyobb önállóság a munkavégzés során.
- Téri orientációban, irányokban való eligazodás

Tantárgyi fejlesztési célok

- A feladatok önálló megoldásában a rutinok, készségek kialakításán és az egyre önállóan végzett tevékenységeket keresztül a gyerekek eljutnak az önálló megoldásokig.
- A tevékenységek közben a figyelem és az akarat fejlesztése.
- A síkban, térben való tájékozódási képesség erősítése, differenciáló megfigyelés.
- A hímzés ritmikus ismétlődésével segít gyermekeknek a rend megtapasztalásában.
- A szín – forma kapcsolatában annak megtapasztalása, hogy a szín mennyire kiemeli a formát.
- Az egyéni munkákban az önállóság, a közös alkotásban a szociális érzék fejlesztése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Keresztszemes hímzés
- szövés kézi-váltós kereten
- vizes technikával síkban és térben nemezeln
- zsinórfonások

Kapcsolódási pontok

- A keresztszemes hímzés során a szimmetria belső át- ill. megélése.
- A tükörszimmetria gyakorlata és különböző hímzéstípusokban váltakozó

iránytartások a korábbi formarajzból már ismert formák elmélyítését, és a későbbi tudatos geometriai tanulmányok megalapozását segíti.

- Ősi magyar kézműves tevékenységek (nemezelés, szövés) a magyar mondakörhöz kapcsolódóan.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- keresztszem
- nemezelés, gyapjú
- szövőkeret, kézi-váltó, vetőszál, átalvetés, hajó, buba

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek megtanulja a keresztszemes hímzés technikáját, a tűbe cérnát fűzni, a cérna végére csomót kötni; elkezdni és befejezni a hímzést.

Elsajátítja az asztali kézi váltós szövőkeret használatát, a szövés technikáját, és elkészít egy munkadarabot.

A nemezelés technikájával önállóan elkészít egy tarsolyt vagy közösen elkészítenek egy (ősi magyar motívumot ábrázoló) nemezképet.

BEVEZETÉS 5–8. ÉVFOLYAM

Egy régi mondás szerint „Aki a kezét használja az munkás, aki a kezét és a fejét, az mesterember, aki a kezét, fejét és a szívét is használja, az művész.”

A kézimunka órákon mindhárom terület megjelenik. Amikor visszaemlékezünk az elmúlt órán végzett munkára, amikor eltervezzük az aktuális feladatainkat, kiválasztjuk a megfelelő nyersanyagokat, akkor a gondolkodást használjuk. Az érzéseinkre támaszkodunk, amikor a színekkel dolgozunk. Amikor pedig az elképzeléseinket megvalósítjuk a végtagjainkat és az akaratunkat használjuk.

A kézimunka segítségével azt az érzést kell felkeltenünk a gyermekben, hogy a szépség és a hasznosság összetartozik. A gyermekek szemét rá kell irányítani a hasznos és praktikus dolgok szépségére. Így módon is megtanulnak kreatívan nézni, és hasznos tárgyakat készíteni művészi módon a maguk és mások javára.

A gyermekek a saját cselekvőkészségükön keresztül meg tudnak erősödni akaratukban, személyiségükben, kreativitásukban.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Tematikai egység: A gyermekek a tizenkettedik életévük táján jutnak el abba a harmonikus állapotba, amikor nyugalomba kerülnek önmagukkal. Ehhez kapcsolódik a kör mint alapforma, mint az újból megjelenő egység jelképe, melynek

nyomán az 5 tűvel való körkötést vezetjük be. A fej után a kezeken és a lábakon a sor, hogy öltözetet kapjanak. Így ebben az évben zoknit vagy egy- illetve ötujjas kesztyűt kötünk. Az olimpiai játékokhoz kapcsolódva, – az eddig megszerzett varrási ismereteket felhasználva – görög ruhákat készítünk, melyeket a történelmi kornak megfelelő mintákkal díszítünk textílfestéssel vagy hímzéssel.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

Az eddig tanult kötési technikáknak biztos alkalmazása, az akaratilag tevékenység tudatos irányítása: tervezés, színválasztás, a munkafolyamat ütemének tervezése, a méret állandó ellenőrzése, megtartása, a funkció és a forma egysége.

Technikai hibák felismerése, és önálló javítása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A kitartás folyamatos erősítése.

bonyolultabb térbeli struktúrák átlátása

A sík-és térbeli formák különbözőségének megtapasztalása

a szimmetria iránti érzék fejlesztése

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Kötés öt tűvel: zoknik, egyujjas és ötujjas kesztyűk

Nemezelés-technikák ruhadarabok készítésére

A tanult öltési technikák alkalmazása a görög ruha készítésekor

Textílfestési technikák bevezetése

Kapcsolódási pontok

A szemek számolása során a matematikai alapismeretek elmélyítése

A térlátás fejlesztése

A színeken és a formákon keresztül az érzésvilág finomítása

A testformák intenzívebb megtapasztalása biológiai ismereteiket bővíti.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- kezdő szemszám
- passzé
- beillesztett saroksapka
- ék – és betoldás

- ujjkötés
- gépöltés
- boszorkányöltés (szegőöltés)
- kontúrfestés
- minta-előrajzolás
- mintafestés

A fejlesztés várt eredményei

Ismerje meg a gyermek az öt tűvel való kötést, tudjon zoknit vagy kesztyűt készíteni

Szemek fogyasztása, szaporítása,

Passzé és sarokkötés, betoldás,

Szimmetrikus mintaelosztás

Sajátítsa el a gépöltés és szegőöltés technikáját.

Tanulja meg a textílfestés alapjait.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Emberi és állati formákból kiindulva háromdimenziós tárgyakat készítenek, saját elképzelés, tervezés és minta szerint.

Saját testük arányainak felfedezése és megtapasztalása.

Megfigyelésen alapuló állatfigurák varrása

Kitöméssel emeljük a síkból a térbe az elkészítendő tárgyakat.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

A sokféle öltéstechnika célszerű használata.

A kötési, horgolási ismeretek készségszintű alkalmazása

A tervezési folyamatok önálló kivitelezése

Tantárgyi fejlesztési célok

A megfigyelések által az empátiás képességek fejlesztése,

Állati karakterek, minőségek felismerése

Önálló ízlés, belső igényesség fejlesztése

Arányérzék fejlesztése

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Szabásminta készítése

Pontos előrajzolás és kivágás

Tömés

Kiegészítő munkálatok (horgolás és subatechnika igény szerint)

Díszítővarrások elsajátítása és alkalmazása

Kapcsolódási pontok

Testarányok és méretek megtapasztalásával a környezetükhöz való kapcsolódásuk reális szemléletének erősítése.

Az sokszínű emberi és állati minőség minél többretű megtapasztalása és a gyakorlatba való átültetése, biológiai ismereteik további bővítése.

A gondolati tartalmak tükrözése a tárgyakban.

A saját és más népek öltözködési kultúrájának megismerése, a földrajz tantárgyhoz kapcsolódva.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- előrajzolás
- szabásminta
- elkötözés
- illesztés
- ráhagyás
- behajtás
- szegés
- behúzás
- pontosság
- anyag színe, visszája
- kifordítás
- kitömés
- szegés
- tisztázás

A fejlesztés várt eredményei

Az eddig tanult öltéstechnikák, a horgolás és a kötés tudásának elmélyítése, biztos alkalmazása.

Egy baba teljes öltözékkel, és egy élethű állatfigura kivitelezése.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A testi formákban szerzett folyamatos tapasztalás a ruházkodás terén folytatódik. A diákok önállóan tervezik ruhadarabjaikat, és kézi varrással állítják össze ezeket. Az alapanyagokról, öltésfajtákról szerzett tudást tovább bővítjük és le is jegyezzük

ezeket az ismereteket. Színt és a funkciót

megfelelően kiválasztva otthoni lábbeliket, és egyszerű felsőruházatot készítünk velük.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

Önálló tervezés képessége, szabásminta szerkesztésének megértése
matematikai számítások biztonságos alkalmazása, alapvető anyagismeret.

A varrásban való jártasság készségszintű alkalmazása.

Tantárgyi fejlesztési célok

Fantázia, kreativitás fejlesztése,

a pontosság, mint alapvető követelmény erősítése.

A szerkesztési ismeretek erősítsék matematikai képességeiket, és a térben való tájékozódást.

Koncentráció fejlesztése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Az eddig megismert alapanyagokból szabadon dolgoznak különböző módszerekkel, textíliák, bőr és fonott szálak kombinálásával.

Kézzel egyszerű öltözékeket és kiegészítőket varrnak: ingeket, mellényeket, táskákat, hátizsákokat.

Fő téma a cipővarrás.

Kapcsolódási pontok

A lábbeli kapcsán a különböző kultúrkorszakok áttekintése.

A szabásminta szerkesztési folyamatában kapcsolódunk geometriai ismereteikhez.

A cipő díszítésénél a hagyományos magyar motívumvilág kincseiből meríthetünk,

népi kultúránk ismereteit felhasználva.

Kulcsfogalmak / fogalmak

- szabásminta
- cipőfelsőrész és talp
- bélés
- hímző öltések
- gépöltés, pelenkaöltés
- rátétek
- illesztés
- színe-visszája
- magyar tájegységek és egyéb kultúrák motívumai

A fejlesztés várt eredményei

Ismerje meg a gyermek saját testének arányait, és ennek alapján tudjon magának

szabásmintát készíteni cipőjéhez, papucsához vagy egyéb egyszerűbb ruhadarabjához.

A szabást és összeállítást tanára segítségével, míg a varrást önállóan kivitelezi.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ezen az osztályfokon a mechanikus szerkezetek működésének megértése kapcsán közel kerülnek az ok és okozati összefüggésekhez.

Ekkor ismerkednek meg a lábbal hajtható, és elektronikus varrógép használatával, szerkezetével és

ehhez kapcsolódóan funkciójával. Használatuk remek lehetőséget nyújt a láb-ritmus (akarat), a

kézügyesség (érzés) és a figyelem (gondolkodás) összehangolására. A textíliákról szerzett

tudást elmélyítjük és rendezett jegyzeteket is készítünk (munkafüzetben, munka-naplóban).

Hangsúlyt fektetünk az eltérő anyagok minőségeire és a kiválasztásukra, ezen keresztül is fejlődik a diákok differenciálási képessége. Az anyagok kezelési

útmutatóinak megismerése szintén fontos mozzanat, (pl.: a mosás, vasalás, vegytisztítás), csakúgy, mint a természetes valamint a szintetikus anyagok közti különbségek. Megtapasztaltathatjuk a színek minőségét, jelenté-

sét. Beszélgethetünk az otthoni és ünnepi öltözködésről, a különböző korok ruháiról, népviseletekről illetve általában a divat fogalmáról. A színpadi kosztümök speciális jellegzetességeit is megvitathatjuk, tervezhetünk közösen jelmezeket. Készítsenek szabásmintát, saját ruhadarabot.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

Fércöltés ismerete, szabásminta készítés, testarányok átlátása.

Önálló munkában való jártasság.

A folyamat átlátása és logikus végigvitele, hatékony időbeosztás képessége.

A funkció és a forma reális megítélése, elképzelésének pontos gyakorlati megvalósítása.

Tantárgyi fejlesztési célok

Kreativitás és a fantázia fejlesztése mellett a realitásérzék működtetése.

Önismereti tapasztalatok elmélyítése a saját méretre készült ruhadarab kapcsán.

A folyamatos, önállóan vezetett tevékenység során akaratuk erősítése.

A gyakorlati munka diktálta sorrend fejleszti a logikus gondolkodást.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Varrógép használata egyenes öltésekhez, és tisztázásnál cikk-cakk varrás-hoz.

Egyéni szabásminta készítése.

Szabás és összeállítás önálló kivitelezése.

Díszítések egyéni kialakítása.

Színek és színárnyalatok áttekintése, ismerete.

Kapcsolódási pontok

A mechanikus varrógép működésének ismerete kapcsolódik a fizika tantárgyhoz.

A megvarrt jelmezeket a drámaórákon használják.

A testarányok megtapasztalása a biológia órák ehhez kapcsolódó ismereteit egészíti ki.

Kulcsfogalmak / fogalmak

– alsó szál

- felső szál
- orsó
- szálfeszítő
- öltéshossz
- cérnabefűzés
- varrógéptalp
- cikk-cakk öltés
- egyenes öltés
- természetes, szintetikus anyagok
- fércöltés
- szabás
- igazítás

A fejlesztés várt eredményei

ismerjék meg a gyerekek a mechanikus és az elektromos varrógép használatát, és ennek segítségével varrjanak össze egy egyszerű ruhadarabot, melyet önállóan terveznek meg, és készítenek róla önálló szabásmintát.

Varrógépen tudjon egyenes varrással dolgozni, illetve cikk-cakk öltéssel tisztázni.

BEVEZETÉS

A felső tagozat kézimunka óráinak legfőbb szempontja a tanulók életkori sajátosságainak figyelembe vétele, miközben arra a kézügyességre építünk, melyet az első évfolyamtól kezdve a különböző anyagokkal és technikákkal való találkozás révén alakítottunk az akarat erősítésén és az egyéni látásmód fejlesztésén keresztül.

Az órákon foglalkozunk a használt anyagok tulajdonságaival, és az ehhez kapcsolódó munkafolyamatokkal, valamint betekintést adunk az ember, a gép, a gyártás, a kereskedelem és az ipar továbbá a környezet összefüggéseibe.

A különböző anyagokkal végzett gyakorlati és elméleti munka segíti a fiatalokat gondolkodási képességeik csiszolásában és abban, hogy legyenek még inkább tudatában a természetben fellelhető életfolyamatoknak. Ez segíteni fogja őket a különböző használati tárgyak ötletes megtervezésében, és ezáltal kritikus alakul ki a kritikus fogyasztói magatartásuk.

Az ilyesfajta munka szerepet játszik személyiségük fejlődésében és technikai tanulmányaikban is, valamint későbbi döntésükben arról, milyen munka vagy szakma felé törekedjenek.

Minden évfolyamon hangsúlyos szempont, hogy:

- a tárgyak formaterve szolgálja a használati célt és növelje az esztétikai

érzékenységet,

- a kivitelezésben törekedjünk gazdaságosságra, a természetes anyagok újrahasznosítására, megfelelő minőségű alapanyagok felhasználására.

Kézművesség

A kézműves az órák az 5–8. osztályokban jelennek meg és két fő területe a fafaragás és az agyagozás.

A tantárgy **éves óraszám** **72**, mely 54 óra fafaragásból és 18 óra agyagozásból áll össze minden egyes évfolyamon.

Az alábbiakban először a fafaragás tanterve ismerhető meg, ezt követően pedig az agyagozás

tanterve olvasható. A tantervben felsorolt munkafeladatok közül a kézműves tanár határozza meg minden tanév elején, hogy az adott évben mely munkák kerülnek megvalósításra az egyes évfolyamokon, figyelembe véve az érintett osztályok összetételét.

FAFARAGÁS

BEVEZETÉS 5–8. ÉVFOLYAM

A Waldorf iskola művészi igénnyel oktatja a kézművesség alapelemeit. A gyakorlatok célja azonban nem az, hogy kis kézműveseket vagy képzőművészeket neveljünk. Arra törekszünk inkább, hogy az emberben a képességek sokoldalúságát elrendezzük, amik függetlenül a későbbi foglalkozástól, minden emberi életfeladat rendelkezésére állnak, mint például változatos gondolkodás és képzelet, szépérzék, egyéni stílus, erős akarat.

A fafaragás, mint új szakterület, az 5. osztályban jelenik meg. A gyerekek kezében ugyanis az izmok, csontok, ízületek ekkorra válnak alkalmassá arra, hogy jól bírják a faragás rendszeres és erőteljes igénybevételét, mint pl. a faragókésnél a kéz toló-húzó, feszítő-nyújtó mozgásait vagy vésésnél a kalapáló mozdulatokat.

Fontos, ha gyerek a műhelyben létrehoz valamit, akkor ne egy hűvös, tárgyi-as elképzelés vezesse, hogy valahol, valamikor külsőleg látott már ilyesmit,

hanem szoros kapcsolatban legyen a személyiségével. A benne elevenen élő alkotó és teremtő erők alakítsák a munkadarab formáját, ezáltal tudja a gyerek kifejezni magát a formálásban, a formaadásban. Ezért is van, hogy fiúk és lányok többnyire ugyanazzal a feladattal birkóznak meg, hiszen a hangsúly elsősorban nem a fizikai munkán, hanem a szépségen, az alkotáson és az egyéni kidolgozáson van.

Az órákon a gyerekek kézi szerszámokkal dolgoznak, a gépeket szinte teljesen mellőzik. Azért fontos ez, mert a kézi kidolgozás során jobban megmarad a személyes fizikai kontaktus a munkadarabbal, mely az egyéni formáknál elengedhetetlen, és kizárja a gépi termelés hangulatát, ahol általában a gyorsaságon és a mennyiségen van a hangsúly. Különösen a városi gyerek számára fontos, hogy valódi élményhez jusson, ne pedig csak elképzelései legyen a nyersanyagokról, amelyekkel dolgozik. Ezért törekedni kell arra, hogy a fa megmunkálását ott kezdjük, ahol a faanyag még rönkös, kérges állapotban van: hasítással, méretre fűrészeléssel, majd baltával való előfaragással. A hasított nyersanyagfa – szemben a deszkára fűrészelttel – sokkal plasztikusabb, eredetibb. Magán viseli még a fa természetes növekedésének változatosságát, sokféleségét, fantáziát életre keltő formáit, ezért olyan sokoldalú az alakíthatósága és egyedibb a belőle kihozott forma.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az évben többnyire faragókéssel dolgoznak, főleg puha fákön (hárs, nyárfa, fűzfa, fenyő). Ez jó alkalmat ad arra, hogy a munkadarabban folytonos fizikai kontaktusban legyenek, mivel a forma a kezükben alakul ki. Fontos fejlesztési cél a famegmunkálási technikák alapjainak megismerése, ami magabiztosabbá teszi őket a hétköznapi életben végzett munkák során is. Fontos élmény a szerszámhasználat gyakorlata során kialakuló érzés: felnőttem ehhez a munkához, ezt már önállóan el tudom végezni.

Órakeret: 54 óra.

Előzetes tudás

Alsó tagozatban a gyermekek főleg osztálytanítójuk vezetésével kerülnek közel a kézműveskedéshez. Természetben talált gallyakkal, faágakkal és termésekkel dolgoznak. Kevés és egyszerű megmunkálást igénylő, szinte már „kész” fákat gyűjtenek, amit csak fűrészelni, kézi fűrővel fűrni, csiszolni, a tanár segítségével hasítani kell.

Ezeket felhasználva egyszerű, kreatív játékokat, bababútorokat, törpeházikat készíthetünk, vagy díszíthetjük az évszakasztalt. Olyan eszközöket is készíthetnek, amelyeket tanóráikon használnak, mint például írás epochán a lúdtoll, vagy kézimunkaórán a kötőtű. Munkájuk során alapvető szerszámokkal találkoznak, mint a fűrész, kalapács, reszelő vagy faragókés.

Tantárgyi fejlesztési célok

Fontos, hogy legyenek olyan első munkák, amikor minden tanuló ugyanazt a témát csinálja (pl. pörgettyű), és a tanár pontról pontra bemutatja az egymást követő lépéseket. A gyerekek elkezdik megélni egy készülő famunka optimális sorrendjét. Törekedni kell arra, hogy a megkezdett feladatok megfelelő minőségben be legyenek fejezve.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Készíthetünk egyszerű eszközöket: pörgettyű, röppentyű, kötélletra, zúgattyú, szélharang, ejtőernyős, képeslaptartó, serpenyőlapát, tutaj, diszkosz, gerely.

Használhatunk (formájában kifejező) kérget és gallyakat különböző varázslatos alakzatok, állatok, törpék, juh és pásztor készítésére, vagy kéregcsónak építésre.

Körhinta, karácsonyfa egy darabjából dióhéj ülésekkel.

Habverő– szintén a karácsonyfa egy darabjából.

Elkezdhetjük a különböző fák és faanyagok tanulmányozását, vizsgálatát.

Kapcsolódási pontok

A kis állatfaragások az állatmegfigyelésekhez, illetve az állattan-epochához kapcsolódnak.

Fajáték a kézimunka órán készített nemez golyóhoz.

A görög epochához kapcsolódó eszközök: diszkosz, gerely.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Faragókés.

Fajátékok.

Fantázia.

Szálirány.

Akarati nevelés.

Biztonságos szerszámhasználat.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek a megismert famegmunkálási technikák alkalmazásában (pl.: kézzel faragás, fűrészelés, hasítás, reszelés, csiszolás, baltázás) jártasságot szereznek és ezek felhasználásával tárgyakat faragnak.

Fajátékokat, egyszerű eszközöket tudnak készíteni.

A gyerekek vigyáznak a szerszámokra és a műhely rendjére.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Többnyire ekkor használnak először vésőt, fabunkót, s ezzel alapvetően megváltozik a kézműves tartás. Megjelenik a satupad, s ezzel az egész munkafolyamat objektívabbá válik. Ebben az évben kiemelt feladat a fakanál faragása – akár keményebb fából -, melynek egyedi alakját, a kanálfej és a nyél formáját a gyerekek maguk találják meg. A feladat során tapasztalatot szereznek a faragóvéső használatáról. Megtanulnak egyenes, majd szépen görbülő felületeket kialakítani, míg eljutnak a teljesen térbeli formához.

Hasznos tapasztalat, ha egy tárgyat többször is elkészít a gyermek, minden esetre különböző céllal – egyet magának, egyet az iskolai vásár, bazar számára.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

Gyakorlatuk van a faragókés használatában, amellyel egyszerű fajtákokat tudnak készíteni.

Ismerik az egyéb alapvető szerszámokat, például a fűrész, ráspolyt, baltát. Megélték egy-egy famunka elkészítésének optimális sorrendjét.

Ismerik a műhely rendjét, viselkedési és balesetvédelmi szabályait.

Tantárgyi fejlesztési célok

A munkadaraboknál fokozott hangsúlyt kap a szép, és igényes kidolgozottság mellett a használhatóság. A faragott tárgy a funkciójának megfelelő fajtából készüljön el.

A fahasábok fokozatosan nagyobbak lehetnek, s megjelenhetnek keményebb fajták is, de arra figyelniük kell, hogy nem minden gyermek keze elég erős még a legkeményebb fák megmunkálásához. Ezen a téren is fokozott egyéni figyelemben kell részesíteni őket.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Konyhai fakanál (esetleg merőkanál bográcsba, szaunába).

Egyéb konyhai eszközök (lisztes kanál, kenőkés, favilla, salátaszedő kanál).

Tojásforma vésővel. Jó gyakorlat a térformákra, mert a tojás alakja se nem szabályos gömb, se nem szabályos ovális.

Műhelyben használatos eszközök, pl. fabunkó.

Egyszerű fajtákok.

Állatformák faragókéssel.

Levélbontó kés.

Monochord.

Kapcsolódási pontok

A famunkák visszautalnak az iskoláskor legelső óráira, amikor a gyermekek egyenes és görbe vonalakat rajzoltak. Mindkét forma ott van a készített tárgyak háttérében, mint egyenes és görbülő felületek.

Más órákon használatos eszközök készítése (íróka a római epochához).

Hangtan epochához monochord készítése.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Faragóvéső, fabunkó.

Satupad, rögzítés.

Egyenletesen vékony falvastagság a fakanálnál.

Szálirány.

Akarati nevelés.

Ok-okozati összefüggések.

Egyedi formák.

Egyszerűbb használati eszközök.

A fejlesztés várt eredményei

Megismerik az egyenes és görbe (homorú, domború) formák kimunkálás módjának különbségeit.

A gyerekek kezdik megélni egy famunka optimális sorrendjét, amit elejétől a végéig ők maguk végeznek.

Megtapasztalják a felhasznált fafajták tulajdonságait és különbségeit.

A szerszámokat biztonságosan használják és ismerik a faanyagok megfelelő megmunkálási módját. (Például a helyes vágásmód, a szálirány megtalálása.)

Szociális gesztus gyakorlása, amennyiben a gyerekek nem csak maguknak készítenek tárgyakat.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Egy faragott tál elkészítése kellő kihívás ebben az életkorban, a domború és homorú formák váltakozása megfelelően nehéz a diákok számára. De nem csak ezt a formát jó gyakorolni, hiszen az összefüggések, mechanizmusok legalább annyira érdeklik őket, mint a szépség.

Ha ebben a korban mozgatható játékokat készítenek a gyerekek, minden figyelmük, teljes érdeklődésük és értelmük afelé fordulhat, hogy mintegy saját testükön kívül találjanak ki, fedezzenek fel mechanikus mozdulatokat.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

A gyerekek már gyakorolták a domború és homorú formák kialakítását, ügyelve az egyenletes anyagvastagságra (fakanál).

Tapasztalatuk van a faragóvéső használatában.

Gyakorlatuk van a fa helyes szálirány szerinti megmunkálásában.

Nagyobb rálátásuk van a faanyagok sokféleségére.

Tantárgyi fejlesztési célok

A játékkészítésnél tisztában kell lenni a jellemző mozgással, valamint meg kell érteni annak mechanikai oldalát is, melyet aztán ügyességgel kivitelezhetünk. Ez egészen egyszerű dolgokkal is kezdődhet, pl. mérleghinta készítésével. A 7. osztályban az ehhez hasonló hatásokat tökéletesíthetjük, többek közt a gyermekek képzelőerejének szabadon engedésével. A játékok sokkal tetszetősebbnek tűnnek, ha szépen be is festik őket.

A 6. osztály végéig az elkészített tárgyak felülete jórészt egyre finomabb csiszolópapírral vált véglegessé, a konyhai eszközök esetében ráadásul makulátlanná. Ettől a kortól azonban nagyobb figyelmet, jelenlétet szentel a diák az utolsó felületnek, ha az is a vésővel, vagy a késsel átdolgozott. Ez az ún. „pikkelyezés” jóval izgalmasabb, élőbb felületet eredményezhet, s mivel a szálak növésiirányát is folyamatosan figyelembe kell venni, az alkotó figyelme is aktív marad.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Különböző méretű, formájú fatálcák, akár osztott belső terekkel.

Kisebb-nagyobb hajók vájása kettéhasított rönkfából.

Ivócsanak, bögre.

Sótartó.

Szappantartó.

Kis ház ablakokkal, rászerezelt, működő ajtókkal, vájt belső térrel. Az osztály belefoghat egy nagyobb lélegzetű munkába is az óvoda vagy az iskolai bazar számára, pl.: készíthetnek egy gazdaságot állatokkal, istállókkal vagy egy falut házakkal, tornyokkal és kúttal.

Mozgatható játékok (pl. kopácsoló harkály, kerekeken húzható totyogó kacska, ugráló nyuszi, mérleghintázó medve stb.).

Diótörők.

Kapcsolódási pontok

A mozgatható játékok a fizika epocha mechanika részéhez kapcsolódnak.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Növekedés, elnehezedés.

Fatál, belső tér.

Mozgatható játék, mechanikus mozdulatok.

Pikkelyezés.

Szálirány.

Akarati nevelés.

Ok-okozati összefüggések.

A fejlesztés várt eredményei

Megszerzett ismereteiket felhasználva tálakat, használati tárgyakat készítenek.

Megtanulják a külső és belső formákat megfelelő módon kidolgozni.

A gyermekek a fizikából szerzett mechanikai ismereteiket a használati tárgyak, és játékok készítésében alkalmazni tudják.

Mozgatható játékokat készítenek ügyelve a mozgás valódiságának kimunkálására.

Biztonsággal képesek használni a szerszámokat.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyerekek egyre inkább különböznek erőben, ügyességben, szorgalomban. A tanár feladata felmérni, hol kell több segítséget nyújtania, vagy jobban motiválnia, újabb feladatot kitalálnia, vagy a diákok ötleteinek nagyobb teret engednie. Az év egy szakaszában előtérbe kerülhetnek a szabad munkák, többek között az éves munka művészeti része is szokott fából készülni. A diákoknak egyre időszerűbb lesz a „választani tudás”, amelyben a vonzódás vagy az elutasítás egy bizonyos munkaötlet iránt már az önismeret kezdeménye lehet.

Ebben az évben több szempontból is közösségként kell helyt állniuk. Egy közös műhelymunka, amikor minden diák képességeihez mértén kiveszi a részét egy nagyszabású faragásból, mélyítheti, árnyalhatja ezt az érzést.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

A domború és a homorú formákat már nagyobb felületen, és keményebb fafajtából tudják kialakítani.

Több darabból álló, mozgatható játékokat tudnak készíteni, a mozgás valódiságának megjelenítésével.

Magabiztosan használják a szerszámokat.

Tantárgyi fejlesztési célok

Ebben az évben a famunkák vezetettsége más jelleget ölthet. Nagyobb lélegzetű feladatoknál – főleg, ha nem mindenki ugyanazt csinálja – nem kerülhet minden egyes lépés bemutatásra. Például egy csavarodó formánál a diák faanyag felé forduló figyelmén múlik a faragás helyes irányának megtalálása. A famunkák terén szerzett tapasztalatuk és magabiztos szerszámhasználatuk nagyobb pontosságot és önállóbb munkát igénylő feladatokkal fokozódik. Jó témák erre a mechanikus áttételekkel készített mozgatható játékok és a csapolással összeállított ülőke. Az év egy szakaszában előtérbe kerülhetnek a szabadon választott munkák, amelyben nagy hangsúlyt kap az önálló feladatmegoldás. Egy jó témaválasztáshoz szükséges, hogy a diák tisztában legyen a képességeivel. Ehhez megfelelő önismeretre és ítélőképességre van szüksége.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Gyertyatartó (csavarodó formájú, a fa növekedési irányainak önállóbb felismerésére).

Bonyolultabb mozgatható játékok (fogaskerék, szíjhajtás).

Szabadon választott önálló munkák (pl. fedeles dobozka).

Kisebb fadomborművek (pl. névtábla, házszám).

Csoportos munkák a folyosók, osztálytermek számára, a közösségi terek díszítésére farönkből ülőke, osztálytermek fölé „névtábla”, több pallóból összeállított nagyméretű dombormű faragása, mérleghinta, gördeszka rámpák készítése).

Az asztalos munka előkészítése (pl. ülőke, pontosan beékelte lábakkal).

Madarak fészkelő dobozainak vagy etetőtálcáinak készítése.

Hangszerek (xilofon, líra).

Sportszerek (baseball-ütő, íj).

Kapcsolódási pontok

A mozgatható játékok a fizika epocha mechanika részéhez kapcsolódnak.

Díszletek és kellékek a színdarabhoz.

Hangszerek a zene órákhoz.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Önismeret, saját témaválasztás.

Közös faragás.

Figyelem.

Pontos munka.

Szálirány.

Akarati nevelés.

Ok-okozati összefüggések.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek megtanulják egy fatárgy, famunka elkészítésének legoptimálisabb lépéseit és képesek azok önálló és pontos megtervezésére, kivitelezésére.

A munkatervet a gyakorlati munkába következetesen át tudják ültetni.

A munkák elkészítése során nagy hangsúlyt fektetnek a pontos tervezésre, és kivitelezésre.

Társaikkal együtt tudnak dolgozni egy nagyobb lélegzetű, közös alkotáson.

Szabadon választott munkát önállóan megtervezve elkészíteneik.

Biztonságosan és szakszerűen használják a szerszámokat, a műhelyt rendszerben tartják.

AGYAGOZÁS

BEVEZETÉS – 5–8. ÉVFOLYAM

Az agyagozás, amely a szobrászat agyag használatához kapcsolt területe, a vizuális nevelés fontos része. Noha a tárgykészítés, a kerámiázás is megjelenik ebben a tantárgyban, mégis inkább az a célja, hogy a világ formaképző erőivel annak konkrét és absztrakt megragadhatóságában találkoztassa a gyermeket. Nem a használati jelleg, hanem az életben kialakuló, létező és elhaló formavilág megismerése az elsődleges. Az ásványok, növények, állatok és az emberi formák világa az életkori sajátosságoknak megfelelő mértékben és jelleggel kerül előtérbe. Az organikus és a geometrikus formák világa egyaránt jelen van, ahogy a konkrét és absztrakt formaalkotás is.

Az első három osztályban, amikor az osztálytanító azt megfelelőnek látja, engedi, hogy a gyermekek méhviaszból formázzanak. Ez a gyermekkezek melegétől lágyuló anyag kiváló bevezetést biztosít a formázás világába. A kilencedik életévüktől kezdődően a formarajz függetlenül is létező kiegészítőjévé válhat a formázás. A negyedik osztályban a gyermekek megismerkednek az agyag használatával. Ezt az új tevékenységet érdemes az

állattan- órákhoz kapcsolódóan bevezetni, állatformákat készíthetnek gömbből kiindulva. Pl.: alvó macskát, pihenő szarvast, fekvő tehenet stb. Ezekben a kezdeti időkben elsajátítják a tenyérrel formázás technikáját és megismerkednek az alapformák (gömb, piramis, kocka) kialakításával.

A formázás a kezek közti játékból fejlődik ki, melyek együtt egy belső teret alkotnak. Nyomás és ellennyomás alakítják a felszín formáit. A formázás mélységet adhat a formarajznak és más, főoktatás-béli tantárgynak, melyektől inspirációt kölcsönöz.

Formázáskor a fejlődő gyermek természetében aktív formáló-erővel dolgozunk. A formázás folyamatában a forma-, mozgás- és a tapintóérzék válik különösen tevékenyé. A munkára való ránézéskor, történjen ez akár annak folyamatában, akár a feladat befejezésekor, a gyermek „látó-képességei” aktiválódnak különösen erőteljes módon.

A gyermekek megtanulják használni a forma leírására alkalmas szókincset. A szóbeli kifejezőképesség gazdagítása és fejlesztése szintén az agyagozás feladatának.

A megformált dolog tárgyilagos leírása által a gyermekeknek el kell távolodniuk saját munkájuktól, talán még a következő óráig is várniuk kell. A formát megítélni képes érzéküket nagy gonddal kell iskoláznunk pontos megfigyelések és leírások által, melyek arra bátorítják őket, hogy „belebújjanak” a formába és leírják, mi „történik”. Beszélgetéseket folytathatunk a gyermekekkel már a formázás órák kezdeti szakaszában is, az életkoruknak megfelelő terminológiát használva, mikor a gyermekek elegendő tapasztalatot szereztek már a forma fő elemeiről. Különösen fontos, hogy tudatában legyenek a formák és környezetük kapcsolatának, valamint annak, hogy különféle formák hogyan felelnek meg egymásnak.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az ötödik osztályban az állat, növény és ember formavilága jelenik meg, kapcsolódóan a főoktatás témáihoz pl. állat- és növénytan. A kézben formázott állatok (madár, kutya, mókus stb.) megjelenhetnek környezetükben, és társaikkal együtt, kapcsolódhatnak a növényvilághoz és emberi alakokhoz. Az emberi alakot megjelenítő formáknál kezdetben törekedjünk az egységre, a forma az arányok irányában legyen határozottabb, ne részleteiben. A lábakat és karokat kidolgozatlanul hagyatjuk (pl. köpönyegbe csavarva, bölcsőben fekve), így az alkotás örömét a statikai problémák nem veszélyeztetik. Ahogy a gyermekek ügyesednek, mozdulatokat is egyre inkább megjeleníthetnek. Pl. a karok elmozdulhatnak a testtől, és a lábak is felvehetnek egy bizonyos pózt.

A görög történelemmel foglalkozó epocha kapcsán bevezethetjük a tárgykészítést, a kerámiázást is. Pl. görög ivókehely. Ebben az évben készülhetnek az első domborművek a görög művészethez, a formarajzhoz, vagy akár

az ünnepekhez kapcsolódóan pl. Szent Márton.

Órakeret: 18 óra

Előzetes tudás

Az első négy év formázási tapasztalatai, különös tekintettel a gömb és a piramis alaptapasztalatára.

Tantárgyi fejlesztési célok

A gyermekek az agyagozás technikájának egyre határozottabb ismeretére tesznek szert.

Megtanulják használni az agyagot kézbe vehető mennyiségből alakok formázására.

Bevezetést kapnak a tárgykészítésbe és dombormű-készítésbe. A formák leírására szolgáló szókincsük bővül.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A növénytan epochában, gömb- vagy tojás-formából kiindulva, készíthetünk rügyeket, gyümölcsöket és más növényformákat. Ezek nem kell, hogy naturalisztikus formát öltsenek, a fontos az, hogy a gyermekek megérezzék a növekedést és a formaképző erőket, amelyek alakítják a formátlan anyagot.

Készíthetünk:

- emberi formákat, álló, majd ülő alakokat,
- tárgyakat agyagból pl. ivókehely,
- domborműveket pl. formarajzhoz kapcsolódóan.

Kapcsolódási pontok

A főoktatás epochái, különös tekintettel a növénytan, történelem ismereteire, valamint kapcsolódás az ünnepekhez.

Kapcsolódási pontok

A főoktatás epochái, különös tekintettel a növénytan, történelem ismereteire, valamint kapcsolódás az ünnepekhez

Kulcsfogalmak / fogalmak

Kézben alakított állatformák környezettel; növényformák gömbből, tojásból kiindulva; emberalakok; tárgyalakítás; dombormű-készítés; formák leírása;

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek a növénytan-korszakhoz kapcsolódóan gömbből vagy tojása-

laktól kiindulva növényformákat formáznak, ezáltal tapasztalatot szereznek a formaképzés folyamatairól.

Megtanulják az emberi alak formázását (az alakkal még egységként dolgozva).

Közösen ránéznek a készült munkákra és betekintést nyernek a formák sokféleségébe.

Megtanulják megfogalmazni tapasztalataikat és egymást meghallgatni.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Hatodik osztályban a 12. életévükbe lépnek a gyermekek. Ezt a pre-pubertás kort a „földi- érettség” korának is nevezzük. Ezért ennek az életkor-nak az élettani és lelki vonatkozásait és változásait minden tantárgy, így a szobrászat is erőteljesen figyelembe veszi. Az ötödik évfolyam harmonikus, a környezetet, az emberi arányokat, az átalakulási folyamatokat, a formák élőhöz tartozó jellegét hangsúlyozta. A hatodik osztályban a formák az ásványokon keresztül jelennek meg, a statika, a formák szilárd jellemzői, határvonalai fontosak, „a két lábbal a földön” jelleg válik hangsúlyossá. Továbbá az erő kifejeződése az állatvilágban és az emberek által, olyan téma, amely közel áll ehhez a korosztályhoz. A római építészetben megjelenő ívek (diadalív, vízvezeték) kiváló lehetőséget adnak a statikai problémák bevezetésére. Az agyag mennyiségében is nagyot léphetünk, ahogy a gyermekek erőteljesebbekké válnak: már nem csak kézből, hanem szobrász asztal és szobrász kések, eszközök használatával is dolgoznak. Bevezethetjük a kettesével, csoportban, vagy akár az egész osztály bevonásával készülő közös alkotásokat pl. vízvezeték építése. Az agyagozást az ötödik osztályban a tárgyalás irányába bővítettük, most az építészet felé mutathatunk irányt. A közös munka során az irányítás, a szolgálat, a jutalom, az igazságosság, a szabály, a törvény témáit élhetik meg, amely a római joggal kapcsolatos történelmi ismereteikhez is köthető.

Ezekon a munkákon keresztül a gyermekek megtanulják a több alkalommal készülő munkák technikai megvalósíthatóságát, az agyag száradással kapcsolatos jellemzőit.

Az emberalakokkal való munka is továbbvihető a csoportok felé, illetve az ember és állat

együttes megjelenítése felé.

Órakeret: 18 óra

Előzetes tudás

Az ötödik osztály agyagozás óráinak ismeretei, különös tekintettel a formaképzés folyamatiról szerzett tapasztalatokra.

Tantárgyi fejlesztési célok

A tömeg, a határvonalak, és a statika problémáival, az erő témájával, és a közösségben dolgozás eseményeivel találkoznak ebben az évben a gyermekek az agyagozás során. Cél, hogy már a több alkalommal készülő munkákon is képesek legyenek dolgozni.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A földrajz-epochához kapcsolódva megformálhatjuk a különböző hegységképző kőzetek alakjait: gránitot, homokkövet és éles határvonalakkal bíró formákat, melyek a kristályokra emlékeztetnek. Formázhatunk barlangot is és vízesést sziklával.

Az alakokkal való munka továbbmehet a csoportok felé: anya és gyermek, gazda és ló, birkózók stb. Az arcok, kezek, lábak és a ruházat részleteit a lehető legkevesbé dolgozzuk ki.

Az állatok formázásában nagyobb, erőt kifejező állatok: bika, oroszlán, sas; Római vízvezeték vagy diadalív készítése nagy csoportban;

Kapcsolódási pontok

Főoktatási epochái, különös tekintettel a természettudományos szaktárgyakra, valamint a történelemre.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Ásványok sajátosságai; nagyobb állatok; embercsoportok; állat-ember kapcsolódások; építészeti ívek; egyéni és közös munka.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek a földrajz tantárgyhoz kapcsolódóan kövek, hegységek formálását sajátítják el.

Továbbmélyítve az emberi alak megformálásában szerzett ismereteiket, alakokból álló csoportokat, valamint ember és állat közötti kapcsolatokat formáznak meg.

Nagyobb állatokat tudnak megformázni, szobrászasztal és eszközök használatával.

Közösen tudnak dolgozni egy római építészeti alkotást modellező művön.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A hetedik osztályban a polaritás jelenik meg a feladatválasztások területén. Egyrészt erőteljesebb hangsúlyt kap a geometria, másrészt a fantázia, a játékosság. A gyermekek egyéni megközelítése, ízlése is hangsúlyt kap

azzal, hogy egy adott témához maguk közeledhetnek. Ezekkel segíthetjük azoknak az életkori sajátosságoknak a megélését, ami ebben az időszakban jellemző. A hatodik osztály után a kamaszkor felé haladva a szabályok, a törvények, a határok kérdése még határozottabb formában jelenik meg. Ugyanakkor a személyiség, az egyéni választás, a felfedezés, a kísérletezés is belső igény.

Órakeret: 18 óra

Előzetes tudás

A 6. osztály agyagozás ismeretei, különös tekintettel a csoportok megformázására, valamint az építészeti alkotásokat modellező művekre;

Tantárgyi fejlesztési célok

Az öt platóni test tanulmányát előkészítő, a geometriához kötődő testek formázásával (tetraéder, oktaéder) a szabályosság és szabálytalanság, szimmetria, aszimmetria témáját vezethetjük be a szobrászatba. Ezt a témát vihetik tovább játékos formában egy golyópályamegépítése által. Ez a korábbi évhez hasonlóan két-három gyermek együttműködésével is, nagyobb méretben és kellő bonyolultsággal készülhet. Fontos, hogy működjön, és tapasztalatot szerezzenek a lejtés és a golyó mozgásának összefüggéséről. Az elkészült golyópályákat a csoportok maguk alkotta szabályok szerint egymással is játszva használhatják.

Az állat téma ebben az évben úgy jelenik meg, hogy a gyermek egy maga által választott állatot formázhat meg.

Az emberi alaknál a mozdulat és a gesztus összefüggései válhatnak hangsúlyossá.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A kivetítéshez (projekció), az árnyék tanulmányozásához vagy a geometriához kapcsolódva készíthetünk tömör formákat, pl.: tölcsért, kockát vagy nyolc- és tizenkét oldalú formát. Az

utóbbit úgy kaphatjuk, ha gömbből kiindulva a tenyerekkel dolgozunk.

A gömbből vagy más geometriai formából forma-változások folyamatát jeleníthetjük meg.

Az alakokkal dolgozva járjuk be a gesztus és a mozgás világát: kezdjük forduló, el- vagy lehajoló, mutató vagy valamiért nyúló alakokkal. Az arcki-fejezéseket hagyjuk kidolgozatlanul.

Működőképes golyópálya készítése, közreműködve társakkal.

Szabadon választott állat arányos megformázása szobrász asztalon.

Művészettörténeti ismeretekhez kapcsolódóan készíthetnek domborművet másolat alapján, amelyben megjelenik a perspektíva.

Kapcsolódási pontok

Főoktatási epochái, különös tekintettel az irodalom és a történelem, valamint a művészeti szaktárgyak ismereteire.

Kulcsfogalmak / fogalmak

geometriai formák; metamorfózis gyakorlatok; emberi alak, mozgás és gesztus; golyópálya; választott állat megformázása;

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek megtanulnak gömbből geometriai formákat (kocka, nyolctenzenkét oldalú forma) tenyérrel kialakítani.

Gömbből vagy geometriai formából mozgás-átalakításokat végeznek.

Az alakok megformálásában a gesztus érzékeltetését meg tudják formázni.

Használható játékot alkotnak agyagból.

Az állatok testarányait meg tudják ragadni.

Domborműben megjelenítik a perspektivikus teret.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nyolcadik osztályban három fő témával követjük az életkori változásokat. A geometrikus formák az öt platóni test pontos, tömör formaként való megmintázásában kerülnek új szinten elő.

Ezzel párhuzamosan a minőségek felé tehetünk lépéseket az őselemek feldolgozásával.

Ehhez kapcsolódóan elkezdhetjük a temperamentumokat tanulmányozni. Tanulmányokat

készíthetünk a földi szárazságról (melankolikus), tüzes lángokról (kolerikus), vizes selymességről (flegmatikus), és légies elpárolgásról (szangvinikus). A munkák készülhetnek absztrakt és figuratív formában is.

A harmadik fontos téma a színházi munkához kapcsolódhat, ahol az emberi alakok dramatikus gesztusokat és viszonyokat fejezhetnek ki.

Az állat téma a domborműben jelenhet meg, pl. ló.

Használati tárgy is megjelenhet ebben az évben, amelyen keresztül a belső tér és külső fal megalkotását, a két kéz között kialakított formák létrehozását vezetjük be. Ilyen pl. egy nagyobb váza felépítése.

Órakeret: 18 óra

Előzetes tudás

A 7. osztály agyagozás óráinak ismeretei, különös tekintettel a geometrikus formákkal, arányokkal és perspektívával kapcsolatos ismeretekre.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az öt platóni test formázásán keresztül az ókori geometrikus (filozófiai) gondolkodás globális szemléletével, az őselemekkel és temperamentumokkal való összefüggéseiben találkozhatnak a gyerekek. Megjelenik a konkrét és az absztrakt formázás, amely egy új gondolkodásmódot, az eddigi tapasztalatok összegzését jelenti. Új módon kezdenek az agyaggal bánni, ahogy üreges formák megalkotása felé tesznek lépéseket a tömör formák alkotása után. A belső és külső térrel való együttes munka bevezetése a felső tagozatban folyó szobrászati munkának. Noha ezek még használati tárgyalakotáshoz kötött feladatok, mégis megélhetővé teszik azokat a lelki és testi változásokat, amelyeket megélnék. Az érzelmek erőteljes kifejezése az emberi alakok formázásában szintén egy új minőséget hoz.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

öt platonikus test;

őselemek, temperamentumok;

dombormű lóval;

használati tárgy, pl. nagyobb váza felépítése;

dramatikus gesztusok tanulmányozása: gyermeket védő felnőtt, táncoló, alvó ember,

szerelmesek ölelkezve, és más, egész testben kifejeződő gesztusok, melyeket meg kell

jeleníteniük, mielőtt megformáznák őket;

Kapcsolódási pontok

Főoktatás epochái, különös tekintettel a természettudományos tantárgyra, valamint a

művészeti szakórák és az osztály-színdarab.

Kulcsfogalmak / fogalmak

szabályos, platóni testek megformázása; a négy őselem (föld, víz, tűz, levegő) különböző minőségeinek megjelenítése; használati tárgyak, és belső terek kialakítása; dramatikus gesztusok; dombormű lóval;

A fejlesztés várt eredményei

A gyerekek absztrakt és figuratív formák kialakításában megjelenítik tapasztalataikat.

Megismerik az emberi dramatikus gesztusokat, először megjelenítik, majd megformázzák azokat. Használati tárgyak alkotásához a két kéz közötti formázással és az üreges formák kialakításához gyakorlati ismereteket és tudást szereznek.

Euritmia

BEVEZETÉS – 1–4. ÉVFOLYAM

Az euritmia egy látható nyelv, mimika nélkül. Lelkesült mozgásokkal ragadja meg a testet, és összeköti a lelki-szellemivel. Ellentétében a testneveléssel, melynek más funkciója van a test megértésében és erősítésében, az euritmiának a lelki részvétel a célja, amely mozgással fejeződik ki. Az euritmia arra törekszik, hogy egy-egy mozdulatban a test, a lélek és a szellem egyformán részt vegyen, és átélje az individuumot, a világ és az ember egységét. Célja, hogy az akarat, érzés, gondolat egymást átjárva, a gyermekben harmonikus egységet tudjon létrehozni. Az euritmia mozgásalapját objektív törvényszerűségek alkotják. Az anyanyelv elemei, nyelvtan, retorika is kifejeződésre kerülnek.

Az euritmia feladata, hogy gondozza a nyelv képekben való látásának képességét, és így könnyebben vezesse át a gyermeket egy-egy tárgyról alkotott képek sorozatán át az élő fogalmak megértéséig. Láthatóvá teszi a beszédet úgy, hogy a beszédképzés összetett mozgásait kibontja, és azt az egész test mozgásává nagyítja.

Az emberi test zenei törvények és viszonyok szerint épül fel (pl. csontváz, testarányok, stb.).

Ezeknek a zenei alkotóelemeknek mozgásait látható élménnyé teszi a zenei euritmia.

A csoportos munkákban az egyéni mozgásra való figyelem mindig kötődik a többiek mozgásába való szociális beleérzéssel. Az euritmia tantárgy fontos segédeszköze a nevelésnek, művészi értéke mellett fontos pedagógiai-didaktikai értéke van:

- harmonizálja a testi lelki szellemet a gyermekben;
- a beszéd és zenei euritmia tanulása folyamán mély, élő kapcsolatba kerül a gyermek a költészettel, a zenével;
- a művészi munka folyamán bővülnek a kifejezési eszközeik, szépség és harmónia hatja át a mozdulataikat;
- a különböző geometriai formák tanulása közben téri tájékozódásuk folyamatosan fejlődik;
- a közös, csoportos munkákban az egymásra való figyelmük, szociális érzékük is fejlődik.

Az euritmia tanítás 1–12. osztályig szorosan egymásra épül. Az euritmia tanár szorosan együttműködik az osztálytanítóval és az órák anyagával kapcsolódik a főoktatáshoz.

1. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A tanítást a mesehangulat hatja át. A mesék képeivel belső átélésből jelennek meg a térbeli formák. A mozdulatok teljesen az utánczásra épülnek, a zene csak kíséri a mozgást, hangulati aláfestést biztosít. Minél több térbeli formát sajátítanak el és gyakorolnak a gyerekek.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

Alapvető az iskolaérettséggel járó biztonságos mozgás és egyensúlyérzék.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az utánczás készségének fenntartása, amely elősegíti a tanulási képességeket.

Az alapvető térirányok megkülönböztetése, a térben való tájékozódást segítő gyakorlatok megismerése, gyakorlása.

A különböző lépés-, szökkenésfajták elsajátítása.

A gyermek érzelmi biztonságának megalapozása, szociális érzékenységének megerősítése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Egyenes és íves mozgások gyakorlása (kör, spirál, lemniszkáta)

Magán- és mássalhangzók utánczása (kevés, nagy hangzók)

Lépés, szökkenés, dobogás, galoppugrás (fogváltós ugrás)

Finommozgások fejlesztése, ügyességi gyakorlatok

Térirányok (jobb, bal, fent, lent, elől, hátul)

Pentaton dallamok, kvinthangköz mozdulata,

Kapcsolódási pontok

A mozgás a gyermek megismerő tevékenységének az alapja, ezért szorosan kapcsolódik a tanításhoz. Az epochák témája meghatározza az euritmia órák tematikáját, így kapcsolódik a formarajzhoz, írás, olvasás tanításhoz. A zenei hallás fejlesztése a zene élményszerű átélésével történik.

Kulcsfogalmak / fogalmak

nagy térformák, térben való tájékozódás, testséma, koordináció, koncentráció, lateralizáció, finommotorika, légzés, ritmus, játékoság, mesehangulat, zeneiség

A fejlesztés várt eredményei

A különböző mesék utánzásán alapuló mozgások által, mélyebb kapcsolat jön létre a nyelvi és zenei elemekkel, a nyelv és a zene kifejező erejével. Ez segít megalapozni a gyermek érzelmi biztonságát, elősegíti tanulási képességeit.

Az egész osztállyal tud különböző térformákban együtt mozdulni.

Megtanulja a főbb térirányokat megkülönböztetni, a különböző lépés és szökkenésfajtákat örömmel és biztonsággal váltogatni.

Fejlődik az utánzóképesége.

A sok mozgás javítja az izomtónus-szabályozást, élénkíti az anyagcsere folyamatokat.

2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az euritmia szorosan kapcsolódik az epochákhoz, követve azok témáját. Ez határozza meg a tematikai egységét, hangulatát is. Ezáltal segítjük az elmélyülést és ráhangolódást egy bizonyos témakörben. Így biztosabb tudást kap a gyermek, ami segíti érzelmi biztonságát is.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

Az első osztályban tanult térformákban és térirányokban való biztos tájékozódás. Különböző lépések és szökkenések biztos tudása, a magán- és mássalhangzók pontos utánzása.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az utánzás készségének folyamatos fenntartása. Az alapvető térirányok biztos tudásának elmélyítése, különböző pedagógiai formák megismerése, gyakorlása. A lépés és szökkenés fajták kibővítése és gyakorlása. A gyermek érzelmi biztonságának és szociális érzékenységének megerősítése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Még mindig az utánzás a mozdulatok alapja, de kisebb egyéni feladatok is megjelennek.

A térformák fajtái kibővülnek, megjelennek a különböző pedagógiai gyakor-

latok: „én és te” és „mi”, „keressük egymást” (wir suchen uns)

Hullámok, szögek lejárása a kör vonalán

Két körben való csoportos munka

Egyensúlyteremtő gyakorlatok: csukódás-kinyílás, légzés a térben

Alapritmusok bevezetése: jambus, trocheus, anapesztus (kizárólag utánzással)

Tükrözések a térben

$\frac{3}{4}$ -es ütem; rövid, hosszú hang a zenében; dallamív

Kapcsolódási pontok

Az óra tematikája kapcsolódik a főoktatás anyagához. A szentek történeteiben és az állatmeséken keresztül gyakorolhatók a lépésformák, a különböző karakterek. A térben való tükrözés jól előkészíti és elmélyíti a formarajzi tükrözést. A zenéhez való kapcsolódás is egyre konkrétabb lesz (ütem gyakorlatok), de ez még mindig játékosan, meseszerűen jelenik meg az órán.

A ritmusok gyakorlásával segít a harmonikus mozgás és beszédritmus kialakításában, így az írás olvasás órákhoz kapcsolódik.

Kulcsfogalmak / fogalmak

nagy térformák, tükrözés, térben való tájékozódás, testséma, koordináció, koncentráció, finommotorika, szem – kéz koordináció, légzés, ritmus, játékoság, mesehangulat, zeneiség

$\frac{3}{4}$ es ütem, jambus, trocheus, anapesztus

A fejlesztés várt eredményei

A mesehangulatban a mozgások egyre karakteresebbekké válnak a különböző szentek, állatok megjelenítésével. Ez segíti a világra való ráébredés folyamatában, annak harmonikus lefolyásában.

A gyermekek egyre bonyolultabb térformák lejárásának és átlátásának képességét szerzik meg. Folyamatosan fejlődik a térbeli tájékozódásuk. Javul a mozgáskoordinációjuk.

Az anyanyelvi érzékük fejlődik.

A zene alapelemeit (ritmus, taktus, hosszú és rövid hangok) átélik és megkülönböztetik.

A szociális érzékeik, az erre irányuló fejlesztő gyakorlatok („én és te”, „keressük egymást”) által finomodnak.

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermek lelki fejlődéséből kiindulva alkotjuk meg az euritmia formáit és mozgásait. A főoktatáshoz kapcsolódva ritmikus mozgásokat, verseket, térbeli formákat gyakorolnak a gyerekek. Önállóan kell orientálódniuk a térben, a magánhangzókat fel kell ismerniük, és egyénileg kell mozgásukban használniuk.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

A második osztályban tanultak már képesség szintjén vannak jelen.

Tantárgyi fejlesztési célok

Különböző pedagógiai formák gyakorlása, kibővítése segíti szociális érzékük biztonságát. A magánhangzók és térformák ismerete és tudása képessé teszi őket az önálló munkára. A testséma gyakorlatok folyamatos jelenléte segíti saját testének megismerését, ami a koordinációját erősíti. A beszéd hangzóinak megismerése és gyakorlása segíti a belső beszéd rendezését, egyre jobban alakítja a beszédfigyelmet. A figyelem tartóssága is növekszik ezáltal.

A gyakorlatsorok, ritmusok, történetek megjelenítése serkenti az észlelési folyamatokat.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A négy elem – föld, víz, levegő, tűz – megjelenítése

Magánhangzók bevezetése, gyakorlása

Mértani formák (háromszög, négyszög) játékos megjelenítése a térben,
Lemniszkáta keresztezéssel

Szociális gyakorlatok, mint kérdés-felelet, keressük egymást..., én és te,
Ügyességi és koncentrációs gyakorlatok

Nyílás csukódás testben, térben

Könnyebb formagyakorlatok vezetése (heiterer Auftakt a körben)

Kis és nagy terc átélése, kánon

Kapcsolódási pontok

A különböző mesterségeket is a mozgáson keresztül mélyítjük el és a teremtéstörténet mélyebb átéléséhez is nagy segítséget nyújt ebben az évben az euritmia. A zene órákat segítjük a kánon gyakorlásával. A zenei hallás is finomodik a hangközök felismerésével. Az anyanyelv órákhoz kapcsolódik az euritmia a főnevek játékos mozgásos megkülönböztetésével.

Kulcsfogalmak / fogalmak

geometriai térformák, térben való tájékozódás, testséma, koordináció, koncentráció, lateralizáció, légzés, ritmus, játékosság, mesehangulat, magánhangzók, zeneiség, szocializáció

kánon, kis és nagyterc

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek fokozódó környezettől való elválásában a szellemi-lelki biztonságát növeli, azaz segíti a világra való újfajta ránézésre és a világban való új fajta részvételre.

Megtanulja az euritmia mozdulatai közül a magánhangzókat.

Átéli a kis és nagy tercet a zenében.

Geometriai formákat tanul meg a térben lejárni.

A különböző szociális gyakorlatok továbbra is folyamatosan ápolják és fejlesztik a társas kapcsolatokban való kiegyensúlyozott részvételét.

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermekkor középső szakaszának átlépésekor a fantázia és a képzelet új erőit, valamint a moralitást kell a gyermekben kifejleszteni és ápolni. Jobban tagolódik az egységes beszédélmény a nyelvi elemek által. Az euritmia segítségével a gyermek a nyelvtani elemeket nemcsak értelmi erőivel érti meg, hanem érzelmi és akarati erőivel is. A középpontra irányuló kör a mozgás során mindig feloszlik, a térbeli formák frontálisan, előre irányulva valósulnak meg. Ügyességi gyakorlatok kísérik az önállóság felé tartó fejlődést.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

A tanulók már jól kiigazodnak a térben, alapvető térirányok megkülönböztetése nem okoz gondot. Tudják hosszabb ideig tartani a figyelmüket, önállóan is több gyakorlatból álló feladatot el tudnak végezni.

Biztonsággal tudják az összes magánhangzó mozdulatát, pontosan használják.

Egyszerűbb dallamíveket követni tudnak mozgással, felismerik a kis és nagy tercet.

Tantárgyi fejlesztési célok

Másfajta térlátást igényel a frontális forma. Megváltozik a nézőpont, nehezebbé válnak a már megszokott térformák, ez a váltás segíti a gyermek

gondolkodási erőinek fejlődését. Konkretizálódnak a zenei elemek a hangok megtanulásával, tudatosan élik meg a zenei élményt.

A zenében ill. versekben rejlő összefüggések felismerése fő célként vonul végig az évben.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Mássalhangzók bevezetése, az ábécé gyakorlása

Nyelvtani elemek térformában való átélése (ige, főnév, melléknév)

Tükörképek formái, gyorsasági és ügyességi gyakorlatok

Koncentrációs gyakorlatok

Alliterációk

Zenei hangok, C-dúr skála

Alsó, felső szólam, egész, fél, negyed, nyolcad hangok megkülönböztetése, csoportos megjelenítése

Polonéz forma

Pedagógiai gyakorlat ("wir wollen suchen")

Kapcsolódási pontok

Az anyanyelv és irodalom órák anyagához szorosan kapcsolódhat az euritmia az alliteráció gyakorlásával, a különböző szófajok mozdulattal és formával való megjelenítésével. A zene órákat jól kiegészíti a zenei C dúr skála megtanulása, a negyed, nyolcad, stb. hangok gyakorlása. A zenei törvényszerűségek megismerése segíti a matematika oktatást.

Kulcsfogalmak / fogalmak

geometriai térformák, térben való tájékozódás, koordináció, koncentráció, légzés, ritmus, zeneiség, magánhangzók, szocializáció, frontális, mássalhangzók

A fejlesztés várt eredményei

A világban való éberebb, egyre inkább határozott formát igénylő és kereső, tagoltabb részvételnek alapvető feltétele és előkészítője a nyelv mássalhangzóinak mozgásban való tudatos átélése és a nyelvi elemek térformái.

A zenei euritmia elemeinek kigyakorlásával differenciálódik a tanulók mozgása.

A gyermekek megtanulnak frontálisan mozogni a térben.

A speciális, szociális érzék fejlesztését elősegítő gyakorlatok elsősorban a lelki-akarati és a morális készségeket nevelik.

BEVEZETÉS – 5–8. ÉVFOLYAM

Negyedik osztályig az euritmia tanulásában az utánczás a főszerep, természetesen ennek intenzitása fokozatosan csökken. Felső tagozatban már az önálló, individuálisan vezetett munka veszi át a fő szerepet. E két pólus között állnak a középtagozatos évek, ahol igazán át lehet élni azt, hogy az euritmia lélekkel teli, testi kifejezési formát kereső belső mozdulat. Ezekben az években a gyerekek egyre erőteljesebben tudják érzékelni, hogy mennyire urai a saját mozgásuknak, érzelmi kifejezési lehetőségeiket is egyre jobban megismerik. Szépség, ügyesség, teljesség érezhető mind a zene, mind a beszédeuritmiaiban.

A kamaszkor beköszöntével ugyan nehéz lesz ismét önmaguk mozgás által való kifejezése, de a zene és költészet erejével, újfajta mozgássorok, mint a tartásjavító gyakorlatok bevezetésével az euritmia segíti a tanulók egészséges fejlődését.

Középtagozaton a tanulók már heti két euritmia órán vesznek részt. Ez nagyban segíti őket abban, hogy a tanult feladatokat gyakorolhassák és a gyakorlás adta biztos fejlődést átéljék.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A nyelvtani elemek elmélyítése mellett különös hangsúlyt kap a hang- és szómozdulat megalkotása. A nyelv szépségének, ritmusának és formájának átélése és megértése fontos célkitűzés. Az idegen nyelvek beszédminőségének, hangzásának átélése új elemként jelenik meg a tanításban. A saját test geometriáján túl a térben elképzelt geometriai formák transzformációja vezérfonalként húzódik végig az évben.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az alsó tagozatban tanult, átélt mozgásformák biztos ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A történelemmel összefüggésben a régi kultúrkorszakok hangulatának megismerése. Ósi templomi táncok elemeinek a megismerése. Az ötágú csillag, mint az emberi alak geometriájának megismerése, gyakorlása, tükrözése, térben való elhelyezése.

A hang és szómozdulat megkülönböztetése, megalkotása.

A karok és lábak különféle mozgásának összerendezett koordinálása.

A hexameter folyamatos gyakorlása.

Idegennyelvű versek megjelentése.

Zene euritmiában kétszólamú művek feldolgozása.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Nyelvtani formák elmélyítése

Mértani formák, bonyolult formagyakorlatok: ötöscsillag, lemniszkáták, harmonikus-nyolcas

Egyszerű geometriai formák eltolása a térben

Régi kultúrákból való szövegek feldolgozása (indiai, perzsa, egyiptomi, görög)
„EVOE”, „Halleluia”, energia és béketánc

Idegen nyelvű versek, szövegek kidolgozása

Különböző dúr hangzások, kétszólamú dallamok, kánonok

Ritmus gyakorlatok rúddal

Kapcsolódási pontok

Szorosan kapcsolódik az euritmia történelem tanításhoz a különböző kultúrkorszakok mozgásainak, táncainak átélésével. A nyelvtani elemek megismerésével az anyanyelv oktatást egészíti ki. Az különböző nyelvű versek bemutatásával az idegen nyelv oktatást segíti. A geometriai eltolások, transzformációk a matematika oktatást támogatják.

A ritmusok, a kétszólamúság a zeneórákat egészíti ki. A téri tájékozódást igénylő feladatok az új tantárgyként belépő földrajzot segítik.

Kulcsfogalmak / fogalmak

bonyolult geometriai formák, koordináció, légzés, ritmus, zeneiség, kétszólamúság, hangmagasság, dallamív, zenei hangok, ütem, ritmus, akkord, transzformáció, ige, főnév, melléknév, határozók, konkáv, konvex, ötös csillag, hatszög, hexameter, daktilus, anapestus, kis nyolcas, lemniszkáta, harmonikus nyolcas, szocializáció, frontalitás, idegennyelvűség

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekek a mozgás által megtanulják átélni a régi kultúrákat és azok mozgáskultúráját. A nyelvi formák és az idegen nyelvű versek kidolgozása mélyíti ismereteiket a nyelvi szabályszerűségekben. Egyre biztosabban használják az euritmia alapjait adó nyelvi és zenei mozdulatokat.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A mértani alakváltozások és eltolások a térben, egészen elemi módon segítik a növekvő tájékozódási és elvonatkoztató képességet. Ebben a korban kezd a gyermekek – eddig magától értetődő – mozgásharmóniája gyengülni. Különösen

koordináló hatású lehet a zenei hangok tanulása, gyakorlása, illetve a hangközökön belül az oktáv átélése. Minden gyakorlatot át kell járnia a mozgás folyamatosságának és pontosságának. Nagy hangsúlyt kap ebben az évben a rúdgyakorlatok nehezebb térformákkal való kidolgozása, ami nemcsak a koordinációjukat, hanem térlátásukat és gondolkodási erőiket is nagymértékben fejleszti.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Biztos téri tájékozódás. A szófajok ismerete. Alapvető verslábak, mint jambus, trocheus, anapesztus, daktilus ismerete mozgásban. A zenei hangok ismerete. Karok és lábak egymástól független, de összerendezett mozgásának irányítása.

Tantárgyi fejlesztési célok

A mozgás harmónia, a helyes tartás megsegítése a rúdgyakorlatok által. A geometriai térlátás fejlesztése. A költészet alapelemeinek megismerése (rím, versláb, sorfajták). A tiszta gondolkodás alakítása. Zenei hangok, hangközök, dúr és moll megkülönböztetése felismerése, átélése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Rúdgyakorlatok

Bonyolult tükörformák

Mértani alakváltozások, eltolások

Oktáv, a hozzá tartozó térformával

Dúr és moll megkülönböztetése

Hallás gyakorlatok

Rímformák

A tiszta gondolkodást elősegítő gyakorlat: „TIAOAIT”

Középkori latin szöveg feldolgozása

Magánhangzók térformái

Kapcsolódási pontok

A gyermek különböző tér, illetve geometriai formákban való mozgáskészsége elősegíti a geometria jobb megértését. A hallás gyakorlatok, illetve a zene euritmia elemei gyakorlásával tovább fejlődik zenei értésük. A latin illetve római kori szövegek kidolgozásával nemcsak a történelemhez, de az irodalomhoz is szorosan kapcsolódik az euritmia.

Kulcsfogalmak / fogalmak

bonyolult geometriai formák eltolása, tartásjavítás, légzés, ritmus, zeneiség, oktáv, kvint, terc, rúdgyakorlatok, dúr, moll

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek különböző tér, illetve geometriai formákban való mozgáskészsége segíti térlátását, téri tájékozódását. A rúdgyakorlatok hozzájárulnak mozgásharmóniájuk koordinálásában. A hallás gyakorlatok, illetve a zene euritmia elemei gyakorlásával tovább fejlődik zenei értésük. A pedagógiai gyakorlatok támogatják gondolkodásuk helyes alakulását.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az anyanyelvi oktatással összefüggésben a nyelv differenciáltsága, plasztikussága élhető át a mozdulatokban és mozgásokban. (Lelki hangulatok kifejezése, mint öröm, komolyság, vidámság stb.)

A bonyolult geometriai térformák tiszta, világos rendszert, biztonságot adnak a gondolkodásban.

A zenei euritmiában differenciáltabbnak kell lennie a munkának. Gyakorolni kell a kicsi, gyors hangok, a forte, piano megjelenítését. A dúr és moll akkordok csoportos megjelenítésének, átélésének komoly akaraterősítő szerepe lehet.

Fontos, hogy többféle hangszerkíséretet is kipróbáljanak a gyerekek, a hangzás különbségét érezzék a mozgás kifejezésben is.

Ebben az évben a helyes lépés gyakorlása is elkezdődik.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Biztos geometriai térlátás. A szófajok ismerete. Zenei hangok, hangközök (prim, terc, kvint, oktáv) megkülönböztetése és felismerése. A rúdgyakorlatok pontos ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

Lelki kifejezőeszközök megismerése. A kamaszkori lelki állapotok, mint agresszió, bizonytalanság önértékelési zavarok kezelése. Különböző korok, műfajok stílusjegyeinek megismerése. A zenei ismeretek bővítése: dúr, moll, akkordok, forte, piano)

Kisebb önálló szóló munkák kivitelezése.

A reneszánsz emberideál átélése mozgásban.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Nyelvtani formaelemek kibővítése dramatikus mozdulatokkal (lelki tartások, fej, lábtartások)

Humoreszkek

Öt, hat, hét, nyolcszög eltolások bonyolult formában

Önálló munkák

Agresszivitást kezelő gyakorlatok: „Streiten heftig miteinander”

Dúr és moll hangnemek

Akkordok

Hangközök felismerése

Rímformák elmélyítése

Reneszánszkori versek feldolgozása

Bonyolult rúd és koncentrációs gyakorlatok

Idegen nyelvű szövegek feldolgozása

Kapcsolódási pontok

Az újonnan belépő csillagászat megértéséhez szorosan kapcsolódhat az euritmia a bolygók mozgásainak térben való megjelenítésével. Az irodalom órák anyagát jól kiegészíti a reneszánsz kori versek feldolgozása. A zenetanulásban folyamatosan segíthet a zenei összefüggések megértésében.

Kulcsfogalmak / fogalmak

rúdgyakorlatok, dúr, moll, akkord, hangköz, lelki kifejeződés, fej és lábtartások, humor

A fejlesztés várt eredményei

Megtanulják a lelki kifejezőeszközöket az euritmiában. A szociális gyakorlatok az agresszivitást kezelik, ápolják a kamaszkori lelki állapotokat.

A zene és a nyelv lelki megjelenítését is adó elemeit (zene: forte, piano, dúr, moll, akkordok, nyelv: különböző műfajok és korok verseinek stílusjegyei) megtanulják euritmiai mozdulatokkal kifejezni.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Minden lelki és térbeli kifejezési lehetőséget nagyobb drámai költeményekben foglalunk össze. A gyermek életkorának a balladák és humoreszkek igen jól megfelelnek, melyek erős lelki polarításokat tartalmaznak. A zenei euritmiában nagyobb csoportformákat lehet kidolgozni, melyekkel a szociális együttlét fejleszthető. A dúr és moll feszültséggel teli várakozása, ennek

átélése, jó hatással van erre a korosztályra.

A nyolc év alatt tanult mozgások, mozgásformák, törvényszerűségek átláthatósága segítséget jelent a felső tagozatos munkában.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

Az első nyolc év anyagának biztos ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

A szociális együttlét fejlesztése. A nyolc év alatt tanult mozgásformák átláthatósága.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

Dramatikus prózai művek feldolgozása

Balladák

Humoreszkek

Intenzív munka dúr és moll hangnemben

Dramatikus zenedarabok

Ütemgyakorlatok

Nagy, bonyolult térformák (harmonikus nyolcas több irányból)

Különböző nyelvek összehasonlítása a mozgáson keresztül

Pedagógiai formák: „Schau in dich” előkészítése

Kapcsolódási pontok

Az irodalom órák anyagához jól kapcsolódik a dramatikusság kifejezésének gyakorlása mozdulatok által. A különböző zenedarabok kidolgozása, a hangszerek különböző megjelenítése szorosan kapcsolódik a zenetanításhoz.

Kulcsfogalmak / fogalmak

dráma, humor, ütem, ütemvonal, dúr, moll

A fejlesztés várt eredményei

Különböző műfajok mozgásban való kifejező eszközeit elsajátítják. Az előző években tanult euritmiai eszközöket egyre inkább önállóan és tudatosan tudják használni. Képességeik már lehetővé tesznek nagy és bonyolult térformák megjelenítését és áttekintését. Egyre önállóbban és biztonságosabban kezelik a beszéd és a zene euritmiai elemeit.

Dráma

BEVEZETÉS

A dráma szerepe a kompetenciák kialakításában

A dráma, mint művészi és művészetpedagógiai tevékenység olyan képességek megalapozásában vesz részt, mint az árnyalt önkifejezés, a kommunikáció, az együttműködés, az igényesség és a szépség iránti fogékonyság, a kreativitás, az alkotóképesség, a felelősségtudat. Ezek a képességek olyan kompetenciák kialakításában játszanak fontos szerepet, mint a kulturális kompetencia (gondolatok, élmények és érzések kreatív kifejezése), a kommunikáció, a személyközi kompetencia (a személyközi készségek hatékony alkalmazása a köz- és magánéletben) és a vállalkozói kompetencia (az egyén felelőssége saját cselekedetei iránt). Ily módon a drámával való foglalkozás célja nem művészek nevelése, hanem a művészi tevékenységen át a minden egyes gyermekben szunnyadó saját képességek és életcélok kibontakoztatása. A tehetséggondozás természetesen részét képezi a feladatoknak.

A dráma a testi kifejezőképességek gyakorlásával hatással van az érzékek fejlődésére, a térbeli tájékozódásra, a verbális és nem verbális kifejezőeszközökre, a mozgás harmóniájára és a beszéd tisztaságára. Mint közösségi tevékenység elősegíti a mások iránti empátia és megértés kifejlődését, a kapcsolatteremtést, tudatosítja a közösségi együttélés szabályait, ezáltal hatással van a gyermek morális fejlődésére. Segít abban, hogy belső értékeit konstruktívan tudja a közösség javára fordítani. Mint alkotó tevékenység hozzásegíti önálló, a világra nyitott személyiségének kifejlődését.

A dráma természeténél fogva szorosan és tudatosan kapcsolódik más művészi és testi nevelést szolgáló területekkel: az euritmiával, a beszédműveléssel, az irodalommal, a testneveléssel és Bothmer-gimnasztikával, a zenével, a képzőművészetekkel és a mesterségekkel. Mint összetett terület, megjelenhet önálló óraként, de átszövi a tanítás napi gyakorlatát.

Témakörök:

Csoportos játék

érzékek fejlesztésére irányuló gyakorlatok

térbeli tájékozódást segítő gyakorlatok

koncentráció, a figyelem iskolázása

memória fejlesztése

ritmusérzék fejlesztése

utánzásra és fantáziára épülő beszéd- és mozgásgyakorlatok

Rögtönzés

egyéni és csoportos improvizáció

improvizáció és dramatizálás szövegre, zenére, képzőművészeti alkotásra
bábok és maszkok alkalmazása gyakorlatokban és előadásokban

Történetek feldolgozása

tananyag feldolgozása drámai eszközökkel (tanítási dráma)

alapvető dramaturgiai ismeretek elsajátítása

irodalmi művek – drámák, drámarészletek, versek elemzése, feldolgozása
a népi kultúra, hagyományok, ünnepek megismerése, felelevenítése

A színház nyelvének megismerése

színházi előadások megtervezése, próbái és kivitelezése

napi rítusok, évkörhöz tartozó ünnepek megformálása

a színház alapvető eszközeinek megismerése, tudatosítása

különböző színházi irányzatok, stílusok, alkotók megismerése

Megismerő- és befogadókészség

színházi produkciók értő elemzése

a nézői szerep nevelése

Beszédművelés

Kiemelt területként jelenik meg a beszédművelés, amely az anyanyelv tanításához is szorosan kapcsolódik.

A gyermek a második hét év során kezdetben teljesen tudattalanul éli meg a beszéd ritmusát, tagoltságát, dallamát. Csak a 9. életévtől kezd mindez tudatosulni benne. A 12. évet elérve alakulnak ki képességei és igénye, hogy a beszéd zeneiségén túl annak gondolatiságát is megélje és megragadja. A pubertással nyílik meg annak lehetősége, hogy a költészet drámaiságát is átérezze.

Egy másik megközelítés szerint a gyermek beszédhez való viszonya három felismerhető fejlődési lépcsővel is jellemezhető

- Az 1–3. osztályban a gyermeknek a grammatikailag helyes beszéd érzékelése és elsajátítása a legfontosabb. Az elsődleges feladatunk megtanítani pontosan hallani.
- A 4. és 5. osztályban a szép beszéd érzékelése és az erre való törekvés a születőben lévő Ént kapcsolja kialakult fizikai testéhez
- A 6–8. osztályban a beszéd hatalmának megérzése történik, amikor fokozatosan tudatosul a kamaszkorba lépő ifjú emberben, hogy beszédét uralni,

céljának megfelelően használni tudja.

A dráma szerepe a Waldorf-iskolában

A Waldorf-iskolák életét összetett módon szövi át a színház és a dráma szeretete és ápolása. Ez a művészeti ág az ókori görögöknél született meg, előzményeit a rítusokban és a mimes játékokban találjuk. Az egyes társadalmakban mindig az adott világképnek megfelelő színházi és színpadi formák alakultak ki. A mai színház ismét feloldja a klasszikus formákat és kísérleteiben visszanyúlik az alapokhoz. A pedagógiában a gyermekek életkorának és tudati fejlődésének megfelelő módon kapcsolódunk a dráma és a színház változatos formáihoz, eszközeihez.

A napi szokások, kis rítusok gyakorlása (pl. bizonyítványvers, reggeli fohász stb.), az évszakünnepek, ahol egy-egy osztály bemutatószerűen ízelítőt ad az adott időszakban tanultakból, az éves színdarab, a közösségi ünnepek, például a Mihály-napi mérlegelés lehetőséget ad a kitágított értelemben vett színházi formák gyakorlására mind az aktív részvétel mind a befogadás oldaláról. Az éves színdarabok bemutatására sok iskolában szokás drámanapot tartani, máshol az osztálytanító maga választja meg a bemutató időpontját. Az évkörben két időszak különösen alkalmas erre: a farsang és a pünkösd, mely utóbbi az újjászületett közösség ünnepe.

A felsorolt tevékenységeknek köszönhetően a művészi megmutatkozás szokássá válik, így a felső tagozatban, amikor a dráma már önálló óraként jelenik meg, a tapasztalatokra építve lehet megkezdeni az eszközök tudatosítását. Mindez a napi szertartások megélésétől a megmutatkozás öröme át a 12.-es színdarab minden művészetet magába foglaló eseményéig ível, ahol a fiatal emberek már saját mondanivalójukat mutatják meg tanáraik segítségével a közösségnek.

1–4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A kisgyermek számára a világ ugyanúgy egységet alkot, ahogy a görögöket megelőző időkben a rítusokban a művészetek, a tudomány és a vallás. Ezért a drámai tevékenységek is szoros egységben élnek a többi művészi tevékenységgel.

A főoktatás ritmikus részében bőségesen nyílik lehetőség a csoportos játékokra, a napi szintű gyakorlás pedig lehetővé teszi, hogy az érzékek, az emlékezet, ritmusérzék stb. fejlődését célzó gyakorlatok valóban képességeket hozzanak létre. Fontos, hogy a szövegek tanulását még mozgás kíséri, ami a gesztus későbbi alapja lesz. A szerepbe lépést természetes módon és sokszor metakommunikációval tanulják meg a gyermekek, amikor egy gyertya meggyújtása vagy egy csengő hang jelzi a következő esemény kezdetét. A dráma szempontjából alapvetően fontos a rend, a csend jelentősége, a közös mozdulás élménye – ezek képezik alapját a későbbi színpadi jelenlétnek.

Órakeret: A főoktatás ritmikus részében.

Előzetes tudás

A Waldorf-óvodában az ünnepekhez kapcsolódó dramatikus játékok.

Tantárgyi fejlesztési célok

Érzékek, alapképességek fejlesztése. A drámai tevékenység megalapozása, a rend, a csend, a szerepbe lépés, a közös mozdulás, a rítus megélése. Közös szövegmondás, szó és mozdulat egységének megteremtése. Népi hagyományok megismerése, az évkör ünnepeinek átélése közös tevékenységen keresztül. Dramatizált történetek előadása.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A játék, beleértve a dramatikus játékokat is, ebben az életkorban a maga természetes formájában fakad a gyermek lényéből. A tanár elsődleges feladata, hogy minőségi táplálékot adjon a gyermekek képzeletének, életkoruknak megfelelő, archetipikus képeket hordozó mesék, legendák, történetek, irodalmi művek, versek feldolgozásával. Emellett – mivel a civilizációs ártalmak (a televízió, a filmek, számítógép hatása) rombolják a természetesen meglévő játéktevékenységet – fontos, hogy tudatosan ápolja és védje a játék agressziótól mentes, képzeletre épülő, tiszta formáját.

A történetek feldolgozásánál érdemes törekedni a kevés, de minél több fantáziával alkalmazható eszközre. A gyermek tudattalanul megtanulja, hogy minden mozzanatnak jelentősége van. A díszletek, jelmezek egyszerűek, de szépek legyenek.

Az alsóbb osztályok színdarabjai inkább zenei és mozgásos elemekkel átszótt dramatikus történetmesélésnek tekinthetőek, az igazi drámai erő (konfliktus, katarzis, karakterformálás stb.) még csak érintőlegesen van jelen. Fontos, hogy minél több verses-ritmikus szöveggel dolgozzanak a gyerekek, a szövegek nagy részét kórusszerűen recitálják.

A darabot az osztálytanító választja, esetleg írja. A választást pedagógiai szempontok vezetik. Ilyenkor érdemes átgondolni, van-e olyan erkölcsi természetű probléma (pl. az osztályközösség valamely nehézsége, egy gyermek körül kialakult konfliktus stb.), amelynek megoldásában az adott mese utat mutathat. Van-e olyan fontos eszmei-morális tartalom, amelyet az osztálytanító szeretne mélyen elültetni a gyermekekben. Szempont lehet egy-egy gyermek szerepbe hozása, egy neki szóló szerep megélésének jelentősége. A színdarab óriási lehetőség: mélyebb, akarati-érzelmi szinten átjárja a közösség minden egyes tagját, a tanulás élményszerű és maradandó formája.

Az éves színdarab formájának kialakításakor kisiskolás korban törekedni kell a bensőségességre a helyszín megválasztásában, a nézőtér és a színpad viszonyának kialakításában. Az előadás az évben tanultak örömteli megmutatása legyen.

BESZÉDMŰVELÉS

1. osztály

Mivel az utánzás igen erős, a tanár beszédpéldája az első években meghatározó. A mesélés legyen epikus (hang, ritmus, gesztus), a kiejtés jól artikulált, a légzés kiegyensúlyozott, a tónus meleg. Kerüljük a drámaiságot! A gyerekek a ritmikus részben rövidebb verseket, mondókákat mondanak együtt mindig mozgással (nagy és finom mozgás) kísérvé. A ritmus még egyenletes belső ritmus (mérő). A betűtanításhoz kapcsolódóan fejlesztjük fonémahallásukat, képekkel segítve a felismerést. A hallási differenciálás segít a betűtévesztések megelőzésében.

A tanév során a tanító – ha kell, szakember segítségével- folyamatosan készítsen feljegyzéseket a gyermekek beszédállapotáról, fejlődéséről, hogy szükség esetén terápiás tervet készíthessenek a következő tanévre. (A súlyosabb beszédhibával küzdő gyermekek terápiája természetesen hamarabb is megkezdhető.)

2.osztály

A gyerekek először állnak az osztály elé, hogy minden héten elmondják a bizonyítványversüket. Ez jó alkalom arra, hogy hétről hétre ápoljuk ezt a folyamatot. Rendszeresen adjunk egyéni segítséget a továbblépéshez, hogy év végére tökéletesre csiszolódjon a vers. A ritmikus részben a verseket és mondókákat közösen és kisebb csoportokban váltogatva, felelgetve mondják a gyerekek. A ritmus már határozottabb, de még mindig nem feszes. Használjuk mind a négy alap ritmust (jambus, trocheus, anapestus, daktilus). A mérőtől a ritmizálás felé az első lépcső a szótaglépés. Közösen végezzenek játékos, belső képekkel instruált hanggyakorlatokat, támogatva ezzel a tanulók egyéni beszédterápiáját is.

3. osztály

Folytatva az előző években megkezdett munkát az év folyamán elérkezik az az időszak, mikor az osztály nagy változáson megy keresztül: elérkezik a Rubikon időszaka. Leválva a világról kezdik felfedezni a saját hangjukat is. Ez elbizonytalanítja a gyerekeket – ekkor kell rálépniük arra a útra, ami a következő szakaszhoz vezet: a beszéd szépségének érzékelése felé. A ritmikus részben megjelenik a mérő után a hosszú és rövid hangzók adta feszes versritmus, a hangerő váltakozása, a lassú és gyors beszéd. Elkezdődnek a beszédakrobatikai mutatványok: a nyelvtörők, a versek visszafelé mondása szavanként. A beszédet még mindig mozgással kísérjük, egyre inkább a hang karakterének megfelelő kéz és láb mozdulatokkal. Megfigyeljük a hangok hangulatfestő jellegét.

4. osztály

Az életkori sajátosságoknak megfelelően ezen az osztályfokon a legfontosabb feladata a beszédművelésnek az alliteráló versmondás elsajátítása. Az akarat és a gondolkodás az érzésen keresztül kapcsolódik ily módon össze. Szöveggként az Edda (esetleg a Kalevala) egyes részeit használjuk, akár eredeti nyelven is. A gyerekek hangereje megnő – ez az állapot a tudatosan végzett mássalhangzó-gyakorlatokkal jól kordában tartható. A gyakorlatok során az érthetőség, a megformáltság, a folyékonyság és tagoltság egyaránt fontos szempont.

Kapcsolódási pontok

A színdarab témáját az évben megismert történetek közül érdemes választani. A művészi tevékenységek eredményeit – tanult dalok, euritmia gyakorlatok, elkészített tárgyak – beleszőhetjük az előadásba. Ezek bármelyike középpontba is kerülhet.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Rítus, játék, rend, csend és közösségi megmozdulás, természetes játéktevékenység, utánzás és képzelet, szerepbe lépés, közös recitálás, szöveg és mozgás egysége.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek alapvető készségei (emlékezet, önkifejezés) és érzékei fokról fokra fejlődnek. Képes örömmel és természetesen megmutatkozni a színpadon. Megtanul a közös cselekvésekben a szabályokhoz és a közösség tagjaihoz alkalmazkodni. Az előadások során hosszú szöveget képes együtt recitálni másokkal, kisebb szövegek önálló elmondására is képes. Ötleteivel segíti a közös munkát. Gesztussal kíséri a szöveget. Tudja a szerepbe lépés jelentőségét, figyel a közös mozdulásra, tiszteletben tartja a csend jelentőségét.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az 5. osztály egyik legfontosabb eleme, hogy a gyermekek megismerkednek az antik görög kultúrával és történelemmel. A görög ember tudati állapota jól tükrözi az 5. osztályos belső fejlődési állapotát. A dráma mint önálló műnem ekkor jelenik meg a történelemben, a színház ekkor kristályosodik önálló művészeti ággá. Elsősorban a formáról és nem a tartalomról van szó, hiszen a görög drámák szívbé markoló tragikum vagy harsány komikum még nem illik az 5. osztályos hangulatba (majd 9. osztályban kerül középpontba). Ez az a pillanat azonban, amikor a kórusból kiválik a színész, a gyermekben ettől kezdve jelenik meg az igény a tudatosabb játékra, az önmagára való rátekintésre.

Órakeret: A főoktatás ritmikus részébe integráltan.

Előzetes tudás

Az alsóbb osztályokban átélt előadások élménye, a gyakorlatok eredményei a képességek fejlődésében

Tantárgyi fejlesztési célok

A memória fejlesztése, a harmónia, a belső mozgékonyság kiteljesítése a játékok során és az éves előadásban, a korból való kilépés, önállóság pillanatának első megélése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A kifejezett hangerő, tempó, hangmagasság gyakorlatok 5., de inkább 6. osztálytól ajánlottak. Különösen ajánlottak a ritmusérzéklet és a memória fejlesztését célzó gyakorlatok.

Az 5. osztályos záró színdarabban bármelyik tanult kultúrkorszak története megjeleníthetőek, de az irodalomepochán tanultakból (pl. János vitéz) is választhatunk témát. Mindenképpen mérvadó a görög színház formája, ahol a kórusban mondott szövegek mellett hangsúlyosabban megjelenik az egyéni játék; a tánc, a zene, az euritmia szerves része az előadásnak. A gyermekek mozgásának ösztönös harmóniája és szépségére építhetünk. A görög drámában megjelenik a monológ-dialógus-kar hármas tagoltsága, erre a felépítésre lehet alapozni bármilyen témájú előadásban.

Beszédművelés

A tíz-tizenegy éves gyermek szívesen foglalkozik beszéde művelésével, örömet leli megtalált új hangjában, megerősíti, hogy képes uralni azt. Az új reggeli fohász megtanulásakor már tudatosabban vezethetjük be a gyerekeket az ilyen típusú szövegek feldolgozásába. A történelemepochához kapcsolódva régi kultúrák hangján szólaltathatunk meg archaikus imákat. A légzést harmonizáló lépésgyakorlattal készítjük elő, majd a görög epochához érve teljesítjük ki a hexameter-gyakorlatokat. Szöveggént Homérosz Odüsszeiáját használjuk görögül és magyarul, majd egyéb ókori irodalommal egészíthetjük ki ezt.

Kapcsolódási pontok

Történelem- és irodalomepochák tananyaga a darabválasztásánál, az egyéb művészeti tantárgyak az előadás megformálásában.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Harmónia, egység, monológ, dialógus, kórus és színész kapcsolata

A fejlesztés várt eredményei

A gyermekben harmonikusan továbbfejlődik az előadói képesség, az ön-

kifejezés igénye átlépi a közösségi határt, önálló szerepformálásra egyre inkább alkalmassá válik.

6. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A 6. osztályban hangsúlyossá válik az önállóság és az éberség, amit gyakorlatokkal lehet fejleszteni. A koncentrációs és figyelem gyakorlatok egyre nagyobb teret kapnak. Fontossá válik az önérvényesítés, a küzdelem, a konfliktus mint fogalom itt vezethető be. A jelenetek, improvizációk megbeszélése, a külső nézőpont (ne takarj, kifelé játssz stb.) tudatosítása is hangsúlyosabbá válik. A mozgás és mozdulatlanág (pl. szobros játékok), a hang és a csend a ritmus és tempó megteremtésének alapja. A gyerekek vitakedve nagy ebben a korban, erre építve bevezethetünk retorikai alapfogalmakat és gyakorlatokat. A középső négy érzékre irányuló gyakorlatok fontosak, de az alsó érzékeket is tovább csiszolhatjuk összetettebb feladatokon keresztül (pl. botos egyensúlygyakorlatok).

Órakeret

A főoktatás ritmikus részébe integráltan.

Előzetes tudás

Az alsóbb osztályokban átélt előadások élménye, a gyakorlatok eredményei a képességek fejlődésében. A monológ, dialógus, kar szerepének megérzése.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az éberség növekedésének elősegítése, az önreflexió képességének megalapozása, a színpadi tér alapfogalmainak megértése, a konfliktus mint pozitív erő megélése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

6. osztálytól fontos a gesztusok és a hang energiájának, intenzitásának megteremtése, a játékbátorság erősítése, hiszen ez a kamaszkor előtti utolsó pillanatban vagyunk, amikor majd egyre nehezebbé válik a megmutatkozás.

Beszédművelés:

3. szakasz (6–8. osztály) a beszéd hatalmának megérzése, amikor fokozatosan tudatosul a kamaszkorba lépő ifjú emberben, hogy beszédét uralni, céljának megfelelően használni tudja.

Ez az osztály átmenet a vezetettségből az önállóság felé. A tanulók leválnak tanítójuk beszédéről, gesztusairól. A légzésük mostanra beállt a felnőtt pulzus:

légzés 4:1 arányú légzésre, de még mindig nem jött el a direkt légzőgyakorlatok ideje. Fontos az intenzív munka, amely során jó, ha lehetőséget kapnak önálló gyakorlásra, gyakorlatok kitalálására és azok megosztására. Jól működnek a régi mássalhangzó-gyakorlatok, de most pármunkában: egymást javítva, segítve. A különböző ritmusú versmondást kiegészíthetik osztinátós mozgásgyakorlatokkal. **A lírai versek mellett jelenjenek meg rövid epikus művek is, de a drámai hangvétel még nem ennek a korosztálynak való.** A római történelem kapcsán foglalkozunk a retorika egyes elemeivel (lelkesítő beszéd és vita). Előtérbe kerül a mondat és szöveg szerkesztése, és ehhez kapcsolódóan a beszéd dallama, tagolása, a szünetek jelentősége.

Kapcsolódási pontok

Történelem- és irodalomepochák tananyaga a darabválasztásánál, az egyéb művészeti tantárgyak az előadás megformálásában.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Önállóság, külső nézőpont megjelenése, ritmus és tempó, erő, egyensúly kint és bent között, tagolás, retorika, vita.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek éberségének, önállóságának növekedésével nagyobb hangsúly kerül az egyéni játéokra. A jelenlét a drámai helyzetben segít az önmagára ébredésben. A konfliktus mint pozitív fogalom és mint játéklehetőség segít az önérvényesítés helyes módjának megtanulásában. A külső nézőpontra ráérezve megérti a színpadi tér sajátos törvényeit. Megtanulja értékelni saját és társai munkáját. Belső kifejező ereje növekszik.

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A drámai hangvétel természetesen jelenik meg a hetedikeselek közt ébredő antipátia és szimpátia heves hullámozásában. Most érkezett el az idő, hogy „kölcsonvett” irodalmi szövegekkel behelyezkedve mások szélsőséges érzéseibe drámáin megnyilvánuljanak.

A karakterformálás előtérbe kerül. A kamaszodó gyermek egyre kritikusabban nézi a világot maga körül, felfedezi a jellemhibákat. Ennek az élménynek a feldolgozásában sokat segít a karakterekkel való foglalkozás és a humor oldó ereje. Mind a jellem- mind a helyzetkomikum megismerése fontos. Egyre többet bízhatunk a fantáziára, ezért a rögtönzés szerepe megnő.

Órakeret

A dráma a főoktatás ritmikus részébe integráltan van jelen.

Előzetes tudás

A görög színházi forma, monológ, dialógus, kar szerepe, konfliktus, külső nézőpont, jelenetek megbeszélése.

Tantárgyi fejlesztési célok

Cél a jelenet fogalmának megismerése, az improvizációs képesség kibontakoztatása, a lelkiállapotok, karakterek differenciáltabb megformálása, a stílusérzék fejlesztése, a dramaturgia alapfogalmainak megismerése, a kritikai érzék pozitív irányú gyakorlása, a kapcsolatteremtés ápolása.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A fantáziára építve gyakoroljuk helyszínek, tárgyak, típusok megteremtését improvizációkban. A karakterek formálásánál a stílusérzetre alapozhatunk. Megjelenik az érzelmek és lelkiállapotok kifejezése a mozgás- és beszédstílusban. A stiláris mozgékonyagra építve a paródia központi szerepet kaphat. Humorral oldva a jelenetek megbeszélésében a kritika kultúrája és az önismeret is megjelenik. A jelenetek adott szempont szerinti megfigyelése, a nézőre tett hatás visszajelzése, a minőség iránti igény – a gyermekek érettségi szintjének megfelelő formában – nagyon fontos. Mindezek alapja lehet a bizalomra épülő, páros és csoportos játékok bevezetése, ahol a gyermek megtanul visszajelzést adni társának. Az érintés, érintkezés – fizikai és lelki síkon is – egyre nehezebb, különösen fiúk és lányok között. A páros gyakorlatok és bizalomjátékok ebben segítséget nyújtanak.

Az év végi színdarab alapja lehet improvizációsorból épített cselekmény, vagy feldolgozhatunk adott témát improvizatív eszközökkel. A fantázia szárnyalhat, ugyanakkor megismerhetik azokat a korlátokat, amelyeket a dráma szerkezeti egységei – bevezetés, fordulat, kibontakozás, tetőpont, megoldás – szabnak. Tisztázódik a jelenet fogalma. Kiváló lehetőséget ad minderre a commedia dell'arte megismerése, amely egyben a történelmi epocha anyagához is kapcsolódik.

Ajánlott darabok: Varázsfuvola, Baumarchais, Goldoni, Gozzi, mesejátékok, commedia dell'arte, reneszánsz darabok és darabrészek stb.. Idegen nyelvű darab előadásával is érdemes próbálkozni.

Beszédképzés

Jól jönnek a balladák, erősebb hangvételű versek. Mivel nagyon különbözőek a diákok, jó lehetőséget teremteni nekik, hogy kiválaszthassák kedvenc verseiket (saját versgyűjtő füzet), majd bizonyos időközönként, azokat összefűzve előadják az iskola közösségének. Igényük a pontos, személyre szabott segítség, de ez mindig építő, előremutató kell legyen. A testükben zajló elnehezedés a beszédszerveiket is érinti, ezért különösen fontos, „emberformáló” a mássalhangzó-gyakorlatok végzése. A mássalhangzókat a négy elemhez kapcsolódóan csoportosítva gyakoroljuk (tűz – réshangok; víz – oldalréshang; föld – zárhangok; levegő – pergő hang).

Kapcsolódási pontok

Irodalmi szövegek feldolgozásával, vagy tanítási dráma formájában kapcsolódhatunk a főtanításhoz. A művészeti órákon tanultak továbbra is megjelenhetnek a darab előadásában.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Árnyalt önkifejezés, karakter, dramaturgiai egységek, stílus, páros és bizalomgyakorlatok, személyre szabott segítség, reflexió és önreflexió.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek legyen képes önálló karakterformálásra, stílusérzékének kibontakoztatására, improvizációk során helyszínek, tárgyak, típusok érzékeltetésére, tudjon irodalmi szöveggel dolgozni, ismerje meg a dramaturgiai egységek és a jelenet fogalmát. Kritikai érzékét tanulja meg a jobbítás szándékával használni. Képes legyen kapcsolatot teremteni társaival, visszajelzést adni gyakorlatok során.

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ez az év lehetőség az összegzésre. Az órákon az eddig megismert eszközök összekapcsolása, elmélyítése történik.

Az érzelmi hullámvás rövid időre nyugvó pontra jut, a diákok sokkal inkább uralni tudják érzéseiket, mint az előző évben. Kedvelik a szerepjátékokat, szívesen próbálják ki magukat különböző karakterekben.

Az év végi záró színdarab, amely egy teljes dráma színpadra állítása, jelentős esemény az osztály és az iskolai közösség életében is.

Órakeret:

Lehet heti rendszerességgel dráma óra, bontott csoportban, vagy elképzelhető a ritmikus részben epochaszerűen dolgozni. Az órákat esetleg már tarthatja szaktanár, aki a színdarab megformálásában is segíthet.

Előzetes tudás

A görög színházi forma, monológ, dialógus, kar szerepe, konfliktus, külső nézőpont, jelenetek megbeszélése, a jelenet, dramaturgiai egységek, karakter fogalmának ismerete.

Tantárgyi fejlesztési célok

Az eddig tanultak összegzése, egy teljes alkotási folyamat átélése.

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

A darabválasztás az osztálytanító feladata, az együtt töltött nyolc évben olyan alapossággal megismerte az osztályt, hogy bátran építhet intuícióira. Természetesen ehhez sokat kell beszélgetnie a gyerekekkel, és figyelembe vennie érdeklődésüket. A szereposztás végső eldöntése is az ő feladata, de a gyerekeket egyre inkább partnerként kell kezelni, fontos kikérni véleményüket, teret adni ötleteiknek. Szempont lehet annak átgondolása, hogy valakinek olyan szerepet ad, ami a gyermek alapkarakteréhez, vérmérsékletéhez illik, vagy épp az ellenkezőjét. A nyolcadikos záró színdarabnál a pedagógiai szempont az elsődleges, de művészi színvonal elérésének jelentősége van.

Fontos, hogy a tanárok csoportja segítse az osztálytanítót, a díszletek és a jelmezek kialakításában a kézműves és kézimunkatanár, a mozgásban az euritmista, a rendezésben a drámatanár. Ez mintát ad a gyerekeknek, és előremutat a felső tagozat felé. Ebben az életkorban indokolt a gyerekek vágya a komolyabb színházi háttér, világítás, színpad stb. megteremtésére, azonban számolni kell vele, hogy ez legalább annyira fárasztó, mint amennyire érdekes. Mindenképpen érdemes a kőszínház, a világítás stb. történeti és technikai hátterét is megismerniük, hogy átlássák, mi történik velük. Ajánlott szakember bevonása. Több előadás is lehetséges, de figyelni kell rá, hogy öröm maradjon a játék.

A felkészülés folyamán ajánlott színdarabok nézése, közös megbeszélése.

Színházi előadások megtekintése és megbeszélése nagyban támogatja az év munkáját.

Ajánlott darabok: Shakespeare, Moliére drámái, Vörösmarty Csongor és Tünde, magyar színművek (pl. Kisfaludy Károly, Szigligeti Ede).

Beszédművelés

A lelki tartásokhoz kapcsolódóan foglalkozunk most a magánhangzókkal. Az elmúlt évek munkája mostanra beérett: tudatosan képesek használni hangjukat (hangszín, hangerő), ritmusváltásokkal jól tagolják a szépen artikulált szöveget, így készen állnak a 8. év végi drámaelőadásra. Az éves munka előadások előkészítéseként ebben az évben is hangsúlyosan foglalkozunk a retorika egyes elemeivel (meggyőzés, érvelés), a testbeszéddel.

Kapcsolódási pontok

A nyolcadikos színdarab összművészeti alkotás, amelyben szoros együttműködés történik a művészeti tárgyak között. Színdarabok olvasása, értelmezése történhet az irodalomórák keretében is.

Kulcsfogalmak / fogalmak

Kiteljesedés, összművészet, teljes alkotó folyamat pedagógiai szempontok átgondolásával, kőszínház, színháztechnika megismerése.

A fejlesztés várt eredményei

A gyermek váljon képessé egy teljes művészi folyamatban való aktív, kitar-
tó részvételre, együttműködni közösségével egy cél érdekében. Különböző
területeken szerzett képességeit tudja kamatoztatni, legyen képes szerepé-
nek megformálására, ebben másokkal való együttműködésre, legyen tisztá-
tába a színházi alapfogalmakkal.

Zene

BEVEZETÉS 1–4. ÉVFOLYAM

A zeneoktatás célja messze túlmutat a zenélés tevékenységén, valamint a zene megismerésén és megértésén. A személyiség formálásban kreatív, nyitott, egymásra figyelő, közösségi ember nevelésében alapvető eszközünk lehet. Egyszerre fakad az ember legmélyebb belső világából (csak azon keresztül válik hallhatóvá), egyben, mint külső szellemi erő felépíti, gazdagítja és harmonizálja azt.

A zeneiség alapvető hármasságában (dallam, harmónia, ritmus) az ember lelki tevékenységeinek hármassága is tükröződik (gondolkodás, érzés, akarat). A zene fejlődése a különböző korszakokon át leképezi az emberi fejlődés tudatváltozásait és fellelhető az egyes ember fejlődési útjában is.

Körülbelül kilencéves koráig a gyermek, mint „érzékszerv” nyitott lényként él a világban. Még kevésbé alakult ki a saját belső élete, egyé válik az őt körülvevő világ folyamataival, kívülről érkező impulzusok irányítják. A zene is egyfajta atmoszférát teremt köréjük, amely hat rájuk, amelyben benne élnek s amely „mint a szobrász keze”, segít megformálni azt a belső közép-pontot, amire a későbbiekben a zene műveléséhez és értő hallgatásához is szükségük lesz. Ebben az első időszakban a zene természetét igazítjuk a gyermek természetéhez. A „kvinthangulat” a gyermek kitárulkozó lelki állapotához alkalmazkodik. Ebben a „kvinthangulatban” (ahogy Rudolf Steiner ezt az életkori szakaszt jellemezte) a dallam, a harmónia és a ritmus jelenségei, a tiszta dallamminőségben találkozva, egy egységes szövetet alkotnak. Harmóniai akkordok még nincsenek jelen, az egyszólamúságban maradunk, mint ahogy alaphang és egyenletes lüktetésbe, illetve ütemekbe kényszerített ritmus sincsenek. Ahogy a pentaton dallamot sem köti meg az alaphang, úgy a szabadon áramló, beszédszerű ritmus is inkább a ki- és belégzés nagyobb ívéhez igazodik.

Ebben a korban a rendelkezésünkre álló időt nem fordítjuk zeneelméleti ismeretekre.

Kilencéves koruk után a gyerekek egyfajta tudati és lelki változáson mennek át. A világ teljes egység-érzését elválasztottság érzése váltja fel. Ugyanakkor csupán most kezdenek „kívülről rálátni” az eddig megélt dolgok törvényszerűségeire.

A zenei nevelésben áttevődik a hangsúly a belső zeneiség kialakítására. Vezető szerepet kap a zenei minőségek közül a harmónia, azaz elkezdődik a többszólamúság felépítése az éneklésben és a hangszeres játékban is. A szabadon áradó légzésszerű ritmusba beleszól az egyenletes lüktetés (szív-dobbanás) és mérhetővé válik, majd később a nehézkedés, a súly is beleszól a zenébe és ez a ritmust ütemekre bontja.

A közös hangszereket (pl. pentaton furulya, gyermekhárfa, fa- és fém ütősök) gazdagítja – ha lehet minden gyermeknél – az egyéni szólóhangszer,

amelyet már a bontakozó individualitást is figyelembe véve segítünk a gyerekeknek kiválasztani. Később ezek a sajátos egyéni utak újra találkozhatnak az osztályzenekarban. Az 1–4. osztály a lehető legsokrétűbb zenei élményszerzés időszaka. A zene elméleti oldala csak annyiban jelenik meg, amennyiben ez a közös, illetve az egyéni zenélésből természetesen fakad, így a kilencéves váltáshoz kötődik a merev kottakép újraélesztésének a képessége, amely a többszólamúság megjelenésével és az egyéni hangszer tanulásával is összefügg. A kottairás és -olvasás tanítása ekkor életkorilag helyes, lehetséges és fontos is. A Kodály-módszerre épülő zenepedagógiai gyakorlat sikerrel használható, ennek velejárója a magyar nemzeti hagyomány ápolása, hatalmas dalkincsének kiaknázása.

1. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az iskola első éveit az óvodához hasonlóan a „kvinthangulat” hatja át. Mégis változás, hogy az iskolában már elvárásként jelenik meg a gyerekek felé a zenei tevékenységekbe való bekapcsolódás; tehát éberebb jelenlétre van szükségük. A tanítás témáihoz dalok kapcsolódnak. Az éneklés áthatja az egész nap ritmusát, lehet jeladás, hangulatteremtés vagy átvezetés két mozzanat között. Az odaillo mesék, történetek megteremtik a hangulatot a zene hallgatásához és átéléséhez, illetve segítik egy-egy hangszer bemutatását és az irántuk való áhítat felébresztését.

Az „kvinthangulat” egyik legfontosabb jellemzője a légzés minősége. Annak, hogy a gyerekek váltakozva hol maguk zenélnek, hol hallgatókká válnak ébresztő, harmonizáló hatása van a lelkükre.

Éneklés és mozgás még együtt járnak ebben az életkorban. A gyerekek csak a külső mozgás segítségével képesek egyfajta belső csendet, nyugalmat átélni, amire a zene befogadásához és műveléséhez szükségük van. Ez a mozgás nem néptánc. A dallamvilágot még nem köti „földhöz” a metrikus mozgás. De lehetnek népi gyermekjátékok, természetutánzó mozgások. A zene mozgó kép szerepét töltheti be.

Az első osztályokban legfontosabb hangszer az emberi hang. Az éneklés mellett olyan egyszerű technikájú hangszereket ismertetünk meg a gyermekekkel, melyek sokféleségükben is egy egész érzetét próbálják táplálni a tanulóknak. Ezeket a hangszereket minden gyerek használja, néha egy időben, néha kisebb csoportokban, egyenként is.

Ebben a korban a gyermek még nem képes a saját hangjára ráfigyelni. Az intonáció a felnőtt tiszta hangja meg a jól behangolt hangszer hatására fokozatosan csiszolódik.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

- Számtalan gyerekdal, dalos körjáték ismerete az óvodából
- Spontán énekbeszéd mozgásos játékokhoz kötődve

Tantárgyi fejlesztési célok

- Szabadon áramló „kvinthangulatú” dallamok a D E G A H D' E' „hangtérben” (nem igazán hangsorként használjuk), melyekkel hallás után ismerkednek meg a gyerekek
- A ritmus még össze van kötve a szöveggel, nem kötődik a mérőhöz, sem az ütemhez, hanem a beszéd szabad lélegző ritmusát követi.
- Zene és mozgás teljes egysége
- Irány, hallás és térhallás fejlesztése különböző mozgásos-zenei játékok segítségével (pl. csukott szemű játékok)
- Mesét, történetet „illusztrálnak” különböző hangszerekkel

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Az éneklés mellett minden gyerek tanul hallás után játszani pentaton furulyán.
- A pentaton furulyán a tanár által előjátszott improvizált dallamokat, vagy már ismert dalokat játszanak
- Egyéb hangolt és nem hangolt hangszerekkel (pl. metallofon, fécskák, kavicsok, csengők, csörgő, triangulum, stb.) minél sokszínűbb hangélményt nyújtunk a gyermekeknek.
- Körjátékok, táncok, geometrikus formák lejárása különböző hangszerekkel
- Népi gyermekjátékok, egyszerű pentaton népdalok megismerése

Kapcsolódási pontok

- A különböző epochákhoz kapcsolódó mesék illusztrálása, dramatizálása zenei elemekkel
- Az éneklés mint jeladás, átvezetés két mozzanat között, hangulatteremtés

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Különböző anyagok – fém, kő, fa – hangszínének minőségei
- Hosszabb, rövidebb időtartamú hangok
- Furulyatechnika alapfogalmai (ujjak mozgása és a hangok változása közötti összefüggések)

A fejlesztés várt eredményei

- Dalokat ismernek meg hallás után

- Megtanulják helyesen használni a pentaton furulyát, melyen a tanár által előjátszott dallamokat és a már tanult énekeket játsszák
- Találkoznak még sok más, különböző hangulatú, „mozdulatú”, hangszínű hangszerrel is
- Differenciálódik a zenei hallásuk
- Bár zeneelméleti ismeretekkel, kottaírással nem foglalkozunk, jelentősen fejlődik a ritmikai, dallamvezetési képességük

2. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az első osztályban megkezdett folyamat folytatódik, intenzívebbé válik. A második osztályban van az egyszólamúság kiteljesedése. Több figyelmet fordítunk a ritmikus munkára, de a ritmus még mindig nem kapcsolódik a mérőhöz, továbbra is a dallam egy elemeként van jelen.

A dalok hangulatának kiteljesítésére és önálló zenei hangulatok felépítésére is használhatjuk a különböző hangszereket, melyeknek köre ebben az évben kibővíthet. A hangszerjáték minőségére, a megszólaltatás mozdulatára, szépségére is fontos odafigyelni, és azt javítani is kell, bár a tanulás során még mindig a személyes példa a legfontosabb. A hangszerjátékot továbbra is utánzással sajátítják el a gyerekek.

Órakeret: 36 óra

Előzetes tudás

- pentaton furulya helyes használata
- A gyerekhárfa, xilofon és más kezdetleges „hangszerek” hangzásvilágának ismerete
- Összeszedettebb egyszólamú együtt-éneklés

Tantárgyi fejlesztési célok

- Új dalokat ismertetünk meg a gyerekekkel, többek közt a különböző napszakokhoz, évszakokhoz kapcsolódóan, amelyek továbbra is a „kvinthangulatban” maradnak (D E G A H D' E' hangtér, szabad ritmus, egyszólamúság)
- Szabad játék, beszélgetés a hangszerekkel, improvizáció
- A hallás fejlődését szolgálja, ha a gyerekek váltakozva énekelnek, zenélnek és hallgatják egymást
- A dalokat és hangszerjátékot kísérő geometrikus mozgások, illetve a hallást és a térbeli tájékozódást fejlesztő mozgásos-zenei játékok bonyolultabbá válnak

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Az utánczón keresztül a ritmus és a dallam fokozatosan tudatosabbá válik (pl. a gyerekek csukott szemmel mutatják a dallam ívét a kezükkel)
- A hangok első élménye (világos-sötét) továbbfejlődik és tér-élménnyé alakul (magas-mély)
- Bonyolultabb népi gyermekjátékok

Kapcsolódási pontok

- A hangszerjáték, éneklés a tanítás legkülönbözőbb fázisaihoz kapcsolódhat (pl. dramatizált állatmesék, fabulák, vagy a szentek életéről tanult történetek csodáinak illusztrációja)

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Magas hang – mély hang
- Különböző hangszínminőségek

A fejlesztés várt eredményei

- A gyermekek dalkincse további „kvinthangulatú” dalokkal bővül (állatokról, szentekről, napszakokról, évszakokról)
- Kialakul a magas, illetve mély hangok érzése
- A furulya-, xilofon-, metallofon-, gyermekhárfa-játékban nagyobb biztonságra tesznek szert
- Tudatosabbá válik a ritmus és a dallam különbözősége
- Fejlődik az egymásra figyelés képessége (hol zenélők, hol hallgatók)
- Zenei hallásuk továbbfejlődik, a hangszerjáték hatására tisztul az intonáció

3. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

A gyermekek szellemi-lelki fejlődése lehetővé, sőt szükségessé teszi a zenei kihívások változását, így pl. a kottairás és -olvasás bevezetését. Egyre hallhatóbbá kell válnia az alaphangnak és beleszól a dalokba az egyenletes mérő. Ekkor érkezik el az ideje az egyéni, személyiségre szabott hangszer gondos kiválasztásának is. A legnagyobb feladatunk a belső zenei közép-pont kialakítása és megerősítése. Ennek a zenei centrumnak a megszületése az egyes gyerekekben feltétele annak is, hogy az első egyszerű lépéseket megtehessek az osztállyal a többszólamúság felépítésében.

Fontos megjegyezni, hogy ez az egész fent leírt zenei folyamat az osztály szellemi-lelki érettségétől, igényétől függően eltolódhat. Gyógyító, tápláló, ha minél tovább belemerülhetnek a „kvinthangulatba”, amely minden

később kibomló zeneiség ősforrása, így ennek elhagyását jobb késleltetni, mint siettetni.

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

- A számtalan dal ismeretéből adódó differenciált zenei hallás
- Furulya, hárfa, xilofon, metallofon, stb. helyes használata
- Biztonság az intonációban, ritmikai elemekben

Tantárgyi fejlesztési célok

- Kilépve a gyerekekkel a kvinthangulatból, az első lépés a modális hangsorok felé vezet (D, G vagy E alaphanggal, vagyis dór, mixolid vagy fríg hangsorok).
- A gyermekhárfáról áttérhetünk a gyermeklára használatára, amely már alkalmas a hétfokúság és többszólamúság megtapasztalására és amelynek a hangja is erősebb (van rezonátorteste).
- Bevezetjük a C-szopránfurulyán való játékot, amelyet továbbra is utánzással sajátítanak el
- Különböző szólóhangszerek bemutatása, amely az egyéni hangszerválasztást készíti elő

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Bevezetjük a többszólamúság legegyszerűbb formáit: kérdés-felelet (szóló-tutti), tartott hang, osztinátó szólam, kánon, kvódlíbet
- Jó gyakorlási lehetőséget nyújtanak mind az éneklésben, mind a furulyázásban, illetve lírázásban a magyar népdalok és más népek dalai is.
- Tudatos módon kiemelhetjük a dalok ritmusát és a többszólamúság bevezetésével egyidejűleg megjelenhet a zenében a mérő, az egyenletes lüktetés is.
- Elkezdjük a zenei írás-olvasás tanítását, az ötvonalas kotta, a violinkulcs, a hangmagasság lejegyzését, szolmizációt Kodály-módszer szerint
- A hangjegyírást legkönnyebben a furulyázáshoz köthetjük

Kapcsolódási pontok

- Az epochák témáihoz (mesterség, házépítés, Ótestamentumhoz kapcsolódó héber) dalok, kánonok megismerése, munkadalok és az ehhez kapcsolódó jellegzetes mozgások, ritmusok

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Ötvonalas kotta, violinkulcs, hangmagasságok, szolmizációs elemek fogalmainak megismerése
- A mérő, egyenletes lüktetés, hangsúly tudatosítása

A fejlesztés várt eredményei

- Kitágul a gyermekek hangzásvilága, megismerkednek egyes modális hangsorokkal
- Ebben az évben fokozatosan képessé válnak az egyszerű többszólamúság átélésére, kipróbálására (kánon, kvódlibet, osztinató, orgonapont), mind az éneklésben, mind a hangszeres játékban
- Megismerkednek a C-szopránfurulyával és a hétfokú gyermeklírával
- Képessé válnak a ritmus és a mérő kihallására a dalokból
- Tovább bővül a népdalkincsük
- Megkezdik az ismerkedést a szolmizációs hangokkal, az ötvonalas kottával

4. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az életkorban a zenei tevékenységek között hangsúlyosabb lesz a ritmikus munka, mint eddig, bár még a harmónia a legfontosabb. Főleg az egyenletes mérő sokrétű gyakorlása kerülhet előtérbe. Az alaphang most már teljes súllyal jelen van. A „kvinthangulat” és a klasszikus zene dúr-moll kettőssége között fontos átvezető minőség lehet ebben az életkorban a modális zene sokrétű világa (régizene, magyar és más népek zenéje), amelyben még bármely hang alaphanggá válhat. A negyedik osztályban fontos, hogy minden gyerek tanuljon egyszerű dallamokat lapról olvasni.

A törtek tanulásához kapcsolódóan, mely a főoktatás egyik kulcsfontosságú korszaka, a hangok időbeli értékével kiemelten foglalkozunk, megtapasztalás és tudatosítás szintjén. Megjelennek az egyszerű ütemek.

Hangsúlyt fektetünk az egyéni szereplésre, a rezponzoriális vagy concerto formák ősképeinek megismerése kapcsán (szóló-tutti).

Órakeret: 72 óra

Előzetes tudás

- Kottaolvasási alapelemek birtokában vannak
- Számtalan hangszeres és énekes dal ismerete
- Többszólamúsággal kapcsolatos alapfogalmak ismerete

Tantárgyi fejlesztési célok

- Továbbra is a modális hangsorok sokszínű világában maradunk (népdalok, vándordalok, trubadúr énekek, stb.)
- A gyerekek lehetőséget kapnak a szóló minőség megélésére
- Elkezdődhet az ismerkedés a néptánc bizonyos elemeivel (kör- illetve láncforma)
- Bevezethetjük a C mellé az F-hangolású alt, de akár a C-tenorfurulyát is, a középkorú zene kvint-párhuzamos (faux-bourdon kíséretes formájában).

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Kánonok, kvódlibetek, egyszerű kétszólamú éneke hangszeren is
- Lehetőséget adhatunk, hogy játékos formájában vezényeljenek a gyerekek (hangerő, tempó, ritmus jelzése egyéni kézmozdulatokkal, szóló-tutti beintése)
- Megerősödik a ritmikus munka a gyerekekkel: különböző ritmusok körbeadása lábbal, tapssal, irányváltások a körben, ritmuskánonok, két különböző ritmus egyszerre, ritmuskíséret a dalokhoz
- Sokféle módon gyakoroljuk a mérő, ritmus és dallam kapcsolatát
- Újféle ütőhangszereket vihetünk az osztályba (térdfákat, különböző nagyságú dobokat)
- Folytatódik és hangsúlyosabb lesz a szolmizálás és a kottairás-olvasás tanulása
- Dallamdiktálás, egyszerű dallamok lapról olvasása hangszerrel és énekelve is
- Megismerkednek az ütemekkel, egyszerűbb ritmikai elemekkel
- Az élő zenéből kiindulva tudatosítjuk az egyszerű zenei formákat

Kapcsolódási pontok

- A honismeret tantárgyhoz kapcsolódóan előtérbe kerül a magyar népdal (Kodály Zoltán: Hány János)
- A törtek megismeréséhez kapcsoljuk a hangjegyértékek (az idő törtjei) elsajátítását

Kulcsfogalmak / fogalmak

- A kottaolvasás-íráshoz szükséges elméleti alapfogalmak: hangmagasság, ritmus, hangjegyértékek, egyszerű ütemek, szolmizáció
- Egyszerű formai elemek alapfogalmai

A fejlesztés várt eredményei

- További modális dallamokat, népdalokat, vándordalokat, trubadúr énekeket, stb. tanulnak meg énekelni és hangszeren játszani
- Bonyolultabb kánonokat, kétszólamú darabokat képesek énekelni
- Jelentőset fejlődik a ritmusérzékük, hangfantáziájuk
- A dalokat képesek más ritmussal kísélni
- Ismerik a szolmizációs hangok és hangnevek használatát
- Egyszerű dallamokat képesek lapról énekelni, illetve hangszeren játszani
- Elkezdik a tanulmányaikat egyéni szólóhangszereiken
- Kialakul az osztályközösség „zenekarai”, együttesei

BEVEZETÉS – 5–8. ÉVFOLYAM

Ebben a korban a gyerekek zenei világát a „terchangulat” jellemzi. A modális hangsorokat a dúr-moll (kis és nagyterc) kettőssége, az érzésvilág polaritásának vidám-szomorú, világos-sötét zenei megszólalása váltja fel. Következő lépésként pedig a terchangulatban megjelenő szubjektív lelki kifejezés a tudás felé fordul.

Az eddig megszerzett tapasztalatokat tovább lehet tudatosítani. Ebben nagy segítséget nyújthat a Kodály-koncepcióra épülő zenepedagógiai gyakorlat, ennek velejárójaként a magyar nemzeti hagyomány ápolása.

Fontosak a szabad improvizatív zenei gyakorlatok, játékok, melyek intenzíven járulnak hozzá az egymásra figyelés, formaérzék, szociális képességek kialakulásához. Megerősödik az összetartozás érzése, az egyén helye az egészben.

Az óra legnagyobb része továbbra is közös zenéléssel telik. A zenehallgatás valódi képessége a zenei aktivitásból születik meg azáltal, hogy ez a külső aktivitás az évek során belső lelki mozgékonyossággá alakul át. Ez a sorrend a 9–10. életév után fokozatosan megfordul, s ettől kezdve az intenzív belső aktivitásból kell, hogy a füllel is hallható zenei tevékenység megszülessen.

5. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ötödik osztályban feltétlenül időszerű, hogy most már a gyerekek kezdjenek el alkalmazkodni a zene törvényeihez és ne fordítva.

A gyerekeknek újfajta igénye ébred belemerülni a harmónia minőségébe (modális harmóniák, illetve átmenet a dúr-moll világába) és ez lehetővé teszi, hogy olyan többszólamú darabokat énekeljünk velük, melyek felbecsülhetetlen értékű alapot szolgálnak a későbbi zenei tevékenységeikhez. Ebben az életkorban az alaphang viszonyítási alap lesz számukra, ez megnyitja az utat a modális zenéből a dúr-moll világa felé. A többszólamúság-

ban a valódi kétszólamú polifóniához érkezünk el. Fontos, hogy ebben a kétszólamúságban addig maradjunk, amíg biztosan nem képes az osztály (vagy legalább a többség) a zenei tevékenység közben a másik szólamra is figyelni). Csak ekkor érdemes a szólamok számát növelni, illetve bonyolultabb darabokat választani.

Az osztályközösség „zenekara” a szoprán, alt, tenor, basszus, azaz a teljes furulya-család hangszereit magába foglalhatja, és esetenként már a gyerekek egyéni hangszereit is be lehet vonni a közös zenélésekbe.

Bár a kotta szerepe évről évre nő, a gyerekek továbbra is tanulnak komoly darabokat hallás után.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

- Csaknem az egész osztály tisztán intonál
- Képesek tartani a saját szólamukat a többszólamúság keretén belül
- Egyszerű kottát leolvasnak lapról (hangszeren és énekelve)
- Ritmikai biztonság

Tantárgyi fejlesztési célok

- Áttérés a dúr-moll hangrendszerre
- Népballadák, nehezebb, díszesebb népdalok
- Valódi két-, esetleg háromszólamúság
- Nagyobb koncentrációt igénylő „szociális” hangszerekkel ismerkedhetünk meg (pl. vasrudak, hangolt gongok)
- Egy-egy ügyesebb gyerek már behozhatja a saját szólóhangszerét és bevonhatjuk a közös zenélésbe (ezzel gyakran a hangszertanuláshoz is új lendületet adunk)

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Ritmusdiktálás furulyával
- Ütem és ritmus kapcsolatának érzékeltetése
- Hangbemelegítők
- Hangértékekhez kapcsolódó ismeretek fejlesztése, tudatosítása
- Bonyolultabb ritmusképletek (pontozás, szinkópa, felütés) megismerései
- A dúr és a moll hangsor megismerése
- Az alaphang felismerése
- Újabb ütemjelzések

Kapcsolódási pontok

- A történelem epocha hangulatához kapcsolódnak a gongok, csövek, vasrudak, valamint szanskrit, görög szövegű dalok
- Szomszédos országok népdalai, balladái, néptáncai a földrajz epocha háttereként
- Népies műdalok a magyar költészethez kapcsolódóan

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Újabb szakkifejezések: ötvonalas kotta, G-kulcs, oktáv, allegro, felütés, da capo, stb.
- A zeneelmélet ritmikai, dallami, formai területeinek összes alapfogalmának ismerete

A fejlesztés várt eredményei

- A gyerekek fokozatosan megismerkednek a dúr-moll hangzással, illetve hangsorral
- Újabb népballadákat, nehezebb, díszesebb népdalokat tanulnak
- Biztonságot szereznek a kétszólamú éneklésben, mely mellé esetenként harmadik szólam is társulhat
- Diktálás után képesek ritmusokat leírni
- További ütemeket, ütemjelzéseket ismernek meg
- Ismernek alapvető zenei szakkifejezéseket
- Csaknem teljesen tiszta intonáció
- Furulyajátékuk technikailag nagyot fejlődik

6. évfolyam

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Az óráknak egyre fontosabb szempontja az esztétikai élvezet, komolyan lehet, sőt kell is dolgozni a zenei megszólaltatások minőségén.

Megjelenik a zene és dráma kapcsolata, például az opera műfajában (Mozart: Varázsfuvola).

A gyerekeknek új élményt adhat más osztályokkal együtt formális énekkarban együtt énekelni, ezért jó, ha van középtagozatos kórus. Az akusztika tanulmányozása során (fizika főoktatás) a gyerekek találkozhatnak a zene tudományos vonatkozásaival, pl. a rezgő Chladni-lemezek (a zenei hangok különböző térbeli formáit jeleníti meg), felhangok, illetve elkezdődhet a különböző anyagok hangszíneinek felfedezése.

Feltétlenül jó, ha az egyéni hangszerek ebben az évben visszatérnek az

osztályba és helyet kapnak a zenei munkában. A háromszólamúság mind az éneklésben, mind a hangszeres játékban biztosan megcélozható.

Az eddig elsajátított, többnyire magyar dalkincs az európai népek dalaival bővül.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

- A dúr-moll hangsor ismerete
- Biztonság a két- és háromszólamú darabok éneklésében
- Ismerik az ütemeket, ritmikai értékeket, egyszerűbb ritmusképleteket
- Ismerik az alapvető zenei szakkifejezéseket

Tantárgyi fejlesztési célok

- Hangszeres zene: egyszerűbb reneszánsz és barokk táncok, átíratok a meglévő hangszerekre és képességekre
- Az improvizációhoz kötődve elkezdődhet a zenei ítélet és ízlés fejlesztése (hogyan indult, hogyan ért véget, figyeltek-e a zenélők egymásra?)
- Újabb formai elemek bevezetése
- Kamarazenélés, osztályzenekar
- Középtagozatos kórus, klasszikus háromszólamú darabok
- A zene találkozása a mozgással a néptáncban

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Népi táncdalok, népballadák
- Európai népdalok
- Improvizatív énekgyakorlatok (megírt ritmushoz dallamot találni, kérdés-felelet játék, hanggal vezetés egy, illetve két csoportban, visszhang-éneklés, stb.)
- Improvizációs gyakorlatok (hangbeszélgetések egyénileg vagy csoportban, vezénylesek, csoportos improvizáció a megadott témára, illetve előre megbeszélt instrukciók szerint: dinamika, sűrű-ritka, tempó, stb.)
- Egyszerű kánonok komponálása
- Kottaolvasás és írás gyakorlása, előjegyzések helyes olvasása
- Hangnemek megismerése és felismerése
- Párhuzamos hangnemekkel való munka
- Találkozás a kvintkörrel
- Hangközök hallgatása, megismerése

- Dallamalkotás improvizációval és annak helyes lejegyzése

Kapcsolódási pontok

- Akusztikai elemek a fizikai tanításához kapcsolódóan
- Oktáv, kvint, terc arányai
- Európai dalok a földrajz epochához
- Középkori zene, latin szövegű dalok a történelem epocha háttéréként

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Hangrezgés
- Kvintkör
- Párhuzamos hangnemek
- Hangközök, arányok
- Frekvencia, felhangok

A fejlesztés várt eredményei

- Klasszikus három, esetleg négyszólamú (Taizé) darabokat képesek a gyerekek énekelni)
- Saját hangszereikkel is be tudnak kapcsolódni a közös zenélésbe
- Négyszólamú furulyazenekar, dalok kísérete, kamarazene, szólóhangszer bemutató, osztályzenekar
- Az improvizációs gyakorlatok közben fejlődik a zenei ítézőképességük és ízlésük
- A kottairás-olvasásban megtanulják az előjegyzések helyes olvasását
- Felismerik a dúr és moll hangnemeket, valamint egyszerűbb hangközöket
- Megismerkednek a kvintkör fogalmával

7. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Ebben az életkorban feladatunk, hogy felébresszük a minőségi zenei hangzás igényét és vágyát a gyerekekben. Segíthetünk első ítéleteiket megalakítani a zenéről. Megtanulják megkülönböztetni az egyes művek karakterét. Javasolt a diákok zenei műveltségének szélesítése koncertlátogatások segítségével is.

A ritmus egyre inkább a mérőhöz kötődik, és most már határozottan belép a zenébe a súly. Ekkor érdemes bevezetni az afrikai dobokat. A főoktatásban az év központi témája a reneszánsz korszak, illetve a reneszánsz életérzés,

ami kiemelt helyet kaphat a zeneórákon is (reneszánsz tánc, az egyházi és világi zene ellentéte, a tökéletes szépség keresése, a féktelen öröm- és szabadságérzés). Ehhez az időszakhoz kapcsolódóan elkezdhetünk foglalkozni a zeneszerzők életrajzával is.

Fontossá válik ebben az életkorban a hangképzés, hiszen mind a fiúk, mind a lányok (ha kisebb mértékben is), ekkor esnek át a hangváltáson. Általában megjelenik a basszus hangszín, s ezzel együtt a négyszólamú éneklés lehetősége.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

- Képesek négy szólamban énekelni, figyelnek az összhangzásra
- Egyre jobban eligazodnak a kottában
- Az énekelt kórusműveket hangszeren is elő tudják adni

Tantárgyi fejlesztési célok

- A különböző kultúrák dalai
- Reneszánsz világi és egyházi zene
- Ismerkedés az opera műfajával, áriák közös éneklése (pl. Monteverdi: Orfeusz, Mozart: Varázsfuvola)
- Hangszeres csoportok, osztályzenekar, esetleg közép-tagozatos zenekar
- Osztálykórus vagy alsó tagozatos diákkórus
- Hangszeres zene reneszánsz, barokk, klasszikus zeneirodalomból
- A gitár megismerése (kadenciák, akkordok fogalma)
- Zenei életrajzok (főként reneszánsz, de lehet barokk zeneszerzők élete is: Palestrina, Monteverdi, Bach)
- Harmóniák megfigyelése

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Négyszólamú madrigálok hangszeres vagy vokális megszólaltatása
- Egyszerű műdalok, duók kísérettel, szintén közösen énekelve (Monteverdi, Carissimi, Purcell, Mozart, Haydn, stb.)
- Hangképzés
- Új hangszerek (gongok, vas- és bronzrúdak, tam-tam, líra, zengőhárfa, vonós pszaltérium) és klasszikus hangszerek közös improvizációja
- Ritmikus improvizációk afrikai dobokkal és beszédhangokra is
- A basszuskulcs bemutatása

- Tempó, ritmus, dinamika drámaiságának tudatosítása
- Újabb ritmusképletekkel való ismerkedés, ütemváltások
- Többszólamú ritmusok (Orff) lejátszása ütőshangszereken

Kapcsolódási pontok

- A világ népeinek zenéje a világtörténelem epochához
- A reneszánsz kor egyházi és világi zenéje a reneszánsz epochához
- Afrikai sajátosságok és ritmusok, afrikai dobok – földrajz
- Hangszeres improvizációk keleti zenére – földrajz

Kulcsfogalmak / fogalmak

- Vegyes kórus, harmóniai elemek, műfajok (opera, oratórium), agogika
- Kadenciák, akkordok

A fejlesztés várt eredményei

- A világtörténelem epochához kapcsolódva különböző kultúrák dalait tanulják meg
- Elmélyednek a reneszánsz kor énekes és hangszeres zenéjében
- Találkoznak az opera műfajával, áriákat tanulnak meg
- Saját hangszereiket egyre több formációban használják improvizatív módon is
- Megismerkednek különböző fontos zenei életrajzokkal
- A kottaírás-olvasás terén a basszuskulcs megismerése a feladatuk
- További hangközöket képesek felismerni

8. ÉVFOLYAM

Tematikai egység / Fejlesztési cél

Folytatjuk a zenei élvezet, mint cél megerősítését, és az ítélőképesség kiművelését. Most már megvitathatjuk a zenei stílus és karakter kérdéseit is. A gyerekekben feltörő erős igazságérzet, magányosság és az önálló egyéniség-gé válás igénye tükröződhet a romantikus szólódalokban. Ebben az évben folytathatjuk az ismerkedést a kiemelkedő jelentőségű zeneszerzők életútjával, egészen a romantikus korszakig. Felerősödik az oktáv-élmény, mint a saját szellemi út keresése, mint önmagam központjának felfedezése (tritónusz problematika, feszültség-oldás). Tovább erősödhet, bővíthet a ritmikus munka a gyerekekkel, a dobolás, folytatódhat az egyes ütemek, ütemváltások, bolgár ritmusok megismerése, átélése. Ez az év lehet a valódi négyszólamúság (igazi tenorral és basszussal) megszületésének ideje az osztályban, amely a közös éneklés új dimenzióit nyitja meg a gyerekek számára.

Emellett még további figyelmet igényel a fiúk változó hangja, feltétlenül szükséges a hangképzés.

Órakeret: 54 óra

Előzetes tudás

- Jól összekapcsolódik a hallás utáni (nem tudatos) és a kottakép utáni (tudatos) zenei szöveg gyors elsajátítása
- Jól kifejlesztett ritmusérzék
- Jártasság a többszólamú zenében
- Ismerik a négyszólamú vegyes kórus hangzásminőségét

Tantárgyi fejlesztési célok

- Balladák, műdalok, spirituálék kísérettel
- Kettő-négyszólamú dalok a capella és kísérettel (saját hangszereken)
- Többszólamú énekes és hangszeres improvizáció
- Szavalt, ritmikus kórusok és spirituálék
- Dúr és moll kontrasztja
- Az évzáró drámaelőadás zenéjének megalkotása
- Hangszeres zene: romantikus átíratok

Követelmények – Ismeretek / fejlesztési követelmények

- Ritmus- és dallamdiktálás
- Improvizált zárlatok
- Folytatódik a hangnemekkel való ismerkedés
- Hangszeres technikai fejlődés
- Életrajzok folytatása (klasszikusok és romantikusok, pl. Mozart, Beethoven, Schubert, Liszt, Erkel)

Kapcsolódási pontok

- A magyar irodalomban tanult versek zenés feldolgozásai
- Idegen nyelv (angol, német) irodalmi szemelvényeinek zenés feldolgozása
- A világháborúk korszakának dalai

Kulcsfogalmak / fogalmak

- A műfajokkal kapcsolatos kulcsfogalmak
- Gitártechnikai és harmóniai fogalmak
- Funkciók: tonika, szubdomináns, domináns

A fejlesztés várt eredményei

- Újabb operaáriákat, műdalokat és balladákat, illetve spirituálékat tanulnak kísérettel
- Négyszólamú darabokat énekelnek a capella, illetve kísérettel
- Képesek több szólamban improvizálni hanggal és hangszerrel egyaránt
- A hangnemeket most már biztosan ismerik fel, különböztetik meg egymástól
- További életrajzokkal ismerkednek meg (klasszikusok és romantikusok)

A Waldorf-iskolák nevelő munkájához szükséges helyiségek, berendezések és eszközök jegyzéke

I. HELYISÉGEK

Eszközök, felszerelések	Mennyiségi mutató	Megjegyzés
tanterem	osztályonként 1	
szakterem	a helyi tantervben foglaltaknak megfelelően	a szaktermet igénylő tárgy belépésének évfolyamától
tornaterem	iskolánként 1	kiváltható szerződés alapján igénybe vett sportlétesítménnyel
tornaszoba	iskolánként 1	ha az iskolának nincs saját tornaterme
sportudvar	iskolánként 1	helyettesíthető a célra alkalmas szabad területtel, szabadtéri létesítménnyel; kiváltható szerződés alapján igénybe vett sportlétesítménnyel
iskolatitkári iroda	iskolánként 1	a három és az ennél kevesebb évfolyammal működő iskolában az nevelőtestületi szobával közösen is kialakítható, ha a helyiség alapterülete ezt lehetővé teszi
nevelőtestületi szoba	iskolánként 1	
intézményvezetői iroda	iskolánként 1	iskolatitkári irodával összevontan is kialakítható
könyvtár	iskolánként 1	kivéve, ha a feladatot nyilvános könyvtár látja el

könyvtárszoba	iskolánként 1	ha az iskolában nincs könyvtár vagy a székhelyen, telephelyen nem működik könyvtár; amennyiben nem működik az iskolában legalább négy osztály, a könyvtárszoba tanteremben is kialakítható
orvosi szoba	iskolánként 1	
Kiszolgálóhelyiségek		
sportszertár	iskolánként 1	
aula (előtér, közösségi tér)	iskolánként 1	attól az évfolyamtól kezdve, melyben a tanulók létszáma eléri a 120 főt, kiváltható szerződés alapján igénybe vett helyiséggel
ebédlő	iskolánként 1	kivéve, ha az étkeztetést iskolán kívül oldják meg
főzőkonyha	iskolánként 1	ha helyben főznek
melegítőkonyha	iskolánként (székhelyen és telephelyen) 1	ha helyben étkeznek
tálaló-mosogató, ezen belül felnőttétkező	iskolánként (székhelyen és telephelyen) 1	ha helyben étkeznek
öltöző	iskolánként és nemenként 1	
hideg-meleg vizes zuhanyozó	iskolánként, (székhelyen és telephelyen) és nemenként 1	
személyzeti WC	iskolánként, (székhelyen és telephelyen) nemenként 1	
tanulói WC	iskolánként, (székhelyen és telephelyen) szintenként, nemenként 1	tanulói létszám figyelembevételével
élelmiszerhulladék-tároló	iskolánként 1	ha helyben étkeznek
éléskamra	iskolánként 1	ha helyben főznek
szárazáru raktár	iskolánként 1	ha helyben főznek
földesáru raktár	iskolánként 1	ha helyben főznek
egyéb raktár	iskolánként 1	
szertár	iskolánként 1	

II. A HELYISÉGEK BÚTORZATA ÉS EGYÉB BERENDEZÉSI TÁRGYAI

Eszközök, felszerelések	Mennyiségi mutató	Megjegyzés
1. Tanterem		
tanulói asztalok, székek	tanulók létszámának figyelembevételével	életkornak megfelelő méretben; mozgáskorlátozottak, középsúlyos értelmi fogyatékosok és gyengénlátók esetén állítható magasságú, dönthető lapú, peremes, egyszemélyes asztalok; gyengénlátóknál – szükség szerint – egyéni megvilágítási lehetőséggel; mozgáskorlátozottak székei állítható magasságú ülőkével, lábtartóval
nevelői asztal, szék	tantermenként 1	
eszköztárolók	tantermenként szükség szerint	
tábla	tantermenként 1	
ruhatároló (fogas)	tanulók létszámának figyelembevételével	Az épület adottságait figyelembe véve egyéb helyen (pl. a folyosón) is kialakítható
szeméttároló	helyiségenként 1	
2. Szaktantermek (a tantermi alapfelszereléseken felüli igények)		
a) számítástechnikai terem		
tábla vagy flipchart	1	
számítógépek és perifériák	tanulónként 1	szoftverek az általános alapfeltételek között
b) művészeti nevelés szaktanterem		nem kötelező, a foglalkozások az osztálytermekben szervezhetők
asztal vagy rajzpad, rajzbak	tanulónként 1	
vízcsap (falikút)	1	
pianínó	iskolánként 1	
tábla	tantermenként 1	
Audiovizuális eszköz	iskolánként 1	
c) mesterségek szaktanterem	csoportbontásos foglalkoztatásra	berendezése a helyi tantervben szabályozottak szerint, a tantárgy megjelenésének évfolyamától szükséges
3. Tornaszoba		
kislabda	5	
labda	5	

tornaszőnyeg	2	
tornapad	2	
zsámoly	2	
bordásfal	2	
mászókötél	2	
gumikötél	5	
ugrókötél	5	
medicinlabda	5	
stopper	1	
kiegészítő tornakészlet	1	
egyéni fejlesztést szolgáló speciális tornafelszerelések		a pedagógiai programban foglaltak szerint
4. Tornaterem (mindazok a felszerelések, amelyek a tornaszobában, továbbá)		
kosárlabda palánk	2	
gyűrű	1	
mászórúd	1	
5. Sportudvar		
szabadtéri labdajáték felszerelése	1	bármelyik játék kiválasztható
egyéni fejlesztést szolgáló speciális tornafelszerelések	egy iskolai osztály egyidejű foglalkoztatásához szükséges mennyiségben	fogyatékos tanulót oktató iskolában; pedagógiai programban foglaltak szerint
6. Intézményvezetői és iskolatitkári iroda		
asztal	felnöttlétszám szerint	
szék	felnöttlétszám szerint	
iratszekrény	1	
telefon	1	
7. Nevelőtestületi szoba		
asztal	pedagóguslétszám szerint 1	
szék	pedagóguslétszám szerint 1	

Könyvszekrény vagy könyvespolc	1	
Napló és folyóíratartó	1	e-napló használata esetén nem szükséges
ruhásszekrény vagy fogasok	pedagóguslétszám figyelembevételével	
Számítógép és perifériái, internetkapcsolattal	1	
8. Könyvtár		
tanulói asztal, szék	egy iskolai osztály egyidejű foglalkoztatásához szükséges mennyiségben	életkornak megfelelő méretben; mozgáskorlátozottak és gyengénlátók esetén állítható magasságú, dönthető lapú, peremes, egyszemélyes asztalok; mozgáskorlátozottak székei állítható magasságú ülőkével, lábtartóval
egyedi világítás	olvasóhelyenként 1	
könyvtárosi asztal, szék	1-1	asztal egyedi világítással
szekrény (tároló)	3000 könyvtári dokumentum elhelyezésére	
tárolók, polcok, szabadpolcok	2	
számítógép,	1	
9. Könyvtárszoba		
asztal, szék könyvtári dokumentum (tanári, tanulói felkészüléshez)	3 6 500	legalább hat tanuló egyidejű foglalkoztatásának feltételeiről, illetve az iskolai könyvek, tankönyvek, segédkönyvek elhelyezéséről gondoskodni kell
könyvespolc vagy szekrény	ötszáz könyvtári dokumentum elhelyezésére	

III. A NEVELŐMUNKÁT SEGÍTŐ ESZKÖZÖK

Általánosan szükséges alapfelszerelések:

fehér és színes táblakréták

sima, nagyalakú füzetek

méhviasz kréták

méhviasz gyurma
akvarell festék, akvarell papír, vastag ecset
filc, gyapjú, fonalak
színes papírok (selyem, transzparens stb.), olló
vastag és vékony színes ceruzák, grafit, vonalzó
agyag (edények a használatához)
babzsákok
furulyák
ütőhangszerek
húros hangszer
gyertyák, csengők
rajzgyűjtő dossziék

Technikai eszközök:

CD lejátszó,
televízió, (9. évfolyamtól)
DVD lejátszó
személyi számítógép (konfiguráció)

IV. TÁRGYAK, ESZKÖZÖK, INFORMÁCIÓHORDOZÓK A TANTÁRGYAK ALAPJÁN

1. MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

méhviasz kréták (tégla és ceruza formájú)
méhviasz gyurma, agyag
fonalak
színes selyempapír, olló
lúdtoll, tollszem, tollszár, tinta, nádtoll, itatóspapír, töltőtoll
golyóstoll
vékony színes ceruzák, grafitceruzák,
vonalas füzetek,
osztálykönyvtár, szakkönyvtár
saját készítésű szemléltető eszközök

akvarellfesték, ecset
akvarellpapír
rajztábla
filc, gyapjú
színes selyempapír

2. SZÁMTAN ÉS MATEMATIKA

szemléltető eszközök (termények, termések, kövek, hétköznapi tárgyak stb.)
méterrúd, térfogatméréshez eszközök, mérleg + súlyok
táblai vonalzó, körzők, szögmérő
négyzethálós füzetek
saját készítésű szemléltető eszközök
fonalak, kartonpapír, műszaki rajzlap
zsebszámológép
függvénytáblázat, feladatgyűjtemények

3. TÖRTÉNELEM

falitérképek, atlaszok
saját készítésű és speciális szemléltető eszközök
jelmezek, tárgyi kiegészítők

4. HONISMERET ÉS FÖLDRAJZ

a tervezett ház építéséhez szükséges építő és kötőanyagok
a választott mesterségek alapanyagai és szerszámai
a földműveléshez szükséges vetőmagok és kézi szerszámok
iránytű, létra, homok, agyag, papír
atlaszok, térképek, földgömb, éggömb, távcső
saját készítésű és speciális szemléltető eszközök
tárgyi kiegészítők
földmérő eszközök (kölcsonzással is megoldható)
ásványok, kőzetek

5. TERMÉSZETRAJZ ÉS BIOLÓGIA

saját készítésű és speciális szemléltető eszközök, tárgyi kiegészítők
koponya, csontváz

anatómiai atlaszok

mikroszkóp

bonceszközök

6. FIZIKA

a fizikai kísérletekhez szükséges szemléltető- és mérőeszközök, anyagok saját készítésű és speciális szemléltető eszközök, tárgyi kiegészítők

7. KÉMIA

a kémiai kísérletekhez szükséges szemléltető- és mérőeszközök, laboratóriumi felszerelések, alapanyagok

védőfelszerelések

8. IDEGEN NYELVEK

bábok és speciális szemléltető eszközök

szótárak, hangzó- és képanyagok

9. MOZGÁS ÉS TESTNEVELÉS

zsonglőr és akrobatikai eszközök

szalagok, fonalak, kötelek, botok, kislabdák, frizbik, nagyméretű szivacs-labdák

saját készítésű és speciális eszközök, tárgyi kiegészítők

gerelyek, diszkoszok, súlyzók

sportági felszerelések, labdák

10. KERTMŰVELÉS

kerti (kézi)szerszámok

vetőmagok, hagymák

kertészeti felszerelések

11. INFORMATIKA

számítógépek és azok perifériái

internet kapcsolódások

kapcsolások alkatrészei (diódák, vezetékek, tranzistorok, kapcsolók stb.)

szoftverek

12. TECHNOLÓGIA

saját készítésű és speciális szemléltető eszközök, tárgyi kiegészítők

13. MŰVÉSZETI NEVELÉS

Kézimunka: filc, gyapjú, kötőtűk (faanyag az elkészítésükhöz és kész tűk), fonalak, papír, ragasztó, cérna, olló, tű, vastag fonal, kongré, hímzőfonal, nagylyukú hímzőtű, gyöngyök, textíliák, szövőkeret, varrógép és minden olyan (segéd)eszköz, amely a tantervben megadott oktatási témákhoz kapcsolódik

Kézművesség: a különböző mesterségek – a fa-, a fém-, a bőrmegmunkálás – eszközei, speciális kézi-, (amennyiben az iskola kiépített műhellyel rendelkezik) gépi szerszámai, a plasztikához és a szobrászathoz szükséges anyagok és kéziszerszámok

Művészettörténet: audiovizuális eszközök, művészeti albumok, reprodukciók, filmek

Rajz-festés, formarajz: rajz- és festő papírok, különböző festékek és kréták, ecsetek, tinta, rajzszen, különböző minőségű ceruzák, saját készítésű és speciális szemléltető eszközök, művészeti albumok

Dráma: saját készítésű jelmezek, textíliák, tárgyi kellékek (többnyire szintén saját készítésű munkák.

Euritmia: rézrudak, fagolyók, színes anyagok, zongora, egyéb hangszerek

Ének-zene: pentatonfurulya, C-szoprán furulya, különböző ütőhangszerek (apró dobok, triangulum, csörgődob, csengettyűk, apró cintányérok), kottafüzet, kották.

14. EGYÉNI FEJLESZTÉST SZOLGÁLÓ SPECIÁLIS TANESZKÖZÖK

Az egyéni terápiának megfelelően a fejlesztő pedagógus által meghatározott eszközök.

A tizenhárom évfolyammal működő Waldorf-iskolák akkor rendelkeznek a működésükhöz szükséges eszközökkel és felszerelésekkel, ha rendelkezésükre állnak a kerettantervben felsorolt helyiségek, berendezések és eszközök. Nyolc évfolyammal általános iskolaként, illetve öt évfolyammal gimnáziumként működő Waldorf-iskolákra a jegyzékben foglaltakat a megfelelő eltéréssel kell alkalmazni.

A kerettantervi jegyzékben foglaltak teljesülése esetén az iskola rendelkezik a működéséhez szükséges, jogszabályban meghatározott feltételekkel.

Ha a helyiséget létszám figyelembe vételével kell kialakítani, a helyiség olyan méretű és berendezésű kell, hogy legyen, amelyben minden egyidejűleg jelenlévő tanuló, munkát végző felnőtt igénye egyidejűleg teljesíthető. A tanulók részére kialakított helyiség akkor megfelelő, ha – rendeltetésétől függően – alapterülete lehetővé teszi az iskolai osztály, osztálybontás esetén a csoport valamennyi tagjának egyidejű befogadását a tényleges tanu-

lói létszám alapján.

A Waldorf-iskolákban a pedagógus- munkakörök betöltéséhez szükséges végzettségek

1. Osztálytanító munkakörben foglalkoztatható

(1) az 1–8. évfolyamon, aki

tanítói, konduktor-tanítói vagy gyógypedagógusi végzettség mellett akkreditált pedagógus-továbbképzésen szerzett Waldorf-osztálytanítói képesítéssel rendelkezik,

általános iskolai vagy középiskolai tanári végzettség mellett akkreditált pedagógus-továbbképzésen szerzett Waldorf-osztálytanítói képesítéssel rendelkezik,

magyarországi illetve külföldi Waldorf-pedagógusképzésen szerzett Waldorf-osztálytanítói képesítéssel rendelkezik

Az osztálytanító taníthatja a kötelező és a szabadon választható tantárgyakat az alábbiak kivételével:

- idegen nyelvek
- kézművesség
- euritmia
- szabad vallás
- mozgás és testnevelés, Bothmer-gimnasztika 3. osztálytól
- ének-zene 5. osztálytól

Ez utóbbiak oktatására csak akkor jogosult, ha rendelkezik a 2–5. pontokban előírt végzettségekkel.

2. Az 1–8. évfolyamon szaktanárként foglalkoztatható, aki

a tantárgynak megfelelő műveltségi területet végzett tanító, e mellett akkreditált pedagógus-továbbképzésen szerzett Waldorf-pedagógusi képesítéssel rendelkezik vagy a munkába lépéstől számított 2 éven belül megkezdí Waldorf-pedagógiai tanulmányait,

a tantárgynak megfelelő szakos tanár (főiskolai vagy egyetemi végzettséggel), e mellett akkreditált pedagógus-továbbképzésen szerzett Waldorf-pe-

dagógusi képesítéssel rendelkezik vagy a munkába lépéstől számított 2 éven belül megkezdí Waldorf-pedagógiai tanulmányait,
a tanított tantárgynak megfelelő Waldorf-szaktanári képesítéssel rendelkezik.

3. A 9–13. évfolyamon szaktanárként foglalkoztatható, aki

a tantárgynak megfelelő szakos egyetemi szintű vagy mesterfokozatú tanár, e mellett akkreditált pedagógus-továbbképzésen szerzett Waldorf-pedagógusi képesítéssel rendelkezik vagy a munkába lépéstől számított 2 éven belül megkezdí Waldorf-pedagógiai tanulmányait,

a művészeti nevelés tantárgyai és a testnevelés tantárgyak esetén a tantárgynak megfelelő szakos tanár, e mellett akkreditált pedagógus-továbbképzésen szerzett Waldorf-pedagógusi képesítéssel rendelkezik vagy a munkába lépéstől számított 3. tanévben megkezdí Waldorf-pedagógiai tanulmányait,

a speciális Waldorf-tantárgyak esetén a 6. pontban meghatározott végzettséggel rendelkezik.

4. A Kézművesség tantárgy oktatására az 5–13. évfolyamon a 2–3. pontban foglaltaktól eltérően foglalkoztatható, aki

a tantárgynak megfelelő szakos tanári végzettséggel rendelkezik,

az oktatott tartalomnak megfeleltethető végzettséggel bíró művész, iparművész; népi iparművész vagy 5 éves szakmai gyakorlattal rendelkező szakember.

(Így például megfelelő: a fémművességek körében a kovács, a maszk- és bábkészítés körében népi iparművész, bábkészítő alkalmazása, faragás: asztalos...)

5. A Waldorf-kerettanterv alapján bevezetett speciális tantárgyak

5.1 Mozgás és testnevelés, Bothmer-gimnasztika tanárként foglalkoztatható

- a.** az 1–6. évfolyamon, aki a Bothmer Movement International által elismert magyarországi vagy nemzetközi képzésen megszerzett Bothmer-tanár végzettséggel rendelkezik,
- b.** a 3–4. évfolyamon, aki osztálytanítóként elvégezte a Bothmer-képzés megfelelő modulját,
- c.** a 7–8 évfolyamon, aki Bothmer-tanárként elvégezte a Bothmer-képzés 7–8. osztályos modulját,
- d.** a 1–8. évfolyamon, aki testnevelőtanár végzettség mellett Bothmer-tanár végzettséggel vagy akkreditált pedagógus-továbbképzésen szerzett Waldorf-pedagógusi képesítéssel rendelkezik vagy a munkába lépéstől számított 2 éven belül megkezdí Bothmer- vagy Waldorf-pedagógiai tanulmányait,

- e. a 9–13. évfolyamon, aki testnevelőtanár (főiskolai vagy egyetemi végzettséggel), e mellett Bothmer-tanár végzettséggel, vagy akkreditált pedagógus-továbbképzésen szerzett Waldorf-pedagógusi képesítéssel rendelkezik vagy a munkába lépéstől számított 2 éven belül megkezdni Bothmer- vagy Waldorf-pedagógiai tanulmányait.

5.2. Euritmiatanárként foglalkoztatható az 1–13. évfolyamon, aki az Euritmia Iskolák Nemzetközi Szövetsége, a „Goetheanum, Freie Hochschule für Geisteswissenschaft, Sektion für redende und musizierende Künste” által elismert magyarországi vagy külföldi képzésen szerzett euritmia alapidipломát, valamint a pedagógiai euritmia oktatására jogosító diplomát.

5.3 Kertművelés-tanárként foglalkoztatható, aki

- a. a tantárgynak megfelelő szakos tanári végzettséggel rendelkezik, és részt vesz a Biodinamikus Egyesület által jóváhagyott vagy ennek megfelelő nemzetközi biodinamikus szemléletű (Demeter irányelvek szerinti) gazdálkodást oktató tanfolyamon,
- b. közép- vagy felsőfokú szakmai (kertész vagy agrár) végzettséggel vagy hároméves igazolt szakmai (kertész vagy agrár) gyakorlattal rendelkezik, és részt vesz a Biodinamikus Egyesület által jóváhagyott vagy ennek megfelelő nemzetközi biodinamikus szemléletű (Demeter irányelvek szerinti) gazdálkodást oktató tanfolyamon,
- c. a tanított tantárgynak megfelelő Waldorf-szaktanári képesítéssel rendelkezik.

5.4 Szabadvallás-oktatás tanárként foglalkoztatható, aki gyakorló Waldorf-pedagógusként részt vesz a hazai szabadvallás-tanárok szakmai találkozóin és továbbképzésein. E mellett részt vesz a tanári kollégium által felkért mentorral való rendszeres szakmai konzultációkon.

6. Intézményvezető

A Waldorf-iskolákban az intézményvezetőt a Tanári Kollégium választása alapján a fenntartó bízza meg, pályázati eljárást az iskolák alkalmazhatnak.

A vezetői munkakör betöltésére jogosító intézményvezetői szakképzettségnek kell elfogadni a Magyar Waldorf Szövetség fenntartásában működő pedagógiai intézet (Waldorf Ház) által szervezett akkreditált intézményvezetői képzésen szerzett képesítést.

7. Egyéb rendelkezések

- 7.1.** Új alkalmazás esetén osztálytanítóként az a pedagógus is foglalkoztatható, aki tanulmányait a Waldorf-osztálytanító képesítést nyújtó képzésben a munkába lépés évében megkezdte.

- 7.2.** Ha a Waldorf-iskolában foglalkoztatott pedagógus szakképzettsége e kerettantervben meghatározott képesítésnek nem felel meg, és a kerettanterv jóváhagyásakor
- a)** a nyugdíj jogosultság eléréséhez szükséges korhatárig tíz évnél kevesebb ideje van, legfeljebb a nyugdíjkorhatár eléréséig változatlan munkakörben tovább foglalkoztatható,
  - b)** a nyugdíj jogosultság eléréséhez szükséges korhatárig tíz évnél több ideje van, a kerettanterv jóváhagyásától számított öt év után csak akkor foglalkoztatható tovább pedagógus-munkakörben, ha tanulmányait az előírt szakképzettséget nyújtó képzésben megkezdte.
  - c)** legalább 8 éves Waldorf-iskolában pedagógus munkakörben eltöltött gyakorlattal rendelkezik, az iskola ajánlásával mentesül a Waldorf-képesítés megszerzése alól.
  - d)** A b) pontban meghatározottak alól mentesül és változatlan munkakörben tovább foglalkoztatható a Waldorf-iskolában tanító pedagógus, ha rendelkezik Waldorf-képesítéssel és a kerettanterv jóváhagyásakor Waldorf-iskolában pedagógus munkakörben való foglalkoztatása eléri a tizenöt évet.
- 7.3.** Új alapítású Waldorf-iskolák osztálytanítói az első három évben a Magyar Waldorf Szövetség Tanácsadó Körével egyeztetve mentességet kaphatnak a fenti esetekben meghatározott szakos végzettségek alól, kivéve a Waldorf-kerettanterv alapján bevezetett speciális tantárgyakat (l. fentebb, 5. pont)
- 7.4.** Pedagógusképző felsőoktatási intézmény hallgatójának iskolai gyakorlati képzés vezetésére vagy pedagógusok továbbképzésére vezető tanári (gyakorlatvezető tanítói), továbbá szaktanácsadói megbízást az kaphat, akinek Waldorf-pedagógus munkakör betöltéséhez szükséges felsőfokú iskolai végzettsége és szakképzettsége, valamint Waldorf-iskolai nevelő-oktató munkában eltöltött legalább ötéves szakmai gyakorlata van.

Minőséggyondozás a Waldorf-iskolákban

BEVEZETŐ

A minőség gyondozása vagy biztosítása?

A nemzetközi Waldorf-mozgalom 1999-ben rendezte első minőségbiztosítási konferenciáját Rotterdamban, melyet továbbiak követtek 2001-ben Zürichben, 2005-ben Berlinben, 2008-ban Budapesten. Ezekon a konferenciákon az volt a központi téma, hogy hogyan lehet minél jobb minőséget,

minél magasabb színvonalat elérni a Waldorf-intézményekben. Az első konferenciákon sok eljárás bemutatására került sor, sok pozitív tapasztalatot osztottak meg az előadók, de a konferenciák résztvevői közül sokan mégis szkeptikusok maradtak, mert hiteltelennek érezték, hogy különböző eljárásokkal biztosítani lehet, hogy jól működjön egy Waldorf-iskola. Azt fogalmazták meg a minőségbiztosítási eljárásokkal szemben, hogy az iskola minősége elsősorban azon múlik, milyen pedagógusok dolgoznak benne: jó pedagógusok jó iskolát csinálnak mindenféle eljárás nélkül is, a rosszak pedig rosszat. Másik aggályuk az volt, hogy ezek az eljárások elterelik a figyelmet az iskola alapfeladatáról, a nevelésről. További ellenvetés volt a kollégák részéről, hogy sok plusz adminisztrációs feladattal járnak a bemutatott eljárások, amik megint csak a gyermekekkel való foglalkozástól veszik el az időt.

Vagyis elmondható, hogy sokáig nagy volt az ellenállás a konferencia résztvevői, vagyis a gyakorló pedagógusok körében. A konferencia programjában szerencsére az előadások mellett voltak fórumbeszélgetések is, ahol volt lehetőség ezeknek az aggályoknak felvetésére, megvitatására. Ezekon a vitákon fogalmazták meg a kollégák, hogy az iskola, különösen egy Waldorf-iskola, úgy működik, mint egy élő organizmus, megvannak a szervesen kialakult működési folyamatai. Egyet értettek a résztvevők azonban abban, hogy bár egy külső mechanikus eljárással nem lehet biztosítani azt, hogy az iskola jól működjön, de lehet vigyázni az iskola egészségére, lehet gondoskodni arról, hogy a lehető legjobb módon élje a mindennapjait s a vele kapcsolatban lévő emberek a lehető legjobban érezzék magukat a helyükön (gyermekek, pedagógusok és szülők egyaránt), vagyis sokat lehet tenni azért, hogy az iskola jó minőségű, jó hírű legyen. E viták eredményeképpen fogalmazták meg a kollégák, hogy mindannyian gondoskodni akarnak arról, hogy az intézményben magas színvonalú oktatás, nevelés történjen, de nem gondolják, hogy egy eljárás önmagában a jó minőséget biztosítani tudja. Ezért bevezettek egy új fogalmat a 2001-es zürichi konferencián, a „Quality Care” fogalmát, amit magyarra a MINŐSÉGGONDOZÁS szóösszetétellel fordítottunk le.

A 2001-es Zürichi konferencia óta mi is ezt a fogalmat használjuk, mert meglátásunk szerint ez a fogalom magában hordozza a Waldorf-pedagógusok törekvését és elkötelezettségét a jó minőségű nevelés és oktatás iránt.

1. A Waldorf-pedagógiából adódó minőségi sajátosságok

Az első Waldorf-iskola 1919-ben Stuttgartban nyitotta meg kapuit Rudolf Steiner szakmai vezetésével. Rudolf Steinernek az akkori tanárok számára tartott előadásai és az iskola indításakor folytatott szemináriumi beszélgetések a mai kor pedagógusai számára is alapvető iránymutatást nyújtanak a Waldorf-pedagógia alapelveit illetően. A Waldorf-pedagógia tartalmi alapelvei mellett olyan működési elveket is tartalmaznak, amiket a Waldorf-pedagógia minőségi sajátosságainak is tekinthetünk annak ellenére, hogy ezek megfogalmazására sok-sok évtizeddel azelőtt került sor, hogy a minőségbiztosítás vagy minőséggyondozás fogalmai megjelentek volna az

oktatás területén.

Nézzük meg most két szempontból ezeket az alapelveket, először az iskola szereplőinek oldaláról, majd az intézmény működésének szemszögéből.

Az iskola szereplőit érintő alapelvek:

Tevékenységünk középpontjában a gyermek áll

Minden Waldorf-intézmény, legyen az óvoda vagy iskola, elsődleges céljának tekinti a GYERMEK fejlődésének segítségét. Nem a gyermekekét általában, hanem az egyes gyermekét, az iskolába járó minden egyes gyermekét, külön-külön. Ezen a helyen nem feladatom a pedagógiai célok részletes kifejtése, de amiatt szükséges megemlíteni ezt az elsődleges célt, mert ez okozza, hogy olyan sajátos a Waldorf-iskolák oktatás-szervezési rendszere és más működési alapelvek is erre a célra vezethetők vissza.

A pedagógus egyéni felelőssége

A Waldorf-iskolában kiemelt hangsúlyt kap a pedagógusok egyéni felelőssége elsősorban amiatt, mert a nevelést és az oktatást nem egy tevékenység eredményének tartjuk, hanem a gyermek és a pedagógus között létrejövő szabad interakciónak, ahol a pedagógus teljes személyiségével nevel azáltal, hogy kreatívan alkalmazza a gyermek egyéni fejlődését leginkább segítő pedagógiai eszközöket. Mindehhez nagy szakmai felkészültség, fejlett művészi érzék és sok-sok önnevelés szükséges a pedagógusok részéről. Ezért már az első Waldorf-iskola indításakor elvárás volt a pedagógusokkal szemben a rendszeres önértékelés (napi rendszerességű visszatekintés) és olyan gyakorlatok végzése, amelyek által a pedagógusok olyan lelki erőkre tehetnek szert, melyek a mindennapi feladatok ellátásához, a hibákból való tanuláshoz és a morális fejlődéshez is segítséget jelentenek.

A pedagógusok közössége

Az egyes pedagógus felelősségét az előbb említettük, nem szabad megfeledkeznünk ugyanakkor arról, hogy az iskola teljes pedagógiai életéért a pedagógusok közössége felel. A pedagógusok közösségét Pedagógiai Kollégiumnak, vagy Tanári Kollégiumnak nevezzük, akik egymás munkáját segítve komoly együttműködésben vezetik az iskola pedagógiai életét.

A Tanári Kollégium vagy Pedagógiai Kollégium határozza meg az iskola Pedagógiai Programját.

A Tanári Kollégium, vagy Pedagógiai Kollégium alakítja ki az új pedagógus kollégák felvételének folyamatát és gondoskodik arról, hogy a felvétel után az új kolléga bevezetése minél gördülékenyebben történjen. – Tekintve, hogy az Waldorf-iskolák működése sok ponton eltér a hagyományos iskoláétól szükséges a kiemelt figyelem ezen eltérések megismeréséhez. – Az új kolléga segítségének, bevezetésének legalkalmasabb eszköze a Mentorálás, amikor az új kolléga mellé egy olyan kollégát – mentort – választ a Tanári

Kollégium, aki nagy tapasztalattal bír és már régóta az intézményben dolgozik. A mentor feladata, hogy folyamatosan figyelemmel kísérje az új kolléga munkáját, segítséget nyújtson, tanácsokkal lássa el, megismertesse vele az intézmény szokásrendjét, működési szabályait. Így az új belépőnek van kihez fordulnia kérdéseivel, nem érzi magát idegennek, tájékozatlannak az új környezetben.

A Tanári Kollégium vagy Pedagógiai Kollégium tagjai minden héten találkoznak az ún. Tanári/Pedagógiai konferencián, ahol egyrészt közös pedagógiai munkát folytatnak, másrészt megbeszélik az aktuális feladatokat. Minden iskola maga határozza meg a konferencia konkrét tartalmát és menetét, de azt elmondhatjuk, hogy egy Konferencia általában a következő jól elkülöníthető részekből áll.

A Stúdium, melynek keretében Waldorf-pedagógiai szakirodalom egyes elemeinek közös feldolgozása történik. A kollégák közösen mélyednek el a Waldorf-pedagógia alap elveiben, így alakul ki a közös értés, az „egyet-értés” a kollégiumon belül.

Gyermek-megbeszélés vagy osztálymegbeszélés, ahol előre meghatározott metódus alapján fordítják a kollégák figyelmüket egy-egy gyermek, vagy egy-egy osztály pedagógiai problémájának megoldására. Így az osztálytanítók, vagy a szaktanárok az egész kollégium segítségével tudják megoldani a számukra nehéz pedagógiai feladatokat.

Közös művészi tevékenység, ahol a pedagógusok közösen vesznek részt valamilyen alkotó, művészi folyamatban (éneklés, festés, euritmia, vagy akármi más). A közös művészi tevékenység hozzájárul ahhoz, hogy a pedagógusok a nevelést, mint művészi alkotó munkát élhessék meg, továbbá sokat segít a közösség összekovácsolásában, az együvé tartozás érzésének s a bizalom légkörének kialakításában.

A konferenciamunka elengedhetetlen az iskola egységes pedagógiai arculatának kialakításához és a pedagógusok szakmai fejlődéséhez.

A Tanári Kollégium vagy Pedagógiai Kollégium feladata a pedagógiai munka belső értékelési rendszerének kialakítása és megvalósítása is. Minden iskola maga fogalmazza meg, hogy milyen rendszer szerint járnak a kollégák egymás óráit meglátogatni, és milyen rendszer szerint tartanak visszatekintéseket, rátekintéseket egymás munkáira, beszámolókat, stb...

Az iskolánkénti különbségek mellett is elmondható, hogy iskoláinkban minden tanév végén sor kerül a Tanárértékelésekre. Ezekben a beszámolóban a kollégák önértékelése emellett egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a kollégák visszajelzései (hospitálások, illetve az együttműködés tapasztalatai alapján), a diákok értékelései, illetve a szülői értékelések is. A tanárértékelések közül kiemelt jelentőségűek a végzős (8-os) osztálytanító, illetve a végzős (13-os) osztálykísérő visszatekintése az osztályával együtt töltött évekre. Az itt megfogalmazott tapasztalatok az egész iskola életére hatással vannak.

A szülők szerepe a pedagógiában

Az iskolai élet harmadik szereplője a gyermek és a pedagógus mellett a szülő. Mivel a szülőnek azzal együtt, hogy gyermekének iskolai nevelését és oktatását a pedagógusokra bízta, továbbra is jelentős szerepe van a gyermek nevelésében, ezért a Waldorf-iskolában úgy tartjuk, hogy a új mappa gyermek fejlődésének biztosítása a szülő és a pedagógus közös felelőssége. Ennek a közös felelősségnek a viseléséhez elengedhetetlen a szülők és a pedagógusok nyílt, bizalomteljes együttműködése, problémamegoldásra törekvő hozzáállása.

Emiatt iskoláinkban különös hangsúlyt fektetünk a szülőkkel való együttműködésre, havi rendszerességgű szülői esteken és egyéb rendezvényeken beszélgetünk a szülőkkel a Waldorf-pedagógiáról, a gyermekek életkorából adódó pedagógiai kérdésekről és rendszeresen tartunk fogadó órákat is. Sok iskolai rendezvényt szervezünk a szülők részvételével, amelyek során közvetlen személyes kapcsolatok tudnak kialakulni a szülők és a pedagógusok között.

Az intézményi működést érintő alapelvek:

Autonómia, egyéni felelősség, öngazgatás

Rudolf Steiner az első Waldorf-iskola megalapítása előtt előadásokban foglalta össze a pedagógiai alapelveit (ezek az előadások magyarul az Általános embertan, mint a pedagógia alapja címmel jelentek meg a Genius kiadó és a Magyar Waldorf Szövetség közös kiadásában) az előadássorozat előtti este 1919. augusztus 20-án, dr. Steiner egy megnyitó beszédet tartott, ahol nem a pedagógiáról, hanem a pedagógia céljáról beszélt. Arról, hogy a Waldorf-iskolának valódi kulturális tetté kell válnia, hogy a társadalom megújításának eszközévé lehessen. Itt olvashatunk a Waldorf-iskola sajátos működési elvéről és az egyéni felelősség jelentőségéről is. „...Ezért nem irányítási, hanem igazgatási elvek alapján alakítjuk ki az iskola működését, és republikánus módon fogjuk irányítani. Egy valódi tanár-köztársaságban nem támaszkodhatunk kényelmes ványosként olyan rendszabályokra, amelyek az igazgatóságtól jönnek. Nekünk kell belevinnünk (magunkban hordoznunk) mindazt, ami megadja a lehetőséget a teljes felelősség viseléséhez az iránt, amit tennünk kell. Mindenkinek magának kell a teljes felelősséget viselnie....”

Ezen alapelvek mentén születik egy-egy Waldorf-iskola azoknak az embereknek szabad kezdeményezése által, akik a Waldorf-pedagógiában a kultúrtettet, a társadalom formáló feladatot látják. Az egyének belső elhatározásaiból közös cél születik és a közös célért küzdő emberek (szülők és pedagógusok) közösséget alkotnak, amely jogilag egy civil szervezet alakját veszi fel, és az így létrejött civil szervezet válik az iskola alapítójává és fenntartójává. A feladat nagyságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Olyan feladatra vállalkoznak szülők és pedagógusok, ami igen nagy hozzáértést és elköteleződést kíván. A gyermek nevelésére egy új forma létrehozásával vállalkoznak: autonómián, egyéni felelősségen és öngazgatáson alapuló is-

kolai működést alakítanak ki, mert tudják, hogy minden, ami körülveszi a gyermeket, még az iskola struktúrája is nevelő hatással bír.

Tanuló közösség

Az öngazgatásból adódóan az iskola működtetésével kapcsolatos szervezési feladatok éppúgy hozzá tartoznak a pedagógusok feladataihoz, mint a tanórák megtartása. A tanulók szociális képességeinek fejlesztése ott kezdődik, hogy a gyermeket körülvevő felnőttek is nap, mint nap fejlesztik szociális készségüket. Az együttműködés területén elsősorban például nevelnek. Szükség van a folyamatos tanulásra az új és újabb feladatok megoldásához, így válik a Waldorf-közösség tanuló közösséggé, ahol nemcsak a gyermek, hanem a közösség minden tagja fejlődhet.

Szülők és pedagógusok együtt a gyermekekért

Ahogy az iskola a szülők és a pedagógusok közös elhatározásából születik, úgy a szülők és a pedagógusok egymást segítő és kiegészítő együttműködése elengedhetetlen a működés éveit alatt is. Az iskola a gyermekért van s a szülők és a pedagógusok együtt tesznek meg mindent, hogy a gyermek nevelése, oktatása a lehető legjobb mederben folyjon. Ez a szokatlanul intenzív együttműködés a közösséghez újonnan kapcsolódó szülők számára először meglepő, de a tapasztalat azt mutatja, hogyha az iskola kellő figyelmet fordít az új szülők bevezetésére, akkor a kezdeti idegenség nem sokáig tart. Hamar megértik az újonnan érkezett szülők is a nevelésnek és az intézmény fenntartásának közös felelősségét. Hiszen egy Waldorf-iskolában a szülői szerepek bővebbek egy „átlagos iskolai” szülői feladatnál abból adódóan, hogy az iskoláinkat fenntartó civil szervezetek lényegében a szülőkből állnak, akik ezáltal jogilag és gazdaságilag is felelősek az intézmény-működéséért. Így elmondható, hogy a Waldorf-szülők a pedagógiai együttműködés mellett napi szinten részt vesznek az intézmény-fenntartás és működtetés feladataiban is.

Tudatosság az intézményi működésben

Ahogy a pedagógiában törekszenek a Waldorf-iskolák a lehető legmagasabb színvonal elérésére, úgy az intézményi működés terén is a minél gördülékenyebb működés, a problémák kiküszöbölése s a folyamatok folyamatos jobbá tétele a cél. Ennek érdekében az intézmények különböző minőség-gondozási eljárásokat alkalmaznak. Jelenleg még nincs egységes minőség-gondozási rendszer a Waldorf-iskolák körében. Az intézményi autonómia alapján minden intézmény maga dönt arról, hogy melyik rendszert választja. Ugyanakkor elmondható, hogy a Magyar Waldorf Szövetségben, azon belül az Iskolák Gyűlésében megszületett az elhatározás arra vonatkozóan, hogy az iskolák közösen kialakítanak egy olyan minőség-gondozási rendszert, amely elkészülte után meghatározó lesz a Waldorf-intézményekre nézve.

2. Az intézmények együttműködése a Magyar Waldorf

Szövetségben

Ha a minőséggyondozás első szintjének az intézményen belüli minőséggyondozást tekintjük, akkor egy második, magasabb szintnek tekinthetjük az intézmények közötti együttműködésben közösen megfogalmazott elvárásokat, alapelveket, kritériumokat.

Az iskolák ilyen együttműködésének tere a Magyar Waldorf Szövetség (MWSZ), mely 1997-ben jött létre és azóta képviseli a Waldorf-intézmények és az egész Waldorf-mozgalom érdekeit.

A MWSZ egyesületi formában működik, jelenleg 78 tagszervezete van (iskolák, óvodák, képzések, intézmény-fenntartó civil szervezetek). Szervezeti struktúrája biztosítja, hogy az iskolák, képviselőik útján, maguk döntsenek az Iskolák Gyűlésében az őket érintő kérdésekről, ahogy az óvodák ugyanígy tesznek az Óvodák Gyűlésében és így tovább.

Így az iskolák aktív együttműködéséből, közös döntések által születnek azok a dokumentumok, amelyek kívülről határozzák meg a magyarországi Waldorf-intézmények működését.

- Az első ilyen közös döntések által létrejött dokumentum a Magyarországi Waldorf-iskolák Kerettanterve volt, mely első formájában 2001-ben készült el, 2005-ben átdolgozásra került és a legújabb átdolgozása a jelenlegi, 2013-as verzió
- Második ilyen – a Waldorf-iskolák összefogásán és közös döntésein alapuló – dokumentum a Waldorf-iskolák névhasználati eljárásrendje, melynek alapelvein az iskolák képviselői a 2010/2011-es és a 2011/2012-es tanévben dolgoztak. A következő tanévre maradt a névhasználati eljárásrend közgyűlés általi elfogadása, és az eljárások lefolytatása.
- Következő közös kritériumrendszer felállítását a Minőséggyondozás területén határozta el az Iskolák Gyűlése, ennek kidolgozását a következő tanévre tervezik a kollégák.

3. Waldorf Ház – Pedagógiai Szolgáltató Intézet

A Waldorf-intézmények minőséggyondozásának elengedhetetlen támasza a Waldorf-pedagógiai alapokon, országos feladatellátással működő Pedagógiai Szolgáltató Intézet, melyet a MWSZ 2008-ban Waldorf Ház néven alapított.

A Waldorf Ház a pedagógiai tanácsadás, a pedagógiai tájékoztatás, az intézményműködtetés, pedagógiai értékelés területén, valamint továbbképzések szervezésében nyújt szolgáltatásokat Waldorf-pedagógusoknak, -szülőknek, -fenntartóknak és a Waldorf-pedagógia iránt érdeklődőknek. Célja, hogy szolgáltatásaival a Waldorf-intézmények munkáját segítse és ezáltal hozzájáruljon megerősödésükhöz, az ott folyó szakmai munka minőségének javulásához.

Tevékenységei közül kiemelendők a Waldorf-pedagógiai továbbképzések, melyek egyedülálló továbbképzési lehetőségeket biztosítanak tanára-

inknak; az intézmény-működtetéssel kapcsolatos konzultációk, melyek a Waldorf-iskolák sajátos működési elveit és a szintén sajátos jogi helyzetét ismerve nyújt segítséget az intézmény-működtetéssel foglalkozó kollégáknak, civil intézmény-fenntartóknak; és végül de nem utolsósorban említeném az „Utak a minőséghez” elnevezésű minőségügyi eljárást, mely szintén a Waldorf Ház által szervezett rendezvények és képzések által kezdett meghonosodni Magyarországon.

4. Nemzetközi viszonylat

Az országos szinten egyesületi formában együttműködő Waldorf-intézményeink a nemzetközi Waldorf-mozgalomhoz is sok szálon kapcsolódnak.

Elsősorban képviselőink útján részt veszünk a nemzetközi Waldorf-szervezetek munkájában

- ECSWE: European Council for Steiner Waldorf Education,
- IASWECE: International Association for Steiner Waldorf Early Childhood Education
- IAO: Internationale Assoziation für Waldorfpädagogik in Mittel- und Osteuropa und weiter östlichen Ländern e.V.)

Másrészt sok kollégánk vesz részt a különböző nemzetközi szervezetek által szervezett továbbképzéseken, pedagógiai találkozókön.

„Utak a minőséghez” eljárás bemutatása:

A nemzetközi együttműködés egyik eredményeképpen jutott el Magyarországra az a svájci kollégák által kidolgozott, „Utak a minőséghez” nevű minőségügyi eljárás, amely a Waldorf-intézmények sajátosságait messzemenően figyelembe véve segíti az intézmény működésének javítását, a közösség tudatossági szintjének emelését, az intézményi célok szolgálatát.

Egyre több intézmény ismerkedik meg ezzel az eljárással és a megismerés után egyre többen döntenek úgy, hogy ezt az eljárást akarják bevezetni a mindennapi működésük színvonalának emelésére.

Álljon itt egy rövid ismertető az „Utak a minőséghez” eljárásról:

Az „Utak a minőséghez” nevű minőségügyi eljárást a svájci székhelyű Stiftung „Wege zur Qualität” munkatársai dolgozták ki azzal a céllal, hogy az olyan intézmények számára, ahol a munka ember-ember közötti kapcsolatokon alapul, releváns minőségbiztosítási megoldást nyújtson. Az eljárás különlegessége, hogy az ipari termelésben ismert vásárló-termék-folyamat-szabályozás alapú minőségbiztosítás helyett az ember-ember közötti kapcsolat szabadságának biztosítására helyezi a hangsúlyt azt vizsgálva, hogy milyen körülményeket kell ahhoz biztosítani, hogy az emberi kapcsolatokon alapuló ún. kapcsolati-szolgáltatás (tanítás, nevelés, gyógyítás, gondozás) a lehető legjobb minőségben valósulhasson meg az intézményben.

Az eljárás az intézmény működésének alábbi 12 területét öleli fel:

1. Feladatkitűzés

Egy intézmény szolgáltatásainak a minőségi követelményei, valamint ezek megítélése azoktól a feladatoktól és céloktól függ, amelyekre az intézmény maga vállalt kötelezettséget. Azokat a feladatokat, amelyek a mindenkori célcsoport igényeihez igazodnak, egy kötelező jellegű vezérlőhatározatban határozzák meg. Ezáltal a vezérlőhatározat szakmai és jogi alapul szolgál (teljesítményigéret) az intézmény minden belső és külső szerződő fele számára.

2. Egyéni felelősség

Egy intézmény olyan mértékben tudja betölteni feladatát, amilyen mértékben az alkalmazottak hajlandók és képesek felelősséget vállalni (helyi delegáció). Ez egyrészt a feladatkitűzésen való rendszeres munkálkodással, valamint az alkalmazottak szakmai, szervezeti és szociális képzettségének állandó biztosításával érhető el; másrészt – a rendszeres visszatekintés és periodikus beszámoló segítségével – ellentétes irányból is reflektálnak a valóságos fejlődésre. Ez az ingamozgás jellegű munkaritmus képezi „dinamikus delegációként” a fenti eljárás alapvető folyamatát, és ezzel a minőség megteremtésének, megtartásának és az innovatív minőségfejlesztésnek a feltételét.

3. Képesség és tudás

A teljesítmény minőségét döntően meghatározza a résztvevő munkatársak képessége és tudása. A minőségi célokból vezethető le, hogy a funkció-orientált követelmények alapján milyen legyen az alkalmazottak képzettsége. Másrészt a folyamatosan felhalmozódó tapasztalatok szakmai, szervezeti és szociális tekintetben állandó képzési és továbbképzési szükségletet eredményeznek, hogy a rendelkezésre álló szaktudás és szakmai képességek minden felelősségi szinten korszerűek, színvonalasak legyenek. Az „Utak a minőséghez” a külső továbbképzési lehetőségek mellett az intézményen belüli tanulási folyamatok megszervezésére helyezi a hangsúlyt, amelynek a meglévő munkastruktúrákba és -folyamatokba való integrációja a nap mint nap növekvő tapasztalatpotenciált nélkülözhetetlen továbbképzési forrássá teszi. A képesség és tudás területéhez az együttműködési képességek is hozzátartoznak.

4. Szabadság

Az eljáráshoz alapvetően hozzátartozik, hogy mindenekelőtt azoknak a feladatoknak, amelyek egyes személyekhez kötődnek, egyre inkább egyedivé, személyre szabottá kell válniuk. Az egyes ember helyzetébe történő beleélés képessége – mint az emberi kapcsolatokon alapuló szolgáltatások fontos minőségi mutatója –, csak akkor bontakozhat ki, ha a kompe-

tens felelősségviselők számára alkotó munkatereket tudnak biztosítani egy teljesítményorientált intézményben is. A feladatleírások ezért nemcsak a munkához kapcsolódó kötelezettségeket tartalmazzák, hanem a kreatívan alakítandó kompetencia- és felelősségterületeket is tisztázzák. A 3. területen leírt képzés és továbbképzés megvalósítása, valamint a 2. területen tárgyalt mindenkor reflektáló folyamatokba történő beágyazás biztosítja, hogy a feladatteljesítésnek ez a nyitott része ne fusson vakvágányra.

5. Bizalom

Minden szervezeti szabályozás ellenére sem jöhet létre egy intézményben minőségileg magas szintű munka az érintettek közötti bizalom nélkül. Mivel a bizalmat nem lehet „elrendelni”, ez a terület azokkal a feltételekkel foglalkozik, amelyek között létrejöhet és megmaradhat, ill. megerősödhet a bizalom. Az ehhez szükséges formák és viselkedésmódok kutatása mellett ehhez a területhez tartozik a bekövetkezett bizalomhiány kezelésének szabályozása is.

A bizalomteremtő intézkedések kérdése egyrészt az alkalmazottak közötti kapcsolatokat érinti (alá-/fölé-, valamint mellérendeltségi viszonyban egyaránt), másrészt a szolgáltatásokat igénybe vevőkhöz, hozzátartozóikhoz, ill. az intézmény más partnereihez – mint a hivatalok és/vagy költségviselők – fűződő viszonyokat, ha különböző súlyozottsággal is.

6. Védelem

A megfelelő egyeztetések (jogok és kötelességek) képezik az együttműködés minden formájának az alapját, ezáltal az egyes cselekedetek egy célirányos egészé állnak össze. Az „Utak a minőséghez” a felnőttek közötti megegyezések legmegfelelőbb formájának a szerződést, ill. a megállapodást tartja. Ez tulajdonképpen csak az egyéni és együttes felelősség elvének következetes alkalmazása, egy szerződés ugyanis kétoldalú kötelezettségvállalást és a közös feladatvállalás teljesítési szándékát jelenti a szerződő felek részéről. Így a szerződéseknek kettős védelmi jellegük van: minden más szerződő fél számára garantálják a szerződésben vállalt (saját) szolgáltatás teljesítését (teljesítési kötelezettség), ezzel együtt biztosítják a saját felelősségi területet a másik fél túlkapásaival szemben (kompetenciavédelem). Mivel egy szerződés alapja a közös akarat, a szerződésben foglaltak teljesítéséért mindkét fél felelős. A külső, az intézmény számára kötelező előírások automatikusan a belső szerződések részének minősülnek.

7. Pénzügyi kiegyenlítés

A feladatkitűzés megvalósítását és annak minőségét döntően befolyásolják a rendelkezésre álló anyagi eszközök. Ezekről függ ugyanis, el lehet-e végezni a munkát, és ha igen, milyen személyi és tárgyi feltételekkel. Minél hosszabb távon biztosítottak az anyagi eszközök, annál inkább lehet a feladatteljesítésre koncentrálni. A pénzügyi kiegyenlítést illetően három szempont áll a középpontban. – 1. Az eszközök előteremtése: Az anyagi

eszközök elsősorban a teljesítések ellenértékeként és hozzájárulások formájában folynak be az intézmény számlájára. – 2. Az eszközfelhasználás: Mennyire célszerűen, szakszerűen és gazdaságosan használják fel a kapott anyagi eszközöket? – 3. Az anyagi szükségletek meghatározása: A hozzáállás a pénzügyekhez hosszú távon attól függ, milyen mértékben vonják be tudatosan az érintetteket feladatukhoz mérten a költségvetés kidolgozásába és kezelésébe.

8. Felismerésből fakadó felelősség

A munkateljesítmény alapja, hogy mind a felelősségviselők, mind az alkalmazottak helyesen értelmezzék a feladatot. Az ehhez szükséges szakmai tudás és képességek (l. 3. terület) elsősorban azokhoz a tevékenységekhez igazodnak, amelyek a mindenkori feladatok teljesítéséhez szükségesek, ezért elsősorban speciális tudásról van szó. Az emberi kapcsolatokon alapuló szolgáltatások esetén nem lehet elválasztani a teljesítés megtörténtét a teljes emberi létnek, az emberi individualitásnak és felépítettségének, belső fejlődésének, biográfiai élethelyzetének, valamint kapcsolati és társadalmi beágyazottságának megértésétől. Így a megértésnek olyan irányokba is ki kell terjednie, ahol a szakmai tudás csak részlegesen van jelen. Ebből egy olyan folyamatos felismerési folyamat alakul ki, amin állandóan dolgozni kell. Ezzel a munkával létrejön egyrészt az alkalmazottak speciálisan különböző tevékenységeinek közös alapja, másrészt kialakul a saját feladatki-tűzéssel szemben egy reflektáló-kritikai tudatosság.

9. Egyéni fejlődés

Az együttműködés tapasztalatai alapján köztudott, hogy a teljesítmény minősége messzemenően függ a résztvevők hozzáállásától. Minél igényesebbek a feladatok, annál inkább fontos, hogy maguk az emberek is felnőhessenek hozzájuk, és fejlődésük biztosított legyen. Hogy milyen mértékű az effajta fejlődés, az egyrészt attól függ, hogy a résztvevők megtanulják-e saját kezükbe venni fejlődésüket. Másrészt arról van szó, hogy az együttműködési folyamatokat úgy szervezzék, hogy ösztönözzék és támogassák a fejlődést. Külön jelentősége van annak, hogy figyelembe vegyék és kialakítsák a munka világa és a privát szféra közötti határt.

10. A jelennek megfelelő cselekvés

Minden intézmény részese az állandóan változó társadalmi életnek. A saját változásnak belső vagy külső konkrét indítékai lehetnek. Ez különösen érvényes az emberi kapcsolatokon alapuló szolgáltatásokra, amikor a cselekedet tárgya az ember, aki egyben önálló szubjektum: amennyiben magát az embert mint egy már állandóan fejlődő lényt tekintünk, ennek megfelelően kell a kapcsolati szolgáltatásoknak is átalakulniuk. A civilizációs környezet is, amely nagy sebességgel fejlődik, hasonlóképpen egyre újabb tájékozási és szervezési kihívás elé állítja az intézményeket. Míg korábban a teljesítmény állandósága volt a minőség jelzője, addig ez ma egy intézménynek

az a képessége, hogy a változásokra időben és alkotó módon reagáljon. A „jelennek megfelelő cselekvés” munkaterületén arról van szó, hogy egy intézmény mennyire érzékeli időben a változtatás szükségességét, hogyan kezeli ezeket a felismeréseket, és milyen módon reagál ezekre a kihívásokra anélkül, hogy elvesztené impulzusát.

11. Individualitás / egyén és közösség

Minden munkaközösség a választott jogi forma révén társadalmilag elismert jogi személlyé válik, amely felelős magáért. Ezen saját maga választotta egység szakmai és személyügyi alakítása, szervezése és igazgatása az öngazgatás, és egyben az intézmény vezetőségének a feladata. Amennyiben az egységet elsősorban eszköz és szervezeti vonatkozásban igyekeznek megvalósítani, akkor az intézmény teljesítményének a standardizálása felé mozdulnak el. Az alkotói cselekvés által létrejövő egyéni differenciálási lehetőség, amely szükséges az emberi kapcsolatokon alapuló szolgáltatásokhoz, ebben az esetben áldozatául esik az intézményi egység elvének. – Ha ezzel szemben minden személyes szándék esetében az egyéni-alkotónak a célzatos szabályfeloldó elvét alkalmazzák, úgy szubjektíven visszaélnék az intézmény egységével. Az öngazgatás akkor éri el minőségbeli célkitűzéseit, ha az alkalmazottak egyéni tevékenységeiben az egész közösség szándékai fejeződnek ki, és ha a közösség támogatja az alkalmazottak egyéni felelősségteljes tevékenységét (l. A vezérkép). A vezető szerveknek az a feladatuk, hogy a két szükséges tendencia között (egység és egyén) harmóniát teremtsenek.

12. A közösség, mint sors

Csak úgy maradhat vagy erősödhet meg hosszú távon a résztvevők azon szándéka, hogy odaadóan dolgozzanak egy munkaközösség céljaiért, ha a feladatkitűzéshez fűződő érdekeltségen túl kialakítják a többi érdekelt iránti kölcsönös érdeklődést is. Ez kiemelten vonatkozik a kapcsolati szolgáltatásokra, ahol maga az ember a tevékenység tárgya. Egyértelműen látható a munkahelyen töltött idő élethosszhoz viszonyított nagy arányából, hogy milyen mértékben befolyásolják a munkában szerzett tapasztalatok az életút fejlődését és ezzel az érintettek sorsát. Ami az ott dolgozókra érvényes, még erőteljesebben áll azokra, akik az intézmény szolgáltatásait keresik, és igénybe veszik. Amit az intézményben és az intézmény révén megtapasztalnak, az kötődésük ideje alatt teljes életvezetésük jelentős részét teszi ki. Ezért az intézmény nemcsak egy szervezeti egység, hanem egyben szociális felelősségközösség is. Nemcsak a tevékenység tartalma, a „mit” fontos, hanem a „ki” és a „hogyan” is.

A Waldorf-iskolák önigazgató rendszere, szervezete és működése

I. A WALDORF-ISKOLÁK TÍPUSAI

- nyolc évfolyammal működő Waldorf-iskola, amely ellátja az általános iskola és az alapfokú művészeti iskola alapfeladatát
- tizenhárom évfolyamos Waldorf-iskola, amely többcélú intézményként (egységes iskola, közös igazgatású többcélú intézmény) ellátja az általános iskola, a gimnázium és az alapfokú művészeti iskola alapfeladatát
- öt évfolyamos Waldorf-középiskola, amely ellátja a gimnázium és az alapfokú művészeti iskola alapfeladatát
- Waldorf-iskola egész napos iskolaként is megszervezheti az oktatást a jelen kerettantervben foglaltak megtartásával és megfelelő alkalmazásával.

II. AZ ALAPFOKÚ MŰVÉSZETOKTATÁS SAJÁTOSSÁGAI

A Waldorf-iskola választásával a tanuló (szülő) egyben azt is választja és elfogadja, hogy a Waldorf-iskolában kötelezően részesül alapfokú művészetoktatásban. Erre figyelemmel a Waldorf-iskola tanulója további alapfokú művészeti képzésbe a mindenkor jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően kapcsolódhat be.

Az alternatív Waldorf-művészetoktatás sajátosságait a kerettanterv IV. fejezetének (A Waldorf-iskolák művészeti nevelésének kerettanterve az 1–13. évfolyamokon) bevezető rendelkezései mutatják be.

A sajátosságokból fakadóan a művészeti csoportok megegyeznek az osztályokkal, a közismereti órák és a művészeti órák egymástól nem különülnek el, együttesen és egységesen alkotják a Waldorf-nevelést. Ez megjelenik az adminisztrációban is: az iskola a két köznevelési alapfeladat együttes nyilvántartására egységes tanügyi dokumentációt vezet.

Tanulói kötelező órák

A kerettanterv két tantervi programot tartalmaz: az általános műveltséget megalapozó oktatás tantervét, amelynek alapján a tanulók a Waldorf-pedagógia szerint részesülnek általános iskolai és gimnáziumi képzésben, valamint a művészeti nevelés tantervét, amely az alapfokú művészetoktatás alternatív tantervi programja. A két tantervi program egymástól elválaszthatatlanul és egymáshoz kapcsolódva alkotja a Waldorf-pedagógia tantervi modelljét, ezért a művészeti nevelés tantárgyai kötelezőek, a művészeti

órák a tanterv által ajánlott szabadon választott órákkal együtt a tanulói kötelező óraszámot megnövelhetik.

III. A WALDORF-ISKOLÁK SZERVEZET ÉS ÖNIGAZGATÓ RENDSZERE

A Waldorf-iskolák öngazgató intézmények, melyek szervezeti életük kialakítása során a Rudolf Steiner által a szociális élet hármas tagozódásáról megfogalmazott elvek megvalósítására törekuszenek. A Waldorf-pedagógia legfontosabb célja a szociális megújulás, az egészséges szociális fejlődés, amely tükröződik a Waldorf-iskola szervezeti felépítésében, vezetési szerkezetében. Az iskolák a feladatok delegálásának elvén működnek, amely során egyének és csoportok vállalnak felelősséget a vezetés és döntéshozatal bizonyos területein a közösen meghatározott célok figyelembevételével. A Waldorf-iskolák a fenntartóiktól elkülönült, szakmai és szervezeti szempontból önálló jogi személyek, köznevelési feladataikat e kerettantervnek megfelelően, a mindenkor hatályos jogszabályokban meghatározott felelősséggel valósítják meg.

A tanári kollégium

Az iskolát a **Tanári Kollégium** felelős testületként vezeti, dönt az iskolát érintő minden kérdésben és ellátja az igazgatói felelősség körébe tartozó feladatokat. Az iskolát a Kollégium által választott **igazgató/iskolaképviselő** képviseli, aki a jogszabályok szerinti jogok gyakorlása során, valamint minden más esetben a Kollégium döntésének megfelelően jár el. A Tanári Kollégium a heti rendszerességgel tartott *Tanári Konferencián* foglalkozik a pedagógiai munkát érintő kérdésekkel, az igazgatási-működési kérdésekre ajánlott külön *Igazgatási Konferencia* szervezése. A Kollégium a pedagógusok köréből konferenciavezetőt vagy vezetőket választ, a körforgás elvének megfelelően. A Kollégiumban minden pedagógus szabadon alakíthatja ki szakmai munkáját. A közös pedagógiai és igazgatási-működési feladatokból az egyének vagy csoportjaik szabad kezdeményezésre vállalnak, teljes körű felelősséggel.

Az iskola gazdasági szervezetét a nem pedagógus munkatársak alkotják: a gazdasági vezető (gazdasági felelős), iskolatitkár, könyvelő, gondnok, takarító stb. A gazdasági vezető (gazdasági felelős) az elfogadott iskolai költségvetés alapján, a munkakörére meghatározott jogkörrel és felelősséggel látja el az intézményi gazdálkodással felmerülő feladatokat. A gazdasági szervezet munkatársai részt vesznek az Igazgatási Konferencia munkájában. Az intézmény éves költségvetését a gazdasági vezető készíti elő és a Tanári Kollégium fogadja el.

A Tanári Kollégium saját döntésével az intézményvezetést részben vagy egészben átruházhatja, és a vezetői feladatok ellátásával – beszámolási és tájékoztatási kötelezettség mellett – *egyszemélyben felelős igazgatót vagy néhány fős vezetői csoportot is megbízhat.*

A Tanári Kollégium maga alakítja ki működésének rendjét, amely az iskola szervezeti és működési szabályzatának részét képezi.

A fenntartó

A Waldorf-iskolák fenntartói a szülői közösség által működtetett közhasznú civil szervezetek: alapítványok, egyesületek. A fenntartók önálló jogi személyként a hatályos jogszabályoknak megfelelően biztosítják a működési kereteket és – az iskolával közösen kialakított együttműködési rendben – ellátják a fenntartói feladatokat.

A szülői szervezet

A Waldorf-iskolákban a szülők különböző szinteken vesznek részt az intézmény életében. A szellemi élet részesei a szülői estek és egyéb események pedagógiai beszélgetései során, az ünnepeken való részvétel alkalmával, teremtői, amikor hangversenyt, színházat, kiállítást stb. szerveznek az intézmény felnőtt közössége számára. A gyermekek beíratásakor, az iskola rendjének formálásakor a jogi élet résztvevői. Gazdasági szerepben vannak azáltal, hogy támogatják a Waldorf-iskola fenntartásának finanszírozását. Minden egyes szülő hordozója mindhárom funkciónak. A szülők szabad vállalással és felelősen, az iskolával kötött megállapodás, iskolai szabályzat alapján bekapcsolódhatnak az iskolai feladatellátásba. Az iskolákban működhet iskolaszék vagy ennek mintájára más hasonló szervezet is létrehozható.

Szabályozás

A Waldorf-iskolák szervezetének és működésének alapelvei az egyes intézményekben a helyi sajátosságoknak megfelelően valósulnak meg. Az iskola működése, mint közös cél szolgálatában az intézmény és a fenntartó egymással szorosan együttműködik, jogosítványaikat rendeltetésszerűen és a Waldorf-pedagógiai elvekkel összhangban gyakorolják. Az iskolák – a jogszabályok kötelező előírásainak figyelembe vételével – szervezeti és működési szabályzatukban határozzák meg szervezetük és működésük sajátos felépítését, így különösen: a fenntartóval való együttműködés területeit, formáit és szerveit, valamint a feladat- és felelősségmegosztást, a tanári kollégium szervezetét és működését, az intézményvezetői jogkörök megosztását, az egyszemélyi, testületi vagy közösségi döntés és felelősség területeit és szerveit, illetve munkáltatói minőségükben további belső szabályzatokat alkotnak.

A Magyar Waldorf Szövetség a Waldorf-iskolák szervezetére és működésére irányelvet, állásfoglalást adhat ki.

IV. A WALDORF-ISKOLAI MUNKAKÖRÖK SAJÁTOSSÁGAI

Fejlesztő pedagógus

A Waldorf-pedagógiai célok és feladatok megvalósítása érdekében az iskolák-

ban ajánlott az általános iskolai szakaszban fejlesztő pedagógus alkalmazása. A fejlesztő pedagógus feladata az iskolára való készség megállapítása, a teljes tanulói kör rendszeres szűrése, a tanulási és viselkedési nehézségek kiszűrése és ezek nyomán a tanuló fejlesztése, vagy megfelelő fejlesztő szakemberhez, szakmai szervezethez irányítása, e szervekkel folyamatos és rendszeres kapcsolattartás. Fejlesztő pedagógus alkalmazása esetén az általános iskolai szakaszban az iskolapszichológus feladatait a kerettantervi sajátosságok figyelembevételével a fejlesztő pedagógus látja el, alkalmazása megfelel az iskolapszichológus munkakör betöltésének.

Fejlesztő pedagógus foglalkoztatásának hiányában és a középiskolai képzésben a Waldorf-iskolára az általános előírások vonatkoznak.

Igazgató, igazgató-helyettes

A Waldorf-iskolákban kialakult gyakorlat, hogy a vezetői munkakörökkel (igazgató, igazgató-helyettes) megbízott pedagógusok nem, vagy csak részben élnek a vezetőkre előírt kötelező óra kedvezménnyel, arra is tekintettel, hogy az intézményvezetői feladatok egy részét az öngazgatás folytán a Tanári Kollégium, vagy annak különböző testületei, munkacsoportjai látják el. Amennyiben a vezető a vezetői kötelező órájánál többet tanít, az iskola jogosult a fel nem használt órakedvezményt delegálni a vezetői feladatellátásban közreműködő pedagógusokra.

A Waldorf-iskolák választhatják a vezetői munkakörök betöltését az általánosan irányadó szabályok szerint is.

Egyéb nem pedagógus munkakörök

A Waldorf-iskolák többsége évfolyamonként egy, legfeljebb két osztállyal működő, méretüket tekintve kis iskolák. Fenntartóik többségükben szülői kezdeményezésre létrehozott és általuk működtetett civil szervezetek (alapítványok, egyesületek), a fenntartói tevékenységet a mindenkori szülői közösség valósítja meg. Az iskola működésével felmerülő nem pedagógiai feladatok egy részét (gondnoki, karbantartói feladatok, pénzügyi-gazdasági-adminisztrációs tevékenység) a fenntartó látja el a szülői közösség aktív személyes közreműködésével. A nem pedagógiai feladatok ellátása az iskolában történhet

- a fenntartói tevékenység keretében,
- külön technikai létszám biztosításával vagy
- önkéntes szülői közreműködéssel.

Az iskolák és fenntartóik saját helyi lehetőségeikhez mérten döntenek el és szabályozzák, hogy milyen módon gondoskodnak az egyéb, nem pedagógus munkakörök ellátásáról.

V. A PEDAGÓGUS MUNKAKÖR SAJÁTOSÁGAI

A pedagógusokkal szemben többletkövetelményeket támaszt a tanórákra való felkészülés, a Tanári Kollégium ülésein megvalósuló közös pedagógiai munka (gyermek- és osztálymegfigyelések), az önképzés, valamint a Tanári Kollégium vezető szerepére épülő öngazgatás. Munkaköri kötelezettségként jelenik meg a heti rendszerességgel megtartott konferencia-üléseken való részvétel, a vezetői feladatok ellátásában való közreműködés delegálás alapján, amelyek a pedagógus javára kötelező óraként vagy órakedvezményként elszámolhatók.

Az epochális oktatásszervezésben a szaktantárgyi epochák 3–4 hétig tartó időszakok, a tantárgyi órák tehát a tanévre egyenlőtlenül elosztva jelennek meg. A munkavállalói érdekek megkövetelik és indokolják a munkaidőkeret és ezen belül a kötelező órákra tanítási időkeret alkalmazását. A tanéves viszonylatban alkalmazott átalányelszámolás mellett a tanévi epochális órák havi átlagában számított „kötelezőóra-átalány” kiegyenlítetté teszi a munkaidőt, biztosítva a pedagógus egyenletes havi bérezését.

Az iskolák mindenkori helyi körülményeik alapján belső szabályzatukban határozzák meg a pedagógusok kötelező óraszámát, az általános előírásoktól eltérő kötött és kötetlen munkaidejét, valamint az osztálytanítói szabad évre való jogosultság feltételeit és a pedagógus szabad év alatt ellátandó feladatait.

VI. TANKÖNYVHASZNÁLAT, KÖNYVTÁR

A speciális tankönyvhasználati elvek és az iskolai méretek (egy évfolyamon általában egy osztály) folytán az iskolai könyvtárral szemben támasztott követelmények az általános szabályoktól az alábbiak szerint eltérhetnek.

A Waldorf-iskolában 250 fő tanulói létszám alatt az iskolai könyvtár feladatát kiválthatja nyilvános könyvtár és az iskolai könyvállomány gondozását elláthatják az iskola pedagógusai. 250 fő tanulói létszám felett félállású könyvtárostánár látja el az iskolai könyvtári feladatokat, feltéve, hogy az iskola rendelkezik nyilvános könyvtárral kötött kölcsönzési megállapodással. A Waldorf-iskolákban a minimális könyvtári dokumentum-állományra és a könyvtárszabályzatra vonatkozó rendelkezéseket azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a minimális állomány 1000 könyvtári dokumentum, a könyvtári SZMSZ-nek csak a könyvtárhasználatot és a katalógusrendet kell szabályoznia.

VII. BIZONYÍTVÁNYOK, ÉRTÉKELÉS

A Waldorf-iskolák szöveges értékelése minden tanuló esetében egyénre szabott, részletes értékelés, amely terjedelme folytán a hivatalos és kötelező bizonyítvány-nyomtatvány (bizonyítványkönyv) formai kereteit meghaladja. A Waldorf-iskolák minden tanulóra kiállítják a bizonyítványkönyvet és abban feltüntetik, hogy a tanulóról szöveges értékelés készült. A tanuló

teljesítményéről az egyes Waldorf-iskolákban alkalmazott formai szokásoknak megfelelően kézzel vagy géppel kiállított részletes szöveges értékelés („Waldorf-bizonyítvány”) a hivatalos bizonyítvány-nyomtatványtól elválaszthatatlan, annak hivatalos kiegészítő mellékletét képezi. Az iskolák a szöveges értékelésre rendszeresített, egyedi nyomtatványaik kezelésére és nyilvántartására megfelelően alkalmazzák a bizonyítványokra vonatkozó előírásokat.

Az iskolák a szöveges értékeléstől a tanuló vagy szülő kérésére nem tekintenek el, az érdemjegyre átváltást kizárólag iskolaváltás és továbbtanulás esetén alkalmazzák. Az iskolák az érdemjegyre átváltás szabályairól pedagógiai programjukban maguk rendelkeznek. A Magyar Waldorf Szövetség a Waldorf-iskolák közös munkája eredményeként a szöveges értékelés és az érdemjegyre átváltás alapvető követelményeiről és szabályairól irányelvet alkothat.

VIII. KÖZÖSSÉGI SZOLGÁLAT

A Waldorf-iskolák tanulói a kerettanterv 11. évfolyamára előírt 72 órás szociális gyakorlaton való részvétellel teljesítik a középiskolai érettségi feltételét képező közösségi szolgálatot. A szociális gyakorlat teljesítését az iskola a tanügyi dokumentumok (napló, bizonyítvány) vezetésével nyilvántartja, és ennek alapján állítja ki a közösségi szolgálat elvégzéséről szóló igazolást.

IX. MAGÁNTANULÓI JOGVISZONY

A magántanulói jogviszony természeténél fogva nehezen illeszthető a Waldorf-iskola keretei közé. A Waldorf-pedagógia a tanulók folyamatos jelenlétére és munkájára épít, az értékelés a tanuló teljes tanévi teljesítményére és jelenlétére irányul, a vizsgáztatást csak szűk keretek között fogadja el. A magántanulói jogviszony létesítése nem automatikus, az iskolának körültekintően kell vizsgálnia, hogy szülői felkészítés mellett miként teljesíthető és értékelhető a tantervi követelmény. A Waldorf-iskolákban a magántanulói státusz az iskola engedélyéhez kötött.

X. A MAGYAR WALDORF SZÖVETSÉG ÉS A WALDORF HÁZ PEDAGÓGIAI INTÉZET SZEREPE

A Magyar Waldorf Szövetség a tagságába tartozó magyarországi Waldorf-iskolák és fenntartóik közös tevékenységével ellátja a kerettantervvel kapcsolatos feladatokat, a Waldorf-pedagógia általános név- és minőségvédelmét, és a Waldorf-intézmények, intézményfenntartók érdekképviselését. A kerettanterv felhatalmazása alapján állásfoglalásokkal és ajánlásokkal segíti az intézmények feladatellátását, továbbá a fenntartásában működő pedagógiai-szakmai szolgáltató intézet (Waldorf Ház) útján országos pedagógiai-szakmai szolgáltatásokat nyújt a Waldorf-pedagógia területén.

Tantárgyi rendszer és éves óraszámok

Tantárgy	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	össze- sen	Tárgyi össze-
Kötelező tárgyak															
Magyar nyelv és irodalom	240	240	160	160	90	60	70	70	60	60	60	60	0	1330	2090
Magyar gyakorló és szakóra	0	0	0	0	36	36	36	72	68	68	68	72	124	580	
Anyanyelvi kompetencia fejlesztése	0	0	0	0	0	0	0	0	45	45	45	45		180	
Számтан, matematika	120	120	110	110	80	100	90	90	60	60	60	60		1060	1604
Számтан, matematika gyakorló órák	0	0	0	0	36	36	36	36	68	68	68	72	124	544	
Történelem	0	0	0	0	80	70	60	60	60	60	60	60		510	774
Történelem szakóra											68	72	124	264	
Honismeret és földrajz			60	30	40	60	50	30	40	30	30	30		400	1160
Természettudomány és biológia			30	30	40	30	30	30	30	40	40	40		340	
Fizika					40	30	40	40	30	30	30	30		230	
Kémia							30	40	30	30	30	30		190	
Idegen nyelv I.	72	72	72	72	72	72	108	108	104	104	104	108	124	1192	2260
Idegen nyelv II.	72	72	72	72	72	72	108	108	104	104	104	108		1068	
Mozgás és testnevelés	72	72	72	72	72	72	108	108	104	104	104	108		1068	2280
Ritmikus rész/mozgás	45	45	45	45	45	45	45	45						360	
Kötelezően választható testmozgás	36	36	36	36										144	
Kertművelés						72	72	36	24					204	
Informatika									54	54	54	54		216	216
Gyakorlatok									72	72	72			216	
Osztályfőnöki óra									34	34	34	72		174	174
Kötelezően választható érettségi tárgy													124	124	
Szabadon választható érettségi tárgy													124	124	
Kötelező tárgyak összesen	657	657	657	627	663	765	873	873	987	963	1031	1021	744	10518	
Művészeti nevelés															
Képzőművészet	36	36	36	36	36	54	54	54	25	25	25	27		444	
Formarajz, szabadkézi geometria				30	30									60	
Kézimunka	72	72	72	72	54	54	54	54	25	25	25			579	
Kézművészet					54	54	54	54	50	50	50			366	
Dráma									25	25	25	54		129	
Zene	36	36	72	72	54	54	54	54	52	52	52	54		642	
Euritmia	36	36	36	36	72	72	72	72	68	68	68	72		708	
Művészeti tanulmányok, esztétika									30	30	30	30		120	
Művészeti óraszámok összesen	180	180	216	246	300	288	288	288	275	275	275	237	0	3048	2340
Kötelező tárgyak összesen	837	837	873	873	963	1053	1161	1161	1262	1238	1306	1258	744	13566	
Szabadon választható tárgyak															
Órakeretek	36	36	36	36	102	102	112	102	208	208	208	201	124	1511	
A tantervben szereplő választható tárgyak és a hozzájuk tartozó ajánlott óraszámok															
Szabad vallás	36	36	36	36	36	36	36	36						288	
Agyagozás, szobrászat					36	36	36	36	34	34	34	33		279	
Gazdasági ismeretek					30	20	30	20	34	34	34	33		235	
Társadalomismeret									34	34	34	33		135	
Filozófia												30		30	
Mozgókép-kultúra és médiaismeret									34	34	34			102	
Tanulásmódszertan						10	10	10						30	
Fakultációs órák									72	72	72	72		288	
Fakultatív emelt szintű érettségi felkészítés													124	124	
Összes éves óraszám	873	873	909	909	1065	1155	1273	1263	1470	1446	1514	1459	868	15077	
Heti óraszám	24,3	24,25	25	25,25	29,6	32,1	35,36	35,08	40,83	40,17	42,06	40,5	24,1	418,8	
Napi átlag	4,85	4,85	5,1	5,05	5,92	6,42	7,072	7,017	8,167	8,033	8,411	8,11	4,82	83,76	

Megjegyzések az óraszámok kapcsán

Az előző oldalon található táblázat egyes cellái értelmezéséhez megjegyzések tartoznak, ezeket az alábbi listába rendeztük:

Magyar gyakorló és szakóra 8. osztály	Éves munka
Anyanyelvi kompetencia fejlesztése.....	A főoktatás egyéb részei
Honismeret és földrajz 1, 2. osztály	Integráltan a magyar nyelv és irodalomban
Honismeret és földrajz összesítő oszlop	Ember és természet órái egyben
Mozgás és testnevelés összesítő oszlop	Az euritmia óraszámait is tartalmazza
Ritmikus rész / mozgás	Főoktatás egyéb részei
Kötelezően választható testmozgás	Helyi tanterv szabályozza
Kertművelés 9. osztály	A gyakorlatok része
Osztályfőnöki óra 12. osztály	Éves munka
Szabadon választható érettségi tárgy	Tantárgyanként
Formarajz, szabadkézi geometria.....	Integráltan a magyar nyelv és irodalomba írás- előkészítés címén az 1–3. osztályban
Dráma 1–8. osztály	A főoktatásba integráltan
Euritmia	A mindennapos testmozgás része
Művészeti tárgyak összesen	Az euritmia óraszámait a mozgás és testnevelés tárgynál jelennek meg
Fakultációs órák	Tantárgyanként
Fakultatív emelt szintű érettségi felkészítés.....	Tantárgyanként
Fakultációs órák:	Tantárgyanként
Fakultatív emelt szintű érettségi felkészítés:	Tantárgyanként

Kiegészítő fejezet az írott szöveges értékeléshez

ÍROTT SZÖVEGES ÉRTÉKELÉS

A tanárok a megadott szempontrendszer segítségével írásban értékelik a tanulókat, félévkor és a tanév végén. Félévkor néhány szóban, a megfelelő, az iskola által hitelesített nyomtatványon szerepel az értékelés, a tanév végén egy fűzött, több oldalas bizonyítványban, az iskolában tanított tantárgyakra lebontva, ill. a gyermek egy egész évre vonatkozó általános jellemzésében.

Az értékelésnél a tanárok nem használják minden, a szempontrendszerben megadott szempontot, csak annyit, amennyivel a tanuló teljesítményét kielégítően értékelni lehet. A szempontrendszerben szereplő kifejezések közül, a megfelelőek kiválasztásával (min. 3 kifejezés tantárgyanként), értékelik a tanulót, kitérvén két-három fő szempontra (tantárgyanként eltérő): az órai (és adott esetben az otthoni) aktivitásra (részvétel), az órai (és adott esetben az otthoni) füzetmunkára, ill. a számonkérésre (pl. a témazáró tudáspróbára).

Az értékelésben a szempontrendszerből eltérő kifejezések is használhatóak a részletesebb tájékoztatás érdekében, ezeket a jegyesítésnél nem vesszük figyelembe, kiegészítésre szolgálnak.

A tantárgyakat a fentebb említett három, ill. két fő szempont szerint értékeljük, melyek különböző százalékban számítanak az értékelésnél – ezeket tehát mindenképpen értékelni kell a szempontrendszerben megadott kifejezések használatával. A fő szempontok százalékos arányait az alábbi táblázatok részletezik:

	Magyar nyelv és irodalom:			Matematika:		
	Részvétel	Számonkérés	Füzetmunka	Részvétel	Számonkérés	Füzetmunka
1. osztály	80	0	20	80	0	20
2. osztály	80	0	20	80	0	20
3. osztály	70	0	30	70	0	30
4. osztály	70	0	30	70	0	30
5. osztály	40	30	30	40	30	30
6. osztály	40	30	30	40	30	30
7. osztály	40	30	30	40	30	30
8. osztály	40	30	30	40	30	30

	Környezetismeret:			Idegen nyelv:		
	Részvétel	Számonkérés	Füzetmunka	Részvétel	Számonkérés	Füzetmunka
1. osztály	100	0	0	100	0	0
2. osztály	100	0	0	100	0	0
3. osztály	60	0	40	70	0	30
4. osztály	60	0	40	70	0	30
5. osztály	40	30	30	40	30	30
6. osztály	40	30	30	40	30	30
7. osztály	40	30	30	40	30	30
8. osztály	40	30	30	40	30	30

	Ének-zene:			Rajz és vizuális kultúra:	
	Részvétel	Számonkérés	Füzetmunka	Részvétel	Alkotások
1. osztály	100	0	0	100	0
2. osztály	100	0	0	100	0
3. osztály	80	0	30	70	30
4. osztály	80	0	30	70	30
5. osztály	60	20	20	50	50
6. osztály	60	20	20	50	50
7. osztály	60	20	20	50	50
8. osztály	60	20	20	50	50

	Testnevelés és sport:	
	Részvétel	Teljesítmény
1. osztály	80	20
2. osztály	80	20
3. osztály	80	20
4. osztály	60	40
5. osztály	60	40
6. osztály	50	50
7. osztály	50	50
8. osztály	50	50

Amennyiben egy tantárgyból nincs külön számonkérés, a kieső százalék egyenlően oszlik el a többi szempont között.

A tanár felmérheti a diákok tudását akkor is, ha a szempontrendszerben 0%-szerepel az adott osztályfokon, de ez esetben valóban 0%-ban lehet az eredményt beszámítani az epocha végi, féléves, vagy év végi írott szöveges értékelésbe.

Az írott szöveges értékelés jegyesítése

Az írott szöveges értékelésben megtalálható, a szempontrendszerben szereplő, kifejezések lefordíthatóak jegyekre (a legerősebb teljesítményre utaló kifejezések a jeles osztályzatot a leggyengébbekre utalók az elégtelent jelentik, stb.). Az adott tanuló, adott tantárgybeli értékelésében szereplő, a szempontrendszerből származó összes (min. 3) kifejezést figyelembe vesszük, egyenként átfordítjuk, s ezek átlaga adja ki a megfelelő érdemjegyet.

Az alábbi tantárgyakat a szempontrendszerből függetlenül értékeljük írásban, csak az év végén. Az értékelést nem jegyesítjük, csupán a „Részt vett.” ill. „Nem vett részt.” megállapítást alkalmazzuk. A kivételes tantárgyak:

- Dráma
- Euritmia
- Kertművelés
- Kézimunka
- Kézművesség
- Szabadvallás

Amennyiben egy adott osztályban Mozgás vagy Bothmer tantárgyat tanítunk, annak szöveges értékelését csak 5. osztálytól jegyesítjük, a Testnevelés és sport szempontjai szerint.

ÉRTÉKELÉS – 1–2. ÉVFOLYAM

Magatartása:

Társas kapcsolataiban:

figyelmes – barátságos – együttműködő – türelmes – közömbös – türelmetlen – goromba.

Felnőttekhez való viszonyában:

együttműködő – udvarias – segítőkész – viselkedése gyakran kifogásolható.

Tanórán:

aktív – fegyelmezett – együttműködő – figyelme nehezen kelthető fel – fegyelmezetlen – rendbontó.

Tanórán kívül:

együttműködő – fegyelmezett – fegyelmezetlen – rendbontó.

Szorgalma:

Tanuláshoz való viszonya:

aktív – érdeklődő – kötelességtudó – felületes – érdektelen – hanyag.

A tanulásban

önálló – kitartó – gyakran szorul segítségre – nem tud önállóan dolgozni.

Munkája csoportban:

aktív – kezdeményező – irányító – együttműködő – segítőkész – figyelme nehezen kelthető fel – hárító – hátráltató.

Házi feladatát:

elkészíti – alkalmanként elfelejti – gyakran nem készíti el.

Felszerelése:

általában hiánytalan – néha hiányos – gyakran hiányos.

Magyar nyelv és irodalom:

Hangképzése:

pontos – javítást igénylő – logopédus által fejlesztésre szorul.

Beszéde:

érthető – nehezen érthető.

Beszédtempója:

megfelelő – lassú – hadaró – akadozó – dadogó.

Hangereje:

megfelelő – halk – harsány.

A hallott szöveget

önállóan megérti – segítséggel érti meg – nem érti meg.

Szóbeli kifejezőkészsége:

választékos – érthető – jó – nehézkes.

Szóincse:

gazdag – korosztályának megfelelő – hiányos.

Olvasás:

Betűismerete:

pontos – bizonytalan – hibás – hiányos.

Téveszti a: ..... betűket.

Hangos olvasáskor:

szavanként olvas – szótagol – a szavakat betűzi.

Hibái:

betűt cserél – kihagy – tévesen olvas – elakad.

Szövegértése:

pontos – megfelelő – bizonytalan – hibás – segítséget igénylő.

Memoriter:**Verset, szöveget**

érzékletesen – pontosan – kevés hibával – bizonytalanul – hadarva – pontatlanul mond.

Írás:**Betűi és betűkapcsolásai:**

szabályosak – egyenletesek – a vonalrendszernek megfelelőek – hibásak.

Írásképe:

kiemelkedően szép – áttekinthető – jól olvasható – rendezetlen – nehezen olvasható – igénytelen.

Írástempója:

gyors – megfelelő – akadozó – kapkodó – lassú.

Tollbamondás után

hibátlanul – kevés hibával – sok hibával ír.

Emlékezetből:

hibátlanul – kevés hibával – sok hibával ír.

Hibáit

észreveszi – javítja – figyelmeztetésre javítja – nem képes javítani.

Matematika:**Számfogalma a tanult számkörben:**

kialakult – kialakulatlan.

Számszomszédokat:

felismeri – téveszti – nem ismeri fel.

Számok tulajdonságait:

önállóan felismeri – megnevezi – segítséggel ismeri fel – nem ismeri fel.

A tanult számkörben, fejben

pontosan számol – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

A tanult számkörben, írásban

pontosan számol – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

A relációkat:

felismeri – általában felismeri – segítséggel ismeri fel – nem ismeri fel.

Összeadás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Kivonás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Szorzás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Osztás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Sorozatok

szabályát önállóan megállapítja, folytatja. Adott szabályú sorozatot önállóan – segítséggel képes folytatni. Adott szabályú sorozatban is hibázik.

Szöveges feladatokban:

logikus – önálló – bizonytalan – gyakran hibázik.

Logikai gondolkodása:

kiváló – jó – megfelelő – bizonytalan – gyenge.

Környezetismeret:

A természet jelenségei iránt

érdeklődő – nyitott – érdeklődése felkelthető – érdeklődése nehezen kelthető fel – nem mutat érdeklődést.

Megfigyelései:

pontosak – megfelelőek – felületesek – pontatlanok.

Tapasztalatait

pontosan – megfelelően – pontatlanul – csak segítséggel fogalmazza meg.

A tanultakról:

kiemelkedő a tudása – biztos a tudása – egy-egy részletben bizonytalan – hiányosak az ismeretei.

Tájékozottsága:

átlagon felüli – korának megfelelő – hiányos.

Gyűjtőmunkát

szívesen – rendszeresen – alkalmanként – nem végez.

Szokásrendjének alakulása:

*Közvetlen környezetével szemben igényes – még nem elég igényes.
Testének, ruházatának, eszközeinek épségére vigyáz – nem mindig
ügyel kellő mértékben – nem vigyáz.*

Idegen nyelv:

Órai részvétele:

*aktív – csak biztatásra tevékeny – figyelme nehezen kelthető fel –
rendbontó.*

Beszédkésztsége:

*biztos – hibátlan – biztos – kevés hibával – bizonytalan – hibával –
bizonytalan – sok hibával*

Beszédértése:

kiváló – megfelelő – kevésbé – nehezen – nem érti.

Szókinccse:

gazdag – megfelelő – szegény – hiányos

Szókincs alkalmazása:

kiváló – megfelelő – kevésbé – nem tudja alkalmazni

Ének-zene:

Órai tevékenysége:

*aktív – csak biztatásra tevékeny – figyelme nehezen kelthető fel –
rendbontó.*

A dalokat

önállóan – szívesen – a csoporttal – nem énekl.

A tanult dalokat

ismeri – bizonytalanul tudja – nem ismeri.

Furulyán/lírán

szívesen – figyelemmel – pontatlanul játszik – lemarad – elkeveredik.

Dalos játékokban

örömmel – szívesen – passzívan – rendbontóan vesz részt.

Rajz és vizuális kultúra:

Órai tevékenysége:

aktív – csak biztatásra tevékeny – figyelme nehezen kelthető fel – rendbontó.

A festés-rajzolás iránti érdeklődése

kiemelkedő – megfelelő – mérsékelt.

Színhasználata:

Munkáin változatosan – sajátos módon – visszafogottan használja a színeket.

Eszközhhasználata:

A rajzeszközöket kiemelkedően – jól – megfelelően – bátortalanul használja.

Kreativitása:

Tele van ötlettel. – Inkább az utasításokat követi.

Térkihasználása:

A rajzfelületet maximálisan – bátortalanul – aránytalanul használja.

Testnevelés és sport:

Órai tevékenysége:

aktív – csak biztatásra tevékeny – nem szívesen vesz részt – figyelme nehezen kelthető fel – rendbontó.

Mozgása:

harmonikus – összerendezett – bizonytalan – fejlesztésre szorul.

A szabályokat

kiemelkedően – életkorának megfelelően – alig tartja meg.

A gyakorlatokat

könnyen – kevés segítséggel – sok segítséggel sajátítja el.

Labda/babzsák kezelése:

kiemelkedő – biztos – megfelelő – bizonytalan.

A mozgásos játékokban

aktívan – szívesen – nem szívesen vesz részt.

A terhelést

kiválóan – jól – megfelelően – alig bírja.

ÉRTÉKELÉS – 2–4. ÉVFOLYAM

Magatartása:

Társas kapcsolataiban

figyelmes – barátságos – együttműködő – türelmes – közömbös – türelmetlen – goromba.

Felnőttekhez való viszonyában:

együttműködő – udvarias – segítőkész – viselkedése gyakran kifogásolható.

Tanórán:

aktív – fegyelmezett – együttműködő – figyelme nehezen kelthető fel – fegyelmezetlen – rendbontó

Tanórán kívül:

együttműködő – fegyelmezett – fegyelmezetlen – rendbontó.

Szorgalma:

Tanuláshoz való viszonya:

aktív – érdeklődő – lelkiismeretes – kötelességtudó – felületes – érdektelen – hanyag.

A tanulásban

önálló – kitartó – gyakran szorul segítségre – önállótlan.

Munkája csoportban:

aktív – kezdeményező – irányító – kreatív – együttműködő – segítőkész – figyelme nehezen kelthető fel – hárító – hátráltató.

Házi feladatát:

elkészíti – alkalmanként elfelejti – gyakran nem készíti el.

Felszerelése

általában hiánytalan – néha hiányos – gyakran hiányos.

Magyar nyelv és irodalom:

Hangképzése:

pontos – javítást igénylő – fejlesztésre szoruló

Beszéde:

tiszta – érthető – nehezen érthető.

Beszédtempója:

folyamatos – megfelelő tempójú – lassú – hadaró – akadozó – dadogó.

Hangereje:

megfelelő – halk – harsány.

A hallott szöveget

önállóan megérti – segítséggel érti meg – nem érti meg.

Szóincse:

gazdag – életkorának megfelelő – szegényes – hiányos.

Szóbeli kifejezőkészsége:

választékos – érthető – jó – nehézkes.

Kérdések, utasítások megértése:

pontos – jó – pontatlan – nehézkes.

Válasza általában:

pontos – választékos – nehezen fogalmazott – felületes.

Olvasás:

folyamatos – kifejező – pontos – tempója közelít az élő beszédhez – írásjelekre figyelő – szótagoló – pontatlan – betűző – lassú. Tartja – nem tartja a szóhatárokat/mondathatárokat.

Tipikus hibái:

szó részek megisméltése, újrakezdés, téves olvasás, betűbetoldás, betűkihagyás, elakadás, írásjelek figyelmen kívül hagyása.

Hibáit

észreveszi – javítja – figyelmeztetésre javítja – nem javítja.

Szövegértése:

pontos – megfelelő – bizonytalan – hibás.

Írás:**Betűi és betűkapcsolásai:**

szabályosak – egyenletesek – a vonalrendszernek megfelelőek – bizonytalanok – hibásak.

Írásképe:

Kiemelkedően szép – áttekinthető – jól olvasható – rendezetlen – nehezen olvasható – igénytelen.

Írástempója:

gyors – megfelelő – akadozó – kapkodó – lassú.

Tollbamondás után

hibátlanul – kevés hibával – sok hibával ír.

Emlékezetből:

hibátlanul – kevés hibával – sok hibával ír.

Írottról írottra

hibátlanul – kevés hibával – sok hibával másol.

Hibáit

észreveszi – javítja – figyelmeztetésre javítja – nem képes javítani.

Nyelvtani, helyesírási ismeretek:

Az ábécét

pontosan – pontatlanul – nem tudja.

Betűrendbe sorolni

önállóan – segítséggel – segítséggel sem tud.

Tollbamondás után

hibátlanul – kevés hibával – sok hibával ír.

Az elválasztás szabályait

biztosan – kevés hibával – sok hibával alkalmazza.

A j/ly-es szavakat

biztosan, hibátlanul – kevés hibával – sok hibával írja.

A szófajokról tanult ismeretei

biztosak – bizonytalanok – pontatlanok.

A mondatokról tanult ismeretei

biztosak – bizonytalanok – pontatlanok.

Gyakori hibája írásmunkák közben:

ékezetek elhagyása – betűkihagyás – az időtartam hibás jelölése – betoldás – betűtévesztés – a szóköz hiánya – nem jelöli a mondatatárt – rosszul használja a nagybetűket – a tanult mondatvégi írásjeleket rosszul használja.

Memoriter:

Verset

hangulatosan – pontosan – kevés hibával – bántortalanul – hadarva – pontatlanul mond.

Matematika:

Számfogalma a tanult számkörben:

kialakult – kialakulatlan.

Számszomszédokat:

felismeri – téveszti – nem ismeri fel.

Számok tulajdonságait:

önállóan felismeri – megnevezi – segítséggel ismeri fel – nem ismeri fel.

A tanult számkörben, fejben

pontosan számol – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

A tanult számkörben, írásban

pontosan számol – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

A relációkat:

felismeri – általában felismeri – segítséggel ismeri fel – nem ismeri fel.

Összeadás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Kivonás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Szorzás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Osztás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Sorozatok

szabályát önállóan megállapítja, folytatja. Adott szabályú sorozatot önállóan – segítséggel képes folytatni. Adott szabályú sorozatban is hibázik.

Szöveges feladatokban:

logikus – önálló – bizonytalan – gyakran hibázik.

Logikai gondolkodása:

kiváló – jó – megfelelő – bizonytalan – gyenge.

Mértékegységek(et):

a tanultak szerint jól – bizonytalanul – kevésbé – nem ismeri.

Mérésekben

biztos – változó biztonsággal bír – bizonytalan – könnyen el tud veszni.

Mértékegységek átváltásában:

biztos – megfelelő-bizonytalan – gyenge.

Szöveges feladatok megoldásában:

kreatív – megfelelő – bizonytalan.

Logikai gondolkodása:

kiváló – jó – megfelelő – gyenge.

Önellenőrzése:

kifogástalan – jó – elfogadható – pontatlan – kialakulatlan.

Hibáit

észreveszi – javítja – figyelmeztetésre javítja – nem képes javítani.

Környezetismeret:

A természet jelenségei iránt

érdeklődő – nyitott – érdeklődése felkelthető – érdeklődése nehezen kelthető fel – nem mutat érdeklődést.

Megfigyelései:

a részletekre is kitérnek – felületesek – pontatlanok.

Tapasztalatait

pontosan – megfelelően – pontatlanul – csak segítséggel fogalmazza meg.

Tájékozottsága:

átlagon felüli – korának megfelelő – hiányos.

A tanultakról:

kiemelkedő a tudása – biztos a tudása – egy-egy részletben bizonytalan – hiányosak az ismeretei.

Az összefüggéseket

önállóan felfedezi – rávezetéssel ismeri fel – nem ismeri fel.

Gyűjtőmunkát

szívesen – rendszeresen – alkalmanként – nem végez.

Szokásrendjének alakulása:

*Közvetlen környezetével szemben igényes – még nem elég igényes.
Testének, ruházatának, eszközeinek épségére vigyáz – nem mindig ügyel kellő mértékben – nem vigyáz.*

Idegen nyelv:

Órai részvétel:

aktív – csak biztatásra tevékeny – figyelme nehezen kelthető fel – rendbontó.

Beszédkésztség:

biztos – hibátlan – biztos – kevés hibával – bizonytalan – hibával – bizonytalan – sok hibával

Beszédértés:

kiváló – megfelelő – kevéssé – nehezen – nem érti.

Szókincs:

gazdag – megfelelő – szegény – hiányos

Szókincs alkalmazása:

kiváló – megfelelő – kevésbé – nem tudja alkalmazni

Írásbeli munka:

hibátlan – majdnem hibátlan – kevés hibával – sok hibával

Füzetmunka:

esztétikus – átlátható – elfogadható – rendezetlen – hanyag

Ének-zene:

Órai tevékenysége:

aktív – csak biztatásra tevékeny – figyelme nehezen kelthető fel – rendbontó.

A dalokat

önállóan – szívesen – segítséggel – csak csoportban énekl.

A kottaírás és –olvasás tanult elemeit

jól alkalmazza – megnevezi – nem ismeri.

A tanult dalok dallamát, szövegét

ismeri – bizonytalanul tudja – nem ismeri.

Furulyán/lírán

biztonsággal – szívesen – figyelemmel – pontatlanul játszik – gyakran téveszt – elkeveredik.

Dalos játékokban

örömmel – szívesen – passzívan – rendbontóan vesz részt.

Rajz és vizuális kultúra:

Órai tevékenysége:

aktív – csak biztatásra tevékeny – figyelme nehezen kelthető fel – rendbontó.

A festés-rajzolás iránti érdeklődése

kiemelkedő – megfelelő – mérsékelt.

Színhasználata:

Munkáin változatosan – sajátos módon – visszafogottan használja a színeket.

Eszközhasználata:

A rajzeszközöket kiemelkedően – jól – megfelelően – bátortalanul használja.

Kreativitása:

Tele van ötlettel. – Inkább az utasításokat követi.

Térkihasználása:

A rajzfelületet maximálisan – bátortalanul – aránytalanul használja.

Testnevelés és sport:

Órai tevékenysége:

aktív – csak biztatásra tevékeny – nem szívesen vesz részt – figyelme nehezen kelthető fel – rendbontó.

Mozgása:

harmonikus – összerendezett – megfelelő – bizonytalan – fejlesztésre szorul.

A csapatjátékokban

együtműködő – közömbös – nem szívesen vesz részt.

A szabályokat

kiemelkedően – életkorának megfelelően – alig tartja meg.

A gyakorlatokat

könnyen – kevés segítséggel – sok segítséggel sajátítja el.

Labdakezelése

kiemelkedő – biztos – megfelelő – bizonytalan.

A mozgásos játékokban

aktívan – szívesen – nem szívesen vesz részt.

A terhelést

kiválóan – jól – megfelelően – alig bírja.

ÉRTÉKELÉS – 5–8. ÉVFOLYAM

Magatartása:

Társas kapcsolataiban

figyelmes – barátságos – együtműködő – türelmes – közömbös – türelmetlen – goromba.

Felnőttekhez való viszonyában:

együtműködő – udvarias – segítőkész – viselkedése gyakran kifogásolható.

Tanórán:

aktív – fegyelmezett – együtműködő – figyelme nehezen kelthető fel – fegyelmezetlen – rendbontó

Tanórán kívül:

együttműködő – fegyelmezett – fegyelmezetlen – rendbontó.

Szorgalma:**Tanuláshoz való viszonya:**

aktív – érdeklődő – lelkiismeretes – kötelességtudó – felületes – érdektelen – hanyag.

A tanulásban

önálló – kitartó – gyakran szorul segítségre – önállótlan.

Munkája csoportban:

aktív – kezdeményező – irányító – kreatív – együttműködő – segítőkész – figyelme nehezen kelthető fel – hárító – hátráltató.

Házi feladatát:

elkészíti – alkalmanként elfelejti – gyakran nem készíti el.

Felszerelése

általában hiánytalan – néha hiányos – gyakran hiányos.

Magyar nyelv és irodalom:**Hangképzése:**

pontos – javítást igénylő – fejlesztésre szoruló

Beszéde:

tiszta – érthető – nehezen érthető.

Beszédtempója:

folyamatos – megfelelő tempójú – lassú – hadaró – akadozó – dadogó.

Hangereje:

megfelelő – halk – harsány.

A hallott szöveget

önállóan megérti – segítséggel érti meg – nem érti meg.

Szókinccse:

gazdag – életkorának megfelelő – szegényes – hiányos.

Szóbeli kifejezőkészsége:

választékos – érthető – jó – nehézkes.

Kérdések, utasítások megértése:

pontos – jó – pontatlan – nehézkes.

Válasza általában:

pontos – választékos – nehezen fogalmazott – felületes.

Olvasás:

folyamatos – kifejező – pontos – tempója közelít az élő beszédhez – írásjelekre figyelő – szótagoló – pontatlan – betűző – lassú. Tartja – nem tartja a szóhatárokat/mondathatárokat.

Tipikus hibái:

szó részek megisméltése, újrakezdés, téves olvasás, betűbetoldás, betűkihagyás, elakadás, írásjelek figyelmen kívül hagyása.

Hibáit

észreveszi – javítja – figyelmeztetésre javítja – nem javítja.

Szövegértése:

pontos – megfelelő – bizonytalan – hibás.

Írás:

Betűi és betűkapcsolásai:

szabályosak – egyenletesek – a vonalrendszernek megfelelőek – bizonytalanok – hibásak.

Írásképe:

Kiemelkedően szép – áttekinthető – jól olvasható – rendezetlen – nehezen olvasható – igénytelen.

Írástempója:

gyors – megfelelő – akadozó – kapkodó – lassú.

Tollbamondás után

hibátlanul – kevés hibával – sok hibával ír.

Emlékezetből:

hibátlanul – kevés hibával – sok hibával ír.

Írottról írottra

hibátlanul – kevés hibával – sok hibával másol.

Hibáit

észreveszi – javítja – figyelmeztetésre javítja – nem képes javítani.

Nyelvtani, helyesírási ismeretek:

Az ábécét

pontosan – pontatlanul – nem tudja.

Betűrendbe sorolni

önállóan – segítséggel – segítséggel sem tud.

Tollbamondás után

hibátlanul – kevés hibával – sok hibával ír.

Az elválasztás szabályait

biztosan – kevés hibával – sok hibával alkalmazza.

A j/ly-es szavakat

biztosan, hibátlanul – kevés hibával – sok hibával írja.

A szófajokról tanult ismeretei

biztosak – bizonytalanok – pontatlanok.

A mondatokról tanult ismeretei

biztosak – bizonytalanok – pontatlanok.

Gyakori hibája írásmunkák közben:

ékezetek elhagyása – betűkihagyás – az időtartam hibás jelölése – betoldás – betűtévesztés – a szóköz hiánya – nem jelöli a mondat végét – rosszul használja a nagybetűket – a tanult mondatvégi írásjeleket rosszul használja.

Memoriter:

Verset

hangulatosan – pontosan – kevés hibával – bátortalanul – hadarva – pontatlanul mond.

Matematika:

Számfogalma a tanult számkörben:

kialakult – kialakulatlan.

Számszomszédokat:

felismeri – téveszti – nem ismeri fel.

Számok tulajdonságait:

önállóan felismeri – megnevezi – segítséggel ismeri fel – nem ismeri fel.

A tanult számkörben, fejben

pontosan számol – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

A tanult számkörben, írásban

pontosan számol – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

A relációkat:

felismeri – általában felismeri – segítséggel ismeri fel – nem ismeri fel.

Összeadás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Kivonás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Szorzás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Osztás:

pontos – alkalmanként hibázik – gyakran téved – bizonytalan.

Sorozatok

szabályát önállóan megállapítja, folytatja. Adott szabályú sorozatot önállóan – segítséggel képes folytatni. Adott szabályú sorozatban is hibázik.

Szöveges feladatokban:

logikus – önálló – bizonytalan – gyakran hibázik.

Logikai gondolkodása:

kiváló – jó – megfelelő – bizonytalan – gyenge.

Mértékegységek(et):

a tanultak szerint jól – bizonytalanul – kevésbé – nem ismeri.

Mérésekben

biztos – változó biztonsággal bír – bizonytalan – könnyen el tud veszni.

Mértékegységek átváltásában:

biztos – megfelelő-bizonytalan – gyenge.

Függvények sorozatok:

szabályát önállóan megállapítja, folytatja. – Adott szabályú sorozatot önállóan – segítséggel képes folytatni. – Adott szabályú sorozatot is hibákkal folytat.

Geometriai ismeretekben:

kiemelkedő – megfelelő – bizonytalan – gyenge.

Szöveges feladatok megoldásában:

kreatív – megfelelő – bizonytalan.

Logikai gondolkodása:

kiváló – jó – megfelelő – gyenge.

Önellenőrzése:

kifogástalan – jó – elfogadható – pontatlan – kialakulatlan.

Hibáit

észreveszi – javítja – figyelmeztetésre javítja – nem képes javítani.

Környezetismeret:

A természet jelenségei iránt

érdeklődő – nyitott – érdeklődése felkelthető – érdeklődése nehezen kelthető fel – nem mutat érdeklődést.

Megfigyelései:

a részletekre is kitérnek – felületesek – pontatlanok.

Tapasztalatait

pontosan – megfelelően – pontatlanul – csak segítséggel fogalmazza meg.

Tájékozottsága:

átlagon felüli – korának megfelelő – hiányos.

A tanultakról:

kiemelkedő a tudása – biztos a tudása – egy-egy részletben bizonytalan – hiányosak az ismeretei.

Az összefüggéseket

önállóan felfedezi – rávezetéssel ismeri fel – nem ismeri fel.

Gyűjtőmunkát

szívesen – rendszeresen – alkalmanként – nem végez.

Szokásrendjének alakulása:

Közvetlen környezetével szemben igényes – még nem elég igényes.

Testének, ruházatának, eszközeinek épségére vigyáz – nem mindig ügyel kellő mértékben – nem vigyáz.

Idegen nyelv:

Órai részvétel:

aktív – csak biztatásra tevékeny – figyelme nehezen kelthető fel – rendbontó.

Beszédkésztség:

biztos – hibátlan – biztos – kevés hibával – bizonytalan – hibával – bizonytalan – sok hibával

Beszédértés:

kiváló – megfelelő – kevésbé – nehezen – nem érti.

Szókincs:

gazdag – megfelelő – szegény – hiányos

Szókincs alkalmazása:

kiváló – megfelelő – kevésbé – nem tudja alkalmazni

Írásbeli munka:

hibátlan – majdnem hibátlan – kevés hibával – sok hibával

Olvasás:

jó tempóban, kevés hibával – lassan, kevés hibával – sok hibával – akadozva – rosszul érthetően – betűzve olvas.

Nyelvtan alkalmazása:

biztos – bizonytalan – csak segítséggel tudja – nem tudja

Füzetmunka:

esztétikus – átlátható – elfogadható – rendezetlen – hanyag

Ének-zene:

Órai tevékenysége:

aktív – csak biztatásra tevékeny – figyelme nehezen kelthető fel – rendbontó.

A dalokat

önállóan – szívesen – segítséggel – csak csoportban énekl.

A kottairás és –olvasás tanult elemeit

jól alkalmazza – megnevezi – nem ismeri.

A tanult dalok dallamát, szövegét

ismeri – bizonytalanul tudja – nem ismeri.

Furulyán/lírán

biztonsággal – szívesen – figyelemmel – pontatlanul játszik – gyakran téveszt – elkeveredik.

Dalos játékokban

örömmel – szívesen – passzívan – rendbontóan vesz részt.

Rajz és vizuális kultúra:

Órai tevékenysége:

aktív – csak biztatásra tevékeny – figyelme nehezen kelthető fel – rendbontó.

A festés-rajzolás iránti érdeklődése

kiemelkedő – megfelelő – mérsékelt.

Színhasználata:

Munkáin változatosan – sajátos módon – visszafogottan használja a színeket.

Eszközhhasználata:

A rajzeszközöket kiemelkedően – jól – megfelelően – bátortalanul használja.

Kreativitása:

Tele van ötlettel. – Inkább az utasításokat követi.

Térkihasználása:

A rajzfelületet maximálisan – bátortalanul – aránytalanul használja.

Testnevelés és sport:**Órai tevékenysége:**

aktív – csak biztatásra tevékeny – nem szívesen vesz részt – figyelme nehezen kelthető fel – rendbontó.

Mozgása:

harmonikus – összerendezett – megfelelő – bizonytalan – fejlesztésre szorul.

A csapatjátékokban

együttműködő – közömbös – nem szívesen vesz részt.

A szabályokat

kiemelkedően – életkorának megfelelően – alig tartja meg.

A gyakorlatokat

könnyen – kevés segítséggel – sok segítséggel sajátítja el.

Labdakezelése

kiemelkedő – biztos – megfelelő – bizonytalan.

A mozgásos játékokban

aktívan – szívesen – nem szívesen vesz részt.

A terhelést

kiválóan – jól – megfelelően – alig bírja.